

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи*

**(для студентів 1 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

Колектив авторів

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко*

Дніпро
2018

УДК 340.1
Т 338

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол №7 від 22.03.2018 року*

Рецензенти: **Костицький В.В.**, Президент Всеукраїнської громадської організації «Асоціація українських правників», доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік Національної академії правових наук України;

Бостан С.К., професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Запорізького національного технічного університету, доктор юридичних наук, професор

Т 338 Теорія держави і права : методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для студентів 1 курсу денної форми навчання юридичного факультету) / Кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 456 с.

УКЛАДАЧІ: **Наливайко Л.Р.**, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України; **Наливайко О.І.**, науковий співробітник секретаріату Вченої ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Рибалкін А.О.**, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Чепік-Трегубенко О.С.**, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук; **Орешкова А.Ф.**, викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Викладено методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи з тем, передбачених навчальним планом з дисципліни «Теорія держави і права».

Для студентів та викладачів юридичних закладів вищої освіти.

УДК 340.1

© Автори, 2018
© ДДУВС, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН.....	8
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ.....	10
ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.....	17
ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ПОХОДЖЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВИ.....	35
ТЕМА 3. ФОРМА ДЕРЖАВИ.....	56
ТЕМА 4. ТЕОРІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	73
ТЕМА 5. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ.....	92
ТЕМА 6. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВА.....	114
ТЕМА 7. ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПРАВОВА ДЕРЖАВА.....	132
ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА.....	151
ТЕМА 9. НОРМА ПРАВА.....	169
ТЕМА 10. ФОРМИ ПРАВА.....	187
ТЕМА 11. ПРАВОТВОРЧІСТЬ. НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	205
ТЕМА 12. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА.....	222
ТЕМА 13. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ.....	242
ТЕМА 14. ПРАВОВІДНОСИНИ.....	259
ТЕМА 15. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.....	279
ТЕМА 16. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА.....	297
ТЕМА 17. ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА. ПРАВОВПОРУШЕННЯ.....	314
ТЕМА 18. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	333
ТЕМА 19. ЗАКОННІСТЬ ТА ПРАВОВПОРЯДОК.....	354
ТЕМА 20. ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ.....	371
ТЕМА 21. ЮРИДИЧНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЮРИДИЧНИЙ ПРОЦЕС.....	390
ТЕМА 22. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	410
ТЕМА 23. ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ.....	429
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	444

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	444
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	445
РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»	447
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА».....	449
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.....	453

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх фахівців-юристів.

Метою цієї дисципліни є надання студентам систематизованого матеріалу в сфері державно-правових явищ. Вивчення цієї навчальної дисципліни передбачає процес усвідомлення студентами комплексу загальних базових знань про державно-правові явища, державно-правову організацію суспільства; отримання уявлень про основні категорії, що відображають особливі властивості держави і права; з'ясування закономірностей становлення та розвитку загальнотеоретичної юридичної науки та значення загальнотеоретичних знань для наступної практичної діяльності тощо.

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» викладається студентам 1 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 1 та 2 семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі знань. Цей курс є базовим в системі інших навчальних юридичних дисциплін.

Самостійна та індивідуальна робота – це робота студентів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність студентів, а студенти самі здійснюють пізнання.

Самостійна та індивідуальна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійна та індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни «Теорія держави і права» спрямована на забезпечення:

- ◆ системність знань та засобів навчання;
- ◆ володіння розумовими процесами;
- ◆ мобільність і критичність мислення;
- ◆ володіння засобами обробки інформації;
- ◆ здібність до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальної роботи студентів є:

- **пізнавальна функція** – визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисциплін;
- **самостійна функція** – формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування;
- **прогностична функція** – вмінням студента вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;

- **коригуюча функція** визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;
- **виховна функція** – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальній роботи студентів є:

- ✓ **принцип інтерактивності**, що визначає необхідність співробітництва студентів та обміну інформацією не тільки з викладачем, але і з іншими студентами;
- ✓ **принцип індивідуалізації навчання**, що виявляється в обліку викладачем індивідуальних психологічних особливостей студента при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи;
- ✓ **принцип регламентації навчання**, що відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи студента (що включає методичні розробки по самостійній роботі студентів);
- ✓ **принцип опори на базові знання та вміння**, що передбачає наявність у студента мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи;
- ✓ **принцип випереджального навчання**, що забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності студента, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими студентами, з даної дисципліни;
- ✓ **принцип зворотного зв'язку**, що дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання по даній дисципліні;
- ✓ **принцип науковості**, що дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань;
- ✓ **принцип наочності**, що передбачає представляти інформацію в доступному вигляді;
- ✓ **принцип зв'язку теорії з практикою**, що надає можливість вирішувати ситуаційні задачі;
- ✓ **принцип доступності і посиленості самостійної та індивідуальної роботи**;
- ✓ **принцип обліку трудомісткості навчальної дисципліни і оптимального планування самостійної та індивідуальної роботи**;
- ✓ **принцип міцності засвоєння знань**.

Контроль самостійної та індивідуальної роботи студентів включає:

- ❖ перевірку мультимедійних презентацій;
- ❖ перевірку схем;
- ❖ перевірку рефератів;
- ❖ перевірку творчого завдання;
- ❖ відповіді на тестові питання;
- ❖ виконання практичних завдань;
- ❖ перевірку словникової роботи;
- ❖ перевірку конспекту.

Основні риси навчальної та науково-творчої діяльності, необхідні для успішної роботи фахівця, а також характер навчально-пізнавальних проблем і завдань, що сприяють формуванню цих рис:

- самостійність;
- організованість;
- творчий підхід;
- дисциплінованість;
- креативність.

Методичні рекомендації для підготовки самостійних та індивідуальних робітз навчальної дисципліни «Теорія держави і права» розраховані на студентів денної форми навчання юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (120 години індивідуальної та самостійної роботи).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Всього	Кількість годин, відведених на:		
			Лекції	Семінари	Самостійну та індивідуальну роботу
Перший заліковий кредит (1 семестр) Змістовий модуль I Предмет і методологія теорії держави і права. Сутність і типологія держави. Форма держави. Громадянське суспільство. Демократична держава					
	Всього	120	30	26	60
1.	Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	14	4	4	6
2.	Поняття, походження, сутність та типологія держави	10	2	2	6
3.	Форма держави	10	2	2	6
4.	Теорія функцій держави	10	2	2	6
5.	Механізм держави	12	4	2	6
6.	Громадянське суспільство, політична система суспільства і держава	10	2	2	6
7.	Демократична, соціальна, правова держава	10	2	2	6
Змістовий модуль II Поняття і сутність права. Форми права. Норма права. Правотворчість					
8.	Поняття та сутність права	12	4	2	6
9.	Норма права	4	2	2	-
10.	Форми права	10	2	2	6

11.	Правотворчість. Нормотворча техніка. Систематизація нормативно-правових актів	14	4	4	6
	Модульний контроль	4	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Залік			
Другий заліковий кредит (2 семестр) Змістовий модуль III Система права. Правовідносини. Реалізація норм права. Правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність					
	Всього	120	20	36	60
12.	Система права і система законодавства	10	2	4	4
13.	Нормативно-правові акти	10	2	2	6
14.	Правовідносини	8	2	2	4
15.	Тлумачення норм права	10	2	4	4
16.	Реалізація норм права	12	2	4	6
17.	Правомірна поведінка. Правопорушення	10	2	2	6
18.	Юридична відповідальність	8	2	2	4
Змістовий модуль IV Законність і правопорядок. Правосвідомість та правова культура. Юридичний процес. Правове регулювання суспільних відносин					
19.	Законність та правопорядок	10	2	4	4
20.	Правосвідомість та правова культура. Правове виховання	10	2	2	6
21.	Юридична практична діяльність. Юридичний процес	8	-	2	6
22.	Правове регулювання суспільних відносин	12	2	4	6
23.	Основні правові системи сучасності	8	-	4	4
	Модульний контроль	4	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Екзамен			

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
- Актуальные проблемы теории государства и права: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. зав. / [М. М. Рассолов и др.]; под ред. А. И. Бастрыкина. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 471 с.
- Алексеев С. С. Теория государств и права: учеб. Москва: Норма, 2005. 496 с.
- Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права. Львів: Фонд «Право для України», 1997. 198 с.
- Андрусяк Т. Г., Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 304 с.
- Антошкіна В. К., Мурзіна О. А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 252 с.
- Апт Л. Ф. Теория государства и права: учеб. / под ред. В. Н. Корнева. Москва: Российская академия правосудия, 2013. 558 с.
- Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів: навч. посіб. Київ: Фонд «Європа XXI», 2007. 256 с.
- Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2014. 258 с.
- Бабкіна О. В., Волинка К. Г. Теорія держави та права у схемах і визначеннях: навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 144 с.
- Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська. І. Ю. Штиченко. Київ: Київський ун-т, 2012. 543 с.
- Бадальянц Ю. С., Ягофаров Д. А. Права человека: учеб. пособ. Москва; Рязань: Поверенный, 2006. 519 с.
- Беляева О. М. Теория государства и права в схемах: учеб. пособ. Москва: Эксмо, 2009. 96 с.
- Братановский С. Н., Джамбалаев Я. Р., Епифанов А. Е. Теория государства и права: курс лекций. Москва: Юнити, 2013. 214 с.
- Бухтерева М. А. Форма государства: учеб. пособ. Тюмень: Организ.-науч. и ред.-издат. отдел Тюмен. юрид. ин-та, 2010. 137 с.
- Васильев А. С., Борщевський І. В., Іванов В. В., Канзафарова І. С., Притченко Р. С., Труба В. І. Теорія права і держави: підруч. Харків: Одіссей, 2007. 447 с.
- Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 333 с.

- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
- Венгеров А. Б. Теория государства и права: учеб. 10-е изд., стер. Москва: Омега-Л, 2014. 607 с.
- Власов В. И., Власова Г. Б., Денисенко С. В. Теория государства и права: учеб. пособ. / 3-е изд., перераб. и доп. Ростов-на-Дону: Феникс, 2014. 332 с.
- Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: МАУП, 2006. 240 с.
- Воронин М. В. Основания и проявления системности права: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2016. 196 с.
- Гаврилова Ю. А. Толкование и конкретизация права: учеб. пособ. Волгоград: ФГАОУ ВПО «Волгоградский гос. ун-т», 2015. 46 с.
- Ганич О. А. Правотворчість в державному управлінні: навч. посіб. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2014. 414 с.
- Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Персонал, 2011. 227 с.
- Головка О. М. Теорія держави та права: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 277 с.
- Гриценко М. В., Летушева Н. И. Теория государства и права: учеб. 7-е изд., перераб. Москва: Академия, 2013. 220 с.
- Гуков А. С. Теория государства и права в схемах и определениях: учеб. пособ. Москва: Финансовый ун-т, 2013. 110 с.
- Гуреев В. И. Юридическая норма: теория и практика: учеб. пособ. Москва: РЭУ им. Плеханова Г. В., 2013. 47 с.
- Гусарєв С. Д. Теорія права і держави: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2008. 270 с.
- Гусарєва С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
- Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: моногр. / І. О. Кресіна, О. В. Скрипнюк, А. А. Коваленко, Є. В. Перегуда, О. М. Стойко та ін.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Логос, 2007. 314 с.

- Дроботушенко Е. В. Основы социального государства и социального права: учеб. пособ. Чита: ЗабГУ, 2013. 276 с.
- Дудченко О. С. Теорія держави і права: навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 99 с.
- Ершов В. В., Марченко М. Н. Современное правопонимание: курс лекций. Москва: НОРМА, 2016. 367 с.
- Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посіб. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.
- Загальна теорія держави та права: навч. посіб. / В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, С. Л. Лисенков та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
- Загальна теорія держави та права: навч. посіб. / Р. А. Калюжний, С. М. Тимченко, Н. М. Пархоменко, С. М. Легуша. Київ: Паливода А. В., 2007. 296 с.
- Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави та права. Академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
- Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження: моногр. / ред.: О. В. Зайчук, С. В. Бобровник. Київ: ЮСТІНІАН, 2004. 211 с.
- Зыков С. В. Актуальные проблемы правовой теории государства: учеб. пособ. Москва: ЮНИТИ, 2013. 181 с.
- Камінська Н. В. Словник міжнародно-правових термінів. Київ: КУТЕП, 2013. 150 с.
- Кармаліта М. В., Старостюк А. В. Теорія держави: навч. посіб. Ірпінь: [б. в.], 2013. 152 с.
- Карпунов В. М. Теорія держави та права: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 208 с.
- Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. у визнач. і табл. Харків: Право, 2014. 94 с.
- Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: підруч. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
- Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави та права: модульний курс: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2010. 264 с.
- Комаров С. А. Общая теория государства и права: учеб. 7-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 512 с.
- Коталейчук С. П. Теорія держави та права: навч. посіб. для підготов. до держ. іспитів. Київ: КНТ, 2009. 320 с.
- Котюк В. О. Загальна теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Атіка, 2005. 592 с.
- Кузнецов И. А. Теория государства и права: учеб. 4-е изд., доп. и перераб. Волгоград: Волгоградского фил. ФГОБУ ВПО РАНХиГС, 2013. 319 с.

- Кузьмін С. А., Карпенко Д. М. Теорія держави та права в питаннях і відповідях: посіб. Київ: Паливода А. В., 2010. 128 с.
- Кулапов В. Л. Теория государства и права: учеб. Москва: КноРус, 2014. 380 с.
- Лазарева В. В. Общая теория права и государства: учеб. Москва: Юристь, 2005. 520 с.
- Лациба М. В. Місцева демократія в Україні: нові стандарти. Київ: Агентство «Україна», 2013. 232 с.
- Левченко К. Б. Людина. Свобода. Демократія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 621 с.
- Лемак В. В. Загальна теорія держави та права: навч. посіб. Ужгород: Медіум, 2003. 251 с.
- Леоненко Н. Т. Законодательная техника: науч. пособ. Новосибирск: РАНХиГС, 2015. 275 с.
- Лившиц Р. З. Теория права: учеб. 2-е изд. Москва: БЕК, 2001. 224 с.
- Лукашева Е. А. Права человека и правовое социальное государство в России: учеб. пособ. Москва: Норма, 2011. 399 с.
- Лушников А. М. Теория государства и права: базовый курс: учеб. пособ. Москва: Юрлитинформ, 2013. 270 с.
- Макушев П. В., Хрідочкін А. В. Теорія правозастосування: навч. посіб. Дніпро: Гельветика, 2018. 360 с.
- Малахов В. П. Общая теория права и государства. К проблеме правопонимания: учеб. пособ. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 143 с.
- Малько А. В. Теория государства и права в вопросах и ответах: учеб.-метод. пособ. 5-е изд. Москва: Дело, 2014. 350 с.
- Марченко М. Н. Теория государства и права: учеб. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект; Изд-во Московского ун-та, 2016. 636 с.
- Марченко М. Н., Дерябина Е. М. Теория государства и права: схемы с комментариями: учеб. пособ. Москва: Проспект, 2014. 198 с.
- Марченко М. Н. Теория государства и права в вопросах и ответах: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2014. 239 с.
- Марчук В. М., Корольков О. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 415 с.
- Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: учеб. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Дело, 2016. 525 с.
- Мелехин В. А. Теория государства и права: учеб. Москва: Маркет ДС, 2007. 640 с.
- Морозова Л. А. Теория государства и права: учеб. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2013. 663 с.
- Мухаев Р. Т. Теория государства и права: учеб. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2014. 584 с.
- Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.

- Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
- Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. та допов.). Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.
- Нерсисянц В. С. Загальна теорія права і держави: підруч. для юрид. вуз. і фак. Москва: НОРМА ИНФРА, 2010. 552 с.
- Новик М. К., Новик В. А. Теорія держави та права: практикум. Житомир: Полісся, 2004. 213 с.
- Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. / В. Г. Ротань та ін.; відп. ред. В. Г. Ротань. Харків: Право, 2013. 751 с.
- Осауленко О. І. Загальна теорія держави та права: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Істина, 2007. 336 с.
- Основы права: учеб. пособ. / [В. В. Блажеев и др.]; под ред. В. В. Блажеева. Москва: Проспект, 2013. 384 с.
- Пендюра М. М. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: О. С. Ліпкан, 2013. 302 с.
- Перевалов В. Д. Теория государства и права: учеб. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Юрайт, 2013. 428 с.
- Письменицький А. А., Слинько Д. В., Спаський А. С. Теорія держави та права: навч. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 242 с.
- Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 215 с.
- Погребной И. М. Теория права: учеб. пособ. 3-е изд., испр. и доп. Харків: Основа, 2003. 128 с.
- Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: учеб. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Проспект, 2016. 832 с.
- Правова доктрина України: у 5-ти т. / редкол.: В. Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / [О. В. Петришин та ін.]; за заг. ред. О. В. Петришина. 2013. 975 с.
- Правові системи сучасності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
- Протасов В. Н. Теория государства и права: учеб. Москва: Юрайт, 2014. 494 с.
- Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. 5-те вид., зі змін. Київ: Атіка, 2001. 176 с.
- Радько Т. Н. Теория государства и права в схемах и определениях: учеб. пособ. Москва: Проспект, 2014. 175 с.
- Радько Т. Н., Лазарев В. В., Морозова Л. А. Теория государства и права: учеб. Москва: Проспект, 2014. 562 с.

- Рассказов Л. П. Теория государства и права: учеб. 6-е изд. Москва: РИОР, 2014. 473 с.
- Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні: навч. посіб. Київ: Ін-т законодавства, 2013. 383 с.
- Романенкова Е. Н. Теория государства и права: конспект лекций: учеб. пособ. Москва: Проспект, 2014. 94 с.
- Рудик П. А. Основы теории держави: навч. посіб. Київ: Алерта, 2013. 206 с.
- Самоленский М. Б. Теория государства и права: учеб. Москва: ИНФРА-М, 2013. 270 с.
- Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій): навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ун-т «Україна», 2013. 197 с.
- Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність; Алерта, 2014. 524 с.
- Скірський І. В. Теорія держави та права: навч. посіб. Вінниця: [б. в.], 2006. 292 с.
- Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
- Субботін В. М., Філонов О. В. та ін. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 327 с.
- Сухонос В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2005. 536 с.
- Теория государства и права: курс лекций / С. Н. Братановский, Я. Р. Джамбалаев, А. Е. Епифанов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 214 с.
- Теория государства и права: учеб. / [В. К. Бабаев и др.]; под ред. В. К. Бабаева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2013. 715 с.
- Теория государства и права: учеб. для вуз. / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. 2-е изд. Москва: ИНФРА М-НОРМА, 2002. 616 с.
- Теорія держави і права в тестових завданнях (3-є видання): навч. посіб. / Л. Р. Наливайко, О. І. Наливайко, Є. В. Касяненко, В. В. Обушко, О. М. Сеньків, О. С. Чепік-Трегубенко; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 548 с.
- Теорія держави і права: навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. Київ: Академія, 2013. 346 с.
- Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до держ. іспитів / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський, Г. О. Христова; за заг. ред. О. В. Петришина. 5-те вид., допов. і змін. Харків: Право, 2016. 198 с.
- Теорія держави і права: практикум / О. М. Гришко, В. І. Риндюк, Ю. М. Рижук; за заг. ред. Ф. П. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2013. 308 с.

- Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях: навч. посіб. / Л. Р. Наливайко, Р. З. Голобутовський, Е. В. Звягіна, І. С. Кузьміна, О. І. Наливайко, О. С. Чепік-Трегубенко; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2017. 316 с.
- Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
- Третьякова Е.-Д. С. Правотворчество и экспертиза нормативных правовых актов: учеб. пособ. Новосибирск: Новосибирский гос. технический ун-т, 2013. 59 с.
- Хахуліна К. С., Малига В. А., Стаднік І. В. Теорія держави та права в схемах та визначеннях: навч. посіб. Донецьк: Донбас, 2011. 340 с.
- Хрестоматія по теории государства и права / под общ. ред. И. И. Лизиковой. 2-е изд. Москва: Проспект, 2009. 720 с.
- Хропанюк В. Н. Теория государства и права: учеб. 3-е изд. Москва: ОМЕГА-Л, 2008. 336 с.
- Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учеб. для вуз. Москва: Юристь, 2003. 393 с.
- Шестопалова Л. Теорія права та держави: навч. посіб. Київ: Паливода А. В., 2012. 256 с.
- Энциклопедический юридический словарь / В. Н. Додонов. 2-е изд. Москва: ИНФРА-М, 1999. 367 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
- Ямбушев Ф. Ш., Тараканова Н. Г. Теория государства и права: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Саранск: Принт-Издат, 2013. 315 с.

ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та система теорії держави і права, її об'єкт, предмет, ознаки.
- ❖ Методологія і методи в пізнанні держави і права:
 - загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права;
 - загальнонаукові методи пізнання держави і права;
 - спеціальні та власні методи правознавства;
- ❖ Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.
- ❖ Проблеми загальної теорії держави та права.

II. Скласти схеми:

- ✓ Класифікація методів науки теорії держави і права.
- ✓ Загальнотеоретична характеристика функцій науки теорії держави і права.
- ✓ Ознаки теорії держави і права.
- ✓ Методологія теорії держави і права.
- ✓ Загальнонаукові методи пізнання теорії держави і права.
- ✓ Теорія держави і права як навчальна дисципліна: поняття, система, завдання.
- ✓ Теорія держави і права та суспільні науки: питання взаємодії.
- ✓ Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Теорія держави і права: стан, тенденції та перспективи розвитку».
- ◆ «Місце та значення теорії держави і права у вітчизняній науці».
- ◆ «Проблеми розвитку методології сучасного правознавства».
- ◆ «Системно-інформаційний підхід у контексті методологічного забезпечення наукового аналізу проблем теорії правової системи України».
- ◆ «Проблеми методології дослідження правових феноменів у творчості Б. Кістяківського».
- ◆ «Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві».
- ◆ «Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права».
- ◆ «Теорія та філософія права: проблема розмежування».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи.
- Функції загальнотеоретичного праводержавознавства.
- Загальна теорія права та держави: стан, тенденції.
- Формування понятійного апарату юридичної науки.
- Конституційне вчення про державу і права.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Наука – це:

- а) сукупність певних властивостей, зв'язків та відносин об'єктивної реальності;
- б) закони, теорії, описи, в яких виражаються основні результати дослідження;
- в) форма діяльності людини, яка спрямована на отримання істинних знань про світ і відкриття об'єктивних законів розвитку світу;
- г) вивчення та пояснення явищ навколишнього світу;
- д) розвиток природних та суспільних процесів.

2. З латинської «jurisprudencia» – це:

- а) наука про державну владу;
- б) правовий закон;
- в) знання права;
- г) норми права;
- д) наука про права людини.

3. Юриспруденція відноситься до:

- а) точних наук;
- б) природничих наук;
- в) політологічних наук;
- г) суспільних наук;
- д) філософських наук.

4. Термін «юриспруденція» виник:

- а) на початку IV – середина III ст. до н.е.;
- б) наприкінці V – на початку IV ст. до н.е.;
- в) наприкінці IV – на початку III ст. до н.е.;
- г) середина IV – початок III ст. до н.е.;
- д) наприкінці III – на початку II ст. до н.е.

5. Теорія держави і права як наука – це:

а) закономірності розвитку, система та зміст правових норм, інститутів та підгалузей, їх роль у правовому оформленні життя суспільства та ефективності їх застосування;

б) юридична наука, яка вивчає сутність і найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування права і держави в їх взаємозв'язку, а також: вихідні для всіх юридичних наук поняття;

в) система знань, положень та висновків про правові явища, які виникають всередині суспільства;

г) система категорій та конструкцій, які дозволяють пояснити та аналізувати правові явища, а певною мірою і прогнозувати їх розвиток та отримувати обґрунтовані знання;

д) систематизована сукупність знань про правове регулювання суспільних відносин, властивості та закономірності його функціонування та розвитку, способи досягнення його ефективності.

6. Термін «теорія права» був введений в 70-х роках XIX ст.:

а) І. Кантом;

б) Г. Гегелем;

в) Ж.-Ж. Руссо;

г) Дж. Локком;

д) А. Меркелем.

7. Вчений, з ім'ям якого пов'язують виникнення теорії права:

а) Дж. Локк;

б) Г. Гроцій;

в) Дж. Остін;

г) І. Кант;

д) Г. Гегель.

8. Спільним об'єктом дослідження юридичних наук є:

а) держава;

б) право;

в) суспільство;

г) особа;

д) правові явища.

9. Правова реальність, право, його явища і процеси, держава у зв'язку з правом і зумовленості ним як абстрактні творіння суспільного життя, що не пов'язані з конкретною історичною епохою і пізнаються через узагальнені про них уявлення – це:

а) предмет теорії держави і права;

б) об'єкт теорії держави і права;

- в) концепція теорії держави і права;
- г) поняття теорії держави і права;
- д) понятійно-категоріальний апарат теорії держави і права.

10. Предмет теорії держави і права як науки – це:

- а) закономірності виникнення, розвитку та функціонування правових систем світу;
- б) найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування державно-правових явищ і процесів;
- в) конкретні закономірності, що сприяли виникненню та розвитку системи права;
- г) сукупність наукових знань про правову дійсність;
- д) сукупність правових явищ на різних етапах розвитку людства.

11. Основні напрями впливу теорії держави і права на державно-правову дійсність та розвиток юридичних наук – це:

- а) методи теорії держави і права;
- б) завдання теорії держави і права;
- в) функції теорії держави і права;
- г) предмет теорії держави і права;
- д) об'єкт теорії держави і права.

12. Функціями теорії держави і права є:

- а) спеціально-наукова, економічна, ідеологічна;
- б) онтологічна, економічна, комунікативна;
- в) соціальна, онтологічна, комунікативна;
- г) ідеологічна, системоутворююча, економічна;
- д) прогностична, евристична, прикладна.

13. Функція теорії держави і права, яка виражається у передбаченні подальшого розвитку держави і права:

- а) онтологічна;
- б) гносеологічна;
- в) прогностична;
- г) евристична;
- д) методологічна.

14. Функція теорії держави і права, яка виражається у пізнанні та поясненні державно-правових явищ:

- а) гносеологічна;
- б) онтологічна;
- в) евристична;

- г) прикладна;
- д) методологічна.

15. Функція теорії держави і права, яка виражається у формуванні понятійного апарату системи юридичних наук:

- а) евристична;
- б) гносеологічна;
- в) методологічна;
- г) практична;
- д) виховна.

16. Функція, у процесі якої відбувається інтеграція юридичних явищ і положень інших юридичних наук у загальнотеоретичні поняття, що мають абстрактний характер – це:

- а) інтеграційна;
- б) узагальнююча;
- в) методологічна;
- г) евристична;
- д) онтологічна.

17. Функція, яка полягає у роз'ясненні державно-правової дійсності шляхом їх тлумачення – це:

- а) узагальнююча;
- б) прогностична;
- в) гносеологічна;
- г) комунікативна;
- д) інтерпретаційна.

18. Евристична функція теорії держави і права передбачає:

- а) відкриття нових закономірностей щодо виникнення, розвитку та функціонування держави і права;
- б) систематизацію теоретико-правових знань з питань теорії держави і права;
- в) процес наукового пошуку та подолання прогалин, що існували у системі наукового знання;
- г) визначення перспектив подальшого розвитку теоретико-правових знань з питань теорії держави і права;
- д) конкретизацію ролі теоретико-правових знань у життєдіяльності суспільства.

19. Функція, що пов'язана зі службовою роллю теорії держави і права, пізнавальна діяльність якої спрямована не тільки на формування теоретичного фундаменту юридичної науки, а й на вирішення суто практичних питань – це:

- а) гносеологічна функція;
- б) прикладна функція;
- в) евристична функція;
- г) аксіологічна функція;
- д) ідеологічна функція.

20. Сутність комунікативної функції передбачається в:

- а) забезпеченні передачі нових знань із сфери загальнотеоретичних наук юридичним і, навпаки, дотриманні оптимальних темпів приросту та вдосконаленні юридичних знань;
- б) необхідності і доцільності дотримання та виконання норм права, активної участі у справах держави;
- в) виробленні рекомендацій для практичного вирішення складних завдань державно-правового будівництва;
- г) виробленні фундаментальних ідей про шляхи прогресивного розвитку держави та права;
- д) оцінюванні фактів державного та правового життя суспільства, співвідношення права і моралі.

21. Сутність ідеологічної функції теорії держави і права полягає в:

- а) отриманні інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища та процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;
- б) розробленні ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формування правової свідомості, правової культури, що впливають на правову свідомість громадян та суспільства;
- в) підготовці проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведенні наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів;
- г) виявленні цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правовій оцінці чинного законодавства, діяльності держави;
- д) узагальненні інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в національному та світовому порядку.

22. Ідеологічна функція першочергово пов'язана з:

- а) комунікативною та навчальною функціями;
- б) політичною та онтологічною функціями;
- в) гносеологічною та виховною функціями;

- г) виховною та аксіологічною функціями;
- д) політичною та виховною функціями.

23. Гносеологічна функція теорії держави і права здійснюється шляхом:

а) отримання інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища і процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;

б) підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведення наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів та інша допомога юридичній прикладній діяльності, що свідчить про тісний зв'язок теорії і практики;

в) узагальнення інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в соціально-національному і світовому порядку;

г) розроблення ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формуванні правової свідомості, правової культури суб'єктів права;

д) виявлення цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правової оцінки чинного законодавства, діяльності держави.

24. Аксіологічна функція теорії держави і права здійснюється шляхом:

а) узагальнення інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в соціально-національному і світовому порядку;

б) отримання інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища і процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;

в) розроблення ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формування правової свідомості, правової культури суб'єктів права;

г) підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведення наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів, що свідчить про тісний зв'язок теорії і практики;

д) виявлення цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правової оцінки чинного законодавства, діяльності держави.

25. Функція теорії держави і права, яка виступає як процес, зумовлений властивостями єдності і диференційованості державно-правової надбудови суспільства – це:

- а) системна функція;
- б) оціночна функція;
- в) ідеологічна функція;

- г) прикладна функція;
- д) прогностична функція.

26. *Поняття «об'єкт» і «предмет» дослідження співвідносяться наступним чином:*

- а) ці поняття є тотожними;
- б) «об'єкт» дослідження є більш ширшим поняттям;
- в) «предмет» дослідження є більш широким поняттям;
- г) це самостійні поняття, які не перебувають у зв'язку між собою;
- д) поняття «об'єкт» є похідним від поняття «предмет».

27. *Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, а також вчення про методи пізнання й перетворення дійсності – це:*

- а) концепція;
- б) парадигма;
- в) методологія;
- г) гіпотеза;
- д) визначення.

28. *Методологія юридичної науки включає:*

- а) загально-філософський підхід, загальнонаукові методи, спеціальні та власні правові методи;
- б) загальнонаукові, статистичні та психологічні методи;
- в) історичні, логічні та спеціально-юридичні методи;
- г) галузеві, загальнонаукові та конкретні методи;
- д) системні та спеціальні методи, загально-філософський підхід.

29. *Дослідницькі методи теорії держави і права можна умовно поділити на:*

- а) емпіричні і теоретичні;
- б) групові та спеціальні;
- в) загальнонаукові та філософсько-світоглядні;
- г) групові та емпіричні;
- д) загальнонаукові та спеціалізовані.

30. *Метод теорії держави та права – це:*

- а) формулювання науково-пізнавальних завдань у сфері державно-правової реальності;
- б) сукупність логічних прийомів і конкретних засобів пізнання держави і права;
- в) вироблення рекомендацій для вирішення складних завдань;
- г) сукупність наукових знань у сфері державно-правової дійсності;
- д) спосіб пізнання суспільної реальності.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Предмет юридичної науки. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Юридична наука	Об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, загальні й окремі закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності.
2.	Предмет юридичної науки	Система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні й вираженні; про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку й функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності.
3.	Об'єкт юридичної науки	Загальне вчення про право, що виникло у XVII ст. й охоплювало весь зміст правознавства в єдності і системі, в його основних і загальних засадах.
4.	Енциклопедія права	Держава і право в їх єдності, відмінностях і взаємодії.
5.	Філософія права	Система наукових знань про об'єктивні властивості держави і права (їх внутрішню структуру і логіку розвитку); про основні та загальні закономірності виникнення, розвитку й функціонування державно-правових явищ.
6.	Теорія держави і права	Сукупність логічних прийомів і конкретних засобів пізнання загальних та основних закономірностей виникнення, розвитку й функціонування держави і права.
7.	Предмет теорії держави і права	Основні напрями її теоретичного і практичного призначення, що виконуються в суспільстві з метою його прогресивного перетворення.
8.	Функції теорії держави і права	Об'єктивні властивості держави і права, основні та загальні закономірності виникнення розвитку й функціонування державних і правових явищ.
9.	Методи теорії держави і права	Філософське вчення про право, предметом якого є сенс права, ідея права, специфіка вияву закономірностей права серед інших соціальних закономірностей.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Поняття, структура, методи юридичної науки:

1.	Ознаки юридичної науки	1)
		2)
		3)
2.	Функції юридичної науки	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
3.	Структура юридичної науки	1)
		2)
		3)
		4)
4.	Ознаки теорії держави і права	1)
		2)
		3)
5.	Функції теорії держави та права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
6.	Групи методів науки теорії держави та права	1)
		2)
		3)
7.	Загальнофілософські методи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

8	Спеціальні методи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
9	Приватнонаукові методи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види наук і система юридичних наук:

1.	Види наук за характе-	1)
		2)
		3)
		4)
2.	Види наук за безпосере-	1)
		2)
		3)
3.	Історико-теоретичні на-	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
4.	Галузеві юридичні науки	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Міжгалузеві	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6.	Міжнародне право	1)
		2)
		3)
7.	Прикладні юридичні на-	1)
		2)
		3)

		4)
		5)
		6)
8.	Науки, що вивчають за-	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

VII. Словникова робота:

теорія, закономірність, теорія держави і права, риси теорії держави і права, предмет теорії держави і права, структура предмета теорії держави і права, функції теорії держави і права, загальні функції теорії держави і права, спеціальні(власні) функції теорії держави і права, аксіологічна функція, онтологічна функція, евристична функція, прогностична функція, методологічна функція, ідеологічна функція, політична функція, системотворча функція, комунікативна функція, навчальна функція, науково-прикладна функція, метод теорії і держави права, методологія теорії держави і права, структура методології теорії і держави права, філософські підходи, загальнонаукові методи, власні методи, спеціальні методи, теорія держави і права як наука, теоретичні юридичні науки, історичні юридичні науки, галузеві юридичні науки, прикладні юридичні науки, понятійно-категоріальний апарат теорії держави і права, концепція теорії держави і права, загальнотеоретичні юридичні поняття, теорія держави і права як навчальна дисципліна.

Спеціалізована література:

1. Абасов Г. Г. Проблеми визначення та структурні елементи методології дослідження гарантій прав місцевого самоврядування. *Юрист України*. 2012. № 1-2. С. 29-34.
2. Айтюв С. Ш. Історична антропологія та пізнавальний потенціал синергетики. *Гуманітарний журнал*. 2014. № 1-2. С. 64-67.
3. Андріюк В. В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування: дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2006. 207 с.
4. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 114-122.
5. Антонов В. О. Методологія дослідження принципів системи забезпечення національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 104-108.
6. Арнаутова Л. П. О. В. Сурілов про призначення та функції теорії держави і права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 214-221.

7. Баймуратов М. О., Львова Є. О., Бабін Б. В. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання: моногр. Суми: Університетська книга, 2011. 257 с.
8. Баланаєва О. В. Лексико-семантична, словотворча і синтаксична структура сучасної юридичної терміносистеми (на матеріалі російської, української, німецької термінологій): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2013. 20 с.
9. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.
10. Батрименко О. В. Методологія дослідження бюрократії як феномену суспільно-політичного життя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія.* 2014. Вип. 1. С. 54-57.
11. Белая-Тиунова Л. Г. Служебная карьера в Украине: моногр. Одеса: Феникс, 2011. 538 с.
12. Білас І. Г., Білас Ф. І. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів. *Наше право.* 2015. № 4. С. 5-16.
13. Бобрик В. І. Методологічні підходи до поняття «диференціація» в юридичній науці. *Приватне право і підприємництво.* 2018. Вип. 18. С. 14-18.
14. Бобрик В. І. Теоретичні передумови оптимізації цивілістичного судочинства: моногр. Київ: Леся, 2014. 86 с.
15. Богуцька Н. М. Методологічне значення юридичних конструкцій у контексті методу правознавства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки.* 2017. Вип. 5. С. 10-17.
16. Буга Г. С., Буга В. В. Історичні витоки та сучасність юридичної освіти та науки в Україні. *Правовий часопис Донбасу.* 2018. № 1. С. 14-20.
17. Буран В. В. Місце науки поліцейського права в сучасній системі юридичних знань та правовій системі України. *Наука і правоохорона.* 2016. № 2. С. 229-235.
18. Варламова Н. Методологія юридичної науки: спокуса постмодерном. *Право України.* 2014. № 1. С. 69-77.
19. Ветютнев Ю. Методологічні проблеми розуміння істини як правової цінності. *Право України.* 2014. № 1. С. 106-112.
20. Вільчинська С. Проект методології нового типу (підхід філософської антропології). *Університетська кафедра.* 2018. № 7. С. 93-98.
21. Габаковська Х. В. Дослідницький підхід як елемент методології у сучасній юриспруденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
22. Гаврилюк Р. Чи можливо наукове неklasичне пізнання права? *Право України.* 2014. № 1. С. 94-105.

23. Гальченко М. С. Методологічна природа мислення в еволюції пізнавальних дискурсів. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 251-255.
24. Гацалов Р. Р. Лидерская теория происхождения государства и права: актуальные проблемы теории и практики: моногр. Санкт-Петербург: Полетихинский ун-т, 2013. 111 с.
25. Гиляка О. С. Юридичний документ: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
26. Глухарёва Л. И. Права человека в системе теории права и государства: общетеоретические, философско-правовые и методологические проблемы: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2004. 417 с.
27. Голюк В. Я. Методологія системного аналізу та його використання у формуванні державної економічної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 19 (1). С. 32-35.
28. Горгота О. Б. Методологія історико-філософського дослідження: від раціоналістичного монізму Г.В.Ф. Гегеля до комунікативного плюралізму К. Ясперса: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2007. 185 с.
29. Грачёв М. В. Иоганн Вольфганг Гёте как гносеолог и методолог: дис. ... канд. филос. наук. Москва, 2003. 168 с.
30. Денисов С. Використання діалектико – матеріалістичного методу в пізнанні права. *Право України*. 2014. № 1. С. 86-93.
31. Дубов Г. О. Плюралізм правової методології: зміст, особливості інтерпретацій та умов формування юридичної науки на сучасному етапі розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 48-51.
32. Дубов Г. О. Становлення методології юридичних досліджень: особливості радянського та сучасного етапів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 16 с.
33. Єрмоленко І. Проблеми методології дослідження правових феноменів у творчості Б. Кістяківського. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 126-129.
34. Завальнюк В. Юридична антропологія влади. *Юридичний вісник*. 2013. № 4. С. 5-9.
35. Завальнюк В. Юридична антропологія та типологія сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 14-18.
36. Завальнюк В. Юридична антропологія у формуванні правової культури сучасного українського суспільства. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2014. Svazek 1., 6. vydání. С. 38-46.
37. Зякун А. І., Дегтяр Р. О. Методологічні основи юридичної психології як науки. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 6. С. 7-10.
38. Кампо В. Філософія і розвиток інноваційної методології досліджень у сфері конституційної юстиції в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 3. С. 33-38.

39. Кельман М. Аналіз традиційності і новацій у розвитку теорії держави і права. *Право України*. 2006. № 9. С. 38-42.
40. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 35 с.
41. Ковальчук С. О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 4. С. 184-190.
42. Козюбра М. Загальнотеоретичне правознавство: стан та перспективи. *Право України*. 2010. № 1. С. 32-43.
43. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки: моногр. Львів: Тріада-плюс, 2010. 211 с.
44. Косович В. Юридичний техніко-технологічний інструментарій та верховенство права (методологія дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2018. Вип. 66. С. 14-26.
45. Коцюбинська О. Ю. Теорія держави і права: системний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 199 с.
46. Кравец К. А. Синергетика – теорія самоорганізації. *Управління розвитком*. 2013. № 14. С. 141-142.
47. Кресін О. Формування теоретико-методологічних засад порівняльного правознавства у працях Пауля Йоганна Анзельма фон Файєрбаха. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 380-394.
48. Кривцова І. С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 233 с.
49. Кривчик Г. Г. Методологічні принципи як норми етичного і професійного кодексу історика. *Проблеми політичної історії України*. 2018. Вип. 13. С. 270-280.
50. Кротов К. В. Теологія як антропологія у філософії неопротестантизму. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 9. С. 50-54.
51. Крушельницька Т. А. Теорія синергетики – нова методологія розвитку податкової системи. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2010. № 2. С. 25-29.
52. Кузенко О. В. Структуралістська методологія та її роль в соціально-гуманітарних дослідженнях: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2006. 166 с.
53. Кукарцев О. В. Значення методу типологізації у методології порівняльного історико-соціологічного дослідження імперій Ш. Айзенштадта. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 387-391.
54. Куринная А. Ф., Медуница А. Н., Мороко Л. В. Синергетика как эвристический инструмент в работе над словом. *Горизонти освіти*. 2013. № 3. С. 29-34.
55. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії. *Право України*. 2003. № 10. С. 33-36.

56. Кучук А. М. Методологія правознавства: пропедевтичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 4 (1). С. 21-24.
57. Кучук А. М. Моделі розвитку юридичної науки: філософсько-правовий дискурс. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 62-67.
58. Кучук А. М. Феномен правового поліцентризму: загальнотеоретичний і методологічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
59. Лобода Ю. Пліуралізація методології правової науки і проблема розмежування наукових дисциплін: до питання про дисциплінарну належність досліджень правової традиції у науці радянського періоду та сучасній вітчизняній правовій науці. *Юридична Україна*. 2009. № 5. С. 4-7.
60. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.
61. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: моногр. Харків: Права людини, 2015. 277 с.
62. Мамченко Н. Теорія та філософія права: проблема розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 3-5.
63. Манжул І. В. Визначення методів пізнання в науковій літературі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 11-17.
64. Мельник П. П. Синергетика як складова методології системи екологічного менеджменту. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.2. С. 292-298.
65. Минченко О. Герменевтика как философско-правовая основа юридической лингвистики. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 97-100.
66. Михайлюк О. В. Соціокультурний підхід як методологія історичного дослідження. *Український селянин*. 2016. Вип. 16. С. 9-14.
67. Молодцов О. В. Методологічні аспекти теорії інституціональних матриць у контексті динаміки інституціональних змін. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_1_8
68. Мосьондз С. О. Орієнтири ефективного публічного адміністрування науки в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 172-177.
69. Ноздрін О. М. Правове життя як категорія сучасної юридичної науки: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2013. 20 с.
70. Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 33-39.
71. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 87-94.

72. Оніщенко Н. М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 3-20.
73. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 132 с.
74. Павлишин О. Методологічне значення семіотики права та її місце у структурі правового пізнання. *Право України*. 2014. № 4. С. 160-165.
75. Павлов С. Методологія наукового пізнання правових традицій. *Право України*. 2007. № 10. С. 17-21.
76. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50-60.
77. Паночко М. М. Розвиток української юридичної термінології в Західній Україні (1772-1918 рр.): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2013. 20 с.
78. Пацурківський П. Методологія правопізнання Євгена Ерліха: неklasична парадигма: [австр. вчений-правознавець]. *Право України*. 2012. № 9. С. 383-391.
79. Подорожна Т. Конституційно-правові категорії в системі понятійно-категоріального апарату конституційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 15-17.
80. Рабінович П. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 11-21.
81. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
82. Саїдов А. Методологічні проблеми антропології права. *Право України*. 2014. № 1. С. 56-165.
83. Сердюк О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права: моногр. Харків: Яшма, 2007. 320 с.
84. Ситар І. В. Структурні складові методології управління школою. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 4. С. 124-132.
85. Скакун О. Загальна теорія права і держави: проблематизація та переосмислення метатеорії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 27-36.
86. Скиба Е. К. Принцип методологічного плюралізму як інструмент дослідження концепту «гендерна ідентичність». *Грані*. 2018. Т. 21, № 1. С. 12-18.
87. Скрипнюк В. М. Методологія компаративного аналізу в сучасних конституційно-правових дослідженнях. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 85-90.

88. Сорока М. В. Методологічні засади дослідження історії української політичної філософії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія.* 2014. Вип. 3. С. 26-32.
89. Сосновська О. О. Поняття економічної безпеки підприємства в контексті різних методологічних підходів. *Бізнес Інформ.* 2018. № 3. С. 443-448.
90. Сосновська О. О. Синтез методологічних підходів як основа пізнання сутності економічної безпеки підприємства. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України.* 2018. № 1. С. 207-220.
91. Стеценко С. Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. *Право України.* 2013. № 9. С. 194-216.
92. Тихомиров О. Компаративний метод: постнекласична інтерпретація. *Право України.* 2014. № 4. С. 197-203.
93. Тихомиров О. Методологія юридичної компаративістики: проблеми філософського осмислення. *Право України.* 2006. № 2. С. 32-34.
94. Тягнирядно Є. В., Яворська Г. Х. Риторичні вміння правників: теорія і практика: моногр. Одеса: ОДУВС, 2009. 188 с.
95. Халилова Р. М. Специально-юридическая методология исследования реализации права человека на защиту закона. *Современное право.* 2013. № 6. С. 25-28.
96. Хахуліна К. С. Теорія держави і права як основа буття юриспруденції. *Правничий часопис Донецького університету.* 2013. № 1. С. 116-121.
97. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Антропологія права і влади як філософсько-правова проблема. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія».* 2017. Вип. 2. С. 7-20.
98. Шафіров В. Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві. *Право України.* 2014. № 1. С. 148-155.
99. Шевченко М. Є. Деякі аспекти методологічного комплексу сучасної методичної науки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2017. Вип. 58. С. 178-183.
100. Шмоткін О. В. Філософія права як фундаментальна юридична наука. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2017. № 2. С. 307-320.
101. Шутак І. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2013. № 3. С. 81-86.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ПОХОДЖЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки держави. Сутність та соціальне призначення держави.
- ❖ Причини та передумови походження держави. Теорії походження держави: основні положення та їх представники.
- ❖ Суверенітет держави: поняття, ознаки та нормативно-правова регламентація. Суверенітет держави, суверенітет народу, суверенітет нації: питання співвідношення та взаємодії.
- ❖ Держава як особлива організація суспільства.
- ❖ Демократія і проблеми конституційного забезпечення розвитку державної влади.

II. Скласти схеми:

- ✓ Загальнотеоретична характеристика держави.
- ✓ Переваги та недоліки формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав.
- ✓ Ознаки суверенітету держави.
- ✓ Типологія держав.
- ✓ Державна влада і первісне суспільство.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Феномен держави: теоретичні засади формування та розвитку».
- ◆ «Вчення Аристотеля про поняття держави».
- ◆ «Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми».
- ◆ «Державна символіка: теоретико-правові засади».
- ◆ «Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування змісту».
- ◆ «Теоретико-правовий аналіз деяких підходів до типології держав».
- ◆ «Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження».
- ◆ «Методологічні засади визначення критеріїв типології держав».
- ◆ «Проблема реалізації народного суверенітету в умовах державно-правової модернізації».
- ◆ «Народний суверенітет у формуванні державно-правової зовнішньої і внутрішньої політики держави».

**IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):**

- Декларація про державний суверенітет України (1990 р.) та її роль в історії творення незалежної Української держави.
- Аспекти аналізу методологічних проблем співвідношення держави та права.
- Держава як особлива організація суспільства.
- Політико-правові концепції феномену політичної влади.
- Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Держава – це:

а) структурована сукупність всіх політичних явищ і процесів, що існують на певній території;

б) система органів влади, що має ознаки суверенітету та здійснює організацію населення на певній території за допомогою примусу;

в) форма об'єднання всіх членів суспільства на певній території для досягнення певних цілей, стабільного розвитку та врегулювання суспільних відносин на всіх рівнях;

г) суверенна політико-територіальна організація публічної влади, певних соціальних сил (класів, груп, всього народу), що має апарат управління і примусу, робить свої веління загальнообов'язковими та вирішує як класові, так і загальносоціальні завдання;

д) упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі, механізм організації і функціонування політичної влади.

2. Держава є організацією всього суспільства, оскільки:

а) може виступати в ролі арбітра між конфліктуючими угрупованнями, пом'якшувати та узгоджувати різні соціальні, національні, мовні конфлікти, сприяти досягненню соціальних компромісів;

б) організована як система спеціальних органів, що наділені владними повноваженнями;

в) виступає у внутрішніх та зовнішніх відносинах в інтересах усього населення країни, яке вона повинна репрезентувати і обслуговувати, бо саме від її імені ухвалюються ті рішення, які, маючи загальнообов'язковий характер, спрямовані на реалізацію і захист прав усіх громадян;

г) поєднує захист інтересів усього суспільства з інтересами певних еліт;

д) виражає та захищає інтереси домінуючої частини населення.

3. Основними ознаками держави є:

- а) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, фіскальна система;
- б) населення, наявність особливого апарату держави, державна символіка, мова, офіційна система оподаткування, обороноздатність;
- в) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, здатність надавати позики та кредити;
- г) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, офіційна система оподаткування, грошова одиниця, столиця, мова, державна символіка;
- д) територія, населення, суверенітет, державна символіка, мова.

4. Які ознаки відрізняють державу від інших політичних організацій суспільства:

- а) взаємодія з міжнародними організаціями; прерогатива володіння власністю на основні знаряддя і засоби виробництва;
- б) наявність конституційного акту; монополія на освоєння космічного простору;
- в) прерогатива на видання нормативно-правових актів, що являють собою прояв безумовної загальнообов'язковості державної волі, суверенітет та монополія на примусову владу стосовно населення, взаємодія з міжнародними організаціями;
- г) прерогатива на видання загальнообов'язкових нормативно-правових актів; суверенітет; монополія на примусову владу стосовно населення; взаємодія з міжнародними організаціями; прерогатива володіння власністю.
- д) взаємодія з міжнародними організаціями; прерогатива володіння власністю на основні знаряддя і засоби виробництва; монополія на освоєння космічного простору.

5. За способом набуття влади держави класифікують на:

- а) правові та неправові;
- б) правові та антиправові;
- в) правові та деспотичні;
- г) легальні та нелегальні;
- д) легітимні та нелегітимні.

6. За рівнем захисту прав і свобод людини держави класифікують на:

- а) правові та неправові;
- б) правові та антиправові;
- в) правові та деспотичні;
- г) легальні та нелегальні;
- д) легітимні та нелегітимні.

7. Первинний виробничий, соціальний і етнічний колектив людей в докласовому суспільстві, який засновується і існує, як правило, на кровно-родинних зв'язках – це:

- а) фратрія;
- б) плем'я до нашого часу;
- в) первісне плем'я;
- г) рід;
- д) сім'я.

8. Загальні питання племені (обрання вождя племені та інших виборних осіб) вирішувались:

- а) загальними зборами членів роду;
- б) старійшиною та його сім'єю;
- в) вождем з воїнами;
- г) найбільш здібними членами роду;
- д) зборами старійшин племені.

9. Найважливіші питання життєдіяльності роду, обрання своїх представників для повсякденного керівництва родом і представлення інтересів роду в племені вирішувались:

- а) найбільш здібними членами роду;
- б) зборами старійшин племені та їх родин;
- в) загальними зборами членів роду;
- г) військовим вождем;
- д) старійшиною.

10. До основних рис норм поведінки первісного суспільства належить:

а) норми звичаїв передавалися з покоління в покоління, фіксувались, зберігалися не лише у пам'яті людей;

б) норми поведінки відображали інтереси й волю всіх членів роду і племені, виникали у свідомості членів цього суспільства, були одночасно правами та обов'язками, забезпечувалися внутрішнім переконанням людей, їхніми звичками, схваленням чи осудом родичів;

в) головною гарантією виконання родових звичаїв було внутрішнє переконання, неузгодженість поглядів членів роду з відповідними приписами;

г) виконання родових звичаїв забезпечувалося застосуванням засобів громадського впливу і неможливістю примусу;

д) норми родових звичаїв проводили розмежування між правами і обов'язками членів суспільства.

11. Історично першими видами соціальних норм, які були притаманні первісному суспільству є:

- а) міфи;
- б) звичай;
- в) релігійні норми;
- г) норми первісної моралі;
- д) ритуали і обряди.

12. Різновид соціальних норм, що є правилами поведінки, які регулюють відносини між людьми на основі їх релігійних уявлень – це:

- а) норми первісної моралі;
- б) ритуали і обряди;
- в) звичай;
- г) релігійні норми;
- д) міф.

13. Уявлення і відповідні правила, які визначають, що є добро, а що є зло – це:

- а) ритуал;
- б) звичай;
- в) норми первісної моралі;
- г) міф;
- д) релігійні норми.

14. Ознаками, що притаманні нормативній регуляції первісного суспільства є:

- а) перевага заборон; неподільність прав та обов'язків, пріоритет інтересів особи над інтересами держави;
- б) наявність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм, перевага дозволів у правовому регулюванні;
- в) перевага заборон, неподільність прав та обов'язків, відсутність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм;
- г) відсутність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм, чітка регламентація норм;
- д) перевага заборон, формальна визначеність норм, культ вождя, розподіл влади на виконавчу та судову.

15. Форма сумісної життєдіяльності людей, що склалася історично, структуру якої утворюють соціальні суб'єкти, соціальна діяльність та соціальні відносини – це:

- а) громада;
- б) суспільство;

- в) держава;
- г) об'єднання;
- д) сім'я.

16. *Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорами» – це:*

- а) рабовласницький лад;
- б) феодалний лад;
- в) первісний лад;
- г) буржуазний лад;
- д) демократичний лад.

17. *Відповідно до теологічної теорії походження держави позбавити правителя влади або критикувати його має право:*

- а) народ;
- б) аристократія;
- в) військові начальники;
- г) парламент;
- д) церква.

18. *В якій теорії походження держави, Фома Аквінський підкреслював, що світ засновано на ієрархії форм (божественної, духовної, матеріальної), на чолі якої стоїть Бог:*

- а) іригаційна теорія;
- б) природно-правова теорія;
- в) теологічна теорія;
- г) теорія насильства;
- д) космічна.

19. *Термін «держава» та «влада правителя» ототожнюються в:*

- а) теологічній теорії походження держави;
- б) марксистській теорії походження держави;
- в) договірній теорії походження держави;
- г) іригаційній теорії походження держави;
- д) патріархальній теорії походження держави.

20. *Засновниками патріархальної теорії походження держави є:*

- а) Р. Філмер, Платон, Аристотель;
- б) Ф. Аквінський, Б. Спіноза, Г. Гегель;
- в) Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо;
- г) Г. Спенсер, Я. Козельський, М. Радищев;
- д) Л. Гумплович, К. Каутський, І. Кант.

21. Патріархальна теорія походження держави ґрунтується на:

- а) ідеї виникнення держави в результаті розростання сім'ї через природний потяг людей до взаємного спілкування;
- б) ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акту розумної волі людей;
- в) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом;
- г) поясненні виникнення держави як результату воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому;
- д) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності.

22. Теорія походження держави, яку розробив Л. Петражицький – це:

- а) патріархальна теорія;
- б) органічна теорія;
- в) психологічна теорія;
- г) теологічна теорія;
- д) договірна теорія.

23. «Влада монарха є похідною не від божого провидіння, а від самих людей». Дана теза, покладена в основу теорії походження держави, яка має назву:

- а) психологічна;
- б) іригаційна;
- в) теологічна;
- г) органічна;
- д) космічна.

24. Представниками договірної теорії походження держави є:

- а) Є. Дюрінг, Л. Гумплович, К. Каутський;
- б) К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін;
- в) Р. Філмер, М. Михайловський, Л. Петражицький;
- г) Г. Гроцій, Дж. Локк, О. Радищев;
- д) Г. Кельзен, І. Кант, Дж. Остін.

25. Договірна теорія походження держави ґрунтується на:

- а) поясненні виникнення держави як результату воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому;
- б) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності;

в) поділі праці і виділенням управління як специфічного виду діяльності, яким займалася елітарна група, що виокремилася із суспільства;

г) ідеї походження держави внаслідок укладення між людьми угоди про свідоме самообмеження своєї свободи на користь загальних інтересів;

д) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом.

26. *Л. Гумплович, Є. Дюрінг та К. Каутський розвивали теорію походження держави, яка має назву:*

а) патріархальна теорія;

б) теорія завоювання;

в) психологічна теорія;

г) теологічна теорія;

д) теорія договору.

27. *Який німецький філософ XIX ст. вважав, що виникнення власності, класів і держави відбулося в результаті насильства однієї частини суспільства над іншою – це:*

а) Є. Дюрінг;

б) К. Каутський;

в) Л. Гумплович;

г) К. Маркс;

д) Ф. Енгельс.

28. *Прихильником теорії зовнішнього насильства походження держави є:*

а) Г. Спенсер;

б) Л. Гумплович;

в) Є. Дюрінг;

г) К. Маркс;

д) Б. Шантебу.

29. *Теорія внутрішнього насильства походження держави ґрунтується на:*

а) ідеї походження держави в результаті угоди як акту розумної волі людей;

б) ідеї виникнення власності, класів і держави внаслідок насильства однієї частини суспільства над іншою;

в) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності;

г) положенні, що держава виникла не з патріархальної сім'ї в результаті її розростання та об'єднання сімей у племена, а з союзів племен, народності;

д) поясненні виникнення держави як результат воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому.

30. Теорія зовнішнього насильства походження держави ґрунтується на:

а) положенні, що держава виникла з патріархальної сім'ї в результаті її розростання та об'єднання сімей у племена, союзи племен, народності;

б) ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акту розумної волі людей;

в) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом;

г) поясненні виникнення держави як результату завоювання, насильства, поневолення одних племен іншими;

д) поділи первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Теорії походження держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Патріархальна теорія походження держави	ґрунтується на ідеї божественного створення держави з метою реалізації загального блага. Вона обґрунтовує панування духовної влади над світською, церкви — наддержавою. Кожній людині наказується упокоритись перед волею Бога, який встановив державну владу, підкоритись тій владі, яка санкціонована церквою. Представники: А. Августин, Ф. Аквінський.
2.	Теологічна теорія	Відповідно до цієї теорії, держава походить від патріархальної сім'ї, внаслідок її розростання: сім'я — сукупність сімей (селище) — сукупність селищ (держава). Представники: Аристотель, Р. Фільмер, М. Михайловський.
3.	Договірна теорія	Ототожнює процес виникнення і функціонування держави з біологічним організмом. Уявлення про державу як про своєрідну подобу людського організму сформульовані ще давньогрецькими мислителями. М. Спенсер у ХІХ ст. розвив цю думку, заявивши, що держава — це суспільний організм, який складається з окремих людей, подібно до того, як живий організм складається з клітин.

4.	Органічна теорія	Дана теорія ґрунтується на ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акта розумної волі людей. Об'єднання людей в єдиний державний союз розглядається як природна вимога збереження людського роду і забезпечення справедливості, свободи і порядку. Представники: Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Ж. Руссо, Д. Дідро.
5.	Теорія насильства	ґрунтується на тезі про економічні причини (наявність приватної власності) виникнення держави, які породили розкол суспільства на класи з протилежними інтересами. Представники: К. Маркс, Ф. Енгельс.
6.	Матеріалістична (класова) теорія	Пояснює виникнення держави як результат війн, насильницького підкорення одними людьми інших. Представники: Л. Гумплович, К. Каутський, Є. Дюрінг
7.	Космічна теорія	У цій теорії обґрунтовано виникнення держави і права завдяки особливим властивостям, що закладені у людській психіці, якій характерна потреба до наслідування, покори, усвідомлення залежності від видатної особистості, яка спроможна керувати суспільством. Представники: Л. Петражицький, Д. Фрезер.
8.	Психологічна теорія	Ж. Гобіно, Ф. Ніцше причиною виникнення держави вважали розподіл суспільства на вищі і нижчі раси; перші покликані панувати в суспільстві, другі — сліпо підкоряться першим.
9.	Расова теорія	Найновіша теорія виникнення держави, суть якої полягає в тому, що держава виникла і була запропонована як вища організація управління суспільством іншими космічними цивілізаціями.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Походження держави:

1.	Причини виникнення держав	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Особливості виникнення держав східного типу	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
3.	Шляхи виникнення держав	1)
		2)
4.	Форми виникнення держав	1)
		2)
		3)
5.	Особливості влади в первісному суспільстві	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6.	Економічні причини виникнення держави	1)
		2)
		3)
		4)
7.	Політичні причини виникнення держави	1)
		2)
		3)
		4)
8.	Соціальні причини виникнення держави	1)
		2)
		3)
9.	Культурні причини виникнення держави	1)
		2)
		3)
		4)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Державна влада і держава:

1.	Ознаки державної влади	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Ознаки соціальної влади первіснообщинного ладу	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
3.	Ознаки держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
4.	Ознаки державного суверенітету України	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
5.	Типи держав за рівнем захисту прав і свобод	1)
		2)
6.	Типи держав за способом набуття влади	1)
		2)
7.	Концепції сучасної держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
		9)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Типологія держав. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Формаційний підхід		Покладає в основу типової класифікації держав поняття «цивілізація», її рівень, досягнутий тими чи іншими народами.
2.	Цивілізаційний підхід		Заснований на марксистському вченні про зміну суспільно-економічних формацій на основі їх базису — типу виробничих відносин, кожній із яких відповідає свій історичний тип держав.
3.	Теорія «конвергенції»		Ця теорія стала протипологом, антиподом концепції держави «нічного сторожа» («мінімальної» держави), що відстоювала невтручання держави в економічну сферу, у відносини робітника та підприємця, у соціальні питання. Дж. Мюрдаль, Дж. Стречи та ін.
4.	Концепція держави «загального благоденства»		Відповідно до цієї теорії в умовах науково-технічної революції втрачається відмінність між капіталістичною та соціалістичною державами, відбувається їх зближення шляхом запозичення одна в одній позитивних рис, створюється «єдине пост-індустріальне суспільство». П. Сорокін, Дж. Гелбрейт та ін.
5.	Теорія еліт		Це перехідний тип держави, який існує в період переходу від буржуазного типу до соціальної демократії; це організація політичної влади більшості населення, яка забезпечує необхідний консенсус усіх його частин та перехід до створення умов, потрібних для повного й безперешкодного здійснення основних прав людини і прав нації (народу) й прогресу суспільства на засадах соціальної демократії.
6.	Держава соціально-демократичної орієнтації		Політична організація суспільства, в якій право обмежує і підпорядковує собі державну владу, а основні права особи і її соціальна безпека є змістом свободи, яка закріплена в законах, це підґрунтя громадянського суспільства. Виходячи із можливості існування у громадянському суспільстві різних суперечливих інтересів, ідея держави проявляється як забезпечення всезагального інтересу, як інституція гарантування й захисту прав людини.

7.	Теорія правової держави	Держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі — приблизно однакових життєвих шансів
8.	Теорія соціальної держава	Сутність цієї теорії полягає в ооротьї панівної меншості, яка керує державою, та підпорядкованої більшості до якої належить усе інше населення. Г. Москва та В. Парето та ін.

VII. Словникова робота:

держава, ознаки держави, територія, населення, публічна влада, громадянство, патріархальна теорія походження держави, теологічна теорія походження держави, договірна теорія походження держави, органічна теорія походження держави, теорія насильства, класова теорія походження держави, олігархічна теорія походження держави, теократична теорія походження права, теологічна теорія походження права, природно-правова теорія походження права, суверенітет, суверенітет держави, види державного суверенітету, суверенітет народу, суверенітет нації, суверенні права, верховенство, соціальна влада, державна влада, нація, первісна держава, робовласницька держава, феодальна держава, капіталістична держава, соціалістична держава, світська держава, теократична держава, постсоціалістична (перехідна) держава, типологія держави, тип держави, формаційний підхід до типології держав, цивілізаційний підхід до типології держав, первісна цивілізація, вторинна цивілізація, класифікації держав за цивілізаційним підходом, економічний базис соціалістичної держави.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

Спеціалізована література:

1. Nalyvayko L. The principle of state sovereignty in terms of globalization processes. *International Journal of Experimental Education*. 2012. № 12. С. 33-35
2. Rak S. The official negligence: comparative and legal analysis of legislation of Ukraine, the Republic of Moldova and the Republic of Latvia. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 135-138.
3. Бадгасарян С. Д. Генезис института государства: геополитические процессы и личность: моногр. Саратов: РИЦ ФГБОУ ВПО «СГУ», 2014. 333 с.
4. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-99.
5. Беззубко Б. І. Вдосконалення державних механізмів стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Маріуполь, 2017. 20 с.
6. Белов А. В. Международно-правовые аспекты двойного гражданства: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2002. 192 с.
7. Бережанський Г. І. Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 36-42.
8. Бредихин А. Л. Суверенитет как политико-правовой феномен: моногр. Москва: ИНФРА-М, 2012. 127 с.
9. Галаган Л. Вищі органи державної влади в Україні (1991-2012 рр.): формування та взаємодія: моногр. Київ: [б. в.], 2013. 174 с.
10. Гапотій В. Д. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 24-32.
11. Гаращук І. Теоретичні основи феномена публічної влади у сфері місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2015. № 1. С. 10-17.
12. Геец В. Модернизация в системе «общество – государство – экономика». *Журнал европейской экономики*. 2014. Т. 13. № 2. С. 119-131.
13. Герилів Д. Ю. Загальнотеоретична характеристика інтегративного підходу до типології держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 12-15.
14. Герилів Д. Ю. Типологія держави: теоретико-правове дослідження: моногр. Львів: ПАІС, 2016. 191 с.
15. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенства права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина третя: права людини). *Право України*. 2015. № 1. С. 13-92.
16. Гордимов А. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 147-154.
17. Гаровська І. М. Правова природа державної влади: теоретико-правове дослідження: моногр. Львів: СПОЛОМ, 2013. 533 с.

18. Жовтобрюх М. Делегітимація соціальної держави в неолібералізмі М. Ноціка. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 18-21.
19. Забейворота Т. В. Модернізація системи державного управління в умовах децентралізації влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
20. Заєць А. Концепції правової держави та верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
21. Зварич Р. В. Національна держава: поняття, ознаки, функції: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 214 с.
22. Изотова Е. Н. Институт гражданства как основополагающий элемент правового статуса личности и взаимоотношений между гражданством и государством. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 3. С. 49-53.
23. Клиненко О. В. Сутність і особливості унітарного та федерального державно- територіального устрою: політологічний аналіз: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 1996. 185 с.
24. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: моногр. Харків: Фактор, 2014. 214 с.
25. Колеснік Т. Є. Особливості взаємодії органів прокуратури з іншими органами державної влади в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 3. С. 14-21.
26. Колінко Я. Регіоналізація як принцип побудови територіальної організації публічної влади в країнах Європи. *Юридична Україна*. 2015. № 1. С. 18-22.
27. Колодій А. Громадянське суспільство: доктрина та вітчизняна практика. *Право України* 2013. № 9. С. 270-282.
28. Конотопцев О. С. Концептуальні основи реформування територіальної організації державного управління: дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2003. 207 с.
29. Косінов С. Народ як первинний суб'єкт здійснення контролю над публічною владою. *Право України*. 2013. № 10. С. 178-184.
30. Кравчук В. М. Механізм реалізації народного контролю в організації й діяльності органів державної влади. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 1. С. 85-90.
31. Кривенкова Н. В. Нематериальная международно-правовая ответственность государств: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2015. 179 с.
32. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: моногр. Київ: Академія, 2013. 558 с.
33. Лазарев В. В. Основні етапи становлення і розвитку процедур з питань громадянства. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 171-178.
34. Лазарев В. В. Юридична природа і ознаки громадянства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 68-70.

35. Лафітський В. Правова держава і фактори її розвитку в порівняльно-правовому вимірі. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 169-182.
36. Литвин І. Історико-правові аспекти становлення публічної влади на місцевому рівні в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 67-71.
37. Мамутов В. К. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: моногр. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 405 с.
38. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
39. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
40. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
41. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
42. Медведчук В. Державотворчій потенціал федеративної трансформації України: конституційно-правові аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 98-107.
43. Медведчук В. Доктринальна модель побудови федеративної держави: українська ретроспектива і сучасність. *Право України*. 2013. № 9. С. 289-305.
44. Миколайчук М. М. Діагностика соціально-економічного розвитку території як елемент механізму державного управління: дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2004. 268 с.
45. Мішина Н. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
46. Нагорняк Т. Л. Брендінг території як державна та регіональна політика: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. 359 с.
47. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
48. Наливайко Л. Р. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
49. Наливайко Л. Р. Поняття та основні ознаки функцій держави. *Правова держава*. 2005. Вип. 16. С. 177-191.
50. Нарутто С. В. Территориальные аспекты государственного суверенитета. *Lex Russica*. 2012. № 6. С. 1225-1231.

51. Настюк А. А. Роль князівської влади у процесі державотворення Київської Русі в IX - на початку XII ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
52. Ніколаєнко Т. Б. Звичаєве право скіфської держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 51-57.
53. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства. *Право України*. 2010. № 1. С. 44-49.
54. Оборотов Ю. Современное государство: от образа к реалиям. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 6-13.
55. Олексенко Т. М. Правовий статус громадян у сфері виконавчої влади: між конституційним та адміністративним правом. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 3. С. 37-44.
56. Оніщенко Н. М. Уніфікація як спосіб співвідношення і узгодженості внутрішньодержавного і міжнародного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6. С. 48-54.
57. Оніщук М. В. Організація влади в Україні: шляхи конституційного удосконалення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 70-79.
58. Оніщук М. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 115-125.
59. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире: особенности протекания и современные риски. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 229-235.
60. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
61. Панкратов В. О. Сутність принципу правової визначеності. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 2. С. 19-24.
62. Панкулич Л. А. Реформування адміністративно-територіального устрою: досвід держав-членів Європейського Союзу і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2013. 20 с.
63. Пашуля Г. Я. Глобалізація як явище, що впливає на формування нового типу держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 2. С. 22-31.
64. Петришин О. Демократичні засади правової соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63-71.
65. Пидкова И. «Парад суверенитетов» историко-правовые аспекты принятия декларации о государственном суверенитете Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 130-134.
66. Пікуля Т. О. Типологізація держав світу: методологія та класифікація. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1. С. 213-221.

67. Поклонська О. Співвідношення влади й авторитету. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 6-9.
68. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 186 с.
69. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
70. Пухтинський М. Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні. *Право України*. 2012. № 8. С. 68-77.
71. Рябошапка Г. Х. Суверенітет в Україні: від радянської федерації – до незалежної держави: моногр. Львів: Простір-М, 2012. 519 с.
72. Серьогін С. Г. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: моногр. Харків: Право, 2010. 272 с.
73. Сіваш О. М. Розвиток українськими і російськими юристами-міжнародниками вчення про державний суверенітет (XVIII - початок ХХ ст.): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 204 с.
74. Сіренко В. Про розуміння державної влади як соціальної залежності. *Право України*. 2015. № 5. С. 11-16.
75. Скрипнюк О. Місцевий референдум як форма забезпечення реального народовладдя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 37-44.
76. Скрипнюк О. Сучасна теорія демократії: питання генези та дослідження у правовій традиції. *Право України*. 2013. № 8. С. 40-52.
77. Скуратович І. М. Адміністративно-територіальний устрій України в 1920-1930-х рр. і його впливи на організацію державного управління: історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с.
78. Смирнов С. В. Суверенитет современного государства в условиях глобализации: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. Ульяновск, 2011. 204 с.
79. Смородинський В. Проблема впровадження люстраційних процедур очищення державної влади: європейський і вітчизняний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 111-120.
80. Софінська І. Д. Ефект консюмеризму в концепції громадянства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 203-2014.
81. Співак В. М. Соціальна держава в процесі соціалізації глобалізації: політологічний аспект. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 442-449.

82. Ставнійчук А. Місцевий референдум-пріоритетна форма прямої демократії у місцевому самоврядуванні. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 24-28.
83. Стеценко С. Соціальна держава: теоретико-методологічні основи дослідження. *Право України*. 2014. № 2. С. 252-261.
84. Тарасевич В. Н. Государство: причины возникновения и качественные признаки. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. 2014. № 2. С. 17-22.
85. Телятник Л. Логіко-методологічне тлумачення ознак загального поняття держави. *Право України*. 2002. № 9. С. 14-18.
86. Телятник Л. Проблеми розширення логічного обсягу загального поняття держави. *Право України*. 1999. № 9. С. 16-20.
87. Теплюк М. Конституційні основи ефективності державної влади в Україні в умовах здійснення реформ. *Право України*. 2015. № 6. С. 47-53.
88. Толстенко В. Поєднання правових і політичних форм держави в сучасній державотворчій практиці. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 21-28.
89. Толстенко В. Правові форми сучасної держави: теорія і методологія дослідження. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 39-47.
90. Толстенко В. Принцип поділу влади в генезі форми сучасної держави. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 15-21.
91. Толстенко В. Форма держави в системі основ конституційного ладу: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2014. № 2. С. 283-290.
92. Тоцкий П. Н. Проблема суверенитета в политико-правовых концепциях галликанизма и французского конституционализма XVII-XVIII вв. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 268-272.
93. Труфен А. О. Місцеві фінанси в сучасних умовах проведення бюджетної децентралізації в Україні: моногр. Запоріжжя: КПУ, 2016. 328 с.
94. Туркіна І. Є. Судова влада в системі державного управління: моногр. Харків: Апостроф, 2012. 201 с.
95. Федина Д. І. Судова влада як конституційно-правова категорія. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 3. С. 39-45.
96. Федоренко Г. О. Законодавча влада в системі розподілу державної влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 173 с.
97. Федущак-Паславська Г. М. Політико-правова ідея суверенітету державної влади та її реалізація в державотворенні України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2000. 195 с.
98. Филаретов Н. И. Договорные теории происхождения государства и права в Европе XVII-XVIII вв.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 22 с.

99. Футулуйчук Д. Д. Участь жандармерії в державному будівництві та захисті суверенітету ЗУНР: дис. ... канд. іст. наук. Львів, 2003. 198 с.
100. Халатов А. Р. Суверенитет как государственно-правовой институт: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2006. 168 с.
101. Харченко С. Основні методологічні підходи до типології соціальних держав. *Гілея*. 2013. № 78. С. 382-386.
102. Хаустова М. Глобалізація і її вплив на сутність та соціальне призначення держави. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 30-41.
103. Хоббі Ю. С. Міжнародно-правова регламентація взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами (проблематика модифікації державного суверенітету в умовах євроінтеграції): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 219 с.
104. Хома Н. М. Нові підходи до розуміння моделей соціальної держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 455-461.
105. Худoley Д. М. К вопросу о понятии государственного суверенитета. *Российский юридический журнал*. 2012. № 2. С. 35-45.
106. Цесар І. Принципи децентралізації у становленні демократичної держави: правові аспекти забезпечення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 255-263.
107. Шай Р. Я. Питання типології держави і права з позиції формаційного підходу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 175-180.
108. Шатіло В. Політико-правові чинники інституціоналізації поділу державної влади в Україні. *Право України*. 2013. № 5. С. 274-279.
109. Шемшученко Ю. Проблеми децентралізації публічної влади в контексті підвищення її ефективності. *Право України*. 2015. № 5. С. 28-38.
110. Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення державного суверенітету України: моногр. Київ: Юридична думка, 2011. 298 с.

ТЕМА 3. ФОРМА ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Форма державного правління: поняття та види:
 - монархія як форма державного правління: поняття, ознаки та види;
 - республіка як форма державного правління: поняття, ознаки та види.
- ❖ Загальна характеристика форми державного устрою:
 - унітарна держава: поняття, ознаки та види;
 - федерація: поняття, ознаки та види;
 - інші форми державного устрою.
- ❖ Міжнародні об'єднання держав: поняття, види та загальна характеристика.

II. Скласти схеми:

- ✓ Монархія як форма державного правління.
- ✓ Демократичний та антидемократичний державні режими: порівняльно-правовий аналіз.
- ✓ Міжнародні об'єднання держав: загальна характеристика.
- ✓ Ознаки унітарної держави, що відрізняють її від інших форм державного устрою.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Загальні закономірності та особливості розвитку монархій».
- ◆ «Форма державного правління сучасної Української держави: сучасний стан та тенденції розвитку».
- ◆ «Тоталітаризм: походження та сутність».
- ◆ «Республіка як гарантія демократії».
- ◆ «Форма державного режиму в постсоціалістичних країнах: теоретико-правовий аналіз».
- ◆ «Президентська форма правління: юридична модель та політична практика».
- ◆ «Правовий і державний режими: поняття і співвідношення».
- ◆ «Форма державного правління в теорії та практиці українського державотворення».
- ◆ «Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки».
- ◆ «Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії».
- ◆ «Повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Сутність форми державного устрою.
- Трансформація права та його інститутів у тоталітарних політичних режимах.
- Президентська форма правління: юридична модель та політична практика.
- Форма державного правління сучасної України.
- Вплив інститутів громадянського суспільства на становлення і розвиток демократичного політичного режиму.

V. Virішити тестові завдання:

1. Елементами форми держави є:

- а) форма державного механізму, форма територіального устрою, форма державно-правового режиму;
- б) форма правління, форма територіального устрою, форма державно-правового режиму;
- в) форма політичної системи, форма правління, форма державно-правового режиму;
- г) форма правління, форма територіального устрою, форма політичної системи;
- д) форма соціальної системи, форма територіального устрою, форма державно-правового режиму.

2. Філософ-просвітник, який розглядав форму держави як структурну організацію вищих державних органів – це:

- а) Ш. Монтеск'є;
- б) Ф. Вольтер;
- в) Г. Лессінг;
- г) Дж. Локк;
- д) Ж.-Ж. Руссо.

3. Форма держави, в якій правління здійснюється невеликою кількістю найбагатших членів суспільства – це:

- а) аристократія;
- б) тимократія;
- в) олігархія;
- г) тиранія;
- д) демократія.

4. За Платоном, правління знатних, професійно підготованих людей, які володіють політичним мистецтвом – це:

- а) аристократія;
- б) тимократія;
- в) олігархія;
- г) тиранія;
- д) демократія.

5. Форма держави, в якій правління здійснюється найбільш сильними воїнами – це:

- а) тиранія;
- б) олігархія;
- в) тимократія;
- г) демократія;
- д) аристократія.

6. Держава, в якій правління здійснюється народом – це:

- а) аристократія;
- б) тимократія;
- в) олігархія;
- г) тиранія;
- д) демократія.

7. Форма державного правління – це:

а) система форм інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення державної влади в країні;

б) спосіб інституційної організації вищої влади в державі, її поділ між вищими органами та їх правове становище;

в) спосіб політичної організації та здійснення державної влади, виражений через сукупність прийомів, методів і засобів, які використовуються у взаєминах держави із суспільством і особою;

г) спосіб територіальної організації влади в державі і співвідношення влади між територіальними частинами, на які вона поділена, і державою в цілому;

д) порядок утворення певних складових частин держави.

8. Термін «форма правління» вперше на офіційному рівні вжито у:

- а) Швеції у 1772 р.;
- б) Португалії у 1826 р.;
- в) Саксонії у 1831 р.;
- г) Франції у 1848 р.;
- д) Норвегії у 1814 р.

9. Давньоримський філософ Цицерон виділяв такі форми правління, як:

- а) монархія, демократія, аристократія;
- б) аристократія, тимократія, олігархія;
- в) олігархія, тиранія, демократія;
- г) аристократія, тимократія, демократія;
- д) геронтократія, демократія, олігархія.

10. Форма правління, при якій вищі органи державної влади обираються безпосередньо народом або формуються виборними установами на певний строк – це:

- а) республіка;
- б) монархія;
- в) демократія;
- г) обмежена монархія;
- д) виборна республіка.

11. Історичним видом республіки є:

- а) соціалістична республіка;
- б) східна республіка;
- в) західна республіка;
- г) капіталістична республіка;
- д) звичайна республіка.

12. Для республіки є характерним:

- а) виборність вищих органів держави безпосередньо або опосередковано народом, тобто представницький характер державної влади;
- б) незмінюваність вищих посадових осіб і державних органів;
- в) безстроковість повноважень вищих посадових осіб держави і державних органів;
- г) відсутність відповідальності вищих посадових осіб держави за неналежне виконання своїх повноважень перед народом або вищим представницьким органом;
- д) передавання влади у спадок.

13. Загальнодержавний представницький орган державної влади, основним завданням якого є вираз волі народу шляхом видання нормативно-правових актів, що регулюють найважливіші суспільні відносини, та здійснюють контроль за виконавчою владою:

- а) парламент;
- б) уряд;
- в) рада;
- г) партія;
- д) народ.

14. Глава держави, який втілює національну єдність, наступність державної влади, є гарантом національної незалежності та територіальної цілісності держави:

- а) вождь;
- б) тиран;
- в) монарх;
- г) президент;
- д) народ.

15. Залежно від обсягу державно-владних повноважень президента і парламенту республіки поділяються:

- а) президентські, парламентські, змішані;
- б) абсолютні, обмежені, змішані;
- в) президентські, абсолютні, парламентські;
- г) змішані, парламентські, обмежені;
- д) змішані, абсолютні, президентські.

16. Різновид республіки, в якій парламент формує політично відповідальний перед ним уряд – це:

- а) конституційна республіка;
- б) президентська республіка;
- в) парламентська республіка;
- г) змішана республіка;
- д) президентсько-парламентська республіка.

17. Форма правління, якій притаманні поєднання в інституті президента повноважень глави держави та глави виконавчої влади, відсутність посади прем'єр-міністра, відповідальність уряду перед президентом – це:

- а) авторитарна республіка;
- б) змішана республіка;
- в) парламентська республіка;
- г) президентська республіка;
- д) федеративна держава.

18. Ознакою президентської республіки є:

- а) президент не є одночасно главою держави і уряду;
- б) президент обирається безпосередньо народом або обраними народом виборцями, а тому несе політичну відповідальність безпосередньо перед народом;
- в) уряд підконтрольний і підзвітний парламенту, несе політичну відповідальність перед ним;

- г) відсутність інституту відповідальності президента у вигляді процедури відсторонення від влади;
- д) члени парламенту можуть бути членами уряду.

19. Президентськими республіками є:

- а) Йорданія, Ісландія;
- б) Сполучені Штати Америки, Швейцарія;
- в) Англія, Федеративна Республіка Німеччина;
- г) Україна, Фінляндія;
- д) Італія, Чехія.

20. Держава, яка за формою державного правління є президентською:

- а) Австрія;
- б) Великобританія;
- в) Марокко;
- г) Бразилія;
- д) Франція.

21. Форма правління, в якій поєднуються ознаки президентської та парламентської республіки – це:

- а) нетипова республіка;
- б) демократична республіка;
- в) народна республіка;
- г) компаративна республіка;
- д) змішана республіка.

22. До загальних ознак змішаних республік належить таке положення:

- а) формування уряду за участю глави держави і парламенту;
- б) заміщення посади президента шляхом непрямих виборів;
- в) повна залежність виконавчої влади від президента;
- г) президент не є арбітром між гілками влади;
- д) президент є главою виконавчої влади.

23. Країнами зі змішаною формою державного правління є:

- а) Білорусь, Перу, Україна;
- б) Оман, Саудівська Аравія, Кувейт;
- в) Йорданія, Марокко, Непал;
- г) Іспанія, Нідерланди, Україна;
- д) Малайзія, Об'єднані Арабські Емірати, Люксембург.

24. *Сучасна Українська держава за формою державного правління є:*

- а) парламентською республікою;
- б) президентською республікою;
- в) президентсько-парламентською республікою;
- г) парламентсько-президентською республікою;
- д) суперпрезидентською республікою.

25. *Біцефальність виконавчої влади у змішаних республіках полягає у тому, що:*

- а) президент є главою виконавчої влади;
- б) прем'єр міністр є главою виконавчої влади;
- в) відсутні центральні органи виконавчої влади;
- г) існує два «центра» виконавчої влади;
- д) органи виконавчої влади підконтрольні президенту та підзвітні парламенту.

26. *Форма державного правління, яка розрізняються за способом організації верховної державної влади та ступеню участі населення в її формуванні:*

- а) складна форма правління;
- б) унітарна форма правління;
- в) федераційна форма правління;
- г) конфедераційна форма правління;
- д) монархічна форма правління.

27. *Форма правління, при якій вища державна влада переходить у спадок – це:*

- а) демократія;
- б) монархія;
- в) тиранія;
- г) республіка;
- д) деспотія.

28. *Монархія характеризується такою ознакою:*

- а) главою держави є президент;
- б) влада, як правило, передається у спадок і зберігається довічно;
- в) монарх уособлює вищу державну владу в порядку делегування від народу;
- г) монарх є підлеглим будь-яким іншим суб'єктам влади;
- д) монарх несе конкретну політичну і юридичну відповідальність за результати свого правління.

29. *Монархія, яка має республіканську рису – систематичну виборність очільника країни, не може бути обраний будь-який громадянин, що задовольняє виборчим кваліфікаціям і вимогам для президента, а тільки один з декількох монархів – керівників складових елементів федерації, це:*

- а) виборна монархія;
- б) необмежена монархія;
- в) обмежена монархія;
- г) монархія;
- д) абсолютна монархія.

30. *Вид обмеженої монархії, в якій влада монарха суттєво обмежена у всіх сферах здійснення державної влади:*

- а) автономна монархія;
- б) президентська монархія;
- в) парламентарна (конституційна) монархія;
- г) змішана монархія;
- д) федеративна монархія.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Форма держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Форма держави	Порядок (спосіб) організації та здійснення державної влади у країні.
2.	Форма державного правління	Порядок здійснення державної влади в певні способи певними методами й засобами.
3.	Форма державного устрою	Форма державного правління, при якій державна влада зосереджена цілком або частково в руках однієї особи — монарха, передається у спадщину, не залежить від населення (як правило, не затверджується ним).
4.	Форма державного режиму	Порядок утворення й організації вищих органів влади в державі.
5.	Монархія	Порядок поділу території держави на певні складові частини і співвідношення влади між ними і державою в цілому.
6.	Республіка	Проста єдина держава, частинами якої є адміністративно-територіальні одиниці, що не мають суверенних прав.

7.	Унітарна держава		Форма державного правління, за якої вища державна влада здійснюється представницьким загальнонаціональним органом влади (парламентом), обраним народом на певний термін.
8.	Федерація		Тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення певних цілей і спільно здійснюють низку напрямів державної діяльності (оборона країни, зовнішня торгівля, митна справа, грошово-кредитна система тощо) при збереженні в інших питаннях повної самостійності.
9.	Конфедерація		Складна союзна держава, частинами якої є державні утворення, що мають суверенні права.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Форма держави:

1	Структура форми держави	1)
		2)
		3)
2	Форми державного правління	1)
		2)
3	Види монархій	1)
		2)
4	Види республік	1)
		2)
		3)
		4)
5	Форми державного строю	1)
		2)
		3)
		4)
6	Форми державного (політичного) режиму та їх різновиди	1)
		2)
7	Структура механізму держави	1)
		2)
		3)
8	Правові форми діяльності державного апарату	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Форма держави:

1	Ознаки республіки	1) президентська
		2) парламентська
		3) змішана
2	Ознаки монархії	1) абсолютна
		2) конституційна
3	Ознаки унітарної держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
4	Ознаки федерації	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5	Види федерацій за способом створення	1)
		2)
		3)
6	Види федерацій за способом розподілу й здійснення владних повноважень	1)
		2)
7	Ознаки конфедерації	1)
		2)
		3)
		4)
8	Ознаки демократичного режиму	1)
		2)
		3)
		4)
9	Ознаки антидемократичного режиму	1)
		2)
		3)
		4)

VII. Словникова робота:

форма держави, структура форми держави, форма державного правління, монархія, республіка, абсолютна монархія, конституційна монархія, парламентська монархія, обмежені монархії, необмежені монархії, деспотична монархія, теократична монархія, станово-представницька монархія, дуалістична монархія, парламентська республіка, президентська республіка, капіталістична республіка, буржуазна республіка, феодална республіка, змішана республіка, форма державного устрою, унітарна держава, федерація, конфедерація, імперія, форма державного режиму, демократичний режим, антидемократичний режим, авторитарний режим, тоталітарний режим, ліберально-демократичний режим, консервативно-демократичний режим, радикально-демократичний режим, виборна монархія, суперпрезидентська республіка, теократична республіка, некласичні республіки, поліархічна форма правління, джамахірія, аристократична форма правління, олігархічна форма правління, тиранічна форма правління, геронтократична форма правління, співтовариство, співдружність, апарат держави, політичний режим, політична система, суверенітет, уряд, парламент, президент, верховенство права, верховенство закону, міжнародні об'єднання держав.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Competența legislativă a parlamentului și limitele acesteia. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 22-28.
2. Carnat T., Popa C. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 4-10.
3. Costachi G. Democrația – condiție indispensabilă afirmării societății civile și a cetățeanului în statul de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 1. (30). С. 43-47.
4. Cuculescu A. Democrația – principiu intrinsec instituirii organelor puterii în stat. *Legea si Viata*. 2016. № 3, ч. 2. С. 41-46.

5. Goncharova Y. International legal endorsement of gender equality principle and its contribution to the democratic society development. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 29-34.
6. Jankurová A. Efektivna verejná správa. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 7-12.
7. Maiko T. Democratic aspects of Ukrain legislation on local democracy institutions. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 2. vydání. С. 155-158.
8. Moldovean B. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 51-53.
9. Morhun A. Scientific comprehension of ways of researching political regime in Ukraine: modern tendencies. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 68-75.
10. Ondrová D. Public administration, ethical integration and globalization. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 22-30.
11. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 162-165.
12. Авдеев Д. А. Республиканская форма правления: проблемы классификации и идентификации. *Современное право*. 2011. № 4. С. 12-14.
13. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
14. Алебастрова И. А. Территориальное деление и территориальное устройство публичной власти в государстве: основные модели. *Lex Russica*. 2012. № 5. С. 925-937.
15. Афанасьев К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2002. 191 с.
16. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
17. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
18. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-99.
19. Барикова А. Роль парламента и публичной администрации в процессе систематизации права электронных коммуникаций. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 2-5.
20. Березенко В. В. Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
21. Белевцева В. В. Організаційно-правове забезпечення адміністративно-правових режимів у сфері державної безпеки України: моногр. Харків: Право, 2013. 349 с.

22. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 43-48.
23. Бойко Ю. П. Федерализм как принцип государственного устройства: вопросы теории. *Евразийский юридический журнал*. 2013. № 1. С. 78-81.
24. Бондарева К. В. Теоретичне питання визначення основних суб'єктів процесу правової інституціоналізації політичних режимів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 3-8.
25. Бондарева К. Трансформації права та його інститутів у тоталітарних політичних режимах. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 11-18.
26. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: моногр. Запоріжжя: Дике поле, 2005. 540 с.
27. Волощук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 35-44.
28. Вороніна К. Ю. Особливості легітимзації політичного режиму в умовах демократичного транзиту: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2011. 244 с.
29. Габінет Д. А. Унітарна форма державного устрою України у поглядах представників вітчизняної політико-правової думки в період між світовими війнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 19. С. 14-18.
30. Гавриленко В. В. Державний суверенітет як політико-правова категорія: підходи до визначення та інтерпретації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 15-18.
31. Генадій Ш. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 329-338.
32. Георгієвський Ю. Оптимізація співвідношення деконцентрації та децентралізації як вимога конституційної модернізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 118-122.
33. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
34. Гончаренко В. Склад верхньої палати бікамерального парламенту (історико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 48-55.
35. Грабіна Г. Субкультура влади в сучасній Україні: особливості ціннісного коду президентів. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 130-135.
36. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
37. Грибовський Б. О. Еволюція юридичного контролю: інституційно-функціональний аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 18-21.

38. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
39. Грицай І. Ретроспектива та сучасний зміст паритетної демократії: теоретико-правовий аспект. *Верховенство Права*. 2017. № 3. (30). С. 44-50.
40. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
41. Данелія О. С. До питання захисту політичних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 18-26.
42. Дроботова Т. Б. Державно-правовий режим в Україні: зміст, ознаки і основні тенденції розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2011. 205 с.
43. Дубняк М. Зміцнення прямої демократії на місцевому рівні шляхом удосконалення правового регулювання інформаційної взаємодії. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 109-117.
44. Єрмакова Г. С. Проблема взаємовідносин і трансформації права, релігії та держави: історіографічний аналіз і перспективи теоретичного дослідження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 8-12.
45. Жуков Є. В. Теоретико-методологічні засади розуміння форми державного устрою в добу інформатизації. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2013. № 5. С. 196-201.
46. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 49-57.
47. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.
48. Искужин Р. К. К вопросу о дуализме федерализма: традиции и инструментари. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 11. С. 122-125.
49. Ільницький М. С. Референдум як форма безпосередньої демократії в Україні. *Форум права*. 2016. № 3. С. 103-105.
50. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.
51. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
52. Коваль О. Я. Співвідношення понять «легітимність», «легальність» та «легалізація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 7-10.
53. Козак Ю.-М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.

54. Колінко Я. А. Надзвичайний стан як особливий державно-правовий режим: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
55. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-109.
56. Кормич А. Виклик Національної безпеки сучасної держави: Український погляд. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 102-106.
57. Кормич Л. Демократизація – базовий компонент трансформаційних процесів в сучасній Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 185-189.
58. Косінов С. Міжнародний контроль як засіб забезпечення внутрішнь-одержавної демократії. *Право України*. 2015. № 5. С. 139-148.
59. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
60. Крыжановская А. Соотношение принципа гласности с другими принципами организации деятельности Президента Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 7, ч. 2. С. 70-73.
61. Кублік К. Ю. Політичні механізми взаємовідносин регіональних та місцевих влад в умовах унітарної держави: дис. ... канд. політ. наук. Дніпропетровськ, 2012. 237 с.
62. Кукарцев О. Варіативність дефініювання терміна «імперія» у науковому дискурсі. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Вип. 27. С. 28-32.
63. Куфтирєв П. В. Електронна демократія як особлива форма державно-політичного режиму. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 34-38.
64. Литвинов О. М. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
65. Лучко М. О. Поняття та сутності децентралізації публічної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 29-34.
66. Лясковець О. В. Парламент – орган народного представництва в зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (1). С. 13-17.
67. Магновський І. Й. Особливості референдної демократії в Україні: конституційно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 22-26.
68. Мазуренко А., Колесник С. Правотворческа́я форма антикоррупционной политики в условиях децентрализации государственной власти. *Sciences of Europe*. 2016. № 2, ч. 2. С. 131-133.
69. Макаренко Л.О. Демократія як явище правової дійсності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ 2016. 20 с.

70. Манташян М. Політико-правові засади політичної стабільності у нових демократіях. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 88-93.
71. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
72. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? *Право України*. 2018. Вип. 1. С. 172-183.
73. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
74. Меженська О. Наслідки державного перевороту: минуле та сучасність. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 4. vydání. С. 132-137.
75. Михайлов М. Б. До питання про принципи безпосередньої демократії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 82-84.
76. Мкртумян А. Р. Конституционно-правовой статус автономных образований в современных государствах с различной формой государственного устройства. *Административное и муниципальное право*. 2012. № 4. С. 19-24.
77. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
78. Новиков О. В., Черніков Д. Ю. Політичний режим як характерна ознака суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 24-27.
79. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
80. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-77.
81. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
82. Остапенко О. Г. Децентралізація чи федералізація – оптимальний шлях реформування публічної влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 26-29.
83. Пушкарев С. В. Нетипичные формы республик с президентской системой правления. *Современное право*. 2012. № 7. С. 16-19.
84. Ременяк О. Децентралізація публічної влади в українській правовій думці новішого часу. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 134-137.
85. Речицький В. До питання про конституційно-правові гарантії народного суверенітету в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 168-177.
86. Рябошапка Г. Х. Суверенітет в Україні: від радянської федерації – до незалежної держави: моногр. Львів: Простір-М, 2012. 519 с.

87. Серегин А. В. Монархия. Идея, история и перспективы: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2013. 344 с.
88. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 33-37.
89. Слинько Т. Эволюция права на свободу слова: сравнительно-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 110-114.
90. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти: моногр. Суми: Мрія-1, 2010. 368 с.
91. Сухонос В. В. Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 185 с.
92. Толстенко В. «Форма держави» і «форма правління»: проблема співвідношення понять у державно-правовій теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 23-31.
93. Топчій В. В. Межі державного суверенітету: теорія та практика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 78-81.
94. Фрицький Ю. О. Сутність влади як філософсько-правової категорії. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 23-29.
95. Чепульченко Т. О. Демократичні цінності: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 35-39.
96. Черкасов А. И. Президентизм и парламентаризм в странах современного мира. *Государство и право*. 2012. № 9. С. 35-43.
97. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.
98. Шаповал В. Парламент як представницький орган. *Право України*. 2015. № 3. С. 114-134.
99. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
100. Шкабко С. І. Форма правління як елемент форми держави та основа категорія державознавства. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 49-54.
101. Шустакевич П. Доступ до публічної інформації як інструмент розвитку демократії в контексті європейських та польських нормативно-правових актів. *Право України*. 2016. № 2. С. 140-148.
102. Яковлев А. Принцип разделения государственной власти и его обеспечение в конституционном процессе современной Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 11, ч. 2. С. 164-168.

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки функцій держави. Критерії класифікації та види функцій держави.
- ❖ Об'єктні функції сучасної держави. Технологічні функції держави.
- ❖ Форми і методи реалізації функцій держави. Механізм реалізації функцій держави: поняття, елементи та їх характеристика.
- ❖ Конституційні конфлікти й їх вплив на реалізацію політичної функції Української держави.
- ❖ Перспективи розвитку функцій держави у сфері місцевого самоврядування.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки функцій держави.
- ✓ Критерії класифікації та види функцій держави.
- ✓ Форми і методи реалізації функцій держави.
- ✓ Об'єктні функції сучасної держави.
- ✓ Технологічні функції держави.
- ✓ Проблеми правового забезпечення інформаційної функції держави у сучасній Україні.
- ✓ Співвідношення політичних й адміністративних компонентів у функціонуванні державної влади.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Загальнотеоретична характеристика функцій держави».
- ◆ «Класифікації зовнішніх функцій України».
- ◆ «Шляхи та перспективи розвитку економічної функції сучасної Української держави».
- ◆ «Аналіз визначення поняття “функції сучасної держави”».
- ◆ «Аналіз функцій держави та специфіка їх співвідношення в державно-правовій теорії Т. Гоббса».
- ◆ «Поняття функцій держави у правовій теорії Г. Єллінека: теоретико-методологічні аспекти».
- ◆ «Системно-структурні зв'язки політичної системи суспільства та політичної функції держави».
- ◆ «Проблема визначення функцій держави в консервативно-правовій теорії».
- ◆ «Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави».
- ◆ «Інформаційна функція держави: теоретико-правова характеристика».
- ◆ «Економічні функції держави в умовах сучасної економіки».
- ◆ «Система суб'єктів правотворчого забезпечення реалізації культурної функції держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Поняття політичної функції Української держави.
- Теорія соціальної функції сучасної Української держави в умовах політичних та економічних перетворень.
- Форми здійснення політичної функції Української держави.
- Перспективи розвитку функцій держави у сфері місцевого самоврядування.
- Загальнотеоретична характеристика функцій держави.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Сутність держави, її соціальне призначення проявляється у її:

- а) принципах;
- б) завданнях;
- в) функціях;
- г) формі;
- д) методах.

2. Одним із перших вчених, який почав вивчати функції держави, був:

- а) А. Венгеров;
- б) Ф. Тарановський;
- в) Т. Парсонс;
- г) М. Коркунов;
- д) С. Братусь.

3. Об'єктивно необхідні, взаємопов'язані напрями та види діяльності, спрямовані на реалізацію завдань, досягнення відповідної мети у конкретних формах за допомогою спеціальних методів, які виражають сутність, соціальне призначення держави, роль та місце її в суспільстві на певному етапі розвитку – це:

- а) функції органів державної влади;
- б) функції держави;
- в) завдання держави;
- г) методи державного управління;
- д) функції державного управління.

4. В юридичній науці виділяють такий основний підхід до визначення дефініції «функції держави»:

- а) поняття функції держави пов'язується або прямо ототожнюється з поняттям її діяльності;
- б) поняття функції держави пов'язується з поняттям діяльності державних органів;

в) поняття функції держави прямо ототожнюється з поняттям її діяльності;

г) поняття функції держави пов'язується або прямо ототожнюється з державою;

д) поняття функції держави пов'язується з поняттям «завдання держави».

5. До загально визнаних ознак функцій держави належить:

а) об'єктивна обумовленість функцій держави; дуалістична природа функцій держави (поєднання стійкості та динамізму);

б) конституційно регламентований, загальний, основний, предметний (об'єктний) характер функцій держави;

в) загальний, предметний, об'єктивно необхідний, постійний та стійкий характер;

г) спрямованість на виконання завдань і досягнення цілей, які формуються на кожному конкретному історичному етапі розвитку суспільства;

д) казуальний, предметний, об'єктивно необхідний, постійний та стійкий характер.

6. Правотворча діяльність, як одна з видів правових форм реалізації функцій держави – це:

а) форма здійснення функцій держави шляхом видання нормативно-правових актів, видання та санкціонування, зміни чи відміни правових норм;

б) оперативна поточна організаційна робота з приводу вирішення тих чи інших конкретно-політичних завдань, техніко-організаційного забезпечення функціонування різних ланок державного механізму;

в) форма здійснення функцій держави шляхом владної оперативної роботи державних органів з приводу охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення покладених на них юридичних обов'язків;

г) пов'язана з повсякденним вирішенням різноманітних питань управління справами суспільства владну, творчу, виконавчо-розпорядницьку роботу державних органів з приводу реалізації функцій держави шляхом видання актів застосування норм права, які є підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин;

д) діяльність державних органів з приводу виконання законів та підзаконних нормативних актів шляхом видання актів застосування права.

7. Змістом функцій держави є:

- а) процес впливу держави на суспільство через практичну діяльність її відповідних структур;
- б) процес впливу держави через практичну діяльність її відповідних структур на певні суспільні відносини;
- в) процес впливу держави на певні суспільні відносини;
- г) процес впливу держави та суспільства через практичну діяльність їх відповідних структур на певні суспільні відносини;
- д) процес впливу держави на суспільство.

8. Функції держави залежать від:

- а) реальних умов існування держави;
- б) формальних умов існування держави;
- в) реальних та формальних умов існування держави;
- г) умов існування держави та суспільства в ній;
- д) умов виникнення держави та суспільства.

9. Функції держави виражають:

- а) статику держави;
- б) динаміку держави;
- в) статику розвитку основних напрямів діяльності держави;
- г) динаміку розвитку основних напрямів діяльності держави;
- д) статику та динаміку держави.

10. Пов'язані між собою напрями та види державної діяльності, що у своїй сукупності складають певну цілісність – це:

- а) державна влада;
- б) система функцій держави;
- в) функції держави;
- г) напрями діяльності держави;
- д) законодавча компетенція.

11. Співвідношення понять «функції держави» та «функції державних органів» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «функції державних органів»;
- б) поняття «функції державних органів» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно із «функціями держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції державних органів» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- г) «функції держави» є різновидом «функцій державних органів»;
- д) поняття «функції держави» є ширшим за поняття «функції державних органів».

12. Співвідношення понять «функції держави» та «функції місцевого самоврядування» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «функції місцевого самоврядування»;
- б) «функції місцевого самоврядування» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно із «функціями держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції місцевого самоврядування» взаємопов'язані та взаємообумовлені;
- г) «функції держави» є різновидом «функцій місцевого самоврядування»;
- д) поняття «функції держави» є ширшим за поняття «функції місцевого самоврядування».

13. Співвідношення понять «функції держави» та «функції політичної системи суспільства» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є широким за змістом, ніж «функції політичної системи суспільства»;
- б) «функції політичної системи суспільства» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно з поняттям «функції держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції політичної системи суспільства» взаємопов'язані та взаємообумовлені;
- г) поняття «функції держави» має похідний характер щодо поняття «функції політичної системи суспільства»;
- д) поняття «функції держави» є вужчим стосовно поняття «функції політичної системи суспільства».

14. Співвідношення понять «функція держави» і «завдання держави» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» та «завдання держави» є самостійними елементами;
- б) поняття «завдання держави» та «функції держави» є тотожними;
- в) поняття «функції держави» є різновидом «завдання держави»;
- г) «завдання держави» і «функції держави» є неподільними;
- д) поняття «завдання держави» є різновидом «функції держави».

15. Функції державного управління – це:

- а) сукупність об'єктивно необхідних, нормативно визначених, конкретних напрямів та видів діяльності держави в економічній сфері з правової регламентації економічних процесів;
- б) основні напрями забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадянина;

в) складові змісту управлінської діяльності, що характеризуються певною самостійністю, однорідністю, складністю та стабільністю владно-організуючого впливу суб'єкту управління, спрямованого на забезпечення життєво значущих потреб об'єкта управління;

г) основні напрями впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;

д) основні напрями діяльності голови держави, обумовлені його місцем та участю у системі органів державної влади.

16. Структурним елементом функцій держави є:

а) основні методи, форми, способи, принципи і засоби реалізації функцій;

б) спрямований державний вплив;

в) визначення держави;

г) державне правотворення;

д) взаємозв'язки між практичною діяльністю держави та цілями, на які спрямована функція держави.

17. Основним критерієм, за допомогою якого можна відмежувати одну функцію держави від іншої, є:

а) специфіка відповідних суспільних, політичних, культурних та інших відносин, які держава регулює у процесі своєї діяльності;

б) специфіка відносин, які регулюються державою;

в) специфіка відповідних суспільних відносин, які держава регулює у процесі своєї діяльності, що потребує різного впливу на них, а також різних форм та методів такого впливу;

г) специфіка відносин у суспільстві;

д) специфіка окремих суспільних відносин.

*18. Критерії за якими класифікують функції держави: **замінити***

а) за основними елементами діяльності суспільства;

б) за основними елементами діяльності держави та суспільства;

в) за об'єктними, за сферами діяльності держави;

г) за способами взаємодії держави та суспільства;

д) за основними елементами взаємодії держави та суспільства.

19. Залежно від того, в чийх соціальних інтересах здійснюються функції держави, їх можна поділити на:

а) постійні та тимчасові функції;

б) головні та похідні функції;

в) загальносоціальні функції та функції захисту групових інтересів;

г) загальні, додаткові, постійні та тимчасові функції;

д) внутрішні та зовнішні функції.

20. За територіальним критерієм розрізняють:

- а) постійні та тимчасові функції;
- б) загальнодержавні та місцеві функції;
- в) загальні, муніципальні та регіональні функції;
- г) загальні, додаткові, постійні та тимчасові функції;
- д) постійні, тимчасові, загальнодержавні та локальні функції.

21. За ступенем політичної значущості виділяють такі функції держави, як:

- а) основні та допоміжні;
- б) загальні, основні та додаткові;
- в) загальні, спеціальні та допоміжні;
- г) основні, проміжні та додаткові;
- д) основні та неосновні.

22. За правовими формами діяльності держави виокремлюють такі функції держави, як:

- а) законодавчі, розпорядчі та судові;
- б) законодавчі, виконавчі та судові;
- в) законодавчі, розпорядчі та адміністративні;
- г) розпорядчі, адміністративні та судові;
- д) законодавчі, розпорядчі, судові, виконавчі та адміністративні.

23. За змістом функції держави поділяються на:

- а) соціальні, організаційні та культурні;
- б) первинні, вторинні та додаткові;
- в) соціальні, первинні та вторинні;
- г) культурні та соціальні;
- д) соціальні та організаційні.

24. Залежно від типу держав виділяють наступні функції держави:

- а) функції антидемократичних держав та держав демократичного типу;
- б) функції держав експлуататорського типу та держав демократичного типу;
- в) функції держав експлуататорського, демократичного типів та допоміжні функції;
- г) функції держав експлуататорського, демократичного типів та загальносоціальні функції;
- д) загальносоціальні, загальнополітичні та допоміжні функції.

25. *За способом діяльності держави виділяють:*

- а) законодавчу, виконавчу та парламентську функції;
- б) законодавчу, виконавчу та судову функції;
- в) законодавчу, виконавчу та урядову функції;
- г) адміністративну, виконавчу та парламентську функції;
- д) президентську, виконавчу та парламентську функції.

26. *За часом дії функції держави класифікують на:*

- а) тимчасові та постійні;
- б) зовнішні та внутрішні;
- в) об'єктні та організаційні;
- г) законодавчі та виконавчі;
- д) економічні та політичні.

27. *За об'єктами (сферами) діяльності держави розрізняють:*

- а) економічну, соціальну, культурну, оборонну, інформаційну та інші функції;
- б) соціальну, виконавчу, оборонну, гуманітарну, функцію прогнозування та інші функції;
- в) тимчасову, соціальну, культурну, оборонну, гуманітарну та інші функції;
- г) економічну, соціальну, культурну, оборонну, виконавчу та інші функції;
- д) інформаційну, соціальну, культурну, оборонну, судову та інші функції.

28. *Організаційні функції класифікують на:*

- а) функцію господарського керівництва, забезпечення добробуту, залучення громадян у суспільне життя, охорони суспільного порядку, культурно-ідеологічну функцію, дипломатичну тощо;
- б) культурно-ідеологічну функцію, функцію соціального забезпечення, політичного контролю, охорони суспільного порядку, дипломатичну тощо;
- в) господарсько-організаційну, культурно-ідеологічну функції, функцію залучення громадян у суспільне життя, тотального контролю за суспільним життям тощо;
- г) функцію господарського керівництва, культурно-ідеологічну функцію, функцію забезпечення добробуту, залучення громадян у суспільне життя, охорони суспільного порядку, дипломатичну, економічну функцію, функцію політичного контролю тощо;
- д) дипломатичну, культурну, соціально-економічну тощо.

29. Діяльність, спрямована на вирішення основних економічних, соціальних, політичних та інших завдань, що постають перед суспільством протягом тривалого часу – це:

- а) загальні функції держави;
- б) загальносоціальні функції держави;
- в) соціально-політичні функції держави;
- г) основні функції держави;
- д) загальнополітичні функції держави.

30. Сутність загальносоціальних функцій держави полягає:

- а) в участі в урегулюванні міжнародних та міждержавних конфліктів, боротьбі з міжнародними злочинами;
- б) у діяльності, що спрямована на вирішення основних економічних, соціальних, політичних та інших завдань, що постають перед суспільством протягом тривалого часу;
- в) у задоволенні інтересів класу або соціальної групи, яка панує у суспільстві;
- г) у забезпеченні розвитку демократичних інститутів держави;
- д) у забезпеченні соціальних інтересів населення.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Методи здійснення функцій держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правові методи		Засоби, способи і прийоми, що одержали закріплення у відповідних нормативно-правових актах (метод організації і перевірки виконання, інформаційного забезпечення, підбору і розміщення кадрів та ін.)
2.	Організаційні методи		Роз'яснення доцільності і необхідності певної діяльності або дій через засоби масової інформації та іншими шляхами.
3.	Організаційно-правові методи		Стимулювання діяльності громадян шляхом наділення суб'єктивними правами, пільгами тощо.
4.	Переконання		Засоби, способи і прийоми, за допомогою яких здійснюються відповідні форми організаційної діяльності держави. Вони можуть бути загальними і конкретними.

5.	Заохочення	Засоби, способи і прийоми, за допомогою яких здійснюється нормотворча, правоохоронна, правозастосовна, установча, контрольна-наглядова, інтерпретаційно-правова форми діяльності держави.
6.	Переконання	Законне обмеження свободи вибору поведінки шляхом силового тиску.
7.	Безпосереднє управління	При наданні свободи вибору дій орієнтування громадян на бажаний варіант поведінки.
8.	Легалізований примус	Оповіщення про рішення, прийняті державою, з метою формування суспільної думки.
9.	Рекомендації	Здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів відповідно до їх компетенції.
10.	Інформування	Роз'яснення доцільності і необхідності певної діяльності або дій через засоби масової інформації та іншими шляхами.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Форми здійснення функцій держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, на захист індивіда від правопорушень і притягненні винних до відповідальності.
2.	Організаційна	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по офіційному встановленню, санкціонуванню, зміні, скасуванню норм права, яка завершується оприлюдненням нормативно-правових актів та інших джерел (форм) права (нормативно-правових договорів, правових прецедентів та ін.), а також по їх систематизації.
3.	Правотворча	Управлінська діяльність, що позбавлена юридичної оболонки: не вимагає суворого юридичного оформлення, не пов'язана з виконанням юридично значимих дій, які спричиняють за собою правові наслідки.

4.	Правозастосовна	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по офіційному тлумаченню (інтерпретації) правових норм, яка завершується прийняттям актів тлумачення (інтерпретаційних актів).
5.	Правоохоронна	Управлінська діяльність держави, що полягає у здійсненні юридично значимих дій по виконанню державних функцій у порядку, визначеному законом, і має правові наслідки.
6.	Інтерпретаційно-правова	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по розгляду і вирішенню індивідуальних юридичних справ, які завершуються прийняттям правозастосовного акта.
7.	Установча	Розробка наукових рекомендацій; підготовка проектів документів; підбір і розміщення кадрів та інша поточна робота із забезпечення діяльності органів держави.
8.	Контрольно-наглядова	Організація бухгалтерського обліку, статистики, постачання та інша оперативно-технічна і господарська робота.
9.	Організаційно-регламентуюча	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій по формуванню, перетворенню або скасуванню органів держави, їх структурних підрозділів, посадових осіб.
10.	Організаційно-господарська	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій по спостереженню (перевірці) за дотриманням підконтрольними суб'єктами правових норм і припиненню правопорушень певними організаційно-правовими засобами.
11.	Організаційно-контролююча	Організація інформування про нормативні акти, їх роз'яснення, формування суспільної думки та проведення іншої пропагандистської роботи.
12.	Організаційно-ідеологічна (інформаційна)	Організація недержавного контролю в різних сферах суспільних відносин як об'єктах діяльності держави.

VII. Словникова робота:

поняття функції, функції держави, класифікація функцій держави, внутрішні функції держави, зовнішні функції держави, економічна функція держави, соціальна функція держави, політична функція держави, екологічна функція держави, культурна функція держави, інформаційна функція держави, правоохоронна функція держави, правозахисна функція держави, функція співробітництва та інтеграції з сучасними державами, функція забезпечення миру та підтримка світового правопорядку, функція оборони, правова форма здійснення функцій держави, ознаки правових форм здійснення функцій держави, нормотворча форма здійснення функцій держави, правозастосовна форма здійснення функцій держави, правоохоронна форма здійснення функцій держави, контрольна форма здійснення функцій держави, інтерпретаційно-правова форма здійснення функцій держави, методи реалізації функцій держави, засобами державного впливу, заохочення, примус, переконання, механізм реалізації функцій держави, ознаки механізму реалізації функцій держави, елементи механізму реалізації функцій держави.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

Спеціалізована література:

1. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
2. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
3. Андрусяк В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
4. Аносов А. В. Электронное правосудие как инструмент развития информационной функции государства. *Общество и право*. 2013. № 1. С. 239-241.
5. Артеменко І. А. Види адміністративно-процесуальних відносин за участю органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 43-47.
6. Арутюнян Д. А. Адміністративно-правове регулювання державного контролю у сфері охорони й використання лісів в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 139-144.

7. Асірян С. Універсальний періодичний огляд, як основний механізм Ради ООН з прав людини. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 46-51.
8. Бабайцева И. К. Экономические функции государства и механизм их реализации в условиях рыночной экономики: дис. ... д-ра экон. наук. Саратов, 2006. 436 с.
9. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183-193.
10. Бамбізов Є. Є. Інформаційна функція Державної фіскальної служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 17 с.
11. Басс Д. Я. Про функції сучасної держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 1. С. 5-8.
12. Батраченко О. В. Форми правоохоронної діяльності Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку в державі. *Форум права*. 2016. № 2. С. 5-10.
13. Беспалова О. І. Особливості реалізації правоохоронної функції держави інституціями громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 4-7.
14. Беспалова О. І. Пріоритетні напрямки діяльності органів прокуратури України як суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 81-88.
15. Береза В. Правове регулювання співробітництва України з Європейським Союзом в сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 27-32.
16. Беріша Ф. Взаємозв'язок між суспільством, державою та правом. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 172-184.
17. Белов Д., Жежихова М. Роль і місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 19-25.
18. Білозьоров Є. В., Вишковська В. І. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні: моногр. Київ: Кандиба Т. П., 2015. 167 с.
19. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
20. Бодак Н. Местное управление и местное самоуправление в государствах Восточной Европы. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 2. С. 5-9.
21. Булкат М. С. Теоретико-правові питання зовнішніх функцій сучасної держави: моногр. Київ: Логос, 2014. 179 с.

22. Буркальцева Д. Д. Економічна безпека підприємництва в Україні: функції у системі економічної безпеки держави та інституціональні перешкоди забезпечення. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 1. С. 35-40.
23. Варич О. Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 22 с.
24. Веклич В. О. Функція держави щодо забезпечення й захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 16 с.
25. Вернигора В. В. Поняття, структура та особливості адміністративно-правового статусу військових формувань України під час особливого періоду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 97-102.
26. Виговська Н. Г. Контрольні функції держави в умовах глобалізації економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2008. Вип. 3. С. 100-107.
27. Волинець В. Правове забезпечення державної підтримки науки, освіти і культури в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 9-15.
28. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 4-10.
29. Волинець В. Соціальна функція держави і соціальна політика: правові проблеми реалізації. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 15-23.
30. Воронцов В. А. Конституційно-правовий статус Національного банку України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 34-36.
31. Гаврилюк Р. Чому в Україні не відбулась Оголошена Революція у сфері прав людини? *Право України*. 2016. № 6. С. 35-43.
32. Гвасалія Д. С. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Донецьк, 2014. 19 с.
33. Головченко М. Ф. Культурна функція сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 19 с.
34. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60-66.
35. Грицай Т. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: теоретико-правові аспекти: моногр. Київ: Правова Єдність, 2016. 215 с.
36. Гусарев С. Д. Становлення та розвиток внутрішніх функцій сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 24 с.
37. Дембіцька С. Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 107-110.
38. Дзевелюк М. В. Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.

39. Діденко Є. Впровадження та застосування міжнародного співробітництва в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 99-103.
40. Діденко С. В. Адміністративно-правовий статус національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 88-92.
41. Діденко С. В. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 46-49.
42. Дубняк М. Законодательное регулирование информационного взаимодействия в местном самоуправлении европейских стран. *Leges si Viata*. 2017. № 4, ч. 2. С. 31-35.
43. Дулиба Е. Теоретико-правовые основы исследования фискальной функции государства: доктринальные аспекты. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 40-43.
44. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
45. Євенко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
46. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
47. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.
48. Ільницький М. С. Референдум як форма безпосередньої демократії в Україні. *Форум права*. 2016. № 3. С. 103-105.
49. Ільницький О. В. Проблеми правового регулювання фінансової системи України в умовах дії спеціальних адміністративно-правових режимів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 1. С. 79-85.
50. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.
51. Іщенко В. В. Класифікація адміністративних правопорушень у сфері оподаткування: доктринальні підходи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 142-145.
52. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
53. Кіктенко О. В. Контрольна функція державного регулювання фондового ринку України: моногр. Запоріжжя: КПУ, 2013. 307 с.
54. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

55. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2008. 17 с.
56. Коломоець О. В. Митна функція сучасної української держави: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 20 с.
57. Конопелько О. В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і Безпека*. 2013. № 1 (48). С. 18-23.
58. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: моногр. Київ; Дрогобич: Коло, 2013. 171 с.
59. Костова Н. Доступ до публічної інформації: порівняльний аналіз українського законодавства і країн Європейського Союзу. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 88-92.
60. Костюченко Я. На шляху до ефективної імплементації угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: українські перспективи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 38-45.
61. Котляренко О. Військова служба правопорядку – суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 116-121.
62. Коцюба Р. О. Гарантування прав людини в контексті імперативів конституційного забезпечення ядерної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 29-33.
63. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 16-19.
64. Кравченко В. В. Контрольно-наглядові функції вищих органів державної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
65. Кравчук М. Ю. Правовий аналіз етапів становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 67-69.
66. Кузенко У. І. Політична функція держави та її реалізація в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
67. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
68. Кучма К. С. Правова основа надання адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 92-95.

69. Лапина М. А. Информационная функция государства в сети Интернет. *Информационное право*. 2013. № 4. С. 11-15.
70. Легеза Ю. О. Забезпечення безпеки використання природних ресурсів в умовах адміністративно-правового режиму антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 75-78.
71. Лизунова О. Международно-правовые основы информационного обеспечения выборов. *Legea si Viata*. 2016. № 10, ч. 2. С. 62-64.
72. Лисеный Е. В. Механизм влияния современных особенностей процесса глобализации на экономические функции государства. *Наука й економіка*. 2015. Вип. 1. С. 147-153.
73. Литвин І. І. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 93-96.
74. Лопата О. Зміст, завдання та форми міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 97-102.
75. Ляшенко Н. Предмет рішень Європейського Суду з прав людини. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 3. vydání. С. 27-32.
76. Магута Р. М. Активізація контрольної функції держави в умовах фінансової нестабільності: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2015. 19 с.
77. Межевська Л. В. Правове регулювання відсторонення від роботи осіб, які виконують функції держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2017. 17 с.
78. Мельниченко В. Л. Податкова функція сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 228 с.
79. Миколайчук А. Правовое обеспечение статуса работников, совмещающих работу с обучением: опыт зарубежных стран. *Legea si Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 77-80.
80. Мисюк Ю. І. Право на здобуття вищої освіти осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 13-15.
81. Митник О. В. Питання вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини у зв'язку з конституційними перетвореннями в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 70-74.
82. Мотиль І. І. Основні внутрішні функції Української держави: моногр. Київ: Аванпост-прим, 2008. 184 с.
83. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
84. Наливайко Л. Р. Культурна функція української держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 58-67.

85. Наливайко Л. Р. Політична функція Української держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 146-158.
86. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
87. Наливайко О. І. Правові засади політичної функції сучасної Української держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 4-13.
88. Нечипорук Ю. М. Інформаційна сфера як об'єкт адміністративної науки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 128-131.
89. Нижник О. С. Адміністративно-правове закріплення системи суб'єктів державної регіональної політики у сфері вищої освіти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 106-109.
90. Овакімян М. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2, ч. 1. С. 151-156.
91. Онопенко П. В. Правоохоронні функції держави України: моногр. Київ: Варта, 2003. 128 с.
92. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
93. Панов В. М. Адміністративно-правове забезпечення реалізації органами прокуратури України правозахисної функції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
94. Панькова З. Л. Правове положення органів, які здійснюють надання адміністративних послуг у сфері економіки. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 69-72.
95. Примаков К. Ю. Адміністративно-правове регулювання масової інформації регіональної та місцевої сфери розповсюдження в Україні. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 73-78.
96. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
97. Рабінович С., Панкевич О. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
98. Ренькас Т. Перспективи розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України. *East European Science Journal*. 2016. № 11, ч. 2. С. 130-136.
99. Рогатюк О. В. Трансформація економічної функції держави в ринковій економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
100. Сидор І. П. Функції держави та необхідність їх бюджетного фінансування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2013. Вип. 24. С. 123-127.

101. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно – ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 1. vydání. С. 54-59.
102. Скапоущенко О. Роль та місце електронного адміністрування податків у системі адміністрування податків в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 3. С. 179-184.
103. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
104. Тептюк Є. П. Конституційне закріплення юридичних гарантій права на доступ до публічної інформації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 58-61.
105. Ткаченко О. В. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації Національної гвардії України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 2. С. 48-51.
106. Чиж І. С. Проблеми удосконалення механізмів забезпечення конституційного права на поширення інформації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 75-78.
107. Чистоколяний Я. В. Права і свободи людини в конституційному праві України та Європейського Союзу: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 43-46.
108. Чуб В. О. Заходи юридичної відповідальності – важливий елемент регулювання суспільних відносин у сучасній правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 32-35.
109. Шаптала Н. Співвідношення конституційних прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 181-186.
110. Шатіло В. А. Теоретичні проблеми конституційного механізму державної влади: співвідношення організаційних структур та функцій (вітчизняний і світовий досвід): моногр. Київ: Юридична думка, 2017. 363 с.
111. Шершун К. П. Євроінтеграція у світлі конституційного регулювання економічних відносин. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 97-101.
112. Шмідт Г. Стандарти справедливого судового розгляду в адміністративному судочинстві згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2016. № 2. С. 12-15.
113. Шоптенко С. С. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 91-95.

ТЕМА 5. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки та елементи механізму держави. Принципи механізму держави: поняття, види, нормативно-правова регламентація.
- ❖ Органи держави як основний елемент механізму держави: поняття, ознаки, класифікація.
- ❖ Поділ влади як принцип організації і діяльності державного апарату. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої, судової влади та їх функції.
- ❖ Механізм держави в системі сучасних теоретико-правових досліджень.
- ❖ Проблеми розвитку державної служби.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура механізму держави.
- ✓ Державний апарат: поняття та структура.
- ✓ Органи законодавчої, виконавчої, судової влади та їх функції.
- ✓ Ознаки органу держави.
- ✓ Державна служба та її види.
- ✓ Проблемні питання встановлення взаємозв'язку понять «публічний службовець», «державний службовець» і «військовослужбовець».
- ✓ Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні.
- ✓ Співвідношення понять виконавчої влади і державного управління.
- ✓ Взаємозв'язок понять «судова влада», «правосуддя» і «судочинство у контексті сучасного реформування».

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Парламент в системі органів державної влади: українська модель і світовий досвід».
- ◆ «Державна служба: питання теорії і практики».
- ◆ «Державний службовець в Україні: теоретико-правовий аспект».
- ◆ «Органи держави як основний елемент механізму держави».
- ◆ «Механізм Української держави в умовах сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів».
- ◆ «Структурованість як невід'ємний атрибут механізму Української держави».
- ◆ «Механізм держави в системі сучасних теоретико-правових досліджень».
- ◆ «Державна служба як різновид публічної державної служби в Україні: проблеми інституалізації».

- ◆ «Система органів виконавчої влади: проблеми реформування у світлі конституційних вимог».
- ◆ «Проблематика співвідношення понять виконавчої влади і державного управління».
- ◆ «Державна служба як соціальний інститут: проблеми концептуального аналізу».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Прокуратура в механізмі Української держави.
- Принципи організації та функціонування механізму Української держави.
- Державний службовець в Україні: теоретико-правовий аспект.
- Загальнотеоретичні проблеми механізму держави в умовах формування правової держави.
- Теоретичні засади поділу влади в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. У дореволюційний період механізм держави був предметом дослідження таких науковців, як:

- а) М. Алексєєва, П. Сорокіна, Л. Тихомирова;
- б) С. Алексєєва, П. Сорокіна, Ю. Битяка;
- в) А. Зайця, В. Котка, Л. Тихомирова;
- г) А. Колодія, В. Котка, В. Власова;
- д) І. Левіна, В. Лазарева, А. Зайця.

2. Поняття «механізм держави» вперше було введено до арсеналу теорії держави і права в:

- а) 60-х роках ХХ ст.;
- б) 70-х роках ХХ ст.;
- в) 80-х роках ХХ ст.;
- г) 90-х роках ХХ ст.;
- д) на початку ХХІ ст.

3. Науковцем, який вперше включив поняття «механізм держави» до арсеналу теорії держави і права є:

- а) М. Цвік;
- б) А. Заєць;
- в) В. Копейчиков;
- г) О. Петришин;
- д) Н. Оніщенко.

4. Механіцизм – це:

- а) обґрунтування руху та взаємодії досліджуваних об'єктів, виходячи з механічних закономірностей;
- б) внутрішня будова, система чого-небудь;
- в) сукупність рухомих, поєднаних частин, які здійснюють заданий рух під дією прикладених сил;
- г) устрій або сукупність станів чи процесів, з яких складається певне явище;
- д) сукупність проміжних станів чи процесів.

5. Нормативно визначена ієрархічна система державних інститутів – органів, підприємств, установ та інших структур, зазначених необхідними організаційними, матеріально-технічними та фінансовими засобами з метою практичної реалізації функцій держави – це:

- а) механізм держави;
- б) апарат держави;
- в) законодавча гілка державної влади;
- г) політична система суспільства;
- д) виконавча гілка влади.

6. Механізм Української держави в широкому розумінні – це:

- а) цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, які практично здійснюють завдання та функції держави;
- б) складовий елемент апарату держави, який безпосередньо здійснює функції держави та наділений владними повноваженнями;
- в) специфічний вид соціальних механізмів, який має особливу, складну природу, що обумовлена правовою сутністю самої держави;
- г) система нормативно визначених державних організацій, за посередництвом яких держава виконує покладені на неї завдання та реалізує функції;
- д) головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві.

7. Конституційно-правові засади механізму Української держави – це:

- а) складовий елемент механізму держави, який безпосередньо здійснює функції держави та наділений владними повноваженнями;
- б) принципи закріплені в чинному законодавстві України, що визначають суть, зміст та порядок функціонування механізму Української держави;
- в) специфічний вид соціальних механізмів, який має особливу, складну природу, що обумовлена правовою сутністю самої держави;

г) цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, які практично здійснюють завдання та функції держави;

д) головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві.

8. У науковій літературі ознаки механізму держави умовно поділяють на:

- а) основні та додаткові;
- б) загальні та основні;
- в) спеціальні та додаткові;
- г) функціональні та загальні;
- д) функціональні та додаткові.

9. В юридичній літературі поняття «функції держави» та «механізм держави» співвідносяться таким чином:

- а) «механізм держави» є різновидом «функцій держави»;
- б) зв'язок між «функціями держави» та її механізмом є нерозривним і прямим;
- в) «функції держави» є ширшим поняттям за «механізм держави»;
- г) поняття «функції держави» та «механізм держави» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- д) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «механізм держави».

10. Ознакою механізму держави є:

- а) цілісність та ієрархічність елементів;
- б) відсутність правової регламентації;
- в) відсутність організаційно-матеріальної основи;
- г) невизначеність зв'язків між елементами;
- д) відсутність чітко вираженої структури.

11. Однією з ознак механізму держави є:

- а) відсутність правової регламентації;
- б) єдність завдань, цілей і принципів організації та функціонування;
- в) розрізненість елементів;
- г) безсистемність;
- в) регламентованість.

12. Структурними елементами механізму держави є:

- а) державний апарат, державні установи та підприємства;
- б) прокуратура, поліція та судові органи;
- в) навчальні заклади та державні адміністрації;

- г) уряд, парламент та армія;
- д) органи державного управління, судові органи та органи прокуратури.

13. Державна технологія, для якої є характерним спеціалізований розподіл праці, чітка управлінська ієрархія, правила, стандарти та загальнообов'язкові регламентовані процедури, виконання яких не залежить від того, хто саме і стосовно кого їх виконує – це:

- а) адхократія;
- б) диктатура;
- в) бюрократія;
- г) державне проектування;
- д) креативна корпорація.

14. Державний апарат – це:

- а) сукупність державних органів, установ, підприємств, організацій, за посередництвом яких здійснюються завдання та функції держави;
- б) сукупність державних органів, їх ланок і підрозділів, уповноважених безпосередньо здійснювати державну владу та управління, які спираються у своїй діяльності на можливість застосування примусу;
- в) група державних службовців, які наділені компетенцією для виконання функцій і завдань держави;
- г) сукупність інститутів управління та інших політичних організацій, які беруть участь у формуванні і здійсненні політичної влади;
- д) група висококваліфікованих державних службовців, які використовують у професійній діяльності новітні інноваційні форми і методи управління.

15. В юридичній літературі поняття «механізм держави» та «державний апарат» співвідносяться таким чином:

- а) поняття «механізм держави» та «державний апарат» не перебувають у зв'язку;
- б) поняття «державний апарат» ширше за поняття «механізм держави»;
- в) поняття «державний апарат» та «механізм держави» є тотожними;
- г) «державний апарат» є різновидом «механізму держави»;
- д) поняття «механізм держави» ширше за поняття «державний апарат».

16. До принципів організації і діяльності державного апарату належить:

- а) поділ державної влади;
- б) невиборність вищих органів державної влади;
- в) принциповість;
- г) динаміка кадрів;
- д) статичність.

17. До принципів організації і діяльності державного апарату належить принцип:

- а) національної справедливості;
- б) єдності влади;
- в) невідворотності відповідальності;
- г) поєднання переконання та примусу;
- д) диспозитивності.

18. Первинним структурним елементом державного апарату є:

- а) державна установа;
- б) державне підприємство;
- в) державний орган;
- г) державний комітет;
- д) державний департамент.

19. До структури державного апарату належать:

- а) політичні партії, профспілки;
- б) представницькі органи влади, виконавчі органи, органи правосуддя;
- в) приватні організації;
- г) приватні установи;
- д) громадські об'єднання.

20. Структурно відокремлена, внутрішньо організована, юридично оформлена частина державного апарату, яка є колективом громадян держави, має державно-владні повноваження та необхідні правові, матеріально-фінансові засоби для реалізації завдань і функцій держави, використовує правові та організаційні форми і методи діяльності – це:

- а) державний орган;
- б) державний апарат;
- в) державна установа;
- г) державне підприємство;
- д) механізм держави.

21. Первинною ознакою державного органу є:

- а) наявність державно-владних повноважень;
- б) юридична оформленість;
- в) структурна відокремленість;
- г) колегіальність;
- д) внутрішня організованість.

22. *Державні органи за місцем у системі державного апарату класифікують на:*

- а) первинні та вторинні;
- б) виборні, призначувані та успадковані;
- в) постійні та тимчасові;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контрольно-наглядові.

23. *За способом утворення державні органи класифікують на:*

- а) колегіальні та одноособові;
- б) законодавчі, виконавчі та судові;
- в) виборні, призначувані та успадковані;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні та правоохоронні.

24. *Залежно від терміну повноважень представницькі органи можуть бути:*

- а) постійними або періодично діючими;
- б) тимчасовими;
- в) довгостроковими;
- г) безстроковими;
- д) постійними.

25. *За територіальною юрисдикцією державні органи класифікують на:*

- а) первинні та вторинні;
- б) виборні, призначувані та успадковані;
- в) постійні та тимчасові;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні та правоохоронні.

26. *За функціями і правовими формами діяльності державні органи класифікують на:*

- а) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контрольно-наглядові;
- б) загальнодержавні, місцеві та локальні;
- в) первинні та вторинні;
- г) виборні, призначувані та успадковані;
- д) постійні та тимчасові.

27. *Залежно від особового складу державні органи класифікують на:*

- а) законодавчі, виконавчі та судові;
- б) центральні та місцеві;

- в) одноособові та колегіальні;
- г) первинні та вторинні;
- д) виборні, призначувані та успадковані.

28. *Спільною ознакою для всіх різновидів державних організацій, що входять до складу механізму держави є таке положення:*

- а) за своєю природою є державними інститутами на відміну від громадських або приватних організацій;
- б) за їх посередництвом практично не виконуються завдання і функції держави;
- в) ліквідуються за рішенням уповноважених приватних органів;
- г) створюються державою з метою забезпечення реалізації соціальних інтересів;
- д) їх працівники не мають правового статусу державного службовця.

29. *В юридичній літературі поняття «державний орган» та «державна організація» співвідносяться таким чином:*

- а) «державний орган» є різновидом «державної організації»;
- б) «державна організація» є ширшим поняттям за «державний орган»;
- в) «державний орган» є ширшим поняттям за «державна організація»;
- г) поняття «державний орган» та «державна організація» є тотожними;
- д) поняття «державний орган» та «державна організація» є цілком самостійними та не перебувають у зв'язку.

30. *Яка з зазначених ознак органів держави не характеризує їх відмінність від державних підприємств, установ, організацій та недержавних структур:*

- а) є структурним елементом апарату держави;
- б) мають певну економічну і організаційну залежність;
- в) створюється державою чи обирається безпосередньо народом, мають територіальні межі діяльності;
- г) наділені нормативно закріпленими державновладними повноваженнями;
- д) мають відповідну компетенцію, приймають юридично обов'язкові нормативні та індивідуальні акти.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Механізм і апарат держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Механізм держави	Юридично оформлена система всіх державних органів, що здійснюють безпосередню практичну роботу з управління суспільством, виконання завдань і функцій держави.
2.	Апарат держави	Цілісна ієрархічна система державних органів, що здійснюють державну владу, а також установ, підприємств, за допомогою яких виконуються завдання і функції держави.
3.	Допоміжний апарат держави	Форма діяльності компетентних органів держави зі встановлення, зміни або скасування правових норм. Ця діяльність охоплює підготовку проектів нормативних юридичних актів, їх прийняття та видання.
4.	Апарат управління	Структурні підрозділи правоохоронних органів (міліція, розвідка, контррозвідка, митниця й установи пенітенціарної системи).
5.	Апарат примусу	Система органів держави, що складається з державних службовців, які спеціально займаються управлінням.
6.	Орган держави	Орган держави, який не має державно-владних повноважень, а лише забезпечує виконання державним органом своїх повноважень.
7.	Державні підприємства	Відносно відособлена частина державної структури, що володіє певною автономією.
8.	Державні установи	Самостійні статутні організації, засновані на державній власності, що мають права юридичної особи і здійснюють виробничу діяльність на засадах госпрозрахунку і самооплати з метою створення матеріальних цінностей й одержання відповідного доходу.
9.	Інститут держави	Організації, що здійснюють соціально-культурну, наукову, навчально-виховну та іншу невиробничу діяльність з метою створення духовних цінностей й фінансовані цілком або частково з коштів державного бюджету.

10.	Правотворча діяльність	Частина державного апарату — група осіб або одна особа, яка має юридично визначену державно-владну компетенцію для виконання завдань і функцій держави.
11.	Правозастосовна діяльність	Форма діяльності компетентних органів держави з попередження правопорушень і притягнення правопорушників до юридичної відповідальності.
12.	Правоохоронна діяльність	Форма діяльності компетентних органів держави з реалізації правових норм. Ця діяльність охоплює організацію і контроль за дотриманням правових норм.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Органи державної влади. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Глава держави	Уряд – Кабінет Міністрів
2.	Вищий виконавчий орган держави	Верховна Рада (парламент), правомочна вирішувати будь-які питання державного життя, крім тих, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом або віднесені згідно з Конституцією України до компетенції органів виконавчої чи судової влади.
3.	Вищий законодавчий орган держави	Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання її Конституції, прав і свобод людини і громадянина.
4.	Конституційний Суд	Є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Він очолює загальну судову систему і здійснює вищий судовий контроль та нагляд за судовою діяльністю всіх загальних судів.
5.	Місцеві суди	Мають межі своїх повноважень, здійснюють конституційний нагляд — перевіряють відповідність правових актів Конституції.
6.	Верховний Суд	Здійснює правосуддя шляхом розгляду і вирішення цивільних, кримінальних, адміністративних справ.
7.	Прокуратура	Постійно діючий орган фінансового контролю, у завдання якого входить контроль за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету, витратою бюджетних грошей.

8.	Правоохоронні органи	Державний правоохоронний орган спеціального призначення. Його завдання — захист незалежності України, її конституційного ладу, територіальної цілісності та обороноздатності від розвідувально-підривної діяльності служб іноземних держав.
9.	Служба безпеки України	Спеціальний орган державного управління, наділений правоохоронними і контрольно-наглядовими функціями.
10.	Рахункова палата	Органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, що здійснюють ір-возастосовні та правоохоронні функції.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Механізм держави та види органів держави:

1.	Ознаки механізму держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Структура механізму держави	1)
		2)
		3)
		4)
3.	Склад державного апарату	1)
		2)
4.	Структура органу держави	1)
		2)
5.	Ознаки державного апарату	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

6.	Ознаки органу держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
7.	Види органів держави за способом утворення	1) виборні;
		2)
		3)
8.	За черговістю їх утворення	1)
		2)
9.	За територіальною сферою діяльності	1)
		2)
		3)
10.	За часом функціонування повноважень	1)
		2)
11.	За обсягом компетенції	1)
		2)
12.	За формою здійснення компетенції	1)
		2)
13.	За правовими формами здійснення функцій держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6) установчі;
14.	За функціональним призначенням	1)
		2)
		3) судові;

15	За характером і змістом діяльності	1)
		2)
		3)
		4)
		5) контрольно-наглядові;
		6)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Види інститутів держави:

1.	Види інститутів держави за структурно-функціональним принципом	1)
		2)
		3)
		4)
2.	За ступенем складності	1)
		2)
3.	За пріоритетністю положення	1)
		2)
4.	За принципом «поділу влади»	1)
		2)
		3)
5.	Основні принципи організації і діяльності державного апарату	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

VII. Словникова робота:

механізм держави, державний апарат, структура державного апарату, державний орган, структура механізму держави, державні підприємства, державні установи, принципи організації і діяльності державного апарату, влада, суб'єкт влади, об'єкт влади, державно-владні відносини, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, принципи діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, принцип суверенітету, принцип законності, принципи виборності, принципи розділення і з'єднання влади, принцип єдиноначальності, принцип колегіальності, принцип ієрархічності, принцип професіоналізму, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, си-

стема «стримувань і противаг», парламент, уряд, судочинство, правосуддя, орган законодавчої влади, орган виконавчої влади, орган судової влади, місцеві державні органи, органи місцевого самоврядування, державна служба, державний службовець, посада, посадова особа, безпосередній керівник, керівник державної служби в державному органі, посада державної служби, професійна компетентність, рівнозначна посада, службова дисципліна, цивільна державна служба, мілітаризована (військова, воєнізована) державна служба.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
3. Бабенко К. А. Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 7 (105). С. 19-27.
4. Бабенко К. А. Правовий статус апеляційних адміністративних судів. *Форум права*. 2016. № 4. С. 16-19.
5. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
6. Батанов О. Проблеми конституційної регламентації компетенції місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. *Право України*. 2015. № 9. С. 104-113.
7. Баштанник А. Г. Механізми регулювання діяльності органів державної влади в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
8. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 36-39.
9. Берназюк О. О. Конституційно-правовий статус допоміжних органів при вищих органах державної влади України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
10. Битяк Ю. П. Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції: моногр. Харків: Право, 2010. 384 с.
11. Бідей О. Деякі проблеми розвитку державної служби. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 7-11.
12. Більовський О. А. Механізми соціальної детермінації безпеки суспільства і держави: досвід історико-філософської рефлексії. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2014. Вип. 24 (2). Т. 22. С. 14-21.

13. Бондаренко К. В. Деякі принципи державного управління адміністративно-політичною сферою. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 158-163.
14. Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
15. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.
16. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
17. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 9-12.
18. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
19. Вовк Ю. Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні. *Право України*. 2009. № 5. С. 51-54.
20. Возна В. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері господарювання: удосконалення законодавчого забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 121-130.
21. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
22. Вознюк Н. Третейське самоврядування в Україні: проблеми та пропозиції реформування. *Юридична Україна*. 2014. № 3. С. 17-20.
23. Глуценко С. Розвиток законодавства про вищі спеціалізовані судові органи у новітній період історії України. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 327-335.
24. Давиденко А. О. Соціологічне забезпечення управління кадровими процесами у сфері державної служби: структура та функції. *Грані*. 2014. № 1. С. 11-18.
25. Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини: моногр. Київ: Юридична думка, 2007. 180 с.
26. Джавахян Р. М. Судебная власть: сущность, структура и формы реализации. *Российский юридический журнал*. 2012. № 4. С. 122-128.
27. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
28. Дрозд О. Ю. Характеристика окремих етапів проходження державної служби, що регулюються нормами адміністративного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 70-73.

29. Дудченко О. С. Теоретична визначеність і змістовне наповнення поняття «механізм держави». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 10-12.
30. Дьомін Ю. Поняття і місце митного контролю в системі функцій Української держави. *Право України*. 2003. № 8. С. 40-44.
31. Дьячков Д. Принцип политической нейтральности прокуроров при осуществлении ими функций прокуратуры. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 44-47.
32. Жувака С. О. Історико-теоретичний аналіз розвитку функцій прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
33. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 275-279.
34. Задихайло Д. В. До концепції правового забезпечення механізму економічної політики держави. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. С. 1-11.
35. Запара С. Безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя: імітація чи реальність? *Право України*. 2015. № 9. С. 114-119.
36. Звоздецька І. В. Джерела парламентських процедур. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2), ч. 1. С. 58-63.
37. Зозуля О. І. Канцелярія Президента України: правові засади побудови апарату глави держави. *Форум права*. 2008. № 2. С. 152-182.
38. Ігонін Р. Адміністративно-правові засади державної судової політики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 2. С. 75-79.
39. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
40. Іншин М. І. Окремі аспекти правового регулювання державної служби нормами Конституції України. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 187-191.
41. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади: проблеми теорії та практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
42. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
43. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
44. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
45. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

46. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
47. Кобизаєв В. Є. Принципи виконання судових рішень в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 133-137.
48. Кобрусєва Є. А. Адміністративний контроль і нагляд як адміністративно-правові гарантії прав громадян на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 134-141.
49. Ковалєв Я. Электронное правительство – будущее уже сегодня. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 86-88.
50. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 242 с.
51. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн: моногр. Харків: Основа. 1998. 245 с.
52. Кондратенко В. М. Реалізація принципів гласності та відкритості на окремих стадіях адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 159-164.
53. Косінов С. Види контролю в демократичній державі. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 40-47.
54. Крупчан О. Формування компетенції місцевих органів публічної влади шляхом делегування повноважень. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 14-20.
55. Кубаєнко А. Общественное доверие к органам Национальной полиции как ключевой фактор эффективности правоохранительной системы. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 80-84.
56. Кухтик С. В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 22 с.
57. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: моногр. Київ: Академія, 2013. 560 с.
58. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 32-34.
59. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15-20.
60. Литвинова Л. Проблемы формирования эффективных коммуникаций государственных служащих и общества в Украине: социально-психологический аспект. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 72-75.
61. Лясковець О. В. Парламент – орган народного представництва в зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 1. С. 13-17.
62. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.

63. Малімон В. І. Співвідношення механізмів державного управління й механізмів державної підтримки. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2), ч. 2. С. 127-133.
64. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
65. Мартинюк Р. Проблеми визначення конституційно-правового статусу Президента України в умовах змішаної форми правління. *Право України*. 2009. № 5. С. 44-50.
66. Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз: моногр. Острог: Острозька академія, 2007. 352 с.
67. Марчук О. До питання про припинення повноважень члена Вищої ради юстиції. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 9. С. 117-123.
68. Муравченко В. Б. Понятійно-категоріальний апарат інститута муніципальної служби. *Право і економіка*. 2012. № 2. С. 64-67.
69. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
70. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
71. Наливайко О. І. Державний контроль у системі місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 22-28.
72. Нарожний С. М. Формування механізмів взаємодії держави та бізнесу на засадах державно-приватного партнерства. *Державне будівництво*. 2013. № 2. С. 2-17.
73. Олійник В. М. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 9-12.
74. Оніщук М. Організація влади в Україні: шляхи конституційного удосконалення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 9. С. 70-79.
75. Онупрієнко А. М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз: моногр. Харків: Крок, 2009. 300 с.
76. Палагнюк Ю. В. Механізми формування державної євроінтеграційної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 141-146.
77. Паршак С. А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження у контексті правозахисної функції держави. *Європейські перспективи*. 2014. № 7. С. 157-162.

78. Патерило І. В. Інструменти діяльності публічної адміністрації через призму радянської юридичної доктрини. *Право і суспільство*. 2015. № 3, Ч. 3. С. 142-148.
79. Петришина-Дюг Г. Деякі питання організаційно-правового механізму реалізації законодавчої функції Верховної Ради України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 9. С. 91-97.
80. Петров О. С. Електронно-цифровий підпис як механізм електронної взаємодії держави з фізичними та юридичними особами. *Інформаційна безпека*. 2013. № 2. С. 117-122.
81. Пильгун Н. В., Хомченко О. В. Особливості механізму держави в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 62-67.
82. Погорілка В. Ф. Органи державної влади України: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 592 с.
83. Политанский В. Доктрина поняття електронного управління. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 98-101.
84. Полякова Ю. О. Політико-правова еволюція місця й ролі органів забезпечення діяльності Президента України в механізмі держави. *Публічне право*. 2014. № 4. С. 256-262.
85. Поплавський В. Ю. Сучасні наукові підходи до класифікації державно-службових відносин. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 133-136.
86. Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції: моногр. / Ю. П. Битяк, О. Г. Данильян, Ю. П. Битяка, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2010. 384 с.
87. Процюк І. В. Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління: моногр. Харків: Право, 2012. 583 с.
88. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
89. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 45-49.
90. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
91. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
92. Рунова Н. О. Державна служба як різновид публічної державної служби в Україні: проблеми інституалізації. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 241-246.
93. Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
94. Селіванов А. Судове право як самостійна галузь системи сучасного українського права. *Право України*. 2015. № 3. С. 9-17.

95. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
96. Сидорчук Л. А. Правові аспекти становлення інституту місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу та Україні. *Правові системи*. 2016. № 3/4. С. 11-22.
97. Сітнікова Н. С. Методи та механізми правового регулювання як специфічний спосіб владного впливу держави на розвиток олімпійського руху України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 3. С. 83-90.
98. Скрипнюк В. Праволюдннна парадигма в діяльності органів виконавчої влади сучасної України. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 13-19.
99. Слободяник Т. М. Реформування законодавства щодо забезпечення відповідальності органів місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 45-50.
100. Смокович М. Судова влада: місце в суспільстві та судовий контроль. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 99-108.
101. Солодка О. М. Окремі аспекти юридичного механізму захисту прав людини при забезпеченні інформаційної безпеки держави. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2013. № 2. С. 43-46.
102. Старуха Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 180 с.
103. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.
104. Ткаленко О. М. Форми й методи діяльності органів виконавчої влади щодо запобігання насильству в сім'ї щодо дітей. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 137-142.
105. Тупицький О. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2-3. С. 194-202.
106. Тупицький О. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 208-210.
107. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
108. Фатхутдінова О. В. Вплив правової освіти на функціонування держави і державного апарату. *Гілея*. 2013. № 77. С. 260-263.
109. Федина Д. І. Судова влада як конституційно-правова категорія. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2), ч. 3. С. 39-45.

110. Фолес А. М. Особливості співвідношення категорій контролю і нагляду в механізмі сучасної української держав. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2013. Вип. 5. С. 255-261.
111. Хоменко В. О. Принципи процедури прийняття адміністративних актів органами місцевого самоврядування. *Право і суспільство.* 2015. № 5, ч. 2. С. 126-130.
112. Хромова Ю. О. Організаційно-правовий механізм державного регулювання виборчого процесу в Україні: автореф. дис. ... канд. наук держ. упр. Одеса, 2014. 24 с.
113. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
114. Чапля О. В. Організаційно-правова форма місцевого самоврядування. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2016. № 1. С. 82-85.
115. Чемодурова Н. О. Система гарантій незалежності суддів адміністративних судів. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. № 3. С. 199-203.
116. Чмелюк В. В. Роль місцевих державних адміністрацій та місцевих рад в системі органів виконавчої влади України. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2012. № 10. С. 142-148.
117. Чернолуцький Р. В. Нормотворчість органів місцевого самоврядування: теологічні домінанти, що базуються на екзистенційних інтересах територіальної громади. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. № 5. С. 46-52.
118. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України.* 2016. № 3. С. 200-212.
119. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України.* 2016. № 4. С. 72-88.
120. Шемшученка Ю. С. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 656 с.
121. Шестак В. С. Впорядкування понятійного апарату в сфері охорони культурної спадщини як напрямок удосконалення реалізації обов'язків держави з її охорони. *Форум права.* 2010. № 4. С. 953-959.
122. Шихненко Д. Институционализация инновационного лидерства на пути к демократизации государственного управления в Украине. *Leges si Viata.* 2018. № 4, ч. 2. С. 178-181.

ТЕМА 6. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки і структура громадянського суспільства. Взаємодія громадянського суспільства і держави.
- ❖ Поняття, функції та структура політичної системи суспільства. Місце та роль держави в політичній системі суспільства.
- ❖ Політичні партії в політичній системі суспільства: правове регулювання статусу та діяльності.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки і структура громадянського суспільства.
- ✓ Поняття та елементи політичної системи суспільства та їх загальна характеристика.
- ✓ Ознаки держави, що відрізняють її від громадських об'єднань.
- ✓ Основні функції політичної системи та їх характеристика.
- ✓ Політичні партії як інститут громадянського суспільства.
- ✓ Принципи взаємодії судів загальної юрисдикції з громадськістю.
- ✓ Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Соціально-політичні аспекти становлення громадянського суспільства в Україні».
- ◆ «Громадянське суспільство та держава: співвідношення та взаємодія».
- ◆ «Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні: теоретико-правові аспекти».
- ◆ «Громадянське суспільство – соціальна основа сучасної демократичної правової держави».
- ◆ «Проблемні аспекти організації та діяльності політичних партій в Україні».
- ◆ «Правове регулювання порядку створення та діяльності політичних партій в Україні».
- ◆ «Об'єднання громадян як елемент громадянського суспільства».
- ◆ «Економічні засади громадянського суспільства в Україні: теоретичний аспект».
- ◆ «Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави».
- ◆ «Конституційно-правовий статус громадських організацій: теоретико-правовий аспект».

- ◆ «Вплив громадянського суспільства на формування місцевого самоврядування».
- ◆ «Правління права, політична демократія, громадянське суспільство: перспективи інтегративної ідеології».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Громадянське суспільство в Україні: проблеми та їхнє вирішення.
- Громадська правова свідомість як необхідний елемент побудови громадянського суспільства в Україні.
- Політична система і громадянське суспільство: консенсус інтересів.
- Питання взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства.
- Політична система сучасного суспільства: поняття, структура, функції.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Самодостатня система, яка заснована на взаємовідносинах людей в процесі реалізації особистих потреб врегульована за допомогою соціальних норм – це:*

- а) суспільство;
- б) громадянське суспільство;
- в) політична система суспільства;
- г) держава;
- д) політична партія.

2. *Основою громадського суспільства є:*

- а) правове суспільство;
- б) суспільство;
- в) правова держава;
- г) держава;
- д) політична влада.

3. *Термін «громадянське суспільство» вперше з'явився у працях:*

- а) Дж. Остіна, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- б) Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- в) І. Канта, Гегеля, Г. Гроція;
- г) Г. Спенсера, Т. Гоббса, М. Радищева;
- д) Є. Дюрінга, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози.

4. Термін «громадянське суспільство» одержав фундаментальний розвиток у працях:

- а) Ж.-Ж. Руссо, Дж. Остіна, Ш. Монтеск'є, Дж. Локка;
- б) Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- в) І. Канта, Г. Гегеля, Ш. Монтеск'є;
- г) Г. Спенсера, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, М. Радищева;
- д) Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегеля.

5. Вперше цілісну концепцію громадянського суспільства як відносно відокремленого від держави явища, що має власний зміст і структуру визначив:

- а) К. Маркс;
- б) Г. Гегель;
- в) Аристотель;
- г) Дж. Локк;
- д) Ф. Аквінський.

6. Системою недержавних інститутів, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення є:

- а) політична система;
- б) правова держава;
- в) соціальна держава;
- г) громадянське суспільство;
- д) демократичний режим.

7. До ознак громадянського суспільства належить:

- а) недобровільне формування інститутів;
- б) задоволення матеріальних і духовних потреб влади;
- в) здійснення суспільної діяльності за принципом «дозволено тільки те, що прямо вказано в законі»;
- г) здатність протистояти сваволі держави;
- д) самоорганізація і структурування праці.

8. До структури громадянського суспільства відноситься:

- а) економічна система, політична система, соціальна система, інформаційна система, духовно-культурна система;
- б) політична система, культурна система, соціологічна система, організаційна система;
- в) економічна система, духовна система, соціальна система;
- г) інформаційна система, організаційна система, духовна система, культурна система;
- д) економічна система, соціальна система, політична система, інформаційна система, культурна система.

9. Найвищою соціальною цінністю у громадянському суспільстві є:

- а) соціальний добробут;
- б) законність та правопорядок;
- в) право на вільне волевиявлення та громадянську позицію;
- г) права, свободи, честь та гідність людини;
- д) народ.

10. До ознак громадського суспільства відноситься:

- а) розподіл засобів виробництва;
- б) розвиненість і розгалуженість демократії;
- в) правова незахищеність громадян;
- г) засіб самовираження індивідів;
- д) середній рівень громадянської культури.

11. Взаємодія між громадянським суспільством та державною владою за умов демократії відбувається таким чином:

- а) державна влада управляє громадянським суспільством;
- б) громадянське суспільство здійснює державну владу;
- в) державна влада рівнозначна громадянському суспільству;
- г) державна влада підпорядковує свою діяльність служінню громадянському суспільству;
- д) в громадянському суспільстві може існувати лише державна влада.

12. Держава у співвідношенні з громадським суспільством розглядається як:

- а) форма організації суспільного буття за допомогою законів, дія яких забезпечується відповідними суспільно-соціальними і владними структурами, установами й організаціями;
- б) процес формування громадянського суспільства як феномен влади;
- в) базовий елемент політичної системи, її організаційної структури;
- г) самоорганізація і структурування населення в народ;
- д) розробка програм життєдіяльності суспільства згідно з інтересами керівних верств.

13. Поняття «громадянське суспільство» найбільш повно співвідноситься з поняттям:

- а) «держава»;
- б) «органи державної влади»;
- в) «правова держава»;
- г) «державність»;
- д) «суспільство».

14. *Суспільство демократичного типу, що характеризується плюралізмом в економіці, політиці, культурі та розвиненими соціальними структурами – це:*

- а) відкрите суспільство;
- б) громадянське суспільство;
- в) демократичне суспільство;
- г) плюралістичне суспільство;
- д) правове суспільство.

15. *«Глобальне громадянське суспільство» – це:*

- а) це процеси організації і самоорганізації народу;
- б) організоване в глобальному масштабі об'єднання людей, які незалежно від національної приналежності або громадянства поділяють загальнолюдські цінності;
- в) послідовний демократизм, створення підґрунтя для зародження, становлення і розбудови цивілізованого національного демократичного правового громадянського суспільства, в якому держава не повинна мати цілей, відмінних від цілей своїх громадян;
- г) сукупність різноманітних форм соціальної активності населення, не обумовлену діяльністю державних органів і втілює реальний рівень самоорганізації соціуму;
- д) соціальне середовище, де реалізується більшість прав і свобод людини і громадянина.

16. *Сутність економічної системи громадянського суспільства полягає у:*

- а) сукупності інститутів та відносин, у рамках яких проходить політичне життя та здійснюється державна влада;
- б) сукупності класів, соціальних груп та відносин;
- в) сукупності інститутів та відносин, які становлять матеріальну основу життя суспільства;
- г) сукупності нематеріальних, духовнокультурних благ, відносин, інститутів, через які реалізуються ці відносини;
- д) сукупності інформації, засобів масової інформації, підприємств, громадян, організацій, які здійснюють інформаційну діяльність.

17. *Вперше поняття «відкрите суспільство» запропонував:*

- а) А. Бергсон;
- б) К. Поппер;
- в) Дж. Сорос;
- г) К. Маркс;
- д) І. Кант.

18. У інституалізованому розумінні громадське суспільство – це:

- а) одна з основоположних філософських і суспільно-політичних концепцій, біля витоків якої стоять видатні мислителі усіх часів і народів;
- б) цілий комплекс відносин у середині суспільства й по відношенню щодо держави, то до нього не можна застосувати яку-небудь одну характеристику;
- в) розгалужена, багатоаспектна мережа різноманітних форм асоціативного життя, волевиявлення й формування громадської думки, забезпечених певною інфраструктурою й автономних стосовно держави;
- г) сукупність соціальних утворень (груп, колективів), об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними і так далі), що реалізовані поза сферою діяльності держави і дозволяють, в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя, контролювати дії держави;
- д) сфера самореалізації вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, огорожених відповідними законами від прямого втручання та довільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади.

19. Сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних політичних інституцій, які здійснюють владу в суспільстві, регулюють політичні відносини, політичну діяльність, забезпечують стабільність і порядок відповідно до досягнутого рівня політичної культури – це:

- а) демократія;
- б) держава;
- в) політична система суспільства;
- г) народний суверенітет;
- д) політична система держави.

20. За ступенем централізації влади політичні системи кваліфікуються як:

- а) демократична та конституційна;
- б) тоталітарна та ліберальна;
- в) демократична та ліберальна;
- г) конституційна та тоталітарна;
- д) демократична, тоталітарна, ліберально-демократична, конституційна.

21. Важливим компонентом політичної системи є:

- а) структура політичної системи;
- б) зміст політичної системи;
- в) ознаки політичної системи;
- г) елементи політичної системи;
- в) призначення політичної системи.

22. *Політичну систему суспільства складають:*

- а) держава, громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, засоби масової інформації;
- б) державні органи законодавчої, виконавчої, судової влади;
- в) держава, органи державної влади, державні установи та підприємства, громадські організації;
- г) держава, органи державної влади, державні установи та підприємства, політичні партії;
- д) держава, політичні партії, засоби масової інформації.

23. *Політична система в інституціональному аспекті – це:*

- а) держава як інститут управління та інші політичні організації, які беруть участь у формуванні та здійсненні політичної влади;
- б) порядок (спосіб) організації і здійснення державної влади, які виражають її сутність;
- в) організація політичної влади, що існує на певній соціальній базі;
- г) форма держави, яка заснована на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення широких прав і свобод громадян;
- д) сукупність політичних партій, що функціонують на певній території.

24. *Соціологічна концепція визначає політичну систему як:*

- а) сукупність трьох взаємодіючих підсистем: інституціональної, інформаційно-комунікативної й нормативно-регулятивної;
- б) сукупність державних і недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління суспільством, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому;
- в) організація, регулювання та контроль відносин між людьми, соціальними групами з точки зору загально значущих для суспільства тенденцій;
- г) динамічний механізм, що перетворює імпульси від оточення і від самих політичних структур на політичні рішення, які формують політичну поведінку та громадянську позицію індивідуума;
- д) певні інститути для колективного задоволення своїх потреб та інтересів, створюють для себе правила поведінки у формі соціальних, насамперед правових норм, якими керуються у своїй діяльності, самостійно приймають спільні рішення і самі їх виконують.

25. *Первинним суб'єктом політики є:*

- а) держава;
- б) особа;
- в) суспільство;
- г) політична партія;
- д) громадянське суспільство.

26. Центральним елементом політичної системи є:

- а) профспілка;
- б) держава;
- в) політична партія;
- г) громадське об'єднання;
- д) громадянин.

27. Структурними елементами політичної системи суспільства є:

- а) політичний, нормативний, правовий, функціональний та комунікативний елементи;
- б) громадський, нормативний, ідеологічний, функціональний та комунікативний елементи;
- в) суб'єктний, нормативний, ідеологічний, функціональний та комунікативний елементи;
- г) правовий, ідеологічний, функціональний та комунікативний елементи;
- д) методологічний, правовий, ідеологічний, самоврядний та комунікативний елементи.

28. Основним структурним елементом політичної системи суспільства є:

- а) держава;
- б) приватні організації;
- в) політична свідомість Президента України;
- г) комерційні організації;
- д) приватні установи.

29. У визначенні політичних систем розрізняють:

- а) економічну і соціологічну концепцію;
- б) політичну і економічну концепцію;
- в) соціологічну і правову концепцію;
- г) соціальну і інформаційну концепцію;
- д) економічну і правову концепцію.

30. Інтеграційними зв'язками між всіма елементами політичної системи суспільства, а також між партіями, суспільством і державою, між політичною та іншою системами є:

- а) суб'єктний елемент політичної системи суспільства;
- б) нормативний елемент політичної системи суспільства;
- в) ідеологічний елемент політичної системи суспільства;
- г) функціональний елемент політичної системи суспільства;
- д) комунікативний елемент політичної системи суспільства.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Держава в політичній системі суспільства. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Суспільство	Упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють (або протидіють) у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі в політичній владі; це механізм організації і функціонування політичної влади.
2.	Політична система суспільства	Система взаємодії людей, які пов'язані між собою інтересами у сфері виробництва, обміну, споживання життєвих благ і встановлюють межі поведінки у спільних інтересах за допомогою соціальних норм (у тому числі — юридичних)
3.	Об'єднання громадян	Це добровільне (на основі договору) об'єднання людей з метою виконання якої-небудь соціально корисної діяльності, воля якого визначається груповими інтересами індивідів, що входять до його складу, і яке організаційно й у майновому відношенні діє ззовні як єдине ціле від свого імені.
4.	Політичні партії	Добровільне об'єднання людей, створене ними для досягнення особистих і громадських цілей, що діє на засадах самоорганізації, самоврядування, самооплати (спілки, товариства, групи, об'єднання, не засновані урядом або міждержавною угодою).
5.	Громадська організація	Добровільне об'єднання людей, які виражають волю певних соціальних груп, що прагнуть домогтися й утримати державну владу, впливають на політику держави відповідно до програми і статуту своєї діяльності.
6.	Корпорація	Добровільне громадське формування людей, створене на основі спільності інтересів для реалізації своїх прав і свобод.
7.	Політична культура	Відносини між соціальними групами, націями і народностями, між політичними інститутами, між державою і громадянами з приводу влади у зв'язку з виробленням і здійсненням політики.

8.	Політичні відносини	Передбачає придбання й нагромадження суб'єктами політичної системи спеціальних знань і досвіду в політичній сфері діяльності, сприйняття та засвоєння системи політичних цінностей, вироблення визначеного зразка поведінки.
9.	Політичні норми	Включає в себе ідеї, теорії, погляди, уявлення, почуття, традиції, що є відображенням політики і політичних відносин. Зміст виявляється у формі політичної діяльності, зокрема діяльності політичних інститутів, класів, партій, масових організацій, рухів.
10.	Політична свідомість	Система норм і принципів, що регулюють відносини між суб'єктами політичної системи, а також усіх інших нормативних регуляторів — моралі, звичаїв та ін.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Структура політичної системи:

1.	Елементи політичної системи	1)
		2)
		3)
2.	Підсистеми функціонування політичної системи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
3.	Громадські об'єднання можуть	1)
		2)
		3)
4.	Громадським об'єднанням забороняється	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Основними функціями політичної системи є:	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6.	Держава по відношенню до комерційних і некомерційних корпорацій встановлює	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)

VII. Словникова робота:

суспільство, громадянське суспільство, ознаки громадянського суспільства, завдання громадянського суспільства, інституції громадянського суспільства, ринкові професіональні спілки, організації споживачів та платників податків, організації товаровиробників та роботодавців, саморегулювні професійні організації, політична система суспільства, суб'єкти політики, політико-правові інститути, політичні норми, політичні відносини, політичний процес, політичні функції, політичний режим, політична свідомість, політична культура, політична влада, політична діяльність, об'єднання громадян, політична партія, партійна система, громадська організація, корпорація, глобальне громадянство, демократичний режим, органи державної влади, правове суспільство, народний суверенітет, легітимність влади, профспілка, структура політичної системи, зміст політичної системи, авторитарне політичне суспільство, влада, держава.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст. 252.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ Міністерства юстиції України від 09 лютого 2016 року. *Офіційний вісник України*. 2016. № 10. С. 224. Ст. 471.

Спеціалізована література:

1. Kuzenko U. Political interest in the mechanism of realization the political functions of the state. *Leges et Viata*. 2017. № 7, ч. 2. С. 48-51.
2. Агапова М. О. Адміністративно-правове забезпечення громадського порядку в сучасних умовах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 82-84.
3. Адашис Л. А. Проблеми фінансування політичних партій в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 10-16.

4. Адашис Л. І. Правове регулювання статусу політичних партій в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 32-40.
5. Адашис Л. І. Теоретичні уявлення про політичні партії: історичний і методологічний аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5. С. 138-142.
6. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
7. Андреев Д. В. Соціально-правові комунікації в забезпеченні взаємодії влади та громадянського суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 36 с.
8. Андрійчук Т. С. Громадські ради при органах виконавчої влади України як форма взаємодії держави і громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2015. 23 с.
9. Андрощук І. М. Політична структуризація партій і партійної системи в Чехії: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
10. Артеменко И. Участие институтов гражданского общества в формировании и реализации молодежной политики в Украине. *Leges si Viata*. 2016. № 12, ч. 2. С. 3-6.
11. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
12. Башук В. В. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства: філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2014. 18 с.
13. Беріша Ф. Взаємозв'язок між суспільством, державою та правом. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 172-184.
14. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: моногр. Харків: Юрайт, 2014. 207 с.
15. Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство: сутність, генеза та вплив на державну політику України: моногр. / [за наук. ред. Е. А. Афоніна]. Київ: ВАДНД, 2016. 300 с.
16. Білокопитов Д. В. Розвиток взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
17. Богашева Н. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу. *Право України*. 2013. № 5. С. 114-121.
18. Бойчук І. В. Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства в Україні (на прикладі західних областей): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2014. 20 с.
19. Бондарева К. В. Теоретичне питання визначення основних суб'єктів процесу правової інституціоналізації політичних режимів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 3-8.

20. Бондаренко О. Захист прав і свобод людини як основний напрям конституційної модернізації в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 89-94.
21. Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 106-113.
22. Боняк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів прокуратури України з суб'єктами громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 21-27.
23. Бочарова Н. Права человека и права интеллектуальной собственности: современные доктринальные подходы. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54.
24. Братасюк В. Постмодерністський образ людини як засада розвитку її індивідуальної правосуб'єктності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 55-61.
25. Бульдович П. Сутність та особливості неформальних інститутів у політиці. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 2. vydání. С. 42-47.
26. Валюшко І. В. Інститути громадянського суспільства у системі антикорупційної політики України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2017. 20 с.
27. Васильєв Г. Ю. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: моногр. Харків: Право, 2013. 535 с.
28. Васильченко О. Свобода зібрань як прояв політичної багатоманітності громадянського суспільства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6, ч. 2. С. 30-35.
29. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
30. Великоречанін П. Транснаціоналізація інституту громадянства та особливі випадки полігромадянства. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 35-43.
31. Вільгушинський М. Участь громадськості у здійсненні правосуддя судами загальної юрисдикції. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 92-98.
32. Гаврилюк К. Сутність та специфіка політологічного осмислення врегулювання політичної кризи в сучасній Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 58-67.
33. Гаєва Н. П. Закон України «Про громадські об'єднання»: деякі актуальні проблеми. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 97-104.
34. Галич Р. Реалии развития гражданского общества в Украине на современном этапе. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 19-22.
35. Галус О. О. Міжнародно-правові стандарти безпосереднього народовладдя. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 115-122.

36. Гапотій В. Д. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 24-32.
37. Герасименко Д. Г. Ідея громадянського суспільства (І. Кант та Е. Левінас): автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2017. 19 с.
38. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 46-54.
39. Гнатенко Н. Політична корупція у діяльності Українського Парламенту теорія і практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 6. vydání. С. 140-146.
40. Гнатюк Т. О. Проблеми інтеграції репатріантів в українське суспільство. *Наукові праці «Чорноморського державного університету імені Петра Могили»*. Серія: Політологія. 2013. Вип. 200. Т. 212. С. 56-61.
41. Данелія О. С. До питання захисту політичних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 18-26.
42. Дрожжина С. В. Сучасні чинники об'єднання громадянського суспільства: моногр. Донецьк: ДонНУЕТ, 2014. 476 с.
43. Дячок Т. О. Звернення громадян – шлях до вирішення гострих суспільно значущих проблем. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 148-149.
44. Євстіфеев М. До питання про природу люстраційних заходів у контексті конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 88-97.
45. Євтушенко О. Н. Державна влада і місцеве самоврядування в політичній системі суспільства: моногр. Миколаїв: ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 513 с.
46. Єфіменко С. А. Соціально-філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Одеса, 2016. 20 с.
47. Жовтяк-Тараскіна Д. С. Громадянське суспільство і проблеми державної мови. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 33. С. 104-110.
48. Журенок Т. В. Особливості правової процедури припинення громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 107-114.
49. Забарський В. В. Адміністративно-правові межі використання військово-службовцями Збройних Сил України права на об'єднання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 109-115.
50. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.

51. Заворотченко Т. М. Класифікація конституційних суб'єктивних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 42-45.
52. Заворотченко Т. М. Свобода спілок: проблеми правового регулювання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 2. С. 47-55.
53. Захаренко К. В. Інституційний розвиток молодіжних організацій як складової громадянського суспільства в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Дніпропетровськ, 2010. 17 с.
54. Іваненко О. Політична брехня та викривлення правової інформації як глобальні проблеми сучасної України (на прикладі змін до Конституції України). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 68-73.
55. Іваній О. М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 42-45.
56. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 68-73.
57. Карчевська О. В. Інформаційне суспільство: переваги та недоліки. *Політологічні записки*. 2011. № 4. С. 4-22.
58. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
59. Коваленко А. Загальні збори та громадські слухання як інструмент громадського контролю на місцевому рівні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 429-434.
60. Коваль І. В. Взаємодія церкви та інститутів громадянського суспільства: політологічний аналіз: дис. ... канд. політ. наук. Івано-Франківськ, 2007. 195 с.
61. Козима В. Особистісний вимір політичної історії України. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 98-102.
62. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.
63. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
64. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
65. Лаба О. Правовий аналіз чинного законодавства України щодо участі організацій громадянського суспільства в процесі обговорення та прийняття рішень. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 1. С. 26-32.

66. Левенець Ю. А. Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз: моногр. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 455 с.
67. Луцький А. І. Правова ідеологія в українській державі і громадянському суспільстві: моногр. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2013. 275 с.
68. Макаренков О. Гарантування права людини на розвиток як напрям трансформації правової системи відкритого суспільства. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 16-23.
69. Манташян М. Політико – правові засади політичної стабільності у нових демократіях. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 88-93.
70. Маренков О. Правовий вимір концепту «нація» як когнітивна основа трансформації права в умовах відкритого суспільства. *Юридична Україна*. 2013. № 11. С. 17-23.
71. Матійчик А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
72. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір: моногр. Київ: Логос, 2012. 567 с.
73. Медведчук В. Громадянське суспільство як фундаментальна основа демократичного розвитку України. *Право України*. 2014. № 4. С. 26-35.
74. Медведчук В. Держава і громадянське суспільство: український вибір. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 374-384.
75. Микитенко Є. В. Адміністративний захист прав громадян у діяльності державної міграційної служби України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 87-90.
76. Моргун В. А. Концепція громадянського суспільства у вітчизняній і зарубіжній історіографії. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 2. С. 119-132.
77. Мотречко В. Механізм впровадження молодіжної політики га регіональному та місцевому рівні в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 142-147.
78. Нікітенко Л. О. Місце права на підприємницьку діяльність у загальній системі прав людини і громадянина. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (3). С. 31-36.
79. Нікітенко О. І. Правоохоронна діяльність щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (1). С. 98-101.
80. Нікольська О. Кіріна І. Конституційне право на мирні зібрання: проблеми реалізації. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 33-37.
81. Новиков О. В., Черніков Д. Ю. Політичний режим як характерна ознака суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 24-27.

82. Овсяннікова О. Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 174-184.
83. Олійник В. М. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 9-12.
84. Олійник В. Теоретико-правові основи реалізації принципу гласності під час взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 154-159.
85. Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства: моногр. Київ: НБУВ, 2014. 258 с.
86. Оніщенко Н. М. Львова О. Л. Гендерна рівність: крок до розвитку чи моральна криза сучасного суспільства? *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 3-11.
87. Ортинська Н. В. Щодо тенденцій розширення політичних прав неповнолітніх. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 16-19.
88. Остапенко В. В. Конституційна скарга у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Форум права*. 2016. № 4. С. 240-251.
89. Остапенко О. Г. Реалізація Україною політичних цілей угоди про асоціацію. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 28-31.
90. Панфілов О. Ю. Війна та суспільство. *Сучасне суспільство*. 2012. Вип. 2. С. 87-100.
91. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26-31.
92. Пашинский В. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 71-75.
93. Рогачева Л. И. Взаимодействие государства и общества в условиях евразийской интеграции. *Евразийский юридический журнал*. 2013. № 2. С. 31-33.
94. Розумний М. М. «Громадянське суспільство» vs «політична нація». *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2. С. 5-11.
95. Руденко О. М., Штурхецький С. В. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: моногр. Острого: Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. 328 с.
96. Сенченко М. Інформаційна агресія і суспільство. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 10. С. 3-6.
97. Скрипнюк В. Діяльність політичних партій в контексті правового забезпечення принципу поділу влади. *Юридична Україна*. 2013. № 12. С. 16-21.

98. Скрипнюк О. Демократизація політичної системи України як фактор європейської інтеграції: проблеми і перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 26-30.
99. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 33-37.
100. Слюсаренко В. Є. Формування інститутів громадянського суспільства: регіональні аспекти: моногр. Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 2013. 159 с.
101. Смокович М. Право на свободу мирних зібрань: реалії та перспективи в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 22-30.
102. Ставченко С. «Небезпека / Ризик / Криза» як тріада сутності політичного розвитку. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 2. vydání. С. 31-36.
103. Чернобель Г. Т. Гражданское общество и государство: принципы взаимодействия (теоретический аспект). *Аграрное и земельное право*. 2013. № 1. С. 113-121.
104. Шаповал В. Політико-правова категорія народного представництва: питання. *Право України*. 2013. № 5. С. 12-17.
105. Шаптала Н. Співвідношення конституційних прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 181-186.
106. Шедяков В. Є. Блінов О. А., Морозов П. Д. Удосконалення трудових відносин як основа стійкості та розвитку громадянського суспільства: моногр. Київ: Задруга, 2014. 318 с.
107. Шкарнега О. С. Правове регулювання провадження в справах щодо реалізації права на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 181-189.
108. Ярмиш О. Громадянське суспільство і злочинність. *Право України*. 2014. № 4. С. 134-140.
109. Ярош Я. Взаємодія молодіжних громадських організацій з політичними партіями в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 89-93.
110. Ярошенко В. Взаємообумовленість політичної і громадянської відповідальності та становлення інституту демократичної громадянськості в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 143-158.

ТЕМА 7. ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПРАВОВА ДЕРЖАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки демократичної держави. Форми та інститути демократії як прояв державної влади. Принципи демократії та її функції.
- ❖ Правова держава: поняття та ознаки. Верховенство права і правова держава: питання співвідношення та взаємодії.
- ❖ Демократична, соціальна, правова держава як принцип державного ладу. Шляхи формування соціальної, правової держави в Україні.
- ❖ Процес формування громадянського суспільства в Україні як передумова становлення правової держави.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття та ознаки демократичної держави.
- ✓ Ознаки правової держави та їх загальна характеристика.
- ✓ Риси соціальної держави та їх характеристика.
- ✓ Критерії класифікації та види соціальних держав.
- ✓ Функції, принципи, форми та інститути демократії.
- ✓ Зв'язк права і держави.
- ✓ Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Верховенство права і правова держава: співвідношення та взаємодія».
- ◆ «Особливості сучасної демократії та її основні цінності».
- ◆ «Безпосередня демократія і представницька демократія: теоретико-методологічні аспекти».
- ◆ «Соціальна та правова держава: питання співвідношення».
- ◆ «Місце правової держави у соціологічній концепції Б. Кістяківського».
- ◆ «Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави : європейський досвід».
- ◆ «Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства: загальна характеристика».
- ◆ «Сучасна теорія демократії: питання генези та дослідження у правовій традиції».
- ◆ «Громадянське суспільство і соціальна, правова держава: ідейні витoki, поняття, проблеми формування в Україні».
- ◆ «Соціальна держава та її значення в розбудові правового, соціального суспільства».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Вплив громадських рухів на формування демократичної держави в період суспільно-трансформаційних змін.
- Проблеми та перспективи побудови правової держави в Україні.
- Верховенство права: українські реалії та перспективи.
- Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування.
- Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави.

V. Вирішити тестові завдання:

1. У перекладі з грецької «демократія» означає:

- а) народна свідомість;
- б) глас народу;
- в) влада народу;
- г) державна влада;
- д) суспільна держава.

2. Політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ, а управління державою здійснюється народом, безпосередньо, або опосередковано через обраних представників – це:

- а) тоталітаризм;
- б) демократія;
- в) народний суверенітет;
- г) державний суверенітет;
- д) громадянське суспільство.

3. До основних ознак сучасної демократії належить:

- а) визнання вождя вищим джерелом влади;
- б) жорстокий контроль з боку органів державної влади;
- в) дотримання прав людини, пріоритет прав людини над правами держави, конституційне обмеження влади більшості над меншістю, повага прав меншості до власної думки і її вільне вираження;
- г) система єдності влади;
- д) наявність цензури, культ вождя.

4. Види демократії за сферами суспільного життя класифікують на:

- а) пряму, непряму, змішану;
- б) внутрішню, зовнішню;

- в) особисту, правову, політичну;
- г) соціальну, культурну, політичну;
- д) регуляторну, охоронну, контрольну.

5. Яке поняття характеризує зовнішні прояви демократії:

- а) інститут демократії;
- б) принципи демократії;
- в) форма демократії;
- г) функції демократії;
- д) зміст демократії.

6. Співвідношення понять «демократія» і «самоврядування» полягає у наступному:

- а) ці поняття тотожні;
- б) ці поняття не пов'язані між собою;
- в) «демократія» є формою здійснення «самоврядування»;
- г) «самоврядування» виступає формою «демократії»;
- д) «демократія» та «самоврядування» є формами реалізації народовладдя.

7. Процедура, засобом якої громадяни пропонують обговорити яке-небудь питання, безпосередньо на референдумі, або законодавчими органами – це:

- а) ініціатива;
- б) опитування;
- в) запит;
- г) збори;
- д) консультатив.

8. Форма демократії, яка є найбільш ефективною для здійснення основних завдань та функцій правової, демократичної держави:

- а) безпосередня форма народовладдя;
- б) консультативні опитування населення;
- в) представницька форма демократії;
- г) поєднання представницької форми здійснення народовладдя з безпосередньою;
- д) референдум.

9. Легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії – це:

- а) форми демократії;
- б) інститути демократії;

- в) вибори;
- г) функції демократії;
- д) демократичні процеси.

10. Основна форма безпосередньої участі громадян в управлінні державою шляхом формування вищих представницьких органів, органів місцевого самоврядування, їх персонального складу – це:

- а) вибори;
- б) референдум;
- в) ініціатива;
- г) мітинг;
- д) демонстрація.

11. Форма безпосередньої демократії в Україні, що полягає у прийнятті громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування – це:

- а) вибори;
- б) референдум;
- в) ініціатива;
- г) мітинг;
- д) демонстрація.

12. Забороняється виносити на референдум питання:

- а) що мають істотне значення для визначення зовнішньої політики держави;
- б) щодо вдосконалення внутрішньої системи управління;
- в) щодо податків, амністії, бюджету;
- г) щодо зміни території України;
- д) щодо податків, амністії, бюджету, зміни території України.

13. Уніномінальні вибори – це вибори, що:

- а) проводяться в один тур;
- б) проводяться в два тури;
- в) проводяться в декілька турів (багаторівневі);
- г) передбачають від кожного округу обрання одного депутата;
- д) передбачають від кожного округу обрання декількох депутатів.

14. До консультативних інститутів демократії належать:

- а) консультативні референдуми;
- б) голосування під час виборів;
- в) вибори;
- г) опитування населення;
- д) депутатські запити.

15. Депутатські фракції, депутатські коаліції та народні контролери належать до:

- а) структурних інститутів демократії;
- б) функціональних інститутів демократії;
- в) консультативних інститутів демократії;
- г) структурно-функціональних інститутів демократії;
- д) процедурно-регламентаційних інститутів демократії.

16. До імперативних інститутів демократії належать:

- а) вибори, референдуми;
- б) профспілки, страйки;
- в) консультативний референдум, мітинги;
- г) право вето, імпічмент;
- д) парламентські сесії та місцеве самоврядування.

17. Функціональними інститутами демократії є:

- а) парламентські сесії; політичні партії, парламентські комітети;
- б) депутатські запити; накази виборців, вибори, громадська думка;
- в) місцеве самоврядування, парламентські сесії;
- г) безпосередні та представницькі інститути демократії;
- д) імперативні та консультативні інститути демократії.

18. Інститути демократії за ступенем складності поділяються на:

- а) структурні, консультативні, структурно-функціональні;
- б) функціональні, імперативні, консультативні;
- в) структурні, функціональні, структурно-функціональні;
- г) імперативні, консультативні, імперативно-консультативні;
- д) структурні, імперативні, імперативно-консультативні.

19. Незаперечні вихідні вимоги, які ставляться до всіх учасників політичної діяльності в демократичній державі – це:

- а) принципи демократії;
- б) функції демократії;
- в) ознаки демократії;
- г) елементи демократії;
- д) завдання демократії.

20. Всеукраїнський референдум із питання проголошення незалежності України відбувся:

- а) 16 липня 1990 р.;
- б) 24 серпня 1990 р.;

- в) 1 грудня 1990 р.;
- г) 28 червня 1991 р.;
- д) 1 грудня 1991 р.

21. Основними принципами демократії є:

а) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості;

б) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, гуманізм, соціальна рівність громадян, гласність, відсутність плюралізму;

в) політична свобода, рівноправність громадян, соціальна рівність громадян, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, толерантність, призначення вищих органів влади;

г) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах меншості з урахуванням інтересів більшості;

д) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, наявність цензури, принцип загального виборчого права.

22. Принцип демократії, який полягає в тому, що держава гарантує існування різних ідей, думок, ідеологічних підходів, можливість їх вільного висловлення, різного тлумачення окремих явищ суспільного життя – це:

а) принцип політичного плюралізму;

б) принцип побудови влади в державі на засадах її поділу на різні гілки;

в) принцип гласності;

г) принцип конституційного закріплення прав, свобод і обов'язків людини та їх реальна гарантованість;

д) принцип ідеологічного плюралізму.

23. Політичний плюралізм – це:

а) множинність партій, суспільних об'єднань, політичних програм;

б) множинність поглядів та ідеологій;

в) множинність інститутів демократії;

г) множинність форм демократії;

д) етнічне багатоманіття суспільства.

24. Функції демократії – це:

- а) основні напрями впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;
- б) основні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві;
- в) сукупність засобів та способів впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;
- г) основні форми взаємодії громадянського суспільства з демократичною державою;
- д) основні напрями впливу демократії на розвиток народовладдя в державі.

25. До загальних функцій демократії належить:

- а) організаційно-політична функція;
- б) спільна функція;
- в) внутрішня функція;
- г) податкова функція;
- д) економічна функція.

26. До загальних функцій демократії належить:

- а) регулятивно-компромісна функція;
- б) організаційно-економічна функція;
- в) податкова функція;
- г) контрольна функція;
- д) суспільнознавча функція.

27. Організацію політичної влади на демократичних засадах, самоорганізацію народу як джерела державної влади, а також встановлення зв'язків між суб'єктами демократії передбачає:

- а) установча функція демократії;
- б) організаційно-установча функція демократії;
- в) організаційно-політична функція демократії;
- г) регулятивно-компромісна функція демократії;
- д) стимулююча функція демократії.

28. Регулятивно-компромісна функція демократії забезпечує:

- а) діяльність органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів;
- б) організацію політичної влади на демократичних засадах;
- в) захист державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони прав і свобод особи;

г) плюралізм діяльності суб'єктів демократії в цивільних рамках співробітництва і компромісу;

д) формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом.

29. Формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом передбачає:

а) установча функція демократії;

б) правотворча функція демократії;

в) контрольна функція демократії;

г) суспільно-стимулююча функція демократії;

д) відсутність державної ідеології.

30. Контрольна функція демократії забезпечує:

а) захист державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони прав і свобод особи;

б) формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом;

в) діяльність органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів;

г) плюралізм діяльності суб'єктів демократії в цивільних рамках співробітництва і компромісу;

д) організацію політичної влади на демократичних засадах.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Ознаки, функції і форми демократії:

1.	Ознаки демократії	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Основні функції демократії	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
3.	Принципи демократії	1)
		2)
		3)

		4)
		5)
		6)
4.	Форми демократії	1)
		2)
5.	Види інститутів демократії за призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління	1)
		2)
6.	Інститути демократії за юридичною значущістю прийнятих рішень	1)
		2)
7.	Види референдумів за предметом проведення	1)
		2)
		3)
8.	Референдуми за ступенем обов'язковості проведення	1)
		2)
9.	Референдуми за територією проведення	1)
		2)
10	Ознаки самоврядування	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Форми та інститути демократії. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Демократія	Основні напрями її впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою.
2.	Функції демократії	Політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; забезпечення прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів.
3.	Принципи демократії	Форма народовладдя, при якій влада здійснюється через виявлення волі представників народу у виборних органах (парламенти, органи місцевого самоврядування).
4.	Пряма форма демократії	Незаперечні вихідні вимоги, які висуваються до всіх учасників політичної діяльності, тобто до суб'єктів демократії.
5.	Представницька форма демократії	Це легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії.
6.	Інститути демократії	Форма народовладдя, за якої влада здійснюється через безпосереднє виявлення волі народу або певних соціальних груп — народне veto, народна ініціатива, плебісцит та ін.
7.	Імперативні інститути демократії	Ці інститути мають дорадче, консультативне значення для державних органів, посадових осіб, громадян: референдум консультативний; всенародне обговорення законопроектів; мітинги; анкетування та ін.
8.	Структурні інститути демократії	Ці інститути виділяють за вихідним призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління: депутатські запити, накази виборців, громадська думка тощо.

9.	Функціональні інститути демократії	Ці інститути виділяють за вихідним призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління: сесії парламентів; депутатські комісії; народні контролери тощо.
10.	Консультативні інститути демократії	Ці інститути мають остаточне загальнообов'язкове значення для державних органів, посадових осіб, громадян: референдум конституційний та законодавчий; вибори; накази виборців та ін.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Основні сучасні концепції держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Концепція правової держави	З'явилася в сер. ХХ ст. як протиположна концепції держави «нічного сторожа». В її основі – ідеї англ. економіста Дж.-М.Кейнса, відповідно до якого активне втручання держави в економічне життя є панацеєю від соціальних негараздів.
2.	Концепція держави загального благоденства	Набула популярності в 50-х рр. ХХ ст. (П. Сорокін, Дж.Гелбрейт). Згідно теорії в умовах НТР втрачаються розходження між капіталістичною і соціалістичною державами, відбувається їх зближення шляхом запозичення взаємних позитивних рис, створюється «єдине постіндустріальне суспільство».
3.	Теорія «глобалізації»	Теорія сформувалася як антитеза авторитарним тенденціям державності в 40-х рр. ХІХ ст. Представники: П. Кропоткін, У. Годвін, П.Ж. Прудон, М. Штірнер пропонують або взагалі знищити державу як апарат, або мінімізувати її функції з можливою наступною ліквідацією.
4.	Концепція перехідної державності	Доктрина, обґрунтовує необхідність максимального розширення повноважень держави, втручання держави в економічне і політичне життя суспільства; докладну регламентацію всіх сфер суспільства.
5.	Теорія «конвергенції»	Ад. Пренс, О. Гірке, Х. Хелер. Згідно цієї теорії держава має створювати умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантувати соціальну справедливість і соціальну безпеку особи.

6.	Етатична концепція держави	Держава, у якій діє система юридичних гарантій, за допомогою яких забезпечується баланс і консенсус законних інтересів особи, суспільства, держави, а також ефективна протидія протиправним посяганням у сферах публічного і приватного права.
7.	Анархістська концепція держави	Державність, що виникає в ході національно-визвольної боротьби незалежних народів і спирається на різнотипні виробничі відносини. Надалі подібні держави мають примкнути до певного історичного типу держави.
8.	Концепція соціальної держави	Родоначалник Р. Робертсон. Представники стверджують про стирання державних кордонів у результаті уніфікації всіх сфер життєдіяльності різних суспільств світу. Еталоном є західний світ.

VII. Словникова робота:

демократія, соціальна держава, правова держава, конституційна юрисдикція, верховенство права, законність, принцип пріоритету права, принцип правової захищеності людини і громадянина, принцип єдності права і закону, демократія, демократична держава, вибори, референдум, правова політика держави, форма демократії, безпосередня демократія, представницька демократія, загальнодержавний референдум, місцевий референдум, імперативний референдум, консультативний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, конституційний референдум, законодавчий референдум, ратифікаційний референдум, дозаконодавчий референдум, післязаконодавчий референдум, інститути демократії, структурні інститути демократії, структурно-функціональні (змішані) інститути демократії, процедурно-регламентаційні інститути демократії, консультативні інститути демократії, принципи демократії, політична свобода, рівноправність громадян, принцип виборності органів державної влади, принцип поділу влади, принцип прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, функції демократії, організаційно-політична функція демократії, регулятивно-компромісна функція демократії, суспільно-стимулююча функція демократії, установча функція демократії, контрольна функція демократії, охоронна функція демократії, держава добробуту, «позитивна держава соціального захисту» (англо-американська й англо-саксонська моделі), «держава соціальної безпеки» («держава соціальної захищеності», «держава соціального захисту»), роулсіанський тип соціальної держави, мегалітарний тип соціальної держави, утилітарний тип соціальної держави, виборча система, мажоритарна виборча система абсолютної більшості, мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості, мажоритарна виборча система відносної більшості, змішана виборча система, пропорційна виборча система, пропорційна виборча система із жорсткими

ми списками, пропорційна виборча система з преференціями, пропорційна виборча система з напівжорсткими списками.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.

Спеціалізована література:

1. Nalyvayko L. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*. 2014. Svazek 1., 4. vydání. С. 51-62.
2. Абрамов П. В. Правовые режимы социального государства в зарубежных странах. *Закон и право*. 2013. № 3. С. 37-39.
3. Альбов А. П. Основания развития гражданского общества и правового государства. *Публичное и частное право*. 2012. № 3. С. 21-29.
4. Багіров Ш. Элита и демократия в современном обществе. *Гілея*. 2014. Вип. 91. С. 341-343.
5. Багрій О. Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 117-125.
6. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.
7. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
8. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. № 5. С. 46-53.
9. Баренбойм П. Д. Соотношение доктрин верховенства права и правового государства как главный вопрос философии права и конституционализма: моногр. Москва: ЛУМ, 2013. 125 с.
10. Беляева Ю. Н. Социальное государство: теоретические модели и практика реализации: моногр. Москва: МАКС Пресс, 2013. 122 с.
11. Беляева М. Політична суб'єктність держави у сфері народовладдя: Конституційно-правові засади. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 16-19.

12. Білоконь М. В. Суспільство та держава в контексті інтеграції соціально-політичних систем. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 182-189.
13. Бориславська О. М. Демократія та конституціоналізм: питання взаємозв'язку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 4. С. 31-40.
14. Бочарников Е. В. Политическое влияние СМИ. Интернет и демократия. *Управління розвитком*. 2014. № 1. С. 165-166.
15. Власенко С. Г. Демократія як умова розвитку національних систем державного управління: аналіз сучасних дослідницьких підходів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 272-280.
16. Волощук О. Т. Проблеми тлумачення теорії розподілу влад у світовій правовій доктрині. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 65-71.
17. Глущенко С. Єдність судової юрисдикції: продовження дискусії у доктринальній площині. *Право України*. 2015. № 3. С. 78-86.
18. Головатий С. Верховенство права: моногр. Київ: Фенікс, 2006. 1747 с.
19. Головащенко О. С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 304 с.
20. Головка І. В. Ліберальна демократія: умови формування та специфіка становлення: дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2010. 248 с.
21. Гонюкова Л. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 195-201.
22. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
23. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
24. Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 59-77.
25. Дашковська О. Ідея взаємодії відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 105-113.
26. Дерев'янка С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні: моногр. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. 847 с.
27. Долженков О. О. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 221-229.
28. Жовтобрюх М. Делегітимація соціальної держави в неолібералізмі М. Ноціка. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 18-21.
29. Кельзен, Ганс. Про сутність і цінність демократії: моногр. Львів: ВНТЛ-Класика, 2013. 139 с.

30. Кісс С. В. Сутність поняття та основні ознаки соціальної держави. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 22-27.
31. Косінов С. Міжнародний контроль як засіб забезпечення внутрішнь-одержавної демократії. *Право України*. 2015. № 5. С. 139-148.
32. Косінов С. Народ як первинний суб'єкт здійснення контролю над публічною владою. *Право України*. 2013. № 10. С. 178-184.
33. Кравченко С. С. Правова держава та правовий прагматизм: проблемні питання. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2011. № 2. С. 27-31.
34. Крупнова Л. Обов'язковість виконання судових рішень як принцип правової держави. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 8-14.
35. Лендшел М. О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: моногр. Ужгород: Мистецька Лінія, 2011. 687 с.
36. Лобнер Н. Религия и демократия. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип. 9. С. 50-54.
37. Любченко П. Місцеве самоврядування як фактор забезпечення стабільності конституційного ладу і форма реалізації народовладдя в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 58-66.
38. Макарова З. С. Проблеми класифікації (типологізації) форми державного правління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 1. С. 67-72.
39. Марченко М. Н. Демократия как базовый общественно-политический термин современного политического дискурса: его история и современное употребление. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. 1. С. 266-271.
40. Матвійчук В. К. Сучасні концепції правової держави. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 7-11.
41. Медведчук В. Демократія і суспільство: цінності, принципи, державно-правові механізми. *Право України*. 2013. № 8. С. 53-62.
42. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 399 с.
43. Михеева Н. О принципе верховенства права на современном этапе развития правового государства. *Закон и право*. 2013. № 9. С. 29-31.
44. Мірошніченко Ю. Теоретичні засади та проблеми конституційно-правового регулювання форм народовладдя в Україні. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 329-335.
45. Мотрен С. М. Демократія: досвід і погляд в майбутнє. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 2. С. 7-11.
46. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 598 с.
47. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.

48. Німченко В. Референдум як форма народовладдя потребує конституційного врегулювання. *Право України*. 2013. № 6. С. 235-241.
49. Новоскольцева Л. О. Демократія в громадянському суспільстві: аналіз моделі інститутів держави. *Політологічні записки*. 2013. № 7. С. 7-11.
50. Нудненко Л. Деякі проблеми змісту та реалізації конституційного права на свободу слова. *Право України*. 2012. № 8. С. 100-113.
51. Овсієнко О. В. Економічні суперечності соціальної держави та їх реалізації в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 2 (13). С. 33-40.
52. Овсієнко О. В. Розбудова соціальної держави в Україні: пошук оптимальної економічної моделі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 34-46.
53. Овчаренко О. Відповідальність суддів як елемент принципу верховенства права. *Право України*. 2014. № 4. С. 212-219.
54. Ольховський Б. Конституційні засади судової влади в умовах формування правової держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1 (32). С. 45-51.
55. Оніщук М. В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики: моногр. Київ: Європейський університет, 2009. 447 с.
56. Павликов С. Г. Власть в правовом государстве: моногр. Москва: Альфа-М, 2014. 190 с.
57. Палас Н. Демократія як політична цінність та становлення її в українському суспільстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2013. Вип. 25. С. 91-95.
58. Панкевич О. З. Соціальна держава: поняття та загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2003. 182 с.
59. Пасько Я. І. Соціальна держава: теоретичні імплікації та історичні версії: дис. ... д-ра філос. наук. Київ, 2008. 406 с.
60. Петришин О. Демократичні засади правової соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63-71.
61. Петришин О. Демократичні основи правової, соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
62. Петришин О. Демократія як основа правової, соціальної держави. *Право України*. 2014. № 5. С. 73-82.
63. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4-11.
64. Пижик І. М. Політико-правові проблеми формування соціальної держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 194 с.
65. Плахотнік О. В. Конституційне право громадян брати участь у всеукраїнських та місцевих референдумах і його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 223 с.

66. Плотников А. А. Гражданское общество и правовое государство: к истории формирования концепции (анализ политико-философской мысли Джона Локка): дис. ... канд. филос. наук. Москва, 1993. 163 с.
67. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 15-25.
68. Помазанский А. Е. Роль институтов прямой демократии в обеспечении контроля населения за деятельностью органов местного самоуправления. *Журнал российского права*. 2013. № 8. С. 13-24.
69. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
70. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
71. Рабінович П. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 3-16.
72. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
73. Рабінович П. Основоположні верховенства права людини: соціально-антропна сутність, змістова кваліфікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 10-16.
74. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: моногр. Харків. Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 380 с.
75. Речицький В. Громадянські права як юридичний засіб протидії державній владі. *Українське право*. 1995. № 1 (2). С. 78-83.
76. Родионова О. В. Социальное государство: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2002. 188 с.
77. Рубан Ю. Демократія як чинник політичної єдності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 1. С. 183-190.
78. Рудакевич О. М. Демократія як чинник формування націй і національних держав. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2012. Вип. 6. С. 91-100.
79. Сабирова Н. С. Гражданское общество и правовое государство. *Власть*. 2012. № 5. С. 91-93.
80. Самойлов О. О. Пряма демократія на місцевому рівні як механізм політичного націотворення в сучасній Україні. *Історико-політичні студії*. 2013. № 1. С. 153-159.
81. Сворак С. Д. Народовладдя у контексті державної регіональної політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 62-68.

82. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 116-119.
83. Сенюта І. Проблеми становлення двопалатного парламенту в Україні. *Право України*. 2002. № 10. С. 118-122.
84. Скиданов К. Значення волевиявлення для дійсності правочину. *Юридична Україна*. 2015. № 2. С. 33-38.
85. Сковронський Д. М. Соціальна держава в умовах політичних та економічних трансформацій: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 19 с.
86. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
87. Скрипнюк А. Право и демократия в условиях формирования и развития национальной правовой системы. *Право Украины*. 2013. № 1. С. 52-67.
88. Скрипнюк В. Демократія і проблеми конституційного забезпечення розвитку державної влади. *Право України*. 2013. № 8. С. 90-99.
89. Скрипнюк В. Забезпечення ефективності функціонування системи демократичної влади: Україна і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 72-80.
90. Скрипнюк В. Система організації державних органів у контексті забезпечення принципу поділу влади (органи прокуратури). *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 9-14.
91. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика): моногр. Київ: Логос, 2006. 368 с.
92. Словська І. Є. Сучасні моделі конституціоналізму. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (2). С. 16-21.
93. Смокович М. Правовий статус виборця в Україні: окремі аспекти. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 28-39.
94. Співак В. Соціальна держава в процесі соціалізації глобалізації: політологічний аспект. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 442-449.
95. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
96. Ставнійчук М. Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 8. С. 82-89.
97. Стеценко С. Соціальна держава: теоретико-методологічні основи дослідження. *Право України*. 2014. № 2. С. 252-261.
98. Сурмін Ю. Термінологічна система державного управління: сутність і перспективи становлення. *Вісник НАДУ*. 2008. № 4. С. 5 -14.

99. Сухонос В. Статус глави держави в умовах демократичного режиму. *Право України*. 2013. № 8. С. 106-113.
100. Темченко В. И. Концепція верховенства права в практиці Європейського суду по правам человека. *Евразийский юридический журнал*. 2013. № 2. С. 54-56.
101. Тертишник В. Правова держава: гострі кути на шляху від концептуальної моделі до реальності. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 3. С. 23-29.
102. Тимченко Г. Практика Європейського суду з прав людини в аспекті реалізації принципу верховенства права. *Право України*. 2014. № 5. С. 203-212.
103. Тищенко О. В. Проблеми правового регулювання державних соціальних допомог в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 29-34.
104. Толстенко В. Принцип поділу влади в генезі форми сучасної держави. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 15-21.
105. Шатіло В. Політико-правові чинники інституціоналізації поділу державної влади в Україні. *Право України*. 2013. № 5. С. 274-279.
106. Шевчук С. Роль Верховного Суду в умовах конституційної демократії. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 89-100.
107. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: моногр. Харків: ФІНН, 2009. 216 с.
108. Шубін С. П. Держава та громадянське суспільство: еволюція взаємовідносин від витоків до кінця XVIII століття. 2010. Т. 130, Вип. 117. С. 37-41
109. Яковлев А. Конституційний процес як засіб демократизації сучасної України. *Право України*. 2013. № 8. С. 114-122.
110. Ярошенко О. Утвердження засад соціальної держави як напрям конституціоналізації трудового законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 113-122.

ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття права та його ознаки. Сутність та соціальне призначення права.
- ❖ Функції права: поняття та загальна характеристика. Принципи права: поняття, види.
- ❖ Закон, економіка, політика та право: питання співвідношення та взаємодії.
- ❖ Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні.
- ❖ Забезпечення верховенства права як умова функціонування сучасної правової держави.

II. Скласти схеми:

- ✓ Функції права та їх загальна характеристика.
- ✓ Ознаки права та їх характеристика.
- ✓ Принципи права: поняття, види.
- ✓ Підходи до розуміння сутності права.
- ✓ Закон, економіка, політика та право: співвідношення та взаємодія.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Розуміння права у світовій і вітчизняній юриспруденції».
- ◆ «Поняття ідеологічної функції права і специфіка її реалізації у демократичній державі».
- ◆ «Співвідношення правової, економічної та політичної підсистем суспільства».
- ◆ «Сутність і зміст права. Роль права у реалізації загальносуспільних інтересів».
- ◆ «Природне право: діалектика приватного і публічного».
- ◆ «Сутність принципу верховенства Конституції України».
- ◆ «Поняття безпеки держави як особливого суб'єкта права (юридичний аспект)».
- ◆ «Місце і роль доктрини у загальній системі джерел права».
- ◆ «Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина».
- ◆ «Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Ознаки права в контексті сучасного праворозуміння.
- Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин.
- Функції права: ціннісний та сутнісний виміри.
- Співвідношення права й закону.
- Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Наукова категорія, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, яка вміщує в собі пізнання права, його оцінку і ставлення до нього як до цілісного соціального явища – це:

- а) правосвідомість;
- б) правознання;
- в) праворозуміння;
- г) правова ідеологія;
- д) правова концепція.

2. Знання суб'єктів про свої права і обов'язки, конкретні і загальні правові дозволи, заборони, а також оцінка і ставлення до них як до справедливих чи несправедливих:

- а) праворозуміння;
- б) форма праворозуміння;
- в) об'єкт праворозуміння;
- г) зміст праворозуміння;
- д) суб'єкт праворозуміння.

3. За механізмом формування праворозуміння класифікують на:

- а) емпіричне, раціональне та емоційне;
- б) пряме та опосередковане;
- в) дедуктивне, індуктивне та критичне;
- г) основне, спеціальне та додаткове;
- д) суб'єктивне та об'єктивне.

4. Праворозуміння, що склалось у суб'єкта підсвідомо, у тому числі на базі стереотипів, що були передані суб'єкту праворозуміння його середовищем – це:

- а) емоційне праворозуміння;
- б) раціональне праворозуміння;
- в) емпіричне праворозуміння;
- г) дедуктивне праворозуміння;
- д) індуктивне праворозуміння.

5. *Результатом цілеспрямованого осмислення правової дійсності є:*

- а) емоційне праворозуміння;
- б) раціональне праворозуміння;
- в) емпіричне праворозуміння;
- г) дедуктивне праворозуміння;
- д) індуктивне праворозуміння.

6. *Захист індивіда від свавілля з боку держави та оцінка позитивного права на предмет його відповідності загальнолюдським цінностям є соціальним призначенням права у:*

- а) природно-правовій теорії праворозуміння;
- б) соціологічній теорії праворозуміння;
- в) марксистській теорії праворозуміння;
- г) позитивістській теорії праворозуміння;
- д) психологічній теорії праворозуміння.

7. *Природне право виникає з чистої ідеї – ця концепція є основою:*

- а) неогегельянства;
- б) герменевтики;
- в) неотомізму;
- г) неокантіанства;
- д) екзистенціалістики.

8. *Характеризує виникнення природного права з історичного праворозуміння:*

- а) неогегельянство;
- б) герменевтика;
- в) неотомізм;
- г) неокантіанство;
- д) екзистенціалістика.

9. *Природне право одержано від Бога – ця концепція є основою:*

- а) неогегельянства;
- б) герменевтики;
- в) неотомізму;
- г) неокантіанства;
- д) екзистенціалістики.

10. *Концепція, що обґрунтовує виникнення природного права із самого існування абстрактної людини:*

- а) неогегельянство;
- б) герменевтика;
- в) неотомізм;

- г) неокантіанство;
- д) екзистенціалістика.

11. Представником теорії «відродженого природного права» є:

- а) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;
- г) Д. Остін;
- б) А. Кауфман;
- д) М. Оріу.

12. Ідеологія позитивізму передбачає:

- а) розуміння права як результату правотворчої діяльності держави;
- б) неможливість пізнання сутності права;
- в) заперечення існування природних прав людини;
- г) виникнення права із самої природи людини;
- д) виникнення права з історичного праворозуміння.

13. Представником позитивістської теорії права є:

- а) Г. Кельзен;
- б) М. Коркунов;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) І. Кант;
- д) О. Конт.

14. Соціальне призначення права за позитивістським підходом полягає у:

- а) забезпеченості права державним примусом;
- б) здатності права виступати регулятором суспільних відносин;
- в) захисті індивіда від свавілля з боку держави;
- г) втіленні в праві моральних принципів та уявлень про справедливість;
- д) формальній визначеності права.

15. Введено поняття «суб'єктивне право» як таке, що походить від об'єктивного права і встановлюється державою:

- а) нормативістською теорією;
- б) ідеологічною теорією;
- в) соціологічною теорією;
- г) психологічною теорією;
- д) позитивістською теорією.

16. Автором нормативістської теорії права вважається:

- а) М. Коркунов;
- б) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;
- г) М. Оріу;
- д) Д. Остін.

17. Одним із засновників теорії інституціоналізму був:

- а) М. Коркунов;
- б) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;
- г) М. Оріу;
- д) Д. Остін.

18. На сучасному етапі теорія інституціоналізму оформилася у самостійну течію і посідає панівне місце в юриспруденції:

- а) Бельгії;
- б) Норвегії;
- в) Італії;
- г) Франції;
- д) Болгарії.

19. Право слід шукати не в нормі чи психіці, а в реальному житті – це є основою:

- а) природно-правової теорії праворозуміння;
- б) соціологічної теорії праворозуміння;
- в) марксистської теорії праворозуміння;
- г) позитивістської теорії праворозуміння;
- д) психологічної теорії праворозуміння.

20. До представників соціологічної теорії права відносяться:

- а) Є. Ерліх, М. Коркунов, Г. Кельзен;
- б) М. Оріу, Д. Остін, Р. Паунд та ін.;
- в) Л. Петражицький та С. Муромцев;
- г) Л. Дюгі, Є. Ерліх, Р. Паунд та ін.;
- д) Д. Остін, Г. Гурвіч, Д. Холл та ін.

21. Одним із представників психологічної теорії права виступає:

- а) Є. Ерліх;
- б) Л. Дюгі;
- в) Л. Петражицький;
- г) Р. Паунд;
- д) Д. Остін.

22. *Право – це:*

- а) соціально значима поведінка особи свідомо вольового характеру, що врегульована нормами права і спричиняє юридичні наслідки;
- б) міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи;
- в) сукупність створених державою соціальних норм, що визначають об'єктивні обов'язки учасників правовідносин;
- г) заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державою.
- д) сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими, відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення держави;

23. *Об'єктивно властиві праву вихідні керівні засади, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи – це:*

- а) ознаки права;
- б) норми права;
- в) принципи права;
- г) функції права;
- д) цінність права.

24. *Вираження міри свободи, рівності та справедливості означає:*

- а) що право з достатньою повнотою втілює основні права та свободи людини, визнані у світовому співтоваристві;
- б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) сенс і призначення права;
- д) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес.

25. *Формальна визначеність права виражається у:*

- а) вольовому характері права, а також втіленні в ньому суспільних, групових та індивідуальних інтересів;
- б) сутності права як регулятора суспільних відносин;
- в) тому, що встановлені правила поведінки є загальними та обов'язковими для всієї держави;
- г) узгодженні інтересів учасників регульованих відносин;
- д) чіткості, однозначності, стислості формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо.

26. Нормативність як специфічна ознака права означає:

- а) що право з достатньою повнотою втілює основні права та свободи людини, визнані у світовому співтоваристві;
- б) що право виражається в нормативних узагальненнях, які встановлюють межі досягнутої свободи, межі між свободою і несвободою на певному етапі суспільного прогресу;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) сенс і призначення права;
- д) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес.

27. Загальнообов'язковість права означає:

- а) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес;
- б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) що державна влада, держава в цілому підтримує загальні правила, які визначаються державою правовими;
- д) що встановлені правила поведінки є загальними та обов'язковими для всієї країни.

28. Системність права як специфічна ознака права означає:

- а) що право з достатньою повнотою втілює основні права та свободи людини, визнані у світовому співтоваристві;
- б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) що право виявляє сенс і призначення права;
- д) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес.

29. Вольовий характер права, вираження в ньому суспільних, групових та індивідуальних інтересів означає:

- а) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес;
- б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) що державна влада, держава в цілому підтримує загальні правила, які визначаються державою правовими;
- д) що встановлені правила поведінки є загальними та обов'язковими для всієї країни.

30. Державна забезпеченість, гарантованість права як специфічна ознака права означає:

- а) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес;
- б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
- г) що державна влада, держава в цілому підтримує загальні правила, які визначаються державою правовими;
- д) що встановлені правила поведінки є загальними та обов'язковими для всієї країни.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Загальне вчення про право. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Загальносоціальне право	Є наслідком державної діяльності, втіленням волевиявлення держави. Це приписи законів; принципи і норми ратифікованих міжнародних договорів; судові рішення, що стали прецедентом та ін.
2.	Спеціальносоціальне право	Впливає безпосередньо із соціального життя і не залежить від держави. Воно існує у вигляді звичаїв, традицій, природних прав, моральних та інших соціальних норм.
3.	Об'єктивне юридичне право	Правові норми і принципи як певні юридично визнані можливості (свободи) суб'єкта права задовольняти особистий інтерес.
4.	Суб'єктивне юридичне право	Система діючих у державі правових норм і принципів. Вони встановлені (або визнані) державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею.
5.	Позитивне право	Спроможність служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб й інтересів громадян та їх об'єднань.
6.	Природне право	Виходить від держави, виражено в писаних нормах, міститься в нормативно-правових документах: законах, актах виконавчої влади і місцевого самоврядування, судових і адміністративних прецедентах, нормативно-правових договорах, правових звичаях.

7.	Право	Внутрішній зміст права як регулятор суспільних відносин, який виражається в єдності загально соціальних і вузько класових (групових) інтересів через формальне (державне) закріплення міри свободи, рівності та справедливості.
8.	Сутність права	Система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою. Має ключове значення в регулюванні правопорядку на національному і міжнародному рівнях.
9.	Цінність права	Об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів.
10.	Принципи права	Основні напрями правового впливу на суспільні відносини з метою їхнього впорядкування.
11.	Функції права	Має більш глибокий, ґрунтовний, вихідний для життя людей норматив поведінки, ґрунтується в самій природі людини, джерело прав людини — вона сама, її потреби й інтереси, її спосіб існування і розвитку. Вона ж виступає їх носієм.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Основні концепції праворозуміння. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Теорія природного права	Її представники (Г. Гуго, Ф. Савіньї, Г. Пухта) вважали, що право – це історичне явище, яке, як і мова, виникає поступово, непомітно, стихійно, у результаті діяльності людей, а законодавча влада тільки систематизує та доповнює його. За цією концепцією право, перш за все, – це правові звичаї, а закони – похідні від звичаєвого права, які ґрунтовно перевірені часом.
----	-------------------------	---

2.	Історична школа права	Представники Т. Гоббс, Г. Гроцій, Д. Локк, О. Радищев та ін. Ґрунтувалися на визнанні цивілізації, пріоритетами якої є ідеї справедливості, добра, невід'ємність прав і свобод людини, панування розуму. Вони стверджували, що право, яке творить держава, має своє значення лише тоді, коли воно відповідає основам.
3.	Психологічна теорія права	Представники: Д. Остін, Н.М. Коркунов, Г.Ф. Шершеневич, Г. Кельзен. Право, згідно з їх уявленнями, є сукупністю норм, даних об'єктивно, що не потребують ідеологічного обґрунтування. Вихідний елемент права – норму права вони розглядали як раз і назавжди постійну догму, а єдиним джерелом права визнавали державну владу, наділену примусовою силою. Право, як вважає Г.Кельзен, – це сукупність правил поведінки, які регулюють суспільні відносини, з точки зору належного і сущого, незалежно від реального життя.
4.	Концепція позитивізму	Л. Петражицький, Г. Тард, Л. Кнапп та ін. За цією концепцією психіка людини – це фактор, який визначає розвиток суспільства. Поняття і сутність права не пов'язуються з діяльністю законодавця, а характеризуються як правові емоції, переживання людей. Правові явища – це особливого роду складні емоційно-інтелектуальні психічні процеси, які здійснюються у сфері психіки індивіда. Право ними поділяється на позитивне (встановлене державою) та інтуїтивне (результат внутрішнього, інтуїтивного самовизначення індивіда).
5.	Концепція соціологічного праворозуміння	Д. Холл. Він спробував поєднати окремі елементи теорії природного права, позитивізму, соціологічної школи права, створивши тим самим нову школу. Так із позитивного права запозичене вчення про юридичні терміни, з природного права – вчення про моральну цінність права, з соціологічної юриспруденції – умови виникнення і розуміння права, процес його функціонування.

6.	Теорія інтегративної юриспруденції	Засновником був Є.Ерліх. Вважав, що право коріниться не в законах, а в самому суспільстві. Джерело його слід шукати в поведінці людей, які реалізують право. З цих позицій він висунув ідею «живого права спільнот», віддавши перевагу судовій та адміністративній правотворчості.
7.	Праворозуміння	Цінність права полягає в тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різноманітних завдань, у тому числі для функціонування інших соціальних інститутів та соціальних благ. Воно здатне забезпечити організованість і нормальну життєдіяльність, соціальний мир і злагоду, зняти соціальну напруженість.
8.	Соціальна цінність права	Цінність права полягає в тому, що право виступає як міра свободи і справедливості і стає цінністю для окремої людини, конкретної групи й суспільства в цілому, відкриває індивіду доступ до благ, є ефективним способом його соціальної захищеності.
9.	Інструментальна цінність права	Цінність права полягає в тому, що воно, втілюючи загальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Воно вносить стабільність і порядок в ці відносини. Забезпечуючи простір для впорядкованої свободи й активності, право служить фактором соціального прогресу.
10.	Особиста цінність права	Це наукова категорія, яка висвітлює процес пізнання права, його сприйняття (оцінку) і ставлення до нього як до соціального явища.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Принципи права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правові принципи	Це такі ідеї, положення, які сприймаються без доведення.
2.	Правові аксіоми	Ніхто не може бути визнаним у здійсненні злочину, а також притягнутий до кримінальної відповідальності інакше як за вироком суду.
3.	Правові презумпції	Не може бути два покарання за одне й те ж правопорушення.
4.	Спростовні правові презумпції	Це такі ідеї, які допускають їх істинність без доведення, іншими словами — це припущення.
5.	Неспростовні правові презумпції	Це провідні засади, ідеї права, які в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання. Вони зумовлені об'єктивними закономірностями існування і розвитку людини та суспільства.
6.	Загальнолюдські	Засади, що відображають специфіку права певної країни в реальних соціальних умовах.
7.	Типологічні принципи	Засади, що охоплюють одну або кілька галузей права певної держави.
8.	Конкретно-історичні	Такі засади й ідеї, які притаманні всім правовим системам певного історичного типу.
9.	Галузеві й міжгалузеві принципи	Це державні юридичні ідеали, які зумовлені певним рівнем всесвітнього розвитку, цивілізації, втілюють найкращі прогресивні здобутки правової історії людства і зазначені в нормативно-правових документах.

VII. Словникова робота:

право, праворозуміння, суб'єкт праворозуміння, об'єкт праворозуміння, зміст праворозуміння, загальносоціальне право, юридичне право, об'єктивне юридичне право, суб'єктивне юридичне право, нормативність, формальна визначеність права, системність права, загальнообов'язковість права, функції права, гуманістична функція права, ідеологічна функція права, організаторсько-управлінська функція права, виховна функція права, інформаційна функція права, оціночна функція права, гносеологічна функція права, економічна функція права, культурна функція права, комунікативна функція права, регулятивна функція права, регулятивно-статична функція права, регулятивно-динамічна функція права, охоронна функція права, компенсаційна функція права, поновлююча функція права, обмежувальна функція права, за-

гальносоціальна функція права, спеціально-соціальна функція права, орієнтаційна функція права, принцип права, загальносоціальний принцип права, спеціально-соціальний принцип права, загальний принцип права, галузевий принцип права, міжгалузевий принцип права, принцип свободи, принцип справедливості, принцип рівності, принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип законності, сутність права, економіка, політика, зміст права, правова інформація, правова поведінка, норма права, специфічні ознаки права, звичаєве право, звичай, судовий прецедент, прецедентне право, норми релігії, традиція, норма-звичай.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

Спеціалізована література:

1. Андреев Д. Природне право у працях Лейбніца. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 12-15.
2. Андрущакевич Ю. Сутність конкретизації сучасного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 269-276.
3. Багрій О. Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 83-87.
4. Байльдинов Е. Проблема понимания права с позиций обеспечения устойчивости глобального развития. Моральная теория права. *Современное право*. 2012. № 5. С. 7-14.
5. Балаклицький І. І. Загальні принципи права як сутнісні його характеристики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 71-77.
6. Беззубов Д. О. Поняття безпеки держави як особливого суб'єкта права (юридичний аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 139-146.
7. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система. *Право України*. 2010. № 4. С. 143-147.
8. Бобровник С. В. Позитивистский и естественно-правовой аспекты исследования компромисса и конфликта в праве. *Современное право*. 2013. № 3. С. 3-7.
9. Бойкова М. А. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни: моногр. Київ: К.І.С. 2011. 128 с.

10. Бондарева К. Трансформації права та його інститутів у тоталітарних політичних державах. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 11-17.
11. Васецький В. Ю. Історичні передумови виникнення правової ідеології в Стародавньому світі та в період Середньовіччя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 55-61.
12. Ващук Ю. О. Об'єкт відомчої правотворчої правової політики. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 1. С. 11-14.
13. Гаврилюк І. А. Злочин в некласичному праворозумінні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
14. Головач А. Й. Сутність та особливості джерел права Європейського союзу. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (2). С. 12-16.
15. Горбатенко В. Право як форма регулювання соціальних відносин. *Право України*. 2014. № 5. С. 22-30.
16. Городовенко В. Деякі питання нормативного закріплення принципів права. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 11-18.
17. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
18. Гудима Д. Принцип екстериторіальності у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2015. № 2. С. 113-127.
19. Гультай М. Конституційна скарга як прояв дії верховенства права. *Право України*. 2012. № 9. С. 316-324.
20. Гураленко Н. Деякі аспекти проблематики антиномій права. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 9-14.
21. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 34-41.
22. Дзевелюк А. В. Праворозуміння. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 47. С. 77-81.
23. Дроботов С. А. Функції права у розвиткові демократичної і правової держави: моногр. Київ: Логос, 2012. 334 с.
24. Дудаш Т. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у світлі праворозуміння Страсбурзького Суду. *Право України*. 2010. № 10. С. 158-165.
25. Завальна Ж. В. Щодо питання договірною регулювання відносин державного управління. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 100-105.
26. Задорожній О. В. Нормативний зміст принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань у сучасному міжнародному. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (4). С. 13-21.
27. Зайчук О. В., Бобровник С. В. Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження: моногр. Київ: ЮСТІНІАН. 2004. 211 с.
28. Заморська Л. Системний підхід до нормативності сучасного права: гносеологічний зміст. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5 (197). С. 128-131.

29. Калетник О. До питання про вплив права на мораль (теоретико-правовий аспект). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 58-63.
30. Капінус Л. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 53-57.
31. Ковінько Д. В. Історія ідей та основні етапи розвитку прав людини. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2. С. 109-115.
32. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.
33. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
34. Костенко А. Соціальний натуралізм – методологічна основа прогресивної юриспруденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 126-135.
35. Костицький В. Право як цілісність. *Право України*. 2002. № 2. С. 8-10.
36. Косых А. А. Убеждение в праве: практика, техника: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2015. 176 с.
37. Криштанович М. Ф. Трансформація державного управління органами внутрішніх справ України в контексті національної безпеки: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2015. 404 с.
38. Левицкая О. Неоспоримость априористской теории истины в праве. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 53-56.
39. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27-35.
40. Лук'янов Д. Правові системи світу: історія і сучасність правосімейного підходу до їх типологізації. *Право України*. 2015. № 9. С.81-89.
41. Лук'янова Г. Ю. Комплементаризм праворозуміння: актуальні наукознавчі аспекти: моногр. Львів: Т. Б. Сорока, 2014. 212 с.
42. Луцький Р. П. Соціально-економічне середовище як визначальний фактор формування та розвитку позитивного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 39-44.
43. Максимов С. Класична і неklasична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. № 1. С. 61-68.
44. Малишев Б. В. Сутність права як телеологічна категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 16-21.
45. Малишев Б. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 14-20.
46. Малишев Б. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 23-29.
47. Мельничук О. Право на освіту в контексті теорій праворозуміння. *Право України*. 2011. № 2. С. 180-185.

48. Михальов В. О. Класифікація і нормативне закріплення біологічних прав людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 243-244.
49. Мишеглина В. Роль юридических символів в контексте психологіческой школы права. *Legea si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 101-104.
50. Москалюк О. Особливості застосування принципів права при подоланні змістовних колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
51. Муромцев С. А. Образование права по учениям немецкой юриспруденции. URSS, 2016. 100 с.
52. Оксенчук І. Сучасне визначення наукових підходів до формування пенітенціарної політики України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 112-114.
53. Оніщенко Н. М. Гласність в праві: деякі аспекти вивчення та розгляду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 25-30.
54. Оніщенко Н. М. Правовий світогляд і політика (сучасна реальність, бачення на перспективу). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 91-97.
55. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 29-36.
56. Павлишин О. Права людини та методологія їх дослідження крізь призму семіотико-правового підходу. *Право України*. 2015. № 2. С. 46-51.
57. Павлов В. Методологічні підстави антропологічної концепції права. *Право України*. 2014. № 1. С. 166-181.
58. Панченко В. Ю. Правопонимание и правовая политика в сфере юридической помощи. *Право и государство: теория и практика*. 2013. № 1. С. 13-18.
59. Пермяков Ю. Е. Позитивистское и метафизическое начало в философском познании права. *Право и политика*. 2008. № 1 (37). С. 5-9.
60. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 15-29.
61. Петрова Л. В. Логос права. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 4. С. 11-16.
62. Плавич В. Проблеми сучасного праворозуміння. Теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз: моногр. Одеса: Астропринт, 2011. 228 с.
63. Погребняк С. Ознаки права в контексті сучасного право розуміння. *Право України*. 2010. № 4. С. 164-169.
64. Погребняк С. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217-228.
65. Рабінович А. Господарське право в системі права України: можливості дослідження засобами компаративістики. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 24-28.

66. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
67. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 297-309.
68. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
69. Рабінович П. Сутність право розуміння. *Право України*. 2007. № 9. С. 3-7.
70. Рабінович П. Феномен праворозуміння: гносеологічна характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3. С. 11-22.
71. Рабінович С. З історії античного праворозуміння: вчення ранніх стоїків та епікуренців про природну справедливість. *Юридична Україна*. 2006. № 10 (46). С. 4-9.
72. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
73. Раданович Н. Можливості загальнодозвільного типу правового регулювання у забезпеченні реалізації прав людини (теоретичний аналіз юридичних інструментів). *Право України*. 2015. № 2. С. 52-63.
74. Резнік Г. Право дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 75-81.
75. Романюк Є. О. Основні властивості права в контексті природно-правового та позитивістського праворозуміння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
76. Руднева О. Міжнародні стандарти прав людини та принцип верховенства права: до проблеми співвідношення правових явищ. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 15-19.
77. Сатохіна Н. Герменевтичні смисли правової реальності. *Право України*. 2014. № 1. С. 136-147.
78. Сирих В. Методологія інтегративного право розуміння. *Право України*. 2014. № 1. С. 113-119.
79. Ситар І. М. Онтологічні функції права: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2008. 208 с.
80. Сливка С. Каноническо-правовые истины в теории догматического развития. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 159-164.
81. Сліпченко С. О. Огляд теоретичних підходів до розуміння абсолютного права. *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 2. С. 67-76
82. Смілик А. С. Діалектика співвідношення понять «свобода» та «право». *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, Ч. 2. С. 3-8.
83. Смокович М. Право на свободу мирних зібрань: реалії та перспективи в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 22-30.

84. Соловйов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління в Україні. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3 (23). С. 27-33.
85. Соловйов О. Застосування практики Страсбурзького Суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти. *Право України*. 2010. № 10. С. 207-214.
86. Стаценко О. До питання про зміст і напрями соціологічного право розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11 (167). С. 7-9.
87. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): моногр. Київ: КНТ, 2007. 626 с.
88. Стеценко С. Праворозуміння: співвідношення теорій та юридичної практики. *Право України*. 2010. № 4. С. 176-181.
89. Стовба О. Динамічне праворозуміння: онтологія і методологія. *Право України*. 2014. № 1. С. 120-125.
90. Стовба О. Праворозуміння VS. правосвідомість: проблеми і перспективи. *Право України*. 2010. № 4. С. 64-69.
91. Стремоухов А. В. Основания классификации прав и свобод человека. *Ленинградский юридический журнал*. 2012. № 1. С. 7-17
92. Сурмін Ю. Термінологічна система державного управління: сутність і перспективи становлення. *Вісник НАДУ*. 2008. № 4. С. 5-14.
93. Тимошина О. Методологічні підстави соціології права: Л. Петражицький vs. С. Ерліх. *Право України*. 2014. № 1. С. 195-202.
94. Филимонов В. Д. Гуманизм как принцип права. *Государство и право*. 2013. № 1. С. 102-108.
95. Фомін А. Альберт Дайсі про панування закону як верховенство права у вузькому сенсі. *Право України*. 2013. № 10. С. 170-177.
96. Хавронюк А. Загальні принципи права (досвід Європейського Союзу). *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 4. С. 106-110.
97. Шаповал В. Політико-правова категорія народного представництва: питання теорії. *Право України*. 2013. № 5. С. 12-17.
98. Шаповал В. Феномен прав і свобод людини та громадянина (теоретико-правовий і конституційний аспекти). *Право України*. 2015. № 2. С. 24-45.
99. Шемшученко Ю. С. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння: моногр. Київ: Юридична думка, 2013. 478 с.
100. Шилінгов В. Поділ права на приватне та публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 48-51.
101. Ющик О. Про класифікації та види права. *Право України*. 2014. № 5. С. 41-51.

ТЕМА 9. НОРМА ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки норм права. Співвідношення норми права з нормами моралі, корпоративними, релігійними, політичними нормами.
- ❖ Структура норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція. Класифікація гіпотез, диспозицій, санкцій: критерії та види.
- ❖ Способи (прийоми) викладення елементів норм права в приписах статей нормативно-правових актів. Співвідношення норми права і припису статті нормативно-правового акта.
- ❖ Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види правових норм.
- ✓ Способи викладення норм права у приписах статей нормативно-правових актів залежно від повноти.
- ✓ Способи викладення норм права у приписах статей нормативно-правових актів залежно від ріння узагальнення.
- ✓ Спеціалізовані норми права: природа та особливості.
- ✓ Структура норми права.
- ✓ Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Об'єктивність права: гіпотеза та сприйняття».
- ◆ «Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин».
- ◆ «Норма права як основна ланка реалізації права: концептуальні засади».
- ◆ «Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» Г. Кельзена».
- ◆ «Категорія "структура норми права" як основа його нормативності».
- ◆ «Нормативність права як соціальна цінність».
- ◆ «Вітчизняні погляди на структуру норми права».
- ◆ «Юридичні властивості норм конституційного права України».
- ◆ «Контроль конституційних норм в Україні: ціннісні досягнення й шляхи вдосконалення».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Питання про визначення категорії «норма права».
- Поняття «нормативність права»: теоретичний аспект.
- Норма права в системі чинників регулювання соціальних конфліктів.
- Викладення норм права у приписах статей нормативно-правових актів.
- Норма права у механізмі правового регулювання.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Система правил поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в певному суспільстві у зв'язку з виявом їх волі і забезпечуються різними засобами соціального впливу – це:

- а) технічні норми;
- б) мораль;
- в) соціальні норми;
- г) норми-звичаї;
- д) корпоративні норми.

2. Для будь-яких різновидів соціальних норм спільним завданням є регулювання ...:

- а) суспільних відносин;
- б) правових відносин;
- в) відносин у сфері виробництва;
- г) відносин у сфері правового виховання;
- д) технічних відносин.

3. Ознакою соціальних норм є:

- а) виступають стихійним (природним) регулятором;
- б) існують і в несоціальних утвореннях;
- в) мають чітко виражений соціальний характер;
- г) відображають історію розвитку певного громадянського суспільства;
- д) мають суспільний, колективістський характер.

4. За сферами дії видами соціальних норм є:

- а) економічні норми;
- б) технологічні норми;
- в) технічні норми;
- г) правила;
- д) класичні норми.

5. Система норм і принципів, які спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла і підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки – це:

- а) соціальні норми;
- б) корпоративні норми
- в) технічні норми;
- г) норми-звичаї;
- д) норми моралі.

6. До спільних ознак норм права і моралі не належить:

- а) є соціальними нормами;
- б) мають єдину мету – встановлювати і підтримувати порядок у суспільстві;
- в) мають однакові функції – впливати на поведінку людей, регулювати їх відносини, формувати масштаби поведінки;
- г) мають різне коло адресатів, є правилами поведінки індивідуального характеру;
- д) мають єдиний оцінювальний стрижень – справедливість, через яку встановлюється міра свободи і рівності.

7. Правила, що вказують на найбільш економічно доцільні й екологічно нешкідливі методи, прийоми і способи впливу людей на матеріальний світ – це:

- а) норми-звичаї;
- б) мораль;
- в) корпоративні норми;
- г) технічні норми;
- д) соціальні норми.

8. Ознакою технічних норм є:

- а) соціальна визначеність;
- б) зумовленість законами природи і техніки;
- в) соціологічний характер;
- г) виразність заходів суспільного забезпечення;
- д) винятковість використання.

9. Ознакою норм-звичаїв є:

- а) регулятивний характер;
- б) відокремленість від релігійних уявлень і ритуалів;
- в) динамічність;
- г) відсутність моральної зумовленості;
- д) відокремленість від ритуалів.

10. *Правила поведінки, встановлені статутами (положеннями) об'єднань людей, створених для досягнення якої-небудь мети, а також рішеннями, прийнятими цими об'єднаннями для врегулювання внутрішніх відносин між їх членами – це:*

- а) релігійні норми;
- б) статuti;
- в) норми моралі;
- г) норми права;
- д) корпоративні норми.

11. *Технічні норми набувши правової сили стають:*

- а) правовими нормами;
- б) загальнообов'язковими правилами поведінки;
- в) техніко-юридичними нормами;
- г) техніко-правовими нормами ;
- д) організаційно-технічними нормами.

12. *Ознакою корпоративних норм є:*

- а) предметом їх регулювання є відносини, які необхідно регулювати правом;
- б) поширюються на невизначене коло осіб;
- в) відображають особливості розвитку громадянського суспільства, в якому вони утворені;
- г) формально виражені в законі;
- д) передбачають окремі види відповідальності.

13. *Яка ознака є спільною для корпоративних норм і норм права:*

- а) мають факультативний характер;
- б) мають обов'язковий характер;
- в) розраховані на одноразове використання;
- г) ухвалюються законодавчим органом;
- д) заперечують систему заходів забезпечення.

14. *Відмінність корпоративних норм від норм права за сферою дії полягає в тому, що:*

- а) корпоративні норми призначені регулювати тільки внутрішні організаційні відносини;
- б) корпоративні норми встановлюються від імені конкретного об'єднання громадян;
- в) корпоративні норми виражають тільки волю (інтереси) керівних органів;

г) корпоративні норми призначені регулювати не тільки внутрішні організаційні відносини;

д) корпоративні норми призначені регулювати визначене коло відносин в конкретній організації.

15. Співвідношення «соціальних норм» та «норм права» полягає у тому, що:

а) поняття «соціальної норми» є більш широким, оскільки «норми права» є різновидом «соціальних норм»;

б) поняття «правових норм» та «соціальних норм» збігаються;

в) «соціальна норма» є різновидом «правової норми»;

г) кожна «соціальна норма» є правовою, але не кожна «правова норма» є соціальною;

д) вони є самостійними поняттями, які не перебувають у зв'язку між собою.

16. Різновид соціальної норми, що закріплює правило (стандарт) правомірної поведінки:

а) норма права;

б) норми моралі;

в) корпоративні норми;

г) норми-звичаї;

д) норми-традиції.

17. Загальний характер норми права проявляється в:

а) дії на всіх суб'єктів права без винятку, вичерпність одноразовою реалізацією;

б) персоніфікованому характері та багаторазовому використанні;

в) неперсоніфікованому характері та невичерпності реалізації;

г) дії на індивідуально визначеного суб'єкта права, вичерпність реалізацією стосовно окремої ситуації;

д) можливості використання протягом невизначеного строку.

18. Неперсоніфікований характер норми права полягає у:

а) відсутності вказівки на конкретного адресата;

б) відсутності вказівки на визначене коло осіб;

в) зазначенні до яких осіб норма не застосовується;

г) відсутності суб'єкта застосування;

д) наявності примітки щодо конкретного адресата.

19. Правила, що виникають із духовної потреби узгодити інтереси особи з особою і суспільством та урегулювати поведінку людей відповідно до понять добра і зла, забезпечуючи її особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки – це:

- а) норми моралі;
- б) етичні норми;
- в) норми права;
- г) технічні норми;
- д) релігійні норми.

20. Ознака, що виокремлює норму права в окрему категорію із решти соціальних норм:

- а) загальний характер;
- б) наявність законодавчого закріплення;
- в) наявність державного примусу;
- г) формальна визначеність та державне забезпечення;
- д) міра необхідної поведінки.

21. Виключно до приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом застосовуються:

- а) оперативні норми;
- б) норми-дефініції;
- в) колізійні норми;
- г) норми-преюдиції;
- д) норми-фікції.

22. Соціальною ознакою норми права є:

- а) не має конкретного адресата;
- б) регулює невизначену кількість суспільних відносин;
- в) витікає з природних невідчужуваних прав і свобод людини;
- г) забезпечується всіма заходами державного впливу;
- д) має визначену структуру.

23. Головне призначення норм права полягає у:

- а) встановленні порядку у правовідносинах між людьми в процесі їх взаємодії;
- б) забезпеченні правомірної поведінки осіб у суспільстві;
- в) фіксації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників суспільних відносин, визначення їх змісту та обсягу;
- г) регулюванні суспільних відносин з боку держави, для забезпечення збереження правопорядку у суспільних відносинах;
- д) встановленні міри необхідної поведінки невизначеного кола учасників суспільних правовідносин.

24. За суб'єктами нормотворчості норми права класифікують на:

- а) норми органів представницької влади, норми глави держави, норми зі зворотною силою;
- б) норми органів місцевого самоврядування, обмежено-загальні норми, норми територіальних громад;
- в) норми підприємств, норми організацій, виняткові норми;
- г) норми глави держави, норми територіальних громад, норми підприємств;
- д) загальні норми, норми глави держави, норми представницької влади.

25. За дією в просторі норми права класифікують на:

- а) постійні, місцеві, локальні;
- б) загальні, локальні, виняткові;
- в) обмежувальні, локальні, загальні;
- г) загальні, спеціальні, локальні;
- д) загальні, локальні, постійні.

26. За дією у часі норми права класифікують на:

- а) загальні, постійні, тимчасові;
- б) спеціальні, зі зворотною силою дії, загальні;
- в) постійні, тимчасові, зі зворотною силою дії;
- г) загальні, виняткові, тимчасові;
- д) тимчасові, обмежено загальні, постійні.

27. За способом правового регулювання норми права класифікують на:

- а) дозвільні, стимулюючі та рекомендаційні;
- б) зобов'язальні, заборонні та уповноважувальні;
- в) загальні, спеціальні та виняткові;
- г) регулятивні, охоронні та контрольні;
- д) уповноважувальні, дозвільні, стимулюючі.

28. За функціональною спрямованістю норми права класифікують на:

- а) регулятивні та охоронні;
- б) заохочувальні та рекомендаційні;
- в) позитивні та негативні;
- г) імперативні та диспозитивні;
- д) матеріальні та процесуальні.

29. *Норми, що встановлюються з метою конкретизації та деталізації, врахування своєрідності та особливостей будь-якого виду суспільних відносин, рід яких регулюється загальною нормою права – це:*

- а) загальні норми;
- б) спеціальні норми;
- в) відносно визначені норми;
- г) уповноважувальні норми;
- д) спеціалізовані норми.

30. *Норми, що встановлюють суб'єктивні права, тобто дозвіл на здійснення визначеною особою тих чи інших активних дій – це:*

- а) імперативні норми;
- б) регулятивні норми;
- в) норми-конструкції;
- г) норми-принципи;
- д) уповноважувальні норми.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Види соціальних норм. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Соціальні норми		Норми, що регулюють поведінку і специфічну культурні дії, які засновані на вірі в існування бога (богів). Вони відображені у статутах, священних книгах, інших релігійних документах, релігійних книжках.
2.	Технічні норми		Правила поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в суспільстві у зв'язку з проявом їх волі (інтересу) і забезпечуються різними засобами соціального впливу.
3..	Норми моралі		Правила, що вказують на найбільш економічні та екологічно нешкідливі методи, прийоми і засоби впливу людей на матеріальний світ, їх роботу з технічними природними об'єктами.
4.	Релігійні норми		Складаються в суспільстві на підставі уявлень людей про добро і зло, справедливість.

5.	Норми-звичаї		Це загальнообов'язкове правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), що сформувалось у суспільстві відповідно до визнаної в ньому міри свободи, сформульоване (санкціоноване) і забезпечуване державою в якості юридично значимого засобу регулювання суспільних відносин.
6.	Норми права		Правила поведінки, що сформувались у суспільстві з метою регулювання найбільш стійких суспільних відносин і стали обов'язковими в результаті багаторазового повторення протягом тривалого часу; здійснюються добровільно, а у разі їх порушення, до правопорушників застосовуються заходи громадського впливу.
7.	Корпоративні норми		Є первинним регулятором суспільних відносин, оскільки закріплюють права й обов'язки суб'єктів права, на підставі яких можна вирішити справу по суті.
8.	Матеріальні норми		Є вторинним регулятором суспільних відносин, оскільки містять правила про порядок реалізації норм матеріального права та вирішення справи по суті.
9.	Процесуальні норми		Правила поведінки, що встановлені у статутах (положеннях) об'єднань людей, створених для досягнення якої-небудь мети, а також містяться в рішеннях, прийнятих цими об'єднаннями для врегулювання внутрішніх відносин між їх членами.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Види норм права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Імперативні норми		Є первинним регулятором суспільних відносин, оскільки закріплюють права й обов'язки суб'єктів права, на підставі яких можна вирішити справу по суті.
2.	Матеріальні норми		Встановлюють варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів права. Конкретизуються в локальних правових актах для наступної реалізації.
3.	Рекомендаційні норми		Містять категоричні вказівки держави, здійснювати чітко визначені дії, не допускати ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів.

4.	Охоронні норми	Норми, що встановлюють оптимальний порядок застосування норм матеріального права; містять правило, на підставі якого можна вирішити справу по суті.
5.	Заохочувальні норми	Визначають умови застосування до суб'єкта права заходів державно-примусового впливу, характер і зміст цих заходів у випадках вчинення правопорушення і створення інших обставин, що перешкоджають здійсненню регулятивних норм.
6.	Заборонні норми	Норми права, які поширюються на все населення.
7.	Процесуальні норми	Встановлюють форму і засіб заохочення за схваленою державою і суспільством варіант поведінки суб'єктів, який полягає в сумлінній і продуктивній праці. Особливість цих норм проявляється в тому, що вони не визначають правило поведінки, а, надаючи суб'єктам відому свободу вибору, закликають до активної правомірної поведінки, стимулюють її.
8.	Загальні норми	Вказують на необхідність утримуватись від вчинення дій певного роду. Супроводжуються словами: «не маєте права», «не можете», «не допускається».
9.	Виняткові норми	Норми, що поширюються на певне коло осіб.
10.	Регулятивні норми	Норми права, що діють не постійно, а протягом певного часу.
11.	Спеціальні норми	Встановлюють права й обов'язки суб'єктів.
12.	Тимчасові норми	Норми, що вказують на необхідність здійснювати певні дії, наділяють суб'єктів певними обов'язками.
13.	Дозвільні норми	Норми, що вказують на можливість здійснювати певні дії, наділяють суб'єктів певними правами.
14.	Норми, що зобов'язують	Роблять винятки із загальних і спеціальних норм.
15.	Відновлювальні (компенсаційні) норми	Їх дія спрямована на застосування заходів юридичної відповідальності.

16.	Обмежувальні (каральні) норми	їх дія спрямована на захист порушених прав і законних інтересів.
-----	-------------------------------	--

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види соціальних норм. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Загально закріплені норми	Нормативні приписи, які формулюють беззаперечні вимоги загального характеру, що належать до усіх або більшості інститутів або норм галузі права.
2.	Установчі норми	Нетипові приписи, тобто приписи «нестандартного» характеру, які здатні нести регулююче навантаження лише в поєднанні з основною нормою.
3.	Спеціалізовані норми	Нормативні приписи, які закріплюють первинні основи суспільного і державного ладу й в узагальненому вигляді виражають певні елементи регульованих відносин, що одержують конкретизацію в інших нормах.
4.	Прогностичні норми	Роль яких виражається: а) у встановленні дати вступу (зміни, припинення) нормативно-правового акта в силу; б) у його поширенні на нове коло суспільних відносин; в) у продовженні їх дії на новий термін. Забезпечують регулювання суспільних відносин оперативним шляхом: не через видання нових регулятивних норм, а через ухвалення нормативно-правових актів, їх зміну, доповнення, поширення сфери і терміну дії, тобто регулюють їх дію.
5.	Декларативні норми	Нормативні приписи, які містять визначення правових категорій і понять. Вони вносять ясність у нормативно-правовий акт, інформують й орієнтують правозастосувача.
6.	Дефінітивні норми	Нормативні приписи, які містять положення програмного характеру, що вказують на предмет регулювання, закріплюючи мету й мотиви видання нормативного акта. Як правило, вони містяться в преамбулах законодавчих актів.
7.	Оперативні норми	Роблять винятки із загальних і спеціальних норм.

8.	Повна форма викладення норми права		Нормативні приписи, які містять прогнози розвитку правової системи, мету й завдання галузей і інститутів права.
9.	Норма-розпорядження		Норми, які регулюють вибір норми при наявності суперечностей між окремими нормативними актами з того самого предмету регулювання.
10.	Колізійні норми		Це цілісне, логічно і граматично вивершене імперативне судження загального характеру, формально закріплене в тексті нормативно-правового акта. Як правило відповідає структурній первинній частині тексту нормативного акта (статті, пункту, абзацу статті тощо). Можлива і наявність кількох нормативних розпоряджень в окремих частинах або абзацах.
11.	Відсильна форма викладення норми права		У статті містяться посилання не на якийсь конкретне нормативне розпорядження даного закону, а на інший нормативний акт. Такого роду стаття є «бланком», що заповнюється іншим законом, джерелом права.
12.	Виняткові норми		У статті містяться всі необхідні елементи норми права без посилань на інші статті.
13.	Банкетна форма викладення норми пра-		У статті містяться не всі елементи норми права, але є посилання на інші статті цього акта, якщо є недостатні відомості.

VII. Словникова робота:

норма права, державний примус, соціальні норми, технічні норми, техніко-юридичні норми, норми моралі, корпоративні норми, класичні норми, загальні норми права, спеціалізовані норми права, імперативні норми, диспозитивні норми, заохочувальні норми, рекомендаційні норми, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, дозвільні норми, заборонні норми, норма-розпорядження, уповноважувальні норми права, абсолютно визначені і відносно визначені норми права, норми приватного та публічного права, постійні норми права, тимчасові норми права, структура норми права, гіпотеза, позитивна гіпотеза, негативна гіпотеза, змішана гіпотеза, абсолютно-визначена гіпотеза, відносно-визначена гіпотеза, проста гіпотеза, складна гіпотеза, альтернативна гіпотеза, диспозиція, абсолютно-визначена диспозиція, відносно-визначена диспозиція, безальтернативна диспозиція, проста, описова, відсильна, банкетна, змішана диспозиція, альтернативна диспозиція, абстрактна, конкретна диспозиція, санкція, абсолютно-визначена санкція, відносно-визначена санкція, альтернативна санк-

ція, складна санкція, проста санкція, норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, оперативні норми, норми-дефініції, норми-строки, норми-презумпції, норми-преюдиції, норми-фікції, нормативний припис, способи (прийоми) викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, прямий спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, відсильний спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, бланкетний спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

Спеціалізована література:

1. Drozd O. The rule of law as a principle of state service in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 60-65.
2. Dziatkivskyi V. Normative issues of moral and political responsibility in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 57-65.
3. Țurcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2. ч. 1, С. 13-18.
4. Абу-Хеджлех М. Особенности применения норм международного права во внутреннем праве Иордании и Израиля (сравнительно-правовой анализ): дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 2003. 210 с.
5. Астанин А. В. Гипотеза как элемент правовой нормы: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2004. 189 с.
6. Афанасьева Л. В. Нормы права и их действие (вопросы теории): дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000. 177 с.
7. Бабін Б. В. Програмні міжнародні правові норми у контексті проблеми програмних форм міжнародного права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 3. С. 111-117.
8. Байбурина Р. Р. Бланкетный способ изложения диспозиции нарушения требований пожарной безопасности. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 1. С. 102-104.
9. Баранов В. М., Кузнецов А. П., Маршакова Н. Н. Классификация в российском законодательстве: (теоретико-прикладное исследование): моногр. Москва: Юрлитинформ, 2014. 159 с.
10. Берг О. В. Некоторые вопросы теории норм права. *Государство и право*. 2003. № 4. С. 54-56.
11. Бисага Ю. М. Інститути держави і права в домюнхенській Чехословаччині: моногр. Ужгород: Закарпаття, 1997. 233 с.

12. Болокан І. В. Реалізація норм права як інтеграційна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 4-8.
13. Вележев С. С. Правовая норма и юридический казус: соотношение и взаимообусловленность: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2007. 184 с.
14. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
15. Войтенко І. С. Адміністративно-правові засади застосування адміністративно-господарських санкцій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2011. 19 с.
16. Галуцько В. В. Професійно-правове тлумачення права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 151-154.
17. Ганзенко О. О. Нетипові норми права в механізмі правового регулювання: проблеми теорії і практики застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 1 (2). С. 17-23.
18. Гапало С. Ю. Санкції в господарському праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 258 с.
19. Гирма Г. А. Система коллизионных норм в международном частном праве: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1998. 204 с.
20. Гнатюк М. Д. Норма права як основна ланка реалізації права. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2004. Вип. 23. С. 44-50.
21. Гольцова О. Нетипові соціальні регулятори як специфічні норми в системі соціального регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 46-52.
22. Гонтарь В.И. Норма права с точки зрения аналитико-доказательной деятельности юристов. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2005. Вип. 30. С. 460-466.
23. Гончаров В. До питання про зміст юридичної норми як об'єкт її тлумачення (у світлі практики Європейського суду з прав людини) *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2010. Вип. 50. С. 3-11.
24. Городовенко В. Деякі питання нормативного закріплення принципів права. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 11-18.
25. Дашковська Т. М. Співвідношення правових норм і юридичного процесу у деяких правових системах світу: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 19 с.
26. Дяченко В. І. Ефективність дії норм міжнародного гуманітарного права в їх еволюційному розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 177 с.
27. Егоров А. В. Дефинитивная норма права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. 21 с.
28. Задорожний Ю. А. Витоки формування норми права, як базового елемента системи права романо-германської правової сім'ї. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. № 4. С. 63-65.

29. Заєць А. Г. Тлумачення норм права: спеціальний вид юридичної діяльності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2005. Вип. 28. С. 85-86.
30. Заморська Л. До питання про визначення категорії «норма права». *Право України*. 2011. № 4. С. 159-163.
31. Заморська Л. І. Відносно визначені норми права: поняття, структура, функції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 19 с.
32. Заморська Л. І. Нормативність права як засіб оптимізації правового режиму: теоретичний аналіз. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 18-21.
33. Заморська Л. І. Нормативність права як соціальна цінність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 3. С. 21-30.
34. Заморська Л. І. Системний підхід до нормативності сучасного права: гносеологічний підхід. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5. С. 128-131.
35. Заморська Л. Поняття «нормативність права»: теоретичний аспект. *Право України*. 2007. № 6. С. 26-29.
36. Зульфугарзаде Т. Э., Цирина М. А. Диспозитивные и императивные правовые нормы в правовом регулировании нанотехнологий в США *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2013. № 1. С. 68-70.
37. Илалутдинов А. И. Структура нормы права: моногр. Казань: Центр инновационных технологий, 2013. 247 с.
38. Іванський А. Й. Фінансово-правові санкції: моногр. Київ: КМУ, 2013. 485 с.
39. Іванченко О. М. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 392-398.
40. Іванченко О. М. Норми національно та міжнародного права у практиці Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 198-203.
41. Калетник О. М. До питання про вплив права на мораль (теоретико-правовий аспект). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 58-64.
42. Канзафарова І. С.. Цивільно-правові норми як інструмент трансформації існуючих суспільних відносин у бажані. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2004. Вип. 27. С. 306-310.
43. Капліна О.В. Правовий зміст принципів правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2008. Вип. 3 (27). С. 282-288.
44. Кінаш Б. С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 223 с.

45. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2012. 36 с.
46. Ковалюнас Д. А. Санкции в публичном праве: дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2000. 248 с.
47. Колошин В. Логічна структура норми права. *Право України*. 1995. № 7. С. 44-46.
48. Корнута Р. Вітчизняні погляди на структуру норми права. *Право України*. 2007. № 7. С. 19-20.
49. Коструба А. Норми права і правозупиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання. *Право України*. 2011. № 3. С. 202-207.
50. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 260 с.
51. Легка О. В. Застосування норм права як спосіб організації реалізації норм права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 12-15.
52. Лежнева Т. М. Санкції в трудовому праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
53. Малишев Б. В. Теологічна природа структури норми права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 557-563.
54. Минченко Д. Особенности признания и исполнения решений иностранных судов в Англии согласно нормам общего права. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 102-108.
55. Міма І. В. Релігійні норми та їх місце в системі соціально-правового регулювання суспільних відносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 237 с.
56. Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 14-18.
57. Мороз Е. Н. Правовая норма как ценность: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2013. 198 с.
58. Нелін О. До питання про формально-догматичний і становий поділ норм права Київської Русі. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 4-8.
59. Орехов В. Ю. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
60. Павлюк А. Правова, реальність як нормативно-ціннісна та/або метанормативна система. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 107-120.
61. Пахіль В. О. Проблема санкцій в діяльності ООН: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2000. 198 с.
62. Петренко О. А. Заборони та санкції у трудовому праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
63. Погорілко В. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. № 11. С. 19-23.

64. Погребняк С. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217-228.
65. Полонка І. Норма права як основа його нормативності. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 128-131.
66. Попко В. В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 220 с.
67. Пугинский Б. И. О норме права. *Вестник МГУ. Серия: Право*. 1999. № 5. С. 21-25.
68. Разуваев Н. В. Норма права как явление правовой культуры: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2000. 207 с.
69. Catan A. Conceptul modern al relațiilor dintre personalitate și stat în contextul normelor de drept. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 1. С. 28-35.
70. Сайфуліна Ю. В. Правоутворення як форма виникнення і буття права. *Митна справа*. 2011. № 2. С. 14-18.
71. Седляр Ю. О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика: моногр. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 410 с.
72. Селіванов О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
73. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 1. С. 129-135.
74. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 204 с.
75. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди: моногр. Харків: Право, 2014. 190 с.
76. Сидорець Т. В. Форми реалізації норми права в контексті європейської юридичної науки. *Право України*. 2011. № 5. С. 67-71.
77. Сінькевич О. В. Норми конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 207 с.
78. Сінькевич О. Щодо особливостей норм конституційного права. *Право України*. 2002. № 11. С. 15-19.
79. Соболев М. В. Санкция как элемент юридической ответственности: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 208 с.
80. Ставицька О. Норма права в системі чинників регулювання соціальних конфліктів. *Право України*. 2001. № 10. С. 13-18.
81. Стадник Р. Реализация норм права в правоотношениях органами исполнительной власти Украины как распорядителями публичной информации. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 115-119.
82. Степанкова Н. М. Норма права як першооснова права в механізмі право реалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 2 (1). С. 71-82.

83. Степанюк А. А. Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 200 с.
84. Степанюк О. І. Норми конституційного права України: проблеми теорії: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 1993. 160 с.
85. Степанюк О. І. Юридичні властивості норм конституційного права України. *На шляху до правової держави*. 1992. Вип. 3. С. 17-21.
86. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства: дис. ... канд. юрид. наук: Харків, 2004. 19 с.
87. Теплюк М. Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» Г. Кельзена. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 4-8.
88. Фарматов И. А. Специализированные и специальные нормы прав. *Государство и право*. 2003. № 6. С. 22-25.
89. Христова Г. О., Гайдамака І. О. Історія формування та особливості сучасного розуміння нормативно-правового акта. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 35. С. 43-48.
90. Целлер Е. Питання структурної незалежності та судового діалогу в системах конфліктуючих норм. *Право України*. 2016. № 2. С. 17-24.
91. Чегера А. Т. Правові норми як вища форма соціальних норм. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. № 72 (9). С. 45-48.
92. Черниченко С. В. Взаимосвязь императивных норм международного права и обязательств. *Московский журнал международного права*. 2012. № 3. С. 3-17.
93. Чистоколяний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 204 с.
94. Чистоколяний Я. В. Щодо співвідношення конституційно-правових норм та інших видів правових норм. *Держава і право. Юридичні і політологічні науки*. 2001. Вип. 21. С. 194-201.
95. Шаравара І. І. Співвідношення правосвідомості, моралі і права в системі соціальних норм. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (3). С. 43-48.
96. Шутак І. Юридична техніка конструювання норми права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 39-44.
97. Щур Г. М. Проблеми здійснення конкретизації норм права на сучасному етапі розвитку України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 39-41.

ТЕМА 10. ФОРМИ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та види джерел (форм) права. Співвідношення форми і джерела права.
- ❖ Релігійно-правовий текст: поняття, ознаки та особливості.
- ❖ Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проектів актів Президента України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Різновиди форм (джерел права) та їх загальна характеристика.
- ✓ Види нормативних актів.
- ✓ Відмінність нормативно-правового акту від інших актів правового характеру.
- ✓ Класифікація законів та їх характеристика.
- ✓ Правова доктрина: поняття та особливості.
- ✓ Проблеми тлумачення теорії розподілу влад у світовій правовій доктрині.
- ✓ Діалектика розмежування категорій «джерело» і «форма права».
- ✓ Особливості джерел загального права.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Джерела права: теоретико-методологічні засади».
- ◆ «Правовий прецедент в системі джерел права: теоретико-правовий аспект».
- ◆ «Співвідношення понять судового прецеденту та судової практики».
- ◆ «Місце правової доктрини в сучасній системі джерел (форм) права України».
- ◆ «Доктрина правового порядку в Україні: генезис, сучасний стан та перспективи».
- ◆ «Проблеми введення судового прецеденту у правову систему України».
- ◆ «Правова доктрина: філософсько-правовий підхід».
- ◆ «Особливості механізму взаємодії джерел міжнародного та національного права».
- ◆ «Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України».
- ◆ «Кодифікаційні акти в правовій системі України: поняття, ознаки, властивості».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Система джерел права: поняття, види, структура.
- Місце правового звичаю серед форм (джерел) права України.
- Доктрини та концепції у правовій системі України: форми і сфери застосування.
- Визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення.
- Судовий прецедент у праві України: доцільність запровадження та варіативність наслідків.

V. Вирішити тестові завдання:

1. В науковій літературі поняття «джерела права» використовується у розумінні:

- а) «джерела пізнання права»;
- б) «джерела мислення права»;
- в) «джерела розуміння права»;
- г) «джерела використання права»;
- д) «джерела філософії права».

2. Джерелом права є:

- а) юридичний факт;
- б) правовий звичай;
- в) традиція;
- г) мораль;
- д) релігія.

3. В Україні основним джерелом права є:

- а) протест прокурора;
- б) судовий прецедент;
- в) вирок суду;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) правова доктрина.

4. Офіційним джерелом оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є:

- а) газета «Урядовий кур'єр»;
- б) журнал «Віче»;
- в) книга «Апостол»;
- г) газета «Високий замок»;
- д) газета «Факти та коментарі».

5. У формальному розумінні «джерела права» – це:

- а) діяльність публічних органів та інститутів як суб'єктів формування і встановлення права;
- б) економічні, соціальні, політичні та інші умови, що спричиняють або об'єктивно зумовлюють виникнення правових норм;
- в) правова та політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені у підставу правових норм;
- г) акти уповноважених суб'єктів права, що є формою вираження і закріплення правових норм і принципів, на основі яких виникають, змінюються чи припиняються правові відносини;
- д) правова і політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені в основу правових норм.

6. У матеріальному розумінні «джерела права» – це:

- а) економічні умови розвитку суспільства;
- б) спосіб закріплення політичного курсу держави;
- в) реалізація державної ідеології;
- г) закріплення напрямів діяльності держави;
- д) надання нормативності волі законодавця.

7. В юридичному розумінні «джерела права» – це:

- а) результат правовстановлюючої діяльності законодавця;
- б) спеціальний спосіб зовнішньої і внутрішньої організації правил поведінки;
- в) трансформація фактичних норм, що склалися в суспільстві;
- г) спосіб організації всіх сфер життєдіяльності індивідів;
- д) спосіб захисту держави від неслухняності громадян.

8. Визначте співвідношення понять «джерела права» та «правозастосовний акт»:

- а) правозастосовний акт забезпечує дію джерела права відносно конкретного випадку;
- б) правозастосовний акт конкретизує джерела права;
- в) джерела права та правозастосовний акт є тотожними поняттями;
- г) джерела права вводять в дію правозастосовний акт;
- д) джерела права затверджують правозастосовний акт.

9. За значенням у юридичному процесі правозастосовні акти класифікують на:

- а) одноразові та продовжувальні;
- б) основні та допоміжні;
- в) регулятивні та охоронні;

- г) видані державними та уповноваженими недержавними органами;
- д) письмові, усні та конклюдентні.

10. Ознакою джерел права є:

- а) містить індивідуальний припис;
- б) фіксує волевиявлення правотворчого суб'єкта;
- в) має визначені межі дії;
- г) має персоніфікований характер;
- д) виникають, змінюються чи припиняються відповідно до норм права.

11. Державним органом, на який покладено ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів є:

- а) Адміністрація Президента України;
- б) Інститут законодавства Верховної Ради України;
- в) Міністерство юстиції України;
- г) Міністерство внутрішніх справ України;
- д) Державний комітет статистики України.

12. Економічними, соціальними, політичними та іншими умовами, що спричиняють або об'єктивно зумовлюють виникнення правових норм є:

- а) джерела права в абстрактному розумінні;
- б) джерела права в ідеологічному розумінні;
- в) джерела права в матеріальному розумінні;
- г) джерела права в юридичному розумінні;
- д) джерела права в інституційному розумінні.

13. Діяльність публічних органів та інститутів як суб'єктів формування і встановлення права – це джерела права:

- а) у матеріальному значенні;
- б) в ідеологічному значенні;
- в) в інституційному значенні;
- г) у формальному значенні;
- д) в пізнавальному значенні.

14. Правова і політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені в основу правових норм – це джерела права:

- а) в ідеологічному розумінні;
- б) у формальному розумінні;
- в) у матеріальному розумінні;
- г) в інституційному розумінні;
- д) в абстрактному розумінні.

15. Сукупність визнаних конкретною державою офіційно-документальних способів зовнішнього виразу та закріплення норм права – це:

- а) методи права;
- б) форми права;
- в) принципи права;
- г) функції права;
- д) цілі права.

16. Здатність права бути метою й засобом задоволення соціально справедливих, прогресивних потреб та інтересів суспільства в цілому і його членів – це:

- а) функція права;
- б) форма права;
- в) принцип права;
- г) цінність права;
- д) зміст права.

17. Заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державою – це:

- а) мораль;
- б) норма;
- в) звичай;
- г) право;
- д) закон.

18. Спільними рисами для права і моралі є:

- а) потребують визнання з боку держави;
- б) їх регулювання поширюється на відносини, що не підлягають зовнішньому контролю;
- в) вони є соціальними регуляторами;
- г) встановлюють конкретне правило поведінки, вказують умови, за яких має реалізовуватися норма права, спосіб її реалізації;
- д) забезпечуються силою громадського впливу та суспільного осуду.

19. Першою історичною формою права вважається:

- а) юридичний прецедент;
- б) нормативний договір;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) правовий звичай;
- д) нормативний акт.

20. Санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу – це:

- а) нормативний договір;
- б) правовий звичай;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) нормативний акт;
- д) юридичний прецедент.

21. Санкціонування державою правових звичаїв як джерел права відбувається шляхом:

- а) визнання адміністративною та судовою практикою;
- б) оприлюднення в засобах масової інформації;
- в) референдуму;
- г) фактичного їх застосування;
- д) опублікування в офіційних виданнях.

22. Юридичний прецедент – це:

- а) санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу і, яке стало традицією, тобто правило, яке передавалось від покоління до покоління до того часу, поки не набуло значення на державному рівні;
- б) правило поведінки загального характеру, що встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою;
- в) письмове або усне рішення судового або адміністративного органу, яке стало нормою, еталоном, зразком при розгляді подібних справ у майбутньому;
- г) норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після їх відповідної ратифікації;
- д) письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою.

23. Позитивним прецедентом виступає:

- а) попереднє рішення, зміст якого без будь-яких значних змін імплементований у рішення стосовно нової справи;
- б) рішення сформульоване судом, в якому внаслідок зміни конкретно-історичних умов переглядаються підходи, які доцільно застосовувати при прийнятті рішення по суті справи, що розглядається;
- в) рішення, видані Кабінетом Міністрів України, в яких застосовувалися раніше сформульовані положення;
- г) судові рішення вищих судових установ;
- д) правовий прецедент.

24. Рішенням по конкретній справі, що є обов'язковим для судів тієї ж чи нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ або виступає зразком тлумачення закону є:

- а) міжнародний договір;
- б) правовий звичай;
- в) судовий прецедент;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) нормативний договір.

25. *Нормативний договір – це:*

а) санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу і яке стало традицією, тобто правило, яке передавалось від покоління до покоління до того часу, поки не потрапило в орбіту державних інтересів;

б) норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після їх відповідної ратифікації;

в) письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою

г) правило поведінки загального характеру, що встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою;

д) письмове або усне рішення судового або адміністративного органу, яке стало нормою, еталоном, зразком при розгляді всіх подібних справ у майбутньому.

26. *До нормативно-правового договору належить:*

- а) договір купівлі-продажу;
- б) договір оренди;
- в) міжнародно-правова угода;
- г) спадковий договір;
- д) шлюбний договір.

27. *Угода між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з питань, що становлять для них спільний інтерес, яка регулює їх відносини шляхом утворення взаємних прав і обов'язків – це:*

- а) внутрішньодержавний договір;
- б) міжнародний договір;
- в) конституційний договір;
- г) адміністративний договір;
- д) колективний договір.

28. Договори з нормативним змістом на відміну від індивідуально-правових договорів завжди містять:

- а) загальні правила поведінки і не мають персоніфікованого характеру;
- б) загальні правила поведінки і персоніфікований характер;
- в) обов'язковий характер для виконання рішень;
- г) персоніфікований характер;
- д) правила поведінки і мають персоніфікований характер.

29. Вкажіть форму об'єктивної норми права шляхом надання їй загальнообов'язковості:

- а) норма права;
- б) інститут права;
- в) зовнішня форма (джерело) права;
- г) правозастосовний акт;
- д) статут.

30. Ознакою нормативно-правового акту є:

- а) містить роз'яснення;
- б) приймається правотворчим суб'єктом;
- в) містить індивідуальний припис;
- г) містить норму права;
- д) покликаний забезпечити інтерес.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Дія нормативно-правових актів за юридичною силою (колонка праворуч):

1.	Кодифіковані та звичайні (поточні) закони	
2.	Постанови Верховної Ради	
3.	Укази Президента України.	
4.	Рішення органів місцевого самоврядування – рад, виконкомів рад та ін.	
5.	Конституція, конституційні закони	
6.	Локальні акти – акти адміністрацій підприємств, установ, організацій; акти територіальних громад та ін.	
7.	Постанови Верховна Рада Автономної Республіки Крим	
8.	Накази міністерств, інших центральних органів виконавчої влади	

9.	Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховна Рада України	
10.	Рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим.	
11.	Акти інших державних органів і їх посадових осіб у випадках, передбачених законодавством	
12.	Постанови Кабінету Міністрів України	

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Дія нормативно-правового акта:

1.	Закони починають діяти	1) з моменту
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Види законів у дії за колом осіб	1)
		2)
		3)
3.	Під територією держави розуміється	1) суходільний простір — земна
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
4.	Припинення (або призупинення) дії нормативно-правового акта	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види законів:

1.	За значенням і місцем у системі законодавства закони можна поділити на	1) конституції
		2)
		3)
		4)
2.	Конституції бувають	1)
		2)
3.	Конституційні закони –це:	1) закони, на які...
		2) закони, якими...
4.	Перерахуйте юридичні ознаки Конституції	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
5.	Звичайні закони	1) загальні, які...
		2)
6.	За строком дії закони поділяються	-
		1)
		2)
7.	Критерії класифікації законів	1)
		2) ухвалені законодавчим органом дер-
		2)
		1) закони України
		2)
		3) за структурною формою
		1)
		2)
		4)
		1)
2) цивільно-правові;		
3)		
4)		
5)		

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Види міжнародних договорів:

1.	Ознаки міжнародного договору	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Види міжнародних договорів за характером зобов'язань	1)
		2)
3.	За способом впровадження міжнародних норм у національну правову систему	1)
		2)
4.	За відповідністю принципам міжнародного права	1)
		2)
		3)
5.	За кількістю учасників	1)
		2)
		3)
6.	За видом суб'єктів	1)
		2)
7.	За можливостями участі	1)
		2)
		3)
8.	За рівнем, на якому укладаються міжнародні договори	1)
		2)
		3)

VII. Словникова робота:

джерело права, форма права, джерело права в матеріальному аспекті, джерело права в інституційному аспекті, джерело права в юридичному аспекті, джерело права в ідеологічному аспекті, зміст джерела права, внутрішня і зовнішня форма права, загальносоціальні джерела права, юридичні джерела права, нормативно-правовий акт, ознаки нормативно-правового акту, правовий прецедент, ознаки правового прецеденту, звичай, правовий звичай, ознаки правового звичаю, нормативно-правовий договір, ознаки нормативно-правового договору, міжнародно-правові акти, закони, підзаконні акти, кон-

ституційні закони, звичайні закони, інтерпретаційні акти, ординарні закони, індивідуальні акти, закони прийняті в результаті референдуму, закони прийняті вищим законодавчим органом держави, виключні закони, загальні закони, органічні закони, постанова, указ, розпорядження, наказ, розпорядження, рішення, положення, інструкція, правила, порядок, перелік, законодавчий акт, пряма дія нормативно-правових актів, зворотна дія нормативно-правових актів, переживаюча дія нормативно-правових актів, загальні принципи права, правова доктрина, релігійно-правовий текст (релігійно-правова норма).

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Андріанов К. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2002. № 3. С. 27-31.
2. Бариська Я. О., Попович Т. П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15-17.
3. Бедрій Р. Б. Конституційно-правове регулювання муніципальної нормотворчості в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 4. С. 91-99.
4. Берназюк І. М. До питання класифікації стратегічних актів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 27-31.
5. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проектів актів Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 7. С. 32-37.
6. Білоус О. Ю. Конвенції міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
7. Бірюкова А. Співвідношення звичаю та закону: історичний аналіз. *Право України*. 2008. № 3. С. 41-43.
8. Бовсуновська І. Г. Розвиток наукових поглядів на визнання судового прецеденту (судової практики) як джерела права в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 55-60.
9. Богатова О. В. Нормативний правовий акт как источник права: теоретический аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 185 с.

10. Богачова Л. Л. Оприлюднення нормативно-правового акта як стадія підзаконного нормотворчого процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 18-21.
11. Богдан І. А. Вплив природно-правової доктрини на зміст права на творчість. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 115-121.
12. Борденюк В. Теоретичні аспекти співвідношення правових актів державного управління та актів органів місцевого самоврядування. *Право України*. 2004. № 11. С. 16-21.
13. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 3-6.
14. Васянович О. А. Правовий звичай у правових системах сучасності: моногр. Київ: КНЕУ, 2014. 183 с.
15. Волощук О. Т. Конституційний суд України на шляху до доктрини реального права (проблеми та перспективи). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 52-59.
16. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовим актами. *Форум права*. 2013. № 3. С. 106-113.
17. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 42-50.
18. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. *Право України*. 2004. № 3. С. 14-18.
19. Головач А. Й. Сутність та особливості джерел права Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 2. С. 12-16.
20. Горда Ю. Отдельные примеры толкования категории публичного порядка в судебной практике США. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 26-30.
21. Гримич М. К. Судові акти як джерело адміністративного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
22. Гримич М. К. Щодо системи джерел адміністративного процесуального права України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 30-34.
23. Гураленко Н. А. Судовий прецедент у системі джерел права: філософське та теоретичне осмислення: моногр. Чернівці: Рута, 2012. 256 с.
24. Джерела конституційного права України: моногр. / Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. Київ: Наукова думка, 2010. 711 с.
25. Джуринський, О. В. Джерела господарського права України: моногр. Київ: Ліра-К, 2016. 198 с.
26. Дроздов О. М. Джерела кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 232 с.
27. Ігонін В. К. Джерела митного права України: моногр. Одеса: Астропринт, 2014. 171 с.

28. Ільков В. В. Властивості джерел права в адміністративному судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 182-184
29. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2017. 36 с.
30. Ільков В. В. Методи дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2017. № 1. С. 60-63.
31. Капінус Р. Ю. Акти глав держав як джерела адміністративного права: моногр. Київ: Юридична думка, 2016. 179 с.
32. Кармазіна К. Ю. Механізм взаємодії джерел континентального та загального права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 204 с.
33. Коломоєць Т. О. Кодекс як джерело адміністративного права України: історія, сучасність та перспективи: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 175 с.
34. Константи́й О. В. Джерела адміністративного права України: моногр. Київ: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. 120 с.
35. Корейба Ю. В. Джерела інформаційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
36. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
37. Левчишина О. Л. Адміністративний договір в Україні: поняття, ознаки, зарубіжний досвід і пропозиції щодо вдосконалення. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2 (2). С. 117-121.
38. Легин Л. Нормативно-правовий акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 35-38.
39. Ленгер Я. І. Пріоритет нормативно-правового акту як спосіб розв'язання колізії. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 19-24.
40. Луць Л. Уніфікація судової практики – важливий засіб забезпечення належного правосуддя. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 144-150.
41. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18-21.
42. Луцький Р. П. Форми виразу позитивного права та їх ієрархічність. *Європейські перспективи*. 2012. № 2 (1). С. 74-78.
43. Мазаракі Н. А. Джерела адміністративного права. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 141-147.
44. Марченко А. А. Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 23-28.
45. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2005. 212 с.
46. Оніщенко Н. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245-252.

47. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 29-36.
48. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 214 с.
49. Онуфрієнко О. В. Інструментально-правова якість закону: загальнотеоретичний аспект. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 4. С. 78-88.
50. Осминин Б. И. Разрешение коллизий между внутригосударственным правом и международными договорами. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2013. № 1. С. 114-123.
51. Осыченко Е. В. Негосударственные источники права в правовой системе демократического государства: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 172 с.
52. Павликов С. Г. О доктрине как источнике права. *Государство и право*. 2013. № 6. С. 18-25.
53. Пархета А. А. Теоретичні проблеми визначення сутності адміністративного прецеденту як джерела права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 517-523.
54. Пархоменко Н. Концептуальні основи теорії джерел права. *Право України*. 2017. № 6. С. 9-16.
55. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 36 с.
56. Петров А. А. Предметная иерархия нормативных правовых актов: моногр. Москва: Проспект, 2014. 206 с.
57. Петрова Л. В. Про визначення права за його статутом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 16. С. 103-107.
58. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
59. Пискунов В. В. Концепт общественного договора: классические и современные формы: дис. ... канд. филос. наук. Москва, 2005. 115 с.
60. Плавич В. П. Феномен нормотворчості та його співвідношення із суміжними категоріями: правотворчість, законотворчість, правотворчий та законотворчий процеси. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 11-16.
61. Погорілко В. Джерела конституційного права України: поняття, види і система. *Право України*. 2002. № 3. С. 8-16.
62. Погребняк С. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 14-25.
63. Радейко Р. Право як формалізоване явище. *Юридична Україна*. 2013. № 12. С. 49-54.

64. Разумова Ю. А. Место норм международного права в правовой системе Российской Федерации. *Международное право и международные организации*. 2013. № 2. С. 246-250.
65. Резніченко С. В. Джерело права: поняття та правова регламентація. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 4. С. 43-46.
66. Решота В. В. Функції джерел адміністративного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 103-106.
67. Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 3-9.
68. Рогач О. Кодифікаційні акти в правовій системі України: поняття, ознаки, властивості. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4. С. 78-88.
69. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
70. Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 219 с.
71. Савенко В. В. Експлікація теоретико-пізнавальної природи закону як основи права. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (3). С. 56-60.
72. Саннікова М. В. Декларація та акти декларативно-рекомендаційного характеру в системі джерел права: моногр. Харків: Друкарня Мадрид, 2014. 154 с.
73. Семьянов Е. В. Судебное правотворчество: вопросы общей теории права: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2005. 193 с.
74. Сердюк І. А. Вживання термінів «правовий акт» і «юридичний акт» у сучасній юридичній науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 24-27.
75. Сидоренко О. М. Правова доктрина як вторинне джерело права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 29. С. 38-43.
76. Сичова Л. В. Нормативний договір як джерело права в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 115-121.
77. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 404-410.
78. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
79. Слотвінська Н. Д. Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 203 с.
80. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 228 с.
81. Совгиря О. Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 279-287.

82. Стасів О. Основні форми реалізації права на працю за Конституцією України. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 58. С. 261-267.
83. Стефанюк В. Правові акти управління. *Право України*. 2003. № 7. С. 3-9.
84. Стрельцова О. Співвідношення понять судового прецеденту та судової практики. *Право України*. 2004. № 10. С. 136-141.
85. Стрілець О. М. Місце та роль правових звичаїв у сфері приватноправового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 51-57.
86. Темлюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання. *Право України*. 2012. № 8. С. 132-138.
87. Темлюк М. Ефективність дії закону та умови її забезпечення: окремі питання теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 12. С. 32-41.
88. Тесленко М. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Право України*. 2000. № 2. С. 88-100.
89. Тимченко Г. В. Ефективність законодавства як форми права. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 4. С. 36-42.
90. Тихий В. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України. *Право України*. 2010. № 6. С. 26-33.
91. Ткаченко Ю. Підстави і критерії визначення конституційності нормативно-правових актів. *Право України*. 2000. № 9. С. 26-30.
92. Толстенко В. Л. Методологічні основи аналізу форми держави й розвитку сучасної теорії держави та права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 24-35.
93. Толстенко В. Л. Поняття форми держави як предмет дослідження сучасної теорії держави і права. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 8-15.
94. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
95. Тьорьок Ю. Забезпечення цілісності судової практики Верховного Суду Угорської Республіки і застосування ним рішень європейського суду з прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 186-188.
96. Форманюк В. Локальні акти місцевого самоврядування в системі джерел права. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 63-68.
97. Форманюк В. Судова практика як специфічне джерело права. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 24-27.
98. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 217 с.
99. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів органу конституційної юстиції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 59-61.

100. Чабан О. М. Форми права, що регулюють міжнародні приватні відносини. *Наше право*. 2015. № 6. С. 176-181.
101. Чорнобай Е. Правовая традиция как важная предпосылка становления отечественной юридической аргументации. *Legea si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 127-130.
102. Шалінська І. В. Акти «м'якого права» у системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
103. Шацька Б. Судовий прецедент в Україні: тенденції новітньої практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 18-22.
104. Шевчук С. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції. *Право України*. 2013. № 9. С. 306-324.
105. Шкабко С. І. Форма правління як елемент форми держави та основа категорія державознавства. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 49-54.
106. Шуліма А. О. «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2011. Вип. 51. С. 60-71.
107. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики: моногр. Харків: Право, 2012. 454 с.
108. Явтушенко О. В. Теоретико-правовий аналіз похідних джерел мусульманського (ісламського) права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 20-23.
109. Яковлєв А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.
110. Ярошенко О. М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України: моногр. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. М. 2006. 456 с.

ТЕМА 11. ПРАВОТВОРЧІСТЬ. НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки правотворчості. Функції та принципи правотворчості.
- ❖ Поняття та стадії правотворчого процесу.
- ❖ Систематизація нормативно-правових актів: поняття, сутність та призначення.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки та принципи правотворчості.
- ✓ Функції правотворчості.
- ✓ Стадії правотворчого процесу.
- ✓ Види систематизації нормативно-правових актів.
- ✓ Поняття та стадії правотворчого процесу.
- ✓ Теоретичні проблеми формування системи права України.
- ✓ Проблеми систематизації нормативних актів органів внутрішніх справ.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Нормотворча термінологія, правові дефініції, юридичні конструкції: загальні положення».
- ◆ «Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення».
- ◆ «Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики».
- ◆ «Пряма правотворчість як вид правотворчості в сучасній Україні».
- ◆ «Порядок набрання чинності нормативно-правових актів України».
- ◆ «Правові закономірності регулятивної цінності громадянського суспільства».
- ◆ «Законотворчий процес, його основні риси і особливості».
- ◆ «Часові межі дії нормативно-правових актів України: проблемні питання».
- ◆ «Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні».
- ◆ «Закон як джерело права соціального захисту України».

IV. Творче завдання (на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Поняття правотворчості: теоретико-методологічні проблеми аналізу.
- Законотворчість: поняття та структура.
- Питання методології кодифікації законодавства.
- Систематизація законодавства як гносеологічний процес.
- Юридичні помилки в правотворчій діяльності.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Тривалий процес, який включає виникнення потреб суспільства у врегулюванні певних відносин і актів поведінки, їх усвідомлення, формулювання і юридичне оформлення у вигляді правових норм – це:*

- а) правоутворення;
- б) правозастосування;
- в) формування права;
- г) правотворчість;
- д) законотворчість.

2. *Процесуальна діяльність суб'єктів щодо порядку формування і закріплення їхньої волі шляхом прийняття, зміни, призупинення чи скасування правових норм, яка відбувається згідно встановленої процедури – це:*

- а) соціальний процес;
- б) правотворчий процес;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) законний процес;
- д) юридичний процес.

3. *Напрями діяльності зі встановлення, зміни або скасування правових норм і розвитку системи законодавства – це:*

- а) методи правотворчості;
- б) принципи правотворчості;
- в) функції правотворчості;
- г) правила правотворчості;
- д) норми правотворчості.

4. *Керівні, основоположні ідеї, що обумовлюють єдність та загальну спрямованість правотворчої діяльності – це:*

- а) методи правотворчості;
- б) принципи правотворчості;
- в) функції правотворчості;
- г) правила правотворчості;
- д) норми правотворчості.

5. *Принципи правотворчості поділяють на:*

- а) основні та додаткові;
- б) загальні та спеціальні;
- в) основні та допоміжні;
- г) головні та факультативні;
- д) первинні та вторинні.

6. Загальними принципами правотворчості є:

- а) гуманізм, демократизм, гласність;
- б) законність, системність, оперативність;
- в) оперативність, поєднання динамізму й стабільності, плановість;
- г) професіоналізм, техніко-юридична досконалість, науковість;
- д) гуманізм, демократизм, принцип адекватного відображення правової дійсності.

7. Спеціальними принципами правотворчості є:

- а) плановість, демократизм, гласність;
- б) законність, системність, оперативність;
- в) оперативність, поєднання динамізму й стабільності, плановість, науковість;
- г) професіоналізм, техніко-юридична досконалість, науковість;
- д) гуманізм, плановість, принцип адекватного відображення правової дійсності.

8. Принцип гласності правотворчого процесу належить до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

9. Принципи демократизму та толерантності правотворчого процесу належать до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

10. Принцип професіоналізму правотворчого процесу належить до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

11. Принцип оперативності правотворчого процесу належить до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;

- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

12. Принцип планування правотворчого процесу належить до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

13. Принципи науковості правотворчого процесу належать до:

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

14. За функціональним призначенням правотворчість класифікують на:

- а) поточну, систематизаційну;
- б) непряму, пряму;
- в) установчу, регулятивну;
- г) загальну, спеціальну;
- д) регулятивну, охорону.

15. За юридичною силою актів правотворчість класифікують на:

- а) законотворчість, підзаконну нормотворчість;
- б) непряму нормотворчість, безпосередню нормотворчість;
- в) основну правотворчість, спеціальну правотворчість;
- г) парламентську правотворчість, урядову правотворчість;
- д) загальну правотворчість, локальну правотворчість.

16. Засобом усунення прогалін у законодавстві є:

- а) аналогія права;
- б) правотворча діяльність;
- в) інтерпретаційна діяльність;
- г) правозастосовна діяльність;
- д) аналогія законодавства.

17. Правотворча діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям підзаконних нормативно-правових актів:

- а) санкціонована правотворчість;
- б) спільна правотворчість;

- в) делегована правотворчість;
- г) спеціальна правотворчість;
- д) підзаконна правотворчість.

18. Регламентована діяльність компетентних державних органів з розробки, прийняття та оприлюднення нормативно-правових актів вищої юридичної сили – це:

- а) законотворчий процес;
- б) правотворчий процес;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) законний процес;
- д) юридичний процес.

19. Єдиним суб'єктом законотворчої діяльності в Україні є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховний Суд.

20. Основною конституційно-правовою формою ухвалення законів в Україні є:

- а) діяльність урядової влади;
- б) законодавча діяльність парламенту;
- в) нормотворчість;
- г) правотворчість;
- д) нормотворчий процес.

22. Суб'єктами законодавчої ініціативи в Україні є:

- а) депутати Верховної Ради України, Президент України, громадські організації;
- б) громадяни України та органи публічної влади;
- в) Прем'єр-міністр України, народні депутати, Національний Банк України, Конституційний Суд України, Президент України;
- г) депутати Верховної Ради України, Президент України;
- д) народні депутати, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний Банк України.

23. Включення пропозиції про підготовку проекту нормативно-правового акту обумовлено стадією:

- а) попереднього розгляду проекту нормативно-правового акта;
- б) опублікування й оприлюднення нормативно-правового акта;

- в) громадського обговорення проекту нормативно-правового акта;
- г) підготовки змісту проекту нормативно-правового акта;
- д) передпроектною стадією.

24. *Стадією законодавчого процесу є:*

- а) офіційне оприлюднення закону;
- б) встановлення юридичних обставин справи;
- в) встановлення фактичних обставин справи;
- г) юридичне діяння;
- д) процесуальне зрушення.

25. *Нормотворча діяльність уповноважених органів держави, яка здійснюється за дорученням вищого представницького органу державної влади – це:*

- а) законотворчість;
- б) непряма нормотворчість;
- в) делегована нормотворчість;
- г) спеціальна нормотворчість;
- д) локальна нормотворчість.

26. *Визнання, утвердження актів, ухвалених громадськими організаціями – це:*

- а) делегована нормотворчість;
- б) спеціальна нормотворчість;
- в) санкціонована нормотворчість;
- г) місцева нормотворчість;
- д) громадська нормотворчість.

27. *Принцип нормотворчості, який передбачає вираження в законі волі народу, врахування прав більшості при дотриманні прав меншості – це:*

- а) толерантність;
- б) демократизм;
- в) гласність;
- г) правова законність;
- д) гуманізм.

28. *Формування нормативно-правових актів на основі загальнолюдських цінностей, міжнародних стандартів прав людини, створення умов і механізмів їх втілення в життя суспільства і держави передбачає такий принцип нормотворчості, як:*

- а) толерантність;
- б) демократизм;
- в) гласність;

- г) оперативність;
- д) гуманізм.

29. Додержання ієрархії нормативно-правових актів при їх складанні та прийнятті їх законним шляхом відповідно до конституційно закріпленого процесу нормотворчості – це:

- а) оперативність;
- б) гуманізм;
- в) толерантність;
- г) законність;
- д) науковість і професійність.

30. Припинення дії нормативного акта виключається в результаті:

- а) застарівання юридичного документа у зв'язку зі зникненням обставин, що підлягали регулюванню;
- б) оголошення про втрату юридичної чинності нормативного акта;
- в) прямої вказівки на скасування, що може міститися у спеціальному акті;
- г) закінчення терміну, на який був прийнятий юридичний документ;
- д) прийняття нового нормативного акта, що регулює суспільні відносини в даній сфері.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Види і форми правотворчості держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правотворення	Діяльність, пов'язана з підготовкою, прийняттям та зміною законодавчих актів. Здійснюється Верховною Радою України.
2.	Законодавча діяльність	Правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм.
3.	Підзаконна правотворча діяльність	Спільне прийняття нормативного акта (нормативної угоди) на галузевому, професійному, місцевому, територіальному рівнях.
4.	Безпосередня правотворчість	Діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям підзаконних актів.

5.	Санкціонована правотворчість	Видання нормативно-правового акта за уповноваженням, яке виходить із закону, або за прямим дорученням одного (вищого) органу держави іншому (нижчому) зі збереженням певної системи контролю з боку вищого органу за реалізацією делегованих повноважень.
6.	Спільна правотворчість (нормативні угоди)	Полягає у виробленні та прийнятті нових нормативно-правових актів уповноваженими органами держави і посадовими особами.
7.	Делегована правотворчість	Полягає в утвердженні актів, прийнятих організаціями громадянського суспільства — недержавними об'єднаннями: суспільними (партіями, профспілками та ін.) і комерційними (акціонерними товариствами та ін.), або в попередньому дозволі щодо їх видання.
8.	Нормотворення трудових колективів	Примикає до правотворчості державних органів і водночас утворює особливий, відокремлений від держави вид правотворчої діяльності. Право створювати і приймати нормативно-правові акти (рішення) надається представницьким органам місцевого самоврядування і посадовим особам муніципальних утворень міста, селища, села.
9.	Правотворчість органів місцевого самоврядування	Виражається в розробці і прийнятті статутів, у яких визначаються права й обов'язки об'єднання або організації, порядок їх діяльності, реорганізації та ліквідації.
10.	Правотворчість	Всі форми й засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі і правотворчість.
11.	Нормотворення громадських об'єднань (організацій)	Діяльність державних і комерційних підприємств, установ, організацій, спрямована на розвиток норм трудового права, які поширюють свою дію лише на відносини одного підприємства, установи, організації, де їх схвалено.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Стадії законодавчого процесу та їх етапи:

1.		Законодавча ініціатива —
2.	Проектна стадія	1) ухвалення...
		2) доручення
		3)
		4)
3.		
4.		Санкціонування (підписання) закону главою держави (Президентом) в установлені Конституцією строки (в Україні – днів)
.		1)
		2) включення закону до...
		3)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Систематизація нормативно-правових актів. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Систематизація нормативно-	Припускає створення зведених кодифікованих актів для основних галузей законодавства.
2.	Кодифікація	Спосіб (форма) систематизації, що полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, що діють в одній і тій же сфері суспільних відносин, у єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту. Виражається в підготовці і прийнятті укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізних актів, виданих з одного питання.
3.	Інкорпорація	Діяльність з упорядкування й удосконалення законодавчих й інших нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішню погоджену систему.

4.	Консолідація	Спосіб (форма) систематизації законодавства, що полягає в зовнішньому упорядкуванні уже наявних нормативних актів без зміни змісту норм, що містяться в них. Результатом є збірники, де нормативні акти розташовуються в хронологічному чи алфавітному порядку за предметною ознакою, з урахуванням юридичної сили поєднаних актів.
5.	Загальна кодифікація	Спосіб (форма) систематизації, у якій упорядкування нормативно-правових актів провадиться за предметною ознакою: за галузями права, їх інститутами. Сферами державної діяльності.
6.	Галузева кодифікація	Передбачає об'єднання правових норм конкретного інституту або підгалузі права визначеної галузі.
7.	Міжгалузева (комплексна) кодифікація	Спосіб (форма) систематизації, згідно з якою упорядкування нормативно-правових актів здійснюється за часом їх опублікування і вступу в дію.
8.	Спеціальна кодифікація	Спосіб (форма) систематизації законодавчих актів, що полягає в їх удосконалюванні шляхом зміни змісту (переробки й узгодження) юридичних норм, пов'язаних загальним предметом правового регулювання, і об'єднання в новий єдиний нормативно-правовий акт.
9.	Хронологічна інкорпорація	Передбачає об'єднання правових норм визначеної галузі права в суворо встановленому порядку. Займає провідне місце серед інших видів, тому що розподіляє нормативний матеріал за предметом і методом правового регулювання.
10.	Систематична інкорпорація	Передбачає об'єднання правових норм не за галузями права, а за принципом регулювання значної сфери суспільних відносин у сфері державної діяльності чи галузі господарства, соціально-культурного будівництва.

VII. Словникова робота:

правотворчість, нормотворчість, законотворчість, функції правотворчості, функція первинного регулювання суспільних відносин, функція упорядкування нормативно-правового матеріалу, функція заповнення прогалін у праві, функція відновлення правового матеріалу, законодавча діяльність парламенту, принципи правотворчості, конституційна правотворчість, законодавча правотворчість, підзаконна правотворчість, акт правотворчості, правотворчий процес, стадія правотворчого процесу, правотворча ініціатива, передпроектна стадія правотворчого процесу, проектна стадія правотворчого процесу, засвідчувальна стадія правотворчого процесу, інформаційна стадія правотворчого процесу, безпосередня правотворчість держави, судова правотворчість, систематизація нормативно-правових актів, облік нормативно-правового матеріалу, інкорпорація, офіційна інкорпорація, неофіційна інкорпорація, консолідація, ознаки консолідації, кодифікація, ознаки кодифікації, галузева кодифікація, спеціальна кодифікація, звід законів, юридична техніка, правотворча техніка, правотворча термінологія.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
2. Kroytor V. Combining of the free exercise of material and procedural rights by the parties to legal proceedings with procedural activity of the court as a principle of civil judicial proceedings: concept and maintenance. *Sciences of Europe*. 2016. № 10, ч. 1. С. 60-67.
3. Timoshenko A., Zinchenko O. The legal nature of settlement agreement in the civil and arbitration procedure. *Sciences of Europe*. 2016. № 10, ч. 1. С. 57-60.
4. Алієва-Барановська В. Коротка історія цивільних кодексів України. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 4-9.
5. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

6. Антонова Н. А. Правотворчество органов местного самоуправления: моногр. Москва: ЮНИТИ, 2008. 165 с.
7. Баранов В. М. Преамбула нормативного правового акта (доктрина, практика, техника): моногр. Москва: Юрлитинформ, 2014. 247 с.
8. Береза В. Правове регулювання співробітництва України з Європейським Союзом в сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 27-32.
9. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: моногр. Київ: Гельветика, 2013. 511 с.
10. Биля І. Нормотворча техніка: поняття і загальна характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 24-27.
11. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
12. Богачов С. В. Законотворчість: необхідність термінологічного вдосконалення. *Наше право*. 2014. № 1. С. 10-12.
13. Буряк Я. Я. Правотворчість місцевих державних адміністрацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 31-38.
14. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 3-7.
15. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: моногр. Харків: Право, 2012. 192 с.
16. Головач І. В. Використання терміна «аудит» у науковій літературі та нормативно-правових актах. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 77-83.
17. Грималюк П. О. Делегована правотворчість: теоретико-прикладні засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
18. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
19. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: моногр. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
20. Дашковська О. Референдум як інститут безпосередньої демократії: досвід зарубіжних країн. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 235-240.
21. Дмитриева А., Беяева И. Организационно-правовые основы деятельности органов, обеспечивающих государственную защиту. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 22-25.
22. Ільченко С. Актуальні проблеми, пов'язані із об'єднанням матеріалів досудового розслідування. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 199-203.

23. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
24. Калашник О. М. Прогалини в цивільному процесуальному праві та їх усунення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
25. Калюжнов Е. Ю. Теоретико-правовые основания правил техники локального нормотворчества: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2015. 220 с.
26. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 68-73.
27. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 74-78.
28. Коваленко Т. О. Проблеми законодавчого забезпечення реалізації принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 34 с.
29. Коваль Л. Нормотворчість рад у сфері адміністративних правопорушень (ретроспективний нарис). *Право України*. 1998. № 8. С. 87-92.
30. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-109.
31. Коломоєць Т. О., Федоров І. О., Гулевська Г. Ю. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. 144 с.
32. Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 110-112.
33. Кройтор В. Сочитание состязательности и процессуальной активности суда как принцип гражданского судопроизводства. *Sciences of Europe*. 2016. № 8, ч. 2. С. 119-128.
34. Кудрявцева В. В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 228 с.
35. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 284 с.
36. Кучинська О. П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 37 с.
37. Лемак В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.

38. Ленгер Я. І. Пріоритет нормативно-правового акту як спосіб розв'язання колізії. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 19-24.
39. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 855. С. 225-231.
40. Лешкович Т. Індивід як суб'єкт міжнародного публічного права. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 7-14.
41. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: моногр. Київ: О. С. Ліпкан, 2012. 303 с.
42. Мазуренко А., Колесник С. Правотворческая форма антикоррупционной политики в условиях децентрализации государственной власти. *Sciences of Europe*. 2016. № 2, ч. 2. С. 131-133.
43. Малярчук Л. Порівняльний аналіз заяв до Європейського Суду з прав людини та конституційної скарги до конституційного трибуналу Польщі. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 8-15.
44. Мамедов Э. Ф. Термины и дефиниции как средства юридической техники правотворчества: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 215 с.
45. Мандель Р. До розуміння принципів права. *Sciences of Europe*. 2016. № 4, ч. 2. С. 100-103.
46. Мандюк О. О. Введення в дію індивідуальних адміністративних актів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 151-156.
47. Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
48. Матвєєва Л. Г. Транзитивність у правовій сфері: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 327 с.
49. Мусієвський В. Є. Правотворчість судової влади: перспективи впровадження в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 25-29.
50. Навора Ю. Роль верхньої палати в законодавчому процесі в двопалатних парламентах. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 32-36.
51. Невмержицька Н. О. Уніфікація як спосіб удосконалення законодавств. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 4. С. 63-70.
52. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення опосередкованого впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 52-58.
53. Нестерович В. Ф. Петенційна форма впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів у США. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 96-102.
54. Нестерович В. Ф. Поняття народної правотворчої ініціативи: наукові підходи та законодавча практика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 11. С. 137-143.

55. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 21 с.
56. Нижник Н. Секторальний правовий моніторинг у теорії законотворчості: постановка питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 45-52.
57. Нігреєв О. О. Правотворчість у міжнародному праві: до питання про визначення. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 4. С. 35-42.
58. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
59. Панькова З. Л. Правове положення органів, які здійснюють надання адміністративних послуг у сфері економіки. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 69-72.
60. Параниця С. П. Суть нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 65-71.
61. Петришина М. О. Становлення та розвиток інституту правового моніторингу в Україні: проблеми та перспективи. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 25-32.
62. Петров А. О содержании понятия правовой культуры. *Sciences of Europe*. 2016. № 7, ч. 2. С. 140-146.
63. Плавич В. П. Сучасна правотворчість: проблеми теорії і методології: [моногр. дослідж.]. Одеса: Астропринт, 2013. 274 с.
64. Плавич В. П. Феномен нормотворчості та його співвідношення із суміжними категоріями: правотворчість, законність, правотворчий та законотворчий процеси. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 11-16.
65. Плавич С. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 35. С. 88-94.
66. Плечій О. Часові межі дії нормативно-правових актів України: проблемні питання. *Вісник Львівського університету*. 2002. Вип. 37. С. 70-74.
67. Примаков К. Ю. Адміністративно-правове регулювання масової інформації регіональної та місцевої сфери розповсюдження в Україні. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 73-78.
68. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
69. Прієшкіна О. В. Гласність як відображення демократичних засад конституційного ладу: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 24. С. 224-230.

70. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
71. Рабінович П. М. Юридична техніка законотворення в Україні: загальні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 2. С. 78-82.
72. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 159-164.
73. Романяк М. М. Сутність адміністративної юрисдикції та процесуальних форм її реалізації: окремі питання визначення. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 84-88.
74. Росік Т. В. Судова практика конституційного суду України та її роль у правотворчості України. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (3). С. 50-55.
75. Селіванов А. Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні. *Право України*. 2004. № 9. С. 34-36.
76. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 116-119.
77. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
78. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 33-37.
79. Славова Н. О. Генезис поглядів на правотворчість у працях мислителів античності. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 18-22.
80. Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад). *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 33-42.
81. Соловьев С. Законность регионального и местного нормотворчества. *Законность*. 2003. № 3. С. 2-6.
82. Соляр С. Систематизація законодавства України у сфері об'єднання громадян. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 35-45.
83. Стасюк О. Л. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні. *Держава та регіони*. 2017. № 3. С. 53-57.
84. Стефанов С. Деякі аспекти правового регулювання проекту «Електронний Суд» в ході його реалізації в юридичному процесі України. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 165-171.
85. Стрельцова О. В. Механізм секторальної гармонізації законодавства України з правом ЄС у сферах свободи, безпеки і юстиції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 5-14.
86. Таепов Ф. Б. Правовая экспертиза как необходимый элемент законодательства. *Законодательные исследования*. 2011. Вып. 7. С. 83-92.

87. Тарасюк Т. М. Закони як джерела права соціального захисту України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 131-136.
88. Теплюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання. *Право України*. 2012. № 8. С. 132-138.
89. Теплюк М. О. Правотворчість як діяльність, пов'язана з правом. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 90-97.
90. Тиха А. П. Актуальні питання законодавчого регулювання нормотворчої діяльності в Україні на сучасному етапі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 43-48.
91. Ульяновська О. В. Види суб'єктів адміністративної відповідальності як засобу забезпечення конституційного права на судовий захист. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 95-100.
92. Федоров І. О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2006. 186 с.
93. Фрицький Ю. Парламент України – Верховна Рада та його роль у реалізації законодавчої влади. *Право України*. 2007. № 7. С. 3-7.
94. Чинарян Е. О. Особенности законотворчества в Российской империи в XIX веке. *Вестник факультета юриспруденции и ювенальной юстиции*. 2011. Вып. 6. С. 93-98.
95. Члевик О. Особливості свободи як принципу конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 55-66.
96. Чухвичев Д. В. Законотворческое познание и его роль в процессе законотворчества. *Гражданин и право*. 2011. № 7. С. 21-32.
97. Швець М. Нова технологія законотворення. *Право України*. 2003. № 3. С. 3-9.
98. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні: моногр. Реферат, 2007. 640 с.
99. Шершун К. П. Євроінтеграція у світлі конституційного регулювання економічних відносин. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 97-101.
100. Шпакович О. М. Роль міжнародних економічних організацій в правотворчому процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 213 с.
101. Юрах В. М. Про перспективу кодифікації законодавства стосовно фінансування виборчого процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 108-114.
102. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 29-42.
103. Яценко Р. Ю. Правотворчість в умовах перехідного суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 18.
104. Яценко Р. Ю. Пряма правотворчість як вид правотворчості в сучасній Україні: поняття, ознаки, проблеми забезпечення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 43. С. 92-100.

ТЕМА 12. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Система права: поняття, ознаки та її структурні елементи.
- ❖ Загальна характеристика галузей та інститутів права.
- ❖ Система законодавства: поняття, ознаки та структура. Співвідношення системи права і системи законодавства.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура системи права.
- ✓ Загальні ознаки системи права та їх характеристика.
- ✓ Основні галузі права: загальна характеристика.
- ✓ Спільні та відмінні риси системи права та системи законодавства.
- ✓ Співвідношення норм міжнародного і національного права.
- ✓ Проблеми кодифікації законодавства України.
- ✓ Порівняльно-правове дослідження понять «приватність» та «особисте життя».

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Система законодавства: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Система права та система законодавства: співвідношення та перспективи розвитку».
- ◆ «Загальна характеристика основних галузей права».
- ◆ «Конституція України в ієрархічній структурі законодавства».
- ◆ «Система права та правова система: особливості взаємозв'язку та взаємовпливу».
- ◆ «Реалізація права на доступ до публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу».
- ◆ «Доступність законодавства — передумова правової поінформованості суспільства».
- ◆ «Системно-структурний підхід під час вивчення окремих галузей права».
- ◆ «Розвиток громадянського суспільства та сучасне приватне право України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Національне законодавство як система.
- Наукові дослідження структури і системи права.
- Поняття та елементи правової системи.

- Колізія наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації.
- Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Об'єктивно зумовлена внутрішня організація права певного суспільства, яка полягає в єдності і погодженості усіх юридичних норм та диференціації їх за галузями, підгалузями та інститутами – це:*

- а) система права;
- б) політична система;
- в) правова система;
- г) система законодавства;
- д) правова сім'я.

2. *Поділ системи права на відносно самостійні елементи та наявність між ними певних рівнів ієрархії – це:*

- а) органічна єдність та узгодженість;
- б) стабільність та динамізм;
- в) структурна різноманітність;
- г) диференціація та структурна ієрархічність;
- д) об'єктивна зумовленість.

3. *Ознакою системи права є:*

- а) суб'єктивна зумовленість;
- б) структурне одноманіття;
- в) диференціація;
- г) стабільність та динамізм;
- д) координація.

4. *Ознака системи права, яка реально існує у зв'язку з особливостями економічного та соціально-політичного розвитку; не створюється за розсудом людей – це:*

- а) стабільність і динамізм;
- б) органічна єдність і узгодженість;
- в) об'єктивна зумовленість;
- г) структурна різноманітність;
- д) диференціація і структурна ієрархічність.

5. *Елементами системи права є:*

- а) галузі права, норми права, галузі законодавства;
- б) інститути права, підгалузі права, норми права, галузі законодавства;
- в) норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права;

- г) норми права, інститути права, підгалузі права, галузі законодавства, спеціальне законодавство;
- д) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона.

6. До елементів системи права належать:

- а) підгалузі права;
- б) суб'єктивне право;
- в) об'єктивне право;
- г) правова сім'я;
- д) обов'язок.

7. Основним критерієм для розподілу системи права за галузями є:

- а) правова регламентованість;
- б) предмет і метод правового регулювання;
- в) характер джерел права;
- г) специфіка врегульованих суспільних відносин;
- д) характер типу права.

8. Правове регулювання – це:

- а) здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку;
- б) сукупність суспільних відносин, урегульованих правом;
- в) система всіх державно-правових (юридичних) засобів, за допомогою яких держава здійснює владний вплив на суспільні відносини;
- г) система юридичних норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання;
- д) сукупність засобів, прийомів, за допомогою яких право впливає на однорідні суспільні відносини.

9. Сукупність засобів та способів правового впливу на суспільні відносини – це:

- а) спосіб правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;
- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) метод правового регулювання;
- д) засіб правового регулювання.

10. Метод правового регулювання характеризується специфічними ознаками:

а) вони є найбільш важливими, значущими для суспільства (тобто зберігають його розвиток, безпеку людини та ін.);

б) мають однорідний, типовий вираз (наприклад, коли відносини певного роду мають майновий чи управлінський характер);

в) придатні для регулювання нормами права (на відміну від тих відносин, що регулюються іншими засобами регулювання нормами моралі, звичаями тощо і не потребують державно-правового втручання);

г) визначає особливості порядку, нормативних підстав та юридичних фактів, необхідних для виникнення і реалізації учасниками суспільних відносин відповідних юридичних наслідків – їх суб'єктивних прав, обов'язків або юридичної відповідальності;

д) мають певний зовнішній прояв і придатні для контролю з боку інститутів суспільства і держави.

11. До головних (первинних) методів правового регулювання належать:

а) загальний та спеціальний;

б) диспозитивний та імперативний;

в) самостійний та безпосередній;

г) зовнішній та внутрішній;

д) первинний та вторинний.

12. Метод правового регулювання, що побудований на засадах влади та підпорядкування, який припускає заборони, обов'язки, покарання – це:

а) спосіб правового регулювання;

б) диспозитивний метод правового регулювання;

в) імперативний метод правового регулювання;

г) метод правового регулювання;

д) засіб правового регулювання.

13. Імперативний метод правового регулювання притаманний:

а) цивільному праву України;

б) сімейному праву України;

в) кримінальному праву України;

г) авторському праву України;

д) комерційному праву України.

14. Надає суб'єктам відому альтернативну можливість вибору варіантів поведінки в межах закону – це:

а) рекомендаційний метод правового регулювання;

б) диспозитивний метод правового регулювання;

- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) альтернативний метод правового регулювання;
- д) метод заохочення.

15. Метод, типовий для процесуальних галузей права, де позивач і відповідач, інші учасники судового розгляду знаходяться в однаковому процесуальному становищі один перед одним, законом і судом, їхні відносини характеризуються самостійністю – це:

- а) автономний метод правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;
- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) альтернативний метод правового регулювання;
- д) метод автономії і рівності сторін метод заохочення.

16. Уособлена сукупність норм, спрямована на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин – це:

- а) правова система;
- б) галузь права;
- в) підгалузь права;
- г) система законодавства;
- д) інститут права.

17. Характерною рисою галузі права є положення про те, що галузь права:

- а) не охоплює певну якісно однорідну сферу суспільних відносин;
- б) має відносно самостійну сукупність юридичних норм-диспозицій, що визначають умови їх реалізації, та своєрідних санкцій;
- в) включає один інститут права;
- г) володіє лише різними режимами правового регулювання, які забезпечують ефективність дії як галузі в цілому;
- д) відокремлена сукупність норм права, які регулюють певні якісно однорідні суспільні відносини.

18. Підсистема права, що регулює відносини у сфері індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою переважно диспозитивного методу регулювання – це:

- а) процесуальне право;
- б) приватне право;
- в) публічне право;
- г) матеріальне право;
- д) індивідуальне право.

19. Однією з основних ознак приватного права є:

- а) перевага диспозитивних норм, розрахованих на самовідповідальність за своїми обов'язками і діями;
- б) спрямованість на задоволення публічних інтересів;
- в) однобічне волевиявлення;
- г) перевага обов'язкової форми регулювання;
- д) ієрархічність відносин між суб'єктами права.

20. Галуззю приватного права є:

- а) конституційне право;
- б) фінансове право;
- в) цивільне право;
- г) міжнародне гуманітарне право;
- д) кримінальне право.

21. Цивільне право – це:

а) система юридичних норм, що регулюють судочинство у справах про захист порушених і оспорюваних прав, свобод і законних інтересів громадян, організацій та інших суб'єктів цивільних, трудових та інших правовідносин;

б) система юридичних норм, що регулюють правовідносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства в результаті оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності представників влади;

в) система правових норм, що регулюють майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини й особисті права та охороняють особисті права суб'єктів права шляхом створення умов для оцінки і відшкодування заподіяної шкоди в майновому еквіваленті;

г) система правових норм, які регулюють суспільні відносини, що формуються в ході забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації, охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі здійснення ними управління соціально-економічним і адміністративно-політичним розвитком;

д) система юридичних норм, що регулюють відносини, засновані на угоді між працівником і роботодавцем про особисте виконання працівником за оплату роботи з певної спеціальності, кваліфікації або посади, а також відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими.

22. Трудове право – це:

а) система правових норм, що охороняють від злочинних зазіхань права і свободи людини і громадянина, конституційний лад, усі види власності, установлюють міру кримінальної відповідальності за їх вчинення;

б) система юридичних норм, що регулюють відносини, засновані на угоді між працівником і роботодавцем про особисте виконання працівником за оплати роботи з певної спеціальності, кваліфікації або посади, а також відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими;

в) система правових норм, що регулюють майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини й особисті права та охороняють особисті права суб'єктів права шляхом створення умов для оцінки і відшкодування заподіяної шкоди в майновому еквіваленті;

г) сукупність правових норм, що регулюють правове положення особи, основи організації суспільного і державного ладу, системи органів держави і місцевого самоврядування, механізми здійснення державної влади;

д) система юридичних норм, що регулюють правовідносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства в результаті оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності представників влади.

23. Система юридичних норм, що регулюють судочинство у справах про захист порушених і оспорюваних прав, свобод і законних інтересів громадян, організацій та інших суб'єктів цивільних, трудових та інших правовідносин – це:

- а) цивільне право;
- б) цивільно-процесуальне право;
- в) адміністративне право;
- г) адміністративно-процесуальне право;
- д) кримінально-процесуальне право.

24. Сучасна правова система України виключає існування такої галузі права:

- а) конституційно-процесуальне право;
- б) цивільно-процесуальне право;
- в) сімейно-процесуальне право;
- г) кримінально-процесуальне право;
- д) адміністративно-деліктне права.

25. Сукупність правових норм різних галузей права, предметом регулювання яких є відносини у сфері реалізації суспільних, державних та міждержавних інтересів за допомогою переважно імперативного методу регулювання – це:

- а) процесуальне право;
- б) приватне право;
- в) публічне право;
- г) матеріальне право;
- д) організаційне право.

26. Характерною ознакою публічного права є:

- а) забезпечення приватних інтересів;
- б) перевага імперативного методу регулювання;
- в) юридична рівність сторін;
- г) задоволення загального (публічного, державного) інтересу;
- д) волевиявлення різних суб'єктів.

27. До основних ознак публічного права належить:

- а) спрямованість на задоволення приватних інтересів;
- б) вільне волевиявлення усіх сторін;
- в) перевага директивно-обов'язкових норм, розрахованих на пряме застосування санкцій;
- г) диспозитивний метод регулювання;
- д) юридична рівність між суб'єктами права.

28. До галузей публічного права належить:

- а) цивільне право;
- б) сімейне право;
- в) господарське право;
- г) авторське право;
- д) конституційне право.

29. Сукупність правових норм, що регулюють правове положення особи, основи організації суспільного і державного ладу, системи органів держави і місцевого самоврядування, механізми здійснення державної влади – це:

- а) адміністративне право;
- б) конституційне право;
- в) цивільне право;
- г) кримінальне право;
- д) кримінально-виконавче право.

30. Сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності органів держави – це:

- а) державне право;
- б) цивільне право;
- в) адміністративне право;
- г) кримінальне право;
- д) міжнародне право.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правова система і система права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Політична система	Підсистема права, що регулює державні, міждержавні та суспільні відносини.
2.	Правова система	Підсистема права, що регулює майново-вартісні відносини, які виникають із приводу духовних благ і пов'язані з особистістю їх учасників.
3.	Система права	Упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють (або протидіють) у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі.
4.	Публічне право	Це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридична техніка, правова культура, стан законності та її деформації, правопорядок та ін.).
5.	Приватне право	Відносно самостійна сукупність юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання.
6.	Галузь права	Внутрішня структура права, яка складається з взаємозалежних норм, логічно розподілених за галузями, підгалузями та інститутами.
7.	Підгалузь права	Це система всіх упорядкованих певним чином законів даної країни, а також міжнародних договорів, ратифікованих парламентом.
8.	Інститут права	Система нормативних розпоряджень галузі законодавства, які регулюють певну сукупність суспільних відносин.
9.	Законодавство держави	Система однорідних предметно пов'язаних інститутів певної галузі права.
10.	Інститут законодавства	Система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Галузі права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Адміністративне право		Частина національної системи права. У процесі укладання державою різних міжнародних договорів (угод, конвенцій), підписання міжнародних декларацій, вступу до міжнародних організацій (вступ України в РЄ).
2.	Конституційне право		Система правових норм, які охороняють від злочинних посягань на права і свободи людини і громадянина, конституційний лад, усі види власності та ін., встановлюючи міру кримінальної відповідальності за їх вчинення.
3.	Цивільне право		Система норм права, яка регулює порядок розгляду і вирішення судом цивільних справ, а також порядок виконання судових рішень.
4.	Кримінальне право		Система принципів і норм Конституції, які закріплюють основи суспільного і державного ладу, форму правління і державного устрою, механізм здійснення державної влади, правове становище особи.
5.	Міжнародне право		Система правових норм, які регулюють управлінські відносини у сфері здійснення виконавчої влади, розпорядчої діяльності державного апарату, його взаємовідносини з іншими державними та недержавними організаціями і громадянами.
6.	Господарське право		Система норм права, яка регулює порядок діяльності правоохоронних органів і судів у зв'язку з розкриттям злочинів, розслідуванням кримінальних справ, їхнім розглядом у суді й винесенням вироку.
7.	Трудове право		Система правових норм, які регулюють майнові й особисті немайнові відносини, що укладаються між фізичними та юридичними особами як рівноправними.

8.	Житлове право		Система норм права, яка регулює порядок діяльності правоохоронних органів і судів у зв'язку з розкриттям злочинів, розслідуванням кримінальних справ, їхнім розглядом у суді й винесенням вироку.
9.	Цивільне процесуальне право		Сукупність норм, які регулюють суспільні відносини із задоволення потреб громадян у житлі, його використанню, збереженню, експлуатації і ремонту в державному, кооперативному та приватному житловому фонді України.
10.	Кримінально-процесуальне право		Система норм права, яка регулює порядок розгляду і вирішення судом цивільних справ, а також порядок виконання судових рішень.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Система права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Елементи правової системи суспільства	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Підсистеми функціонування правової системи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
3.	Елементи системи права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

4.	Методи правового регулювання	1)	
		2)	
5.	Критерії віднесення норм до приватного чи публічного права	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
6.	Підсистеми права	1)	2)
		3)	4)
7.	Галузі приватного права	1)	5)
		2)	6)
		3)	7)
		4)	8)
8.	Галузі публічного права	1)	5)
		2)	6)
		3)	7)
9.	Процесуальні галузі права	1)	4)
		2)	5)
		3)	6)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Підсистеми та інститути права:

	Предмет регулювання публічного права	
2.	Ознаки публічного права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
3.	Предмет регулювання приватного права	
4.	Ознаки приватного права	1)
		2)
		3)

		4)
		5)
5	Інститути права за сферою поширення	1)
		2)
6	Інститути права за функціональною роллю	1)
		2)
7	Інститути права за субординацією у правовому регулюванні	1)
		2)
8	Відмінності між правовою системою і системою права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
9	Структура системи законодавства	1)
		2)
		3)
10	Форми систематизації нормативно-правових актів	1)
		2)
		3)

VII. Словникова робота:

система права, законодавство, система законодавства, система юридичних наук, правова система, структура системи права, норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права, структура системи законодавства, інститут законодавства, галузь законодавства, публічне право, приватне право, публічно-правові відносини, ознаки публічного права, ознаки приватного права, суб'єктами приватного права, суб'єкт публічного права, базова галузь права, профілюючі галузі права, спеціальні галузі права, комплексні галузі права, галузь матеріального права, галузь процесуального права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, кримінально-виконавче право, міжгалузевий інститут права, субінститут права, національне право, інститут законодавства, міжнародне право, технічні норми, мораль, звичай, релігія, корпоративні норми.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.

Спеціалізована література:

1. Baltag D., Ichim G. Dreptul suplu – valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 11-18.
2. Bondarenko V., Yesimov S., Pustova N. Administrative and legal regulation of the transfer of confidential information within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4, ч. 1. С. 18-23.
3. Byelov D. «Legal space of the state», «constitutional space of the state»: value legal categories. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2, ч. 1. С. 42-46.
4. Edilieva M. Directions of improvement of the state information policy during modernization of the political system. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 137-143.
5. Gureu V. Rolul principiilor în sistemul administrației ministeriale: prioritate națională a statului pentru integrarea europeană. *Legea si Viata*. 2017. № 7, ч. 1. С. 22-26.
6. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
7. Lapkin A. Pre-judicial investigation in system of functions of prosecutor's office in Ukraine. *Legea si Viata*. 2016. № 5, ч. 3. С. 31-35.
8. Lipitchuk O. Judicial system in the interwar Poland (1918-1939): the sources of the research. *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 94-99.
9. Lukyanova H. Complementary-holistic concept of law-understanding in the system of legal knowledge. *Legea si Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 70-73.

10. Ryabova M. Legal relationship as a system. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 61-63.
11. Tsybulnik N. Administrative and legal basis implementation of public procurement. *Sciences of Europe*. 2017. № 19, ч. 2. С. 35-38.
12. Yaruniv M. Free will as praxeological basis of forming the state of social and democratic orientation. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 2. С. 155-158.
13. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип.62. С. 164-171.
14. Агафонова Н. Система основных процедур и стадий конституционного реформационного процесса. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 2. С. 3-6.
15. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
16. Апаров А. М. Адміністративно-процесуальне право: формування концепції галузі права. *Право та державне управління*. 2013. № 3. С. 27-30.
17. Барикова А. Роль парламента и публичной администрации в процессе систематизации права электронных коммуникаций. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 21-57.
18. Басай О. В. Система засад цивільного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 375-381.
19. Битяк Ю., Бойко І., Писаренко Н. Система адміністративного права. *Право України*. 2017. № 12. С. 173-183.
20. Бошицький Ю. Л. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 616 с.
21. Воронин М. В. Основания и проявления системности права: моногр. Москва: ЮРЛИТИНФОРМ, 2016. 196 с.
22. Воронова Л. Конституція України і фінансове законодавство. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 111-124.
23. Галузо В. Н. Декодификация таможенного законодательства: pro et contra. *Закон и право*. 2011. № 6. С. 19-20.
24. Гетьман Є. Консолідація як форма систематизації законодавства України. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 21-28.
25. Гончарук О. В. Дихотомія права: право публічне та право приватне: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. 207 с.
26. Добробог Л. М. Систематизація законодавства як іманентність процесу утворення галузі права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 3. С. 5-9.
27. Довгерт А. С. Система приватного права України між минулим та майбутнім. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 64-67.

28. Дупай Я. М. Доступність законодавства – передумова правової поінформованості суспільства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 38-44.
29. Дякина И. А. Служебное право как комплексная отрасль: дис. ... д-ра юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2007. 330 с.
30. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Вступ до теорії правових систем: моногр. Київ: Юрид. думка, 2006. 432 с.
31. Іванченко О. П. Систематизація законодавства: особливості сучасного етапу розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 11. С. 39-46.
32. Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 2. С. 62-79.
33. Каращук К. Поняття та проблеми кодифікації законодавства України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 124-131.
34. Клімовський С. С. Порівняльно-правове дослідження понять «приватність» та «особисте життя». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 44-51.
35. Кравченко Н. В. Становлення інституту вітчизняного омбудсмена з прав інвалідів: імплементація міжнародно-правових принципів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 153-158.
36. Л. В. Бицюра. Гармонізація законодавства у процесі конструювання національної правової системи: загальнотеоретичний вимір. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 3-8.
37. Лилак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації. *Право України*. 2001. № 8. С. 48-51.
38. Липинский Д. А. О системе права и видах юридической ответственности. *Правоведение*. 2003. № 2. С. 27-37.
39. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 17 с.
40. Лук'янець Д. Про структуру системи права. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 12. С. 112-114.
41. Лук'янов Д. В. Права людини в релігійних правових системах. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 30-34.
42. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27-35.
43. Луць Л. Структура правової системи суспільства: загальнотеоретичні аспекти. *Право України*. 2002. № 9. С. 7-10.
44. Малько А. В. Теория правовых актов: необходимость и пути создания. *Государство и право*. 2012. № 2. С. 15-24.

45. Мальцев В. В. Понятие и место уголовного права в системе отраслей права. *Государство и право*. 2000. № 5. С. 49-56.
46. Мальцев В. В. Право как нормативно-деятельная система. *Правоведение*. 2003. № 2. С. 14-26.
47. Мельник В. Конституція України в ієрархічній структурі законодавства: науково-теоретичний аспект. *Право України*. 2009. № 5. С. 61-66.
48. Мельник О. Г. Фактичні склади як система юридичних фактів, що є підставою виникнення та зміни правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 19-21.
49. Мирошниченко М. Ідентичність – легітимність – правопорядок: до проблеми реформування правової системи України. *Право України*. 2003. № 5. С. 31-36.
50. Моргунов О. А. Поняття та система джерел спортивного права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 624-629.
51. Нижник Н. Секторальний правовий моніторинг у теорії законотворчості: постановка питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 45-52.
52. Носенко О. В. Інститути конституційного права України: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 206 с.
53. Олейников С. М. До аналізу чинників системи законодавства. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2015. Вип. 2. С. 17-25.
54. Онищук І. І. Правовий моніторинг: методи соціологічного дослідження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 9. С. 33-40.
55. Оніщенко Н. М. До питання про авторитет діючого законодавства (теоретичні засади, практичні передумови, перспективі зміцнення). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 27-32.
56. Осипов М. Ю. Понятие, основные структурные элементы и формы систематизации законодательства. *Право и политика*. 2011. № 3. С. 448-457.
57. Основы публичного права: моногр. / М. Ориу; [сост.: Р. С. Куракин и др.]. Москва: ИНФРА-М, 2013. 572 с.
58. Павко А. Джерела права у правових системах сучасного світу. *Віче*. 2010. № 8. С. 11-14.
59. Павлюк А. Правова, реальність як нормативно – ціннісна та/або метанормативна система. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 107-120.
60. Пархоменко Н. Взаємодія міжнародного, європейського та національного права: теоретичні засади. *Право України*. 2014. № 5. С. 52-61.

61. Педбко Ю. С. Предмет та система адміністративного права: окремі дискусійні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 28-36.
62. Пекарь Л. Систематизація законодавства. *Законність*. 2003. № 7. С. 17-19.
63. Пестов Р. А. Институты церковного права в государственно-конфессиональных отношениях: дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2006. 130 с.
64. Петришин О. В., Погребняк С. П. Система права: загальнотеоретична характеристика. *Право України*. 2017. № 5. С. 9-17.
65. Петров Д. Е. Дифференциация системы права / Д. Е. Петров; под ред. И. Н. Сенякина. Саратов: Изд-во ФГБОУ ВПО «Саратовская государственная юридическая академия», 2014. 160 с.
66. Петров Д. Е. Отрасль права: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2001. 205 с.
67. Пляхимович И. И. Свод законов Беларуси: основные черты. *Государство и право*. 2011. № 6. С. 67-75.
68. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 12. С. 3-17.
69. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
70. Поленина С. В. Взаимодействие системы права и системы законодательства в современной России. *Государство и право*. 1999. № 9-14.
71. Правовая политика. Право. Правовая система: моногр. / Р. С. Байниязов и др.; под ред. А. В. Малько. Москва: Юрлитинформ, 2013. 342 с.
72. Прилипко С. Н. Систематизация законодательства в инновационной сфере как вектор государственной политики. *Право интеллектуальной собственности*. 2013. № 3. С. 16-20.
73. Пушкіна О. Особисті права людини в конституційному законодавстві України. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 17-25.
74. Пылаева В. Система принципов деятельности органов исполнительной власти в Украине: проблемы правового закрепления. *Leges si Viata*. 2016. № 1, ч. 2. С. 87-91.
75. Рабінович А. Господарське право в системі права України: можливості дослідження засобами компаративістики. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 24-28.
76. Рахимов М. З. Развитие законодательства Республики Таджикистан в период независимости. *Журнал российского права*. 2013. № 2. С. 102-109.
77. Рогач О. Я. Сучасні підходи до системи права і законодавства ЗУНР Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. *Право*. 2016. № 1. С. 135-172.

78. Рудаков А. А. Кодификация конституционного законодательства. *Административное и муниципальное право*. 2013. № 2. С. 143-146.
79. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
80. Саракуца М. О. Система джерел права Європейського союзу. *Право і Безпека*. 2010. № 4. С. 27-31.
81. Сафина С. Б. Система законодательства республики в составе Российской Федерации: природа и содержание. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2013. № 1. С. 51-55.
82. Светличная Ю. Систематизация и модернизация инвестиционного законодательства Украины. *Leges si Viata*. 2017. № 10, ч. 2. С. 76-79.
83. Селіванов В. Розмежування і взаємодія публічного і приватного права в системі права України. *Право України*. 1996. № 12. С. 27-31.
84. Семений Е. Современная система субъектов публичной администрации в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 7, ч. 2. С. 97-101.
85. Семініхін І. В. Правова доктрина в релігійних системах (на прикладі мусульманського права). *Форум права*. 2013. № 3. С. 552-266.
86. Сивий Р. Б. Приватне право в системі права України: поняття, критерії виокремлення, структура: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 231 с.
87. Сібільов М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин. *Право України*. 2014. № 2. С. 34-44.
88. Соловьев С. Г. К вопросу о комплексности предмета и о методах муниципальной отрасли права. *Конституционное и муниципальное право*. 2011. № 9. С. 17-20.
89. Соляр С. Систематизація законодавства України у сфері об'єднання громадян. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 35-45.
90. Сорокин В. Д. К понятию правовой системы. *Правоведение*. 2003. № 2. С. 11-13.
91. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: загальна характеристика понять та сутність взаємозв'язку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 130-137.
92. Суходубова І. Гармонійне співвідношення стабільності і динамізму законодавства як умова його якості та ефективності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 329-336.
93. Тарасова А. Е. Жилищное право как частно-публичная отрасль права. *Жилищное право*. 2011. № 3. С. 5-30.
94. Тихомиров Ю. А. Емельянец В. П. Аюрова А. А. Эффективность законодательства: вопросы теории и практики: моногр. Москва: ИНФРА-М, 2015. 331 с.

95. Тімченко С. В. Моделі інституту адміністративної юстиції в загальноєвропейських системах права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 155-157.
96. Тополевський Р. Б. Регіональна система джерел права (на прикладі Європейської правової системи). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 23-32.
97. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
98. Топоркова М. М. Особливості системи законодавства щодо регулювання відносин з постачання природного газу побутовому споживачу. *Вісник Маріупольського державного університету*. *Право*. 2015. Вип. 9-10. С. 113-122.
99. Тунтула А. С., Шлычек А. Ю. Система новых доктрин и концепций правового статуса молодежи: приглашение к дискуссии. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 38. С. 46-66.
100. Умнова И. А. Отрасли права нового поколения в условиях глобализации права и усиления взаимодействия международного публичного и конституционного права. *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*. 2013. № 1. С. 16-29.
101. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
102. Федоренко В. Теоретико-методологічні проблеми системи сучасного конституційного права України. *Право України*. 2007. № 2. С. 21-25.
103. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: моногр. Харків: Право, 2008. 160 с.
104. Хомюк Н. Система джерел права: деякі теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 58. С. 27-33.
105. Шальмин М. С. Нормы права в системе соционормативного регулирования: проблемы соотношения и взаимодействия: дис. ... канд. юрид. наук. Абакан, 2006. 144 с.
106. Шаповалов А. А. Отрасль современного российского права: вопросы теории: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2011. 155 с.
107. Ширант А. А. Система галузевих принципів права соціального забезпечення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 18. С. 564-571.
108. Юрах В. М. Про перспективу кодифікації законодавства стосовно фінансування виборчого процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 108-114.

ТЕМА 13. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, види. Відмінність нормативно-правового акта від інших актів (документів) правового характеру.
- ❖ Закон як вид нормативно-правового акта: поняття, ознаки, види. Кодекс як особливий вид закону.
- ❖ Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, види.
- ❖ Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб.

Скласти схеми:

- ✓ Види нормативних актів.
- ✓ Відмінність нормативно-правового акта від інших актів правового характеру.
- ✓ Класифікація законів та їх характеристика.
- ✓ Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, види.
- ✓ Межі чинності нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб.

Теми рефератів:

- ◆ «Нормативно-правові акти та критерії їх законності».
- ◆ «Юридична природа законів та підзаконних актів».
- ◆ «Особливості функціонування нормативно-правових актів за колом осіб».
- ◆ «Причини та передумови створення нормативно-правового акта».
- ◆ «Екстериторіальна дія нормативно-правового акта: позитивні та проблемні аспекти».
- ◆ «Зовнішня форма (джерело) права у правових системах світу».
- ◆ «Перші нормативно-правові акти в історії України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Основні підходи до розуміння поняття «нормативно-правовий акт».
- Державна реєстрація нормативно-правових актів та вступ їх у дію.
- Удосконалення нормативно-правових актів України шляхом посилення вимог до їх якості.
- Проблеми інкорпорації нормативно-правових актів України.
- Закон України «Про нормативно-правові акти» як засіб удосконалення якості нормативно-правових актів та процесу нормотворчості.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Основним джерелом права на сучасному етапі розвитку національної правової системи України є:

- а) нормативно-правовий акт;
- б) судовий прецедент;
- в) правова доктрина;
- г) нормативно-правовий договір;
- д) правовий звичай.

2. Законодавство – це:

- а) сукупність правових норм, предметом регулювання яких є певна сфера суспільних відносин, що потребує юридично однорідних прийомів впливу;
- б) сукупність нормативно-правових актів вищих органів державної влади і управління: закони і постанови парламенту, укази президента, постанови уряду;
- в) сукупність правових норм, предметом регулювання яких є різні види суспільних відносин, що потребують різноманітних засобів впливу;
- г) система норм, принципів, встановлених або визнаних державою в якості регулятора суспільних відносин;
- д) сукупність законів, звичаїв та судових прецедентів.

3. Найвищу юридичну силу в правовій системі сучасної Української держави має:

- а) Конституція України;
- б) міжнародний договір;
- в) кодифікований законодавчий акт;
- г) постанова Верховної Ради України;
- д) закон України.

4. Яке визначення розкриває поняття «Закон України»:

- а) нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку Верховною Радою України, який визначає відправні засади регулювання суспільних відносин;
- б) нормативно-правовий акт, що регулює найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил, приймається в установленому порядку Верховною Радою України, Верховною Радою АРК, має вищу юридичну силу;
- в) нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку Верховною Радою України або схвалений безпосередньо народом на всеукраїнському референдумі, який визначає відправні засади регулювання суспільних відносин;

г) нормативно-правовий акт, що регулює найбільш значущі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки, приймається в установленому порядку Верховною Радою України, Верховною Радою АРК, безпосередньо народом, має вищу юридичну силу;

д) офіційний документ, що приймається в особливому порядку та регулює певне коло суспільних відносин.

5. Нормативні акти, затверджені законами, в яких узагальнюються і систематизуються норми права, що регулюють певну групу суспільних відносин:

- а) конституційні закони;
- б) звичайні закони;
- в) надзвичайні закони;
- г) кодифіковані закони;
- д) допоміжні закони.

6. За характером регулювання закони поділяються на:

- а) загальні і соціальні закони;
- б) органічні і виключні закони;
- в) конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні і процесуальні закони;
- г) закони прийняті в результаті референдуму і закони прийняті вищим законодавчим органом держави;
- д) конституційні і поточні закони.

7. Структурним елементом закону є, крім:

- а) назви закону;
- б) підпису відповідної посадової особи;
- в) заключної частина;
- г) правових приписи закону та наслідки їх невиконання;
- д) преамбули.

8. За юридичною силою закони класифікуються на:

- а) конституційні та поточні;
- б) органічні та виключні;
- в) загальні та соціальні;
- г) конституційні, адміністративні, цивільні та кримінальні;
- д) закони прийняті в результаті референдуму та закони прийняті вищим законодавчим органом держави.

9. За суб'єктами прийняття закони класифікують на:

- а) конституційні і поточні;
- б) органічні і виключні;
- в) загальні і соціальні;
- г) конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні і процесуальні;
- д) прийняті в результаті референдуму і прийняті вищим законодавчим органом держави.

10. Допоміжний вид законів за значенням в механізмі правового регулювання поділяють на :

- а) первинні, базові, ратифікаційні;
- б) реформуючі, імплетаційні, постійні, скасувальні;
- в) основні, базові, додаткові;
- г) реформуючі, імплементаційні, ратифікаційні, скасувальні;
- д) скасувальні, первинні, базові, реформуючі.

11. За предметом правового регулювання виокремлюють:

- а) закони прийняті в результаті референдуму і закони прийняті вищим законодавчим органом держави;
- б) конституційні, адміністративні, цивільні та кримінальні закони;
- в) загальні і соціальні закони;
- г) органічні і виключні закони;
- д) конституційні і поточні закони.

12. Відповідно до ст. 94 Конституції України Закон набирає чинності:

- а) зі спливом певного періоду після його опублікування;
- б) через п'ятнадцять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня опублікування.
- в) з настанням певної події;
- г) з дня його опублікування;
- д) через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня опублікування.

13. Днем оприлюднення закону за ординарним способом набуття чинності закону є:

- а) відповідний день оголошення його через радіо;
- б) відповідне число оголошення його через телебачення;
- в) відповідна година, виходу газети чи журналу;
- г) конкретна дата і час, якими датовані відповідні газета чи журнал;
- д) календарне число, яким датовані відповідні газета чи журнал.

14. *Екстраординарний спосіб набуття чинності законами визначається:*

- а) у самому законі, але у будь-якому разі закон не може набувати чинності раніше дня його опублікування;
- б) у Конституції України;
- в) у Цивільному кодексі України;
- г) у самому законі, але набуває чинності раніше дня його опублікування;
- д) в актах Президента України.

15. *Офіційний акт-документ, ухвалений уповноваженим суб'єктом у встановленому порядку та у визначеній формі, який регулює суспільні відносини – це:*

- а) закон;
- б) нормативний акт;
- в) постанова;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) указ.

16. *Юридична сила нормативно-правових актів залежить від:*

- а) місця прийняття нормативного акта;
- б) територіальної юрисдикції правотворчого органу;
- в) компетенції правотворчого органу та виду нормативно-правового акта;
- г) кола суб'єктів, на яких поширюються ці акти;
- д) його внутрішньої структури та змісту

17. *Серед зазначених елементів нормативно-правового акту факультативною є:*

- а) назва документу;
- б) дата прийняття;
- в) вид акту;
- г) розділ з легальними дефініціями;
- д) підпис відповідальних суб'єктів.

18. *Дія права визначається як:*

- а) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- б) змістовно-динамічна складова права, яка характеризує фактичну реалізацію його можливостей: регулятивний, інформаційно-психологічний, виховний, соціальний вплив на учасників суспільних відносин;
- в) розміщення прийнятого нормативно-правового акта в офіційному, друкованому виданні;

г) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;

д) кінцевий момент дії нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні.

19. У юридичній субординації з нормативно-правовим актом перебувають піднормативні акти:

а) інтерпретаційні, офіційні акти;

б) регулюючі, індивідуальні, ратифіковані;

в) інтерпретаційні акти, індивідуальні акти правозастосування;

г) нормотворчі, ратифіковані, регулюючі акти;

д) інтерпретаційні, регулюючі, індивідуальні акти.

20. Дією нормативно-правового акту є:

а) положення, відповідно до якого перегляду підлягають всі юридичні факти та правовідносини, які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;

б) динамічна характеристика дії нормативно-правового акта в часі, яка пов'язана з можливістю чи неможливістю застосування нормативно-правового акта до конкретних обставин минулого, теперішнього і майбутнього;

в) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;

г) обов'язковість його виконання впродовж певного часу, на певній території та щодо конкретного кола осіб, органів, організацій;

д) поширення приписів нового нормативно-правового акта.

21. За сферою дії нормативно-правові акти класифікуються на:

а) конституційні та поточні;

б) органічні та виключні;

в) загальні та соціальні;

г) конституційні, адміністративні, цивільні та кримінальні;

д) загальнообов'язкові, спеціальні та локальні.

22. Нормативно-правові акти діють за:

а) територіальним та екстериторіальним принципами;

б) принципом законів;

в) принципом територіальності;

г) універсальним та територіальним принципами;

д) принципом невідворотності.

23. *Ультраактивна форма дії нормативно-правового акта передбачає, що:*

- а) правові наслідки можуть наступити у випадку недотримання правових приписів;
- б) норми діють і належать до застосування в конкретній життєвій ситуації;
- в) акт, що втратив юридичну чинність і за спеціальною вказівкою нового акта продовжує поширювати свою дію на старі триваючі факти з окремих питань;
- г) дію принципу «дозволено все, що не заборонено законом»;
- д) розширення предмету правового регулювання певного нормативно-правового акта.

24. *Перспективною дією нового нормативно-правового акта є:*

- а) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- б) поширення приписів нового нормативно-правового акта лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності;
- в) формально скасований нормативно-правовий акт, який продовжує регулювати відносини, що виникли на його підставі і після дати набуття чинності нового нормативно-правового акта;
- г) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта, внаслідок певних обставин у порядку, передбаченому законодавством;
- д) скасований нормативно-правовий акт, який застосовується зазвичай тоді, коли необхідно враховувати інтереси осіб, що вступили у правовідносини до видання нового нормативного акта.

25. *Напрямом дії нормативно-правового акта у часі є:*

- а) динамічна характеристика дії нормативно-правового акта в часі, яка пов'язана з можливістю чи неможливістю застосування нормативно-правового акта до конкретних обставин минулого, теперішнього і майбутнього;
- б) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- в) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;

г) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;

д) юридичний факт (момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу.

26. Нормативно-правові акти за часом дії поділяються на:

- а) органічні та виключні;
- б) постійні та тимчасові;
- в) загальні та соціальні;
- г) конституційні та поточні;
- д) загальні та спеціальні.

27. Систематизований акт, який встановлює структуру та функції певного органу, визначає порядок певної діяльності – це:

- а) інструкція;
- б) правила;
- в) перелік;
- г) положення;
- д) порядок.

28. Часові характеристики дії нормативно-правового акта називають:

- а) змістовними;
- б) темпоральними;
- в) статичними;
- г) екстраординарними;
- д) динамічними.

29. Зворотною дією нормативно-правового акта є:

а) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;

б) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;

в) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;

г) кінцевий момент життя нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні;

д) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта, внаслідок певних обставин у порядку, передбаченому законодавством.

30. Відносна зворотна дія в часі нормативно-правового акта полягає в:

а) перегляді всіх юридичних фактів та правовідносин які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;

б) перегляді лише фактів та правовідносин минулого, які виникли з певної дати або події;

в) поширенні дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і випливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;

г) поширенні приписів нового нормативно-правового акта, який впливає лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності;

д) формально скасованому нормативно-правовому акті, який продовжує регулювати відносини, що виникли на його підставі і після дати набуття чинності нового нормативно-правового акта.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити порівняльну таблицю. На основі опрацьованої літератури порівняти зазначені джерела права, самостійно обравши критерії порівняння.

Критерії порівняння	Нормативно-правовий акт	Правовий прецедент	Правовий звичай	Нормативно-правовий договір
1.				
2.				
3.				
4.				

Практичне завдання №2

Заповніть таблицю. Визначити види підзаконних нормативно-правових актів у відповідності з суб'єктами нормотворчості.

№	Назва суб'єкта	Назва підзаконних НПА
1.	<i>нормативно-правові акти Верховної Ради України</i>	
2.	<i>нормативно-правові акти</i>	

	<i>Президента України</i>	
3.	<i>нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України</i>	
4.	<i>нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади</i>	
5.	<i>нормативно-правові акти органів місцевої виконавчої влади</i>	
6.	<i>нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування</i>	
7.	<i>локальні нормативно-правові акти</i>	

VII. Словникова робота:

джерело права, нормативно-правовий акт, система нормативно-правових актів, ієрархія нормативно-правових актів, аналогія закону, аналогія права, індивідуально-правовий акт, юридична сила нормативно-правового акта, міжнародно-правові акти, закон, підзаконний нормативно-правовий акт, постійні закони, тимчасові закони, надзвичайні закони, конституційні закони, звичайні закони, інтерпретаційні акти, індивідуальні акти, постанова, указ, розпорядження, наказ, рішення, положення, інструкція, правила, порядок, перелік, законодавчий акт, пряма дія нормативно-правових актів, зворотна дія нормативно-правових актів, переживаюча дія нормативно-правових актів, відомчі акти, місцеві акти, локальні акти, призупинення чинності закону, територіальна дія нормативно-правового акта, екстериторіальна дія нормативно-правового акта, дія нормативно-правових актів за колом осіб, систематизація нормативно-правових актів, облік нормативно-правового матеріалу, консолідація, кодифікація, звід законів, інкорпорація, реформуючі закони, імплементаційні закони, ратифікаційні закони, базові закони, напрям темпоральної дії, зупинення дії нормативного акта, дія нормативно-правового акта у просторі.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Boguta E., Bogomolova V. Definirea conceptului de autoritate judecătorească în contextul reglementărilor constituționale. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 23-26.
2. Narasymiv O. Progress of implementation by Ukraine the ECHR decisions, in which the shortcomings of legislation in the field of constitutional law were indicated. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 68-72.
3. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 81-86.
4. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.
5. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18-23.
6. Адамчук О. Ф. Нормативно-правова регламентація адміністрування у сфері охорони здоров'я України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 85-88.
7. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 3-5.
8. Антошкіна В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку тлумачення правових норм крізь призму епох. *Право України*. 2017. № 3. С. 126-136.
9. Баранов А. В. Нормативные правовые акты органов государственной власти субъектов Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2006. 207 с.
10. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 17-20.
11. Берназюк І. М. До питання класифікації стратегічних актів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 27-31.
12. Богатова О. В. Нормативный правовой акт как источник права (теоретический аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 185 с.
13. Богачова Л. Л. Оприлюднення нормативно-правового акта як стадія підзаконного нормотворчого процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 18-21.
14. Болокан І. В. Загальні ознаки реалізації адміністративно-правових норм. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 112-116.
15. Буряк Я. Я. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій в Україні: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 16 с.

16. Буряк Я. Я. Розпорядження голови місцевої державної як підзаконний нормативно-правовий акт. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. 2013. Вип. 1. С. 3-10.
17. Ведяшкин С. В. Локальные нормативные правовые акты и их роль в установлении внутреннего трудового распорядка организации: дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 2001. 184 с.
18. Вилегжаніна М. В. Нормативно-правові акти в комунікаційному середовищі сучасної України: дис. ... канд. наук із соц. комун. Київ, 2011. 191 с.
19. Вилегжаніна М. Нормативно-правовий акт як особливий вид документа. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 281-287.
20. Вилегжаніна М.В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 1. С. 35-40.
21. Гарник Л. Л. Зупинення дії нормативно-правового акту (питання теорії та практики): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 155 с.
22. Гетьман Є. А. Види підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади іноземних держав. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 4. С. 15-18.
23. Гетьман Є. А. Ознаки нормативно-правового та підзаконного нормативно-правового акта та їх співвідношення. *Митна справа*. 2013. № 6 (22). С. 390-395.
24. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовими актами. *Форум права*. 2013. № 3. С. 106-113.
25. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 92-100.
26. Горбунова Л. М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 225 с.
27. Гримьч М. К вопросу о классификации судебных актов и их правотворческого значения. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 64-69.
28. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.
29. Дергільова О. Г. Правові акти: поняття, класифікація та соціальне призначення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 3-8.
30. Джоусе-Иванина М. Нормативно-правовой акт в системе источников российского права: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2010. 182 с.

31. Дутка Г. І. Закон у системі нормативно-правових актів України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 203 с.
32. Єрмоленко В. М. Підзаконні акти верховної ради України як джерело аграрного права. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право.* 2014. Вип. 197 (2). С. 29-35.
33. Железняк Н. А. Організаційно-правовий механізм здійснення контролю за додержанням законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2012. № 10. С. 7-15.
34. Житарев Є. В. Модельні нормативні акти в правовій сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 18 с.
35. Заплотинська Ю. Акти Кабінету Міністрів України в системі нормативно-правових актів: загальнотеоретичний та порівняльно-правовий аспекти. *Вісник Львівського університету.* 2013. Вип. 57. С. 36-42.
36. Зуев О. М. Незаконные нормативно-правовые акты в российской правовой системе: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2007. 189 с.
37. Иванов С. А. Соотношение закона и подзаконного нормативного правового акта: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 183 с.
38. Ільницький М. Адміністративно-правове регулювання оприлюднення нормативно-правових актів і забезпечення доступу до них в електронній формі за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2016. № 4, ч. 1. С. 98-103.
39. Калиновська Т. О. Нормативно-правові акти місцевих рад як органів місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 250 с.
40. Кармадонов К. С. Официальное опубликование нормативно-правовых актов как стадия правотворческого процесса: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 178 с.
41. Катрич Д. Классификация функций полиции сквозь призму законодательных актов Украины и Республики Молдова. *Leges si Viata.* 2017. № 12, ч. 2. С. 72-76.
42. Ковалева В. В. Нормативные правовые акты в механизме правового регулирования: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 196 с.
43. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 103-110.
44. Коростей В. Подзаконные акты: реальность и перспектива. *Право України.* 2001. № 9. С. 61-62.
45. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України.* 2012. № 9. С. 274-280.

46. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2015. 38 с.
47. Косович В. М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти: моногр. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 566 с.
48. Костенко М. А. Содержательно-правовая эквивалентность текстов нормативно-правовых актов (теоретико-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2001. 153 с.
49. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 16-19.
50. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
51. Крутько А. Л. Рівні правового регулювання народної законодавчої ініціативи: теоретико-правове співвідношення. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 15-21.
52. Кудрякова О. В. Правовые акты местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000. 190 с.
53. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
54. Куценко І. В. Підзаконні нормативно-правові акти в системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 16 с.
55. Куценко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку підзаконних актів в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 38. С. 116-123.
56. Лазнюк Н. В. Нормативно-правові акти центральних органів державного управління як джерело права. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. № 13. С. 215-219
57. Левчишина О. Л. Адміністративний договір в Україні: поняття, ознаки, зарубіжний досвід і пропозиції щодо вдосконалення. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 2. С. 117-121.
58. Легин Л. Нормативно-правовой акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 35-38.
59. Ленгер Я. І. Пріоритет нормативно-правового акту як спосіб розв'язання колізії. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 19-24.
60. Литвин І. І. Нормативно-правові акти, що регулюють адміністративні правовідносини у сфері надання освітніх послуг. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 156-159.
61. Лопатина С. Н. Правовые акты органов (должностных лиц) местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2000. 273 с.

62. Луцький Р. П. Нормативно-правовий акт як визначальна форма вираження позитивного права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 28. С. 13-17.
63. Любарець А. Ю. Підзаконні акти в адміністративній реформі. *Наше право*. 2013. № 12. С. 77-80.
64. Мандюк А. Юридическое значение индивидуальных административных актов. *Leges si Viata*. 2016. № 3, ч. 2. С. 43-46.
65. Мандюк О. О. Введення в дію індивідуальних адміністративних актів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 151-156.
66. Мандюк О. О. Історія становлення та розвитку поняття індивідуальних адміністративних актів в українській адміністративно-правовій науці. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 78-87.
67. Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-122.
68. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
69. Могілевський Л. Роль вищих органів державної влади у сфері видання нормативно-правових актів підзаконного характеру. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 145-151.
70. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34
71. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.
72. Носенко М. С. Оспаривание нормативных правовых актов в судах общей юрисдикции: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 178 с.
73. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: моногр. Харків: Право, 2014. 228 с.
74. Панченко В. В. Внутрішньогосподарські локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських підприємств як форма аграрного права: моногр. Харків : С. А. М., 2012. 163 с.
75. Пархоменко Н. М. Юридична сила: Основна властивість та один з критеріїв класифікації правових актів. *Правова держава*. 2001. № 13. С. 55-62.
76. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
77. Писаренко В. П. Організація контролю за виконанням нормативно-правових актів в органах виконавчої влади: дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2007. 221 с.

78. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 109-119.
79. Подковенко Т. Система законодавства України: стан та шляхи вдосконалення. *Підприємництво, господарство, право*. 2005. № 9. С. 40-44.
80. Поляков А. О. Порівняльна характеристика правових актів Європейського Союзу вторинного характеру. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 23-25.
81. Пушняк О. В. Визнання нормативно-правового акту нечинним як підстава припинення його чинності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 834-841.
82. Радченко О. І. Теоретико-правові аспекти класифікації підзаконних актів вищих органів державної влади України. *Юрист України*. 2011. № 1 (14). С. 24-32.
83. Радь О. І. Нормативні акти судової влади як джерела трудового права України: моногр. Львів: Вид-во Т. Сороки, 2017. 174 с.
84. Рибікова Г. В. Правова експертиза нормативно-правових актів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
85. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.
86. Рябченко Я. С. Оскарження нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві: моногр. / за заг. ред. В. В. Зуй. Харків: ФІНН, 2011. 136 с.
87. Савенко В. В. Експлікація теоретико-пізнавальної природи закону як основи права. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 3. С. 56-60.
88. Сердюк І. А. Вживання термінів «правовий акт» і «юридичний акт» у сучасній юридичній науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 24-27.
89. Сердюк І. А. Нормативно-правовий акт у співвідношенні з актом застосування актом тлумачення норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренко*. 2010. Вип. 3. С. 152-159.
90. Сидоренко А. Ю. До питання про кодифікацію як спосіб систематизації відомчих нормативних актів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 16-22.
91. Слуту Н. О некоторых проблемах, возникающих при обжаловании актов судебных исполнителей. *Leges si Viata*. 2016. № 2, ч. 1. С. 32-37.
92. Сырых Е. В. Общие критерии качества закона: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 221 с.
93. Фахрисламова Г. З. Правовые акты местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 2003. 210 с.

94. Форманюк В. В. Локальні нормативно-правові акти: моногр. Херсон: Грінь Д. С., 2014. 183 с.
95. Форманюк В. В. Поняття та види локальних нормативно-правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 18 с.
96. Цвік М. Про систему юридичних актів. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 4. С. 14-24.
97. Целлер Е. Питання структурної незалежності та судового діалогу в системах конфліктуєчих норм. *Право України*. 2016. № 2. С. 17-24.
98. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів органу конституційної юстиції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 59-61.
99. Чабан В. Адміністративний нормативно-правовий акт і адміністративний договір: юридична характеристика. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 6. С. 52-57.
100. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 228 с.
101. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
102. Шварцева М. І. Здійснення моніторингу національного законодавства України з боку парламентської асамблеї Ради Європи. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 3. С. 45-51.
103. Швачка Г. О. Правова природа нормативних актів Автономної Республіки Крим: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 189 с.
104. Шишкін В. Конституційні основи правового реагування органів державної влади на акти воєнної агресії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 214-222.
105. Шустакевич П. Доступ до публічної інформації як інструмент розвитку демократії в контексті європейських та польських нормативно-правових актів. *Право України*. 2016. № 2. С. 140-148.
106. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 187-197.
107. Щирба М. Ю. Темпоральна дія нормативно-правових актів України: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
108. Юлинецкая Ю. В. Кодификационно-интерпретационные особенности текстов международных нормативно-правовых актов: дис. ... канд. филол. наук. Одесса, 2005. 196 с.
109. Ясіновська А. Кодекси матеріального права: деякі теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету*. 2014. Вип. 59. С. 43-49.
110. Яценко В. Н. Применение подзаконных нормативных правовых актов в судебной деятельности: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2003. 193 с.

ТЕМА 14. ПРАВОВІДНОСИНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Правовідносини: поняття, ознаки та класифікація. Структура правовідносин.
- ❖ Суб'єкти правовідносин: поняття та види. Правосуб'єктність: поняття, елементи та їх характеристика.
- ❖ Юридичний факт: поняття, ознаки та види.

II. Скласти схеми:

- ✓ Зміст правовідносин.
- ✓ Характерні ознаки правовідносин.
- ✓ Юридичні факти та їх класифікація.
- ✓ Види правових відносин.
- ✓ Фактичний (юридичний) склад: ознаки та види.
- ✓ Теоретико-прикладні аспекти правоздатності та суб'єктивних прав особи.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Юридичні особи як суб'єкти правовідносин».
- ◆ «Правосуб'єктність фізичних осіб як суб'єктів правовідносин».
- ◆ «Правовідносини як динамічний елемент романо-германської правової сім'ї».
- ◆ «Межі здійснення правосуб'єктності юридичними особами України».
- ◆ «Діалектична єдність природи моральних і правових відносин».
- ◆ «Вихідні засади аналізу категорії «правовідносини»».
- ◆ «Правовідносини як елемент механізму правового регулювання».
- ◆ «Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як юридичні факти».
- ◆ «Поняття та особливості юридичних фактів у конституційному праві України».
- ◆ «Діалектична єдність природи моральних і правових відносин».
- ◆ «Поняття і ознаки публічних правовідносин».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Правовідносини особи з державою.
- Поняття і ознаки публічних правовідносин.
- Юридичні факти – підстави виникнення.
- Поняття правоздатності суб'єкта права.
- Класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Біосоціальна істота, продукт і суб'єкт суспільних відносин – це:

- а) істота;
- б) індивід;
- в) особа;
- г) фізична особа;
- д) людина.

2. Носієм прав та свобод людини є:

- а) усі громадяни певної держави;
- б) усі дієздатні особи;
- в) усі фізичні особи світу;
- г) усі живі істоти;
- д) усі осудні особи.

3. Індивід як продукт суспільства, який має стійку систему соціально значущих рис – це:

- а) істота;
- б) особистість;
- в) фізична особа;
- г) людина;
- д) особа.

4. Людина, яка має стійкий правовий зв'язок з конкретною державою – це:

- а) особистість;
- б) громадянин;
- в) фізична особа;
- г) індивід;
- д) особа.

5. Врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки – це:

- а) правосуб'єктність;
- б) правовідносини;
- в) соціальні відносини;
- г) правомочність;
- д) правоздатність.

6. Під структурою правовідносин слід розуміти:

а) сукупність її внутрішніх елементів і спосіб зв'язку між ними на підставі розподілу між учасниками даних відносин суб'єктивних прав, обов'язків і відповідальності з приводу певного соціального блага або забезпечення законних інтересів;

б) знання, уміння, навички і звички, набуті в індивідуальному досвіді через навчання, але вже з помітним впливом біологічно зумовлених властивостей особистості;

в) внутрішню побудову права, спосіб організації та взаємодії його елементів;

г) стійку єдність компонентів правової системи та сукупність усіх прямих і зворотних постійних зв'язків між ними, що забезпечують їй правову цілісність;

д) систему формалізованих прав та обов'язків індивіда з визначеною мірою реалізації через спеціальні механізми захисту.

7. Зміст правовідносин має двоякий характер, тому він розподіляється на:

- а) теоретичний і фактичний зміст;
- б) юридичний і практичний зміст;
- в) юридичний і фактичний зміст;
- г) фактичний і практичний зміст;
- д) теоретичний і практичний зміст.

8. Юридичний зміст правовідносин – це:

а) вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави;

б) можливість певної поведінки уповноваженого суб'єкта та необхідність відповідних дій або необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

в) суб'єктивні права та юридичні обов'язки;

г) необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

д) реальна поведінка суб'єктів.

9. Фактичний зміст правовідносин – це:

а) можливість певної поведінки уповноваженого суб'єкта;

б) необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

в) вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави;

г) реальна поведінка суб'єктів;

д) суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

10. До структурних елементів правовідносин належать:

- а) гіпотеза, диспозиція, санкція;
- б) кодифікація, інкорпорація, консолідація;
- в) суб'єкт, об'єкт, зміст;
- г) суб'єктивна сторона, об'єкт;
- д) суб'єкт, об'єктивна сторона.

11. Структурними елементами правовідносин є:

- а) юридичний факт, суб'єкти, юридичні права, об'єкт;
- б) деліктоздатність, суб'єкти, юридичний зміст, об'єкт;
- в) юридичний факт, суб'єкти, правоздатність, об'єкт;
- г) юридичний факт, суб'єкти, юридичний зміст, об'єкт;
- д) юридичний факт, юридичний зміст, об'єкт, правомочність.

12. До об'єктів правовідносин не належать:

- а) матеріальні блага;
- б) духовні блага;
- в) особисті немайнові блага;
- г) фізичні та юридичні особи;
- д) послуги виробничого та невиробничого характеру.

13. Учасниками правовідносин є:

- а) конкретні суб'єкти права, які пов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, які закріплені у правових нормах;
- б) учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків);
- в) орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства;
- г) юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів;
- д) посадові особи органів місцевого самоврядування, територіальні громади.

14. Індивідуальними суб'єктами правовідносин є:

- а) державні органи;
- б) підприємства, установи, організації;
- в) посадові особи, тобто представники державної влади, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки;

г) громадські об'єднання (політичні партії, профспілкові організації, релігійні організації тощо);

д) особи без громадянства (апатриди) та особи, які мають подвійне громадянство (біпатриди).

15. Вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави – це:

- а) правосуб'єктність;
- б) суб'єктивне право;
- в) юридичний обов'язок;
- г) юридичний факт;
- д) об'єктивне право.

16. До юридичних можливостей змісту суб'єктивного права не належить:

- а) можливість користуватися певним соціальним благом;
- б) можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта;
- в) можливість самого носія суб'єктивного права діяти певним чином;
- г) можливість мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки;
- д) можливість звернутися до компетентних суб'єктів для охорони чи захисту суб'єктивного права і примусового забезпечення юридичного обов'язку.

17. Суб'єктивні права у конкретних правовідносинах реалізуються через:

- а) правомочність уповноважених осіб;
- б) виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- в) конкретні правовідношення;
- г) використання чи невикористання своїх суб'єктивних прав;
- д) дотримання прав.

18. Правовідносини, в яких забезпечується одностороннє волевиявлення правомочної сторони – це:

- а) правовідносини в підсистемі приватного права;
- б) правовідносини в підсистемі публічного права;
- в) комплексні правовідносини;
- г) складні правовідносини;
- д) прості правовідносини.

19. За галузевою ознакою правовідносини поділяють на:

- а) матеріальні та процесуальні;
- б) конституційні, цивільні, адміністративні;
- в) договірні та управлінські;
- г) адміністративні та процесуальні;
- д) односторонні та багатосторонні.

20. Класифікація правовідносин за субординацією в правовому регулюванні передбачає їх поділ на:

- а) активні, пасивні і змішані;
- б) односторонні, двосторонні і багатосторонні;
- в) абсолютні і відносні;
- г) матеріальні і процесуальні;
- д) договірні, управлінські і комплексні.

21. За волевиявленням сторін правовідносини поділяються на:

- а) короткотривалі і довготривалі;
- б) матеріальні і процесуальні;
- в) абсолютні і відносні;
- г) договірні, управлінські і комплексні;
- д) односторонні, двосторонні і багатосторонні.

22. Видами правовідносин за ступенем визначеності суб'єктів є:

- а) матеріальні, процесуальні правовідносини;
- б) між юридичною особою – суб'єктом приватного права, державним органом і між державними органами;
- в) абсолютні, відносні правовідносини;
- г) договірні, управлінські, комплексні правовідносини;
- д) короткотривалі, довготривалі правовідносини.

23. Види правовідносин за поділом прав і обов'язків між суб'єктами поділяють на:

- а) короткотривалі та довготривалі правовідносини;
- б) абсолютні та відносні правовідносини;
- в) односторонні, двосторонні та багатосторонні правовідносини;
- г) активні, пасивні та змішані правовідносини;
- д) матеріальні та процесуальні правовідносини.

24. Посадові особи, як вид суб'єктів правовідносин – це:

- а) представники влади, особи, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки;
- б) народ, нація, населення, територіальні громади;

в) громадяни, іноземці, особи із подвійним громадянством, особи без громадянства;

г) держава, органи держави, громадські об'єднання, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи;

д) індивіди, організації або спільності, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин.

25. До соціальних організацій, як виду суб'єктів правовідносин належать:

а) індивіди, організації або спільності, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин;

б) громадяни, іноземці, особи із подвійним громадянством, особи без громадянства;

в) держава, органи держави, громадські об'єднання, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи;

г) народ, нація, населення, територіальні громади;

д) представники влади, особи, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки.

26. До соціальних спільнот, як виду суб'єктів правовідносин належать:

а) громадяни, іноземці, особи із подвійним громадянством, особи без громадянства;

б) представники влади, особи, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки;

в) держава, органи держави, громадські об'єднання, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи;

г) народ, нація, населення, територіальні громади;

д) індивіди, організації або спільності, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин.

27. Правовідносини за строком дії класифікують на:

а) матеріальні і процесуальні правовідносини;

б) короткотривалі і довготривалі правовідносини ;

в) односторонні, двосторонні і багатосторонні правовідносини;

г) активні, пасивні і змішані правовідносини;

д) абсолютні і відносні правовідносини.

28. Галузева правоздатність - це:

а) здатність, що пов'язана з певними особливостями суб'єкта або така, що потребує спеціальних знань і навичок,

б) здатність особи чи організації набувати права в тій чи іншій галузі права;

- в) здатність особи своїми діями набувати та самостійно здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки;
- г) правоздатність, яка виникає за загальним правилом з 16 років;
- д) правоздатність юридичних осіб.

29. Суб'єкт правовідносин, у якого деліктоздатність виникає з досягненням певного віку – це:

- а) фізична особа;
- б) підприємство;
- в) установа;
- г) неурядова організація;
- д) соціальна спільність.

30. Особа, яка може виступати суб'єктом правовідносин в широкому розумінні – це:

- а) громадянин України;
- б) офіційно уповноважена особа, наділена відповідною компетенцією;
- в) фізична особа;
- г) особа, наділена правосуб'єктністю;
- д) правоздатна особа.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Структура правовідносин. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правовідносини	Основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів.
2.	Структура правовідносин	Врегульовані нормами права, вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами (носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності) і забезпечуються державою.
3.	Суб'єктний склад правовідносин	Те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його суб'єктів.

4.	Об'єкт правовідносин		Сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах (якнайменше дві — правомочний і зобов'язаний).
5.	Зміст правовідносин		Життєва обставина, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин.
6.	Юридичний факт		Суб'єктивні права, обов'язки, повноваження, відповідальність суб'єктів правовідносин.
7.	Матеріальні передумови правовідносин		Суб'єктивне юридичне право, повноваження, суб'єктивний юридичний обов'язок, юридична відповідальність.
8.	Юридичні передумови правовідносин		Реальні дії, пов'язані з використанням і здійсненням суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків.
9.	Правоздатність		Передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасниками правовідносин.
10.	Правосуб'єктність фізичних осіб		Передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки.
11.	Дії		Включають факти, що належать до тієї ж самої галузі законодавства.
12.	Події		Включають факти, що належать до різних галузей законодавства.
13.	Простий фактичний склад		Вольова поведінка суб'єктів права, з якою пов'язані виникнення, зміна та припинення правовідносин.
14.	Складний фактичний склад		Юридичні факти, що виникають, змінюються і припиняються поза волею людей.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правосуб'єктність фізичної особи. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правоздатність	Передбачена нормами права здатність індивіда самостійно, своїми усвідомленими діями здійснювати (використовувати й виконувати) суб'єктивні юридичні права, обов'язків і нести відповідальність.
2.	Дієздатність	Передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки.
3.	Деліктоздатність	Існує від 6 до 14 років.
4.	Повна дієздатність	Існує 14 - 18 років.
5.	Неповна дієздатність	Настає з 18 років.
6.	Загальна правосуб'єктність	Можливість здобувати права й обов'язки відповідно до професійної підготовки та обійманої (професійна, посадова); настає при наявності певних умов.
7.	Спеціальна правосуб'єктність	Можливість здобувати права й обов'язки в галузях права (сімейна, шлюбна, трудова та ін.); настає після досягненні певного віку.
8.	Міжгалузєва правосуб'єктність	Можливість мати права й обов'язки учасника правовідносин (фактичне володіння ними може настати лише за відомих умов — юридичних фактів).
9.	Галузєва правосуб'єктність	Можливість здобувати права й обов'язки одночасно в декількох суміжних галузях права; виникає після досягнення певного віку.
10.	Часткова дієздатність	Здатність нести відповідальність за вчиненні правопорушення. У деяких випадках передую настанню повної дієздатності.
11.	Обмежена дієздатність	Встановлена для осіб, визнаних недієздатними за рішенням суду внаслідок душевної хвороби чи слабоумства.

12.	Повна недієздатність	Установлюється за рішенням суду щодо осіб, які: 1) страждають психічним розладом, що істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій і (чи) керувати ними; 2) зловживають спиртними напоями, наркотичними засобами.
13.	Правомочність	Це передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасниками правовідносин.
14.	Абсолютна недієздатність	До 6 років.
15.	Правосуб'єктність	Складова частина змісту суб'єктивного права, що становить конкретну юридичну можливість, яка надається правосуб'єктній особі з метою задоволення її інтересів.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Структура правовідносини:

1.	Вкажіть ознаки правовідносин	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
2.	Структура правовідносин	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
3.	Передумови виникнення правовідносин	1)	
		2) юрид.	1)
			2)
			3)
4.	Види змісту правовідносин	1)	
		2)	
5.	Ознаки суб'єктивного юридичного права	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
6.	Ознаки суб'єктивного юридичного обов'язку	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	

7.	Види правомочностей	1)
		2)
		3)
8.	Структура суб'єктивного юридичного обов'язку	1)
		2)
		3)
9.	Види суб'єктів правовідносин	1)
		2)
		3)
		4)
10	Склад правосуб'єктності фізичних осіб	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Об'єкти правовідносин. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Матеріальні блага	Матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права і юридичні обов'язки.
2.	Продукти духовної та інтелектуальної творчості	Предмети матеріального світу: речі (рухомі і нерухомі), цінності, майно та ін.
3.	Об'єкти правовідносин	Твори мистецтва, літератури, науки, техніки, живопису, кіно, інформація, комп'ютерні програми та інші результати інтелектуальної діяльності, що захищаються законом.
4.	Позитивні дії	Здійснення юридично недозволеної діяльності — нелегальне транспортування наркотичних засобів та ін.
5.	Особисті нематеріальні блага	Виконана робота, ратифікований міжнародний договір, прийнятий правозастосовний акт та ін.
6.	Результати дій (поведінки) суб'єктів	Життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, освіта, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та ін.

7.	Негативні дії	Послуги виробничого і невиробничого характеру: виконання роботи, обумовленої договором або контрактом.
----	---------------	--

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Види правовідносин:

1.	Об'єкти правовідносин	1)
		2)
		3)
		4)
2.	Види правовідносин за функціями права	1)
		2)
3.	Види правовідносин за характером обов'язку	1)
		2)
4.	Види правовідносин за ступенем визначеності суб'єктів	1)
		2)
5.	Види правовідносин за субординацією у правовому регулюванні	1)
		2)
6.	Види правовідносин за кількістю суб'єктів	1)
		2)
7.	Види правовідносин за розподілом прав і обов'язків	1)
		2)
8.	Види правовідносин за волевиявленням сторін	1)
		2)
9.	Види правовід-	1)

	носин за терміном дії	2)
10	Види правовідносин за суб'єктами	1)
		2)
		3)

VII. Словникова робота:

правовідносини, політичні відносини, моральні відносини, економічні відносини, релігійні відносини, правові відносини, склад правовідносин, суб'єкт правовідносин, фізичні особи, посадові особи, соціальні організації, соціальні спільності, правосуб'єктність, правоздатність, загальна правоздатність, галузева правоздатність, спеціальна правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, об'єкт правовідносин, зміст правовідносин, юридичний зміст правовідносин, фактичний зміст правовідносин, юридичний факт, юридичні події, юридичні дії, правомірні дії, юридичні акти, поступки, неправомірні дії, злочини, проступки, правова презумпція, суб'єктивне право, юридичний обов'язок, загальнорегулятивні відносини, регулятивні відносини, охоронні відносини, абсолютні правовідносини, відносні правовідносини, активні правовідносини, пасивні правовідносини, прості правовідносини, складні правовідносини, односторонні правовідносини, двосторонні правовідносини, договірні (диспозитивні) правовідносини, імперативні правовідносини, довготривалі правовідносини, короткотривалі правовідносини.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.

Спеціалізована література:

1. Адыгезалова Г. О разграничении понятий правовая школа, правовая теория, научная школа и научное направление. *East European Science Journal*. 2016. № 5, ч. 2. С. 120-121.
2. Ананских Е. С. Гражданская правоспособность и гражданская процессуальная правоспособность юридического лица: понятие и соотношение: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2005. 197 с.

3. Андрейцев В. І. Екологічний ризик в системі правовідносин екологічної безпеки: проблеми теорії. *Наука та наукознавство*. 1998. № 2. С. 35-41.
4. Андрушко О. В. Правова категорія «зловживання правом» у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2016. № 5 (2). С. 169-174.
5. Анікіна Г. В. Смерть фізичної особи як юридичний факт. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 166-170.
6. Аргунова А. М. Трудові правовідносини у сфері державної служби. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 99-104.
7. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.
8. Афанасьєва М. Зловживання правом на правотворчість. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26-34.
9. Баб'юк М. П. Вищі навчальні заклади як учасники цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 17 с.
10. Бабич І. Г. Значення принципу добросовісності при визначенні зловживання правом. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 28. С. 24-27.
11. Базилевський С. Зловживання процесуальними правами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 5. С. 13-23.
12. Бакаєв Д. С. Концепція зловживання правом у правовій доктрині: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 18 с.
13. Бахтиаров И. П. Физические лица как субъект семейных правоотношений: моногр. Москва: ЮНИТИ, 2012. 119 с.
14. Березан Г. В. Господарські правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
15. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна правоздатність фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 66-72.
16. Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 320 с.
17. Бородкін М. В. Юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 20 с.
18. Бочаров Д. Функціонування доказів як семіозис: від фактичних даних – до фактів. *Право України*. 2012. № 7. С. 127-133.
19. Бригадир І. В. Правовідносини в сфері екологічного управління як частина предмету правового регулювання екологічного права. *Форум права*. 2013. № 4. С. 31-35.
20. Василенко В. М. Митні правовідносини в Україні: поняття, ознаки та структура. *Право і Безпека*. 2013. № 3. С. 27-31.
21. Вдовичен О. О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом. *Адвокат*. 2009. № 2. С. 30-33.

22. Вільчак Я. М. Особливості договірної правоздатності міжнародних економічних організацій (на прикладі системи ООН): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 187 с.
23. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини у сфері реєстрації та припинення інститутів спільного інвестування. *Форум права*. 2011. № 2. С. 133-138.
24. Вонсович Х. І. Сімейні правовідносини, що виникають в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Вип. 1. С. 60-68.
25. Гайдаржи Х. А. Правовідносини членства в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 325-330.
26. Гордеев В. В. Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як юридичні факти. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Вип. 2. С. 166-168.
27. Гордеев В. Критерії класифікації юридичних фактів. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 396-403.
28. Грабовой А. Особенности представительской функции прокурора в интересах гражданина или государства в суде. *Leges si Viata*. 2016. № 1, ч. 2. С. 31-34.
29. Гресик Ю. В. До питання про правовідносини, які існують при вирішенні колективних трудових спорів. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 211-215.
30. Грицай И. Обеспечение политических прав и свобод человека и гражданина в Украине. *East European Science Journal*. 2016. № 3, ч. 4. С. 156-161.
31. Груздев В. В. Юридические факты в современном гражданском праве. *Аграрное и земельное право*. 2011. № 7. С. 89-92.
32. Губар О. С. Недопустимість зловживання правом у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
33. Дмитрук І. М. Правові відносини між учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 191 с.
34. Єрмоленко В. М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2008. 36 с.
35. Жуковська Г. Взаємодія органів влади та громадськості у сфері протидії людьми: досвід країн Європи. *East European Science Journal*. 2016. № 3, ч. 4. С. 161-168.
36. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 49-57.

37. Иванов Д. Е. Информационные правоотношения в производстве по делам об административных правонарушениях: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2005. 206 с.
38. Ільчук Л. І. Воєнно-політичні відносини: сутність, зміст, умови функціонування та тенденції розвитку: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 1998. 164 с.
39. Каменская К. В. Обоснование института прямого представительства в категориях правоотношения: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 209 с.
40. Касаткин С. Н. Мирное соглашение и согласие как разновидность юридических действий. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2013. № 8. С. 7-10.
41. Керевич О. В. Правовідносини слідчих та оперативних підрозділів під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 244-249.
42. Клыга В. Проблема права на жизнь как юридический факт в теории и практике. *Вестник Московского университета МВД России*. 2012. № 1. С. 152-156.
43. Ковальська В. С. Підстави зміни та припинення сімейних правовідносин: моногр. Хмельницький: Мельник А. А., 2014. 259 с.
44. Козьяков І. Говоруха О. Реалізація процесуальних прав чи зловживання ними: проблеми диференціації. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 36-42.
45. Кузнець О. М. Суб'єкти зловживання правами у цивільному та виконавчому процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
46. Кузьменко О. А. Міжбюджетні правовідносини в системі бюджетних правовідносин: особливості та види. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 217-220.
47. Кукоба О. О., Піддубний О. Ю. Адміністративно-процесуальні провадження з вирішення спорів у виборчих правовідносинах: моногр. Київ: Ірідіум, 2017. 183 с.
48. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 19 с.
49. Кушнар'ова Т. Правовідносини, що складаються між суб'єктами податкового права, та їх особливості. *Право України*. 2000. № 6. С. 104-108.
50. Кушнір І. В. Поняття та ознаки конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 58-64.
51. Левада О. В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 192-200.

52. Лялюк О. Ю. Основи організації і діяльності місцевих рад в Україні Харків: Право, 2008. 288 с.
53. Мазуренко А. Правотворческа́я политика и культура законотворчества: вопросы теории. *East European Science Journal*. 2016. № 4, ч. 5. С. 12-14.
54. Макух О. В. Фінансові правовідносини: теорія, сучасний стан і тенденції розвитку: моногр. Харків: Право, 2016. 301 с.
55. Маріссон В. Правова конфліктологія та юридичний конфлікт у приватних правовідносинах. *Право України*. 2003. № 9. С. 39-44.
56. Матвійчук А. О. Правовідносини з приводу особистого немайнового права на сприятливе навколишнє природне середовище: суб'єктний склад. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 59-67.
57. Матвійчук А. О. Правовідносини з приводу особистого немайнового права на сприятливе навколишнє природне середовище: суб'єктний склад. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 59-67.
58. Миронова Г. Діалектична єдність природи моральних і правових відносин. *Юридична Україна*. 2004. № 1. С. 19-22.
59. Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.
60. Міхно О. Публічні та приватні правовідносини: сутність і критерії їх розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 12-15.
61. Муза О. В. Теоретичні проблеми адміністративно-процесуальних правовідносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 36 с.
62. Музика-Стефанчук О. А. Бюджетні правовідносини у сучасній науці фінансового права. *Форум права*. 2011. № 1. С. 694-699.
63. Надьо В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 39 с.
64. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: моногр. Харків: Право, 2017. 391 с.
65. Нечипорук Ю. Суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правовідносин. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 39-44.
66. Онищенко Г. В. Довічні правовідносини з іноземним елементом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
67. Онупрієнко А. М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз: моногр. Харків: Крок, 2009. 300 с.
68. Осадчук С., Осадчук М. Форми зловживання цивільним правом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 68-77.
69. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права: моногр. Львів, 1999. 214 с.
70. Пилипенко С. Українсько-російські торговельно-економічні відносини в умовах глобальної інтеграції. *Міжнародна економічна політика*. 2007. Вип. 7. С. 155-183.

71. Піддубний О. Ю. Правовідносини у сфері біотехнологій: перспективи розвитку: моногр. Київ: Ірідіум, 2016. 431 с.
72. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: моногр. Харків: ЛТД. 2002. 160 с.
73. Погорілко В., Федоренко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види. *Право України*. 2002. № 10. С. 3-11.
74. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 16 с.
75. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
76. Распутина Л. Н. Процедурные нормы и правоотношения в сфере правового регулирования труда: дис. ... канд. юрид. наук. Омск, 2002. 183 с.
77. Ренькас Т. Перспективи розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України. *East European Science Journal*. 2016. № 11, ч. 2. С. 130-136.
78. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2011. 34 с.
79. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
80. Сverdlichenko V. P. Аналіз категорії «зловживання правом на честь, гідність та ділову репутацію» в умовах надзвичайного або воєнного стану. *Форум права*. 2017. № 5. С. 356-361.
81. Сидоренко А. С. Зловживання правом суб'єктами трудових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 19 с.
82. Сойфер В. Г. Стабильность и динамика правоотношения: дис. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 2004. 355 с.
83. Солодовник Л. Юридичні факти – підстави виникнення трудових правовідносин. *Право України*. 2000. № 1. С. 59-64.
84. Старинський М. В. Валютні правовідносини: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 39 с.
85. Стрельбицький М., Стрельбицька Л. Адміністративно-правові та цивільно-правові юридичні факти в новому соціально-історичному вимірі. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 1. С. 64-69.
86. Стріжкова А. В. GRID-технології як об'єкт інноваційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
87. Сумской Д. А. Гражданско-правовое положение органа юридического лица: моногр. Москва: Маркетинг, 2007. 511 с.
88. Тарасов О. В. Персонативний юридичний факт: теоретико-методологічний та міжнародно-правовий вимір. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 126. С. 208-213.
89. Тимец М. В. Признание как односторонний юридический акт: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 188 с.

90. Токарев В. Від суб'єкта права до правового суб'єкту. *Право України*. 2014. № 1. С. 182-186.
91. Трофимова Ю. А. Предложения по модернизации гражданско-правовой системы удостоверения фактов, имеющих юридическое значение. *Право и политика*. 2011. № 4. С. 688-693.
92. Уркевич В.Ю. Аграрні правовідносини в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2007. 39 с.
93. Фединяк Г. Межі здійснення правосуб'єктності юридичними особами України за кордоном (приватно-правовий аспект). *Право України*. 2003. № 12. С. 31-36.
94. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Регулятивні правовідносини: приватно-правовий та публічно-правовий виміри: моногр. Одеса: Гельветика, 2018. 404 с.
95. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2004. 435 с.
96. Харитонova О. І. Співвідношення категорій «правовідносини інтелектуальної власності» та «регулятивні, організаційні, охоронні цивільні правовідносини». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 115-125.
97. Харитонova О. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 54-57.
98. Хміль М. М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 199 с.
99. Христова Г. Позитивні зобов'язання. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 17-29.
100. Цибульська О. Ю. Правовідносини, що виникають внаслідок покладення на спадкоємця обов'язку вчинити дії для суспільно корисної мети. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 313-320.
101. Чанишева А. Р. Речові та зобов'язальні іпотечні цивільні правовідносини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 475-481.
102. Чеговадзе Л. А. О договорах и сделках как юридических фактах. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2013. № 6. С. 13-18.
103. Чернадчук В.Д. Бюджетні правовідносини в Україні: теорія, практика та перспективи розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2010. 35 с.
104. Яковлев О. А. Припинення трудових правовідносин з незалежних від волі їх сторін підстав: актуальні проблеми теорії та практики: моногр. Харків: Право, 2017. 200 с.
105. Якушев І. Правосуб'єктність в теорії трудового права України. *Право України*. 2008. № 3. С. 36-40.

ТЕМА 15. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Тлумачення норм права: поняття, ознаки. Значення тлумачення в правотворчій та правозастосувальній діяльності.
- ❖ Способи тлумачення норм права.
- ❖ Офіційне та неофіційне тлумачення. Їх різновиди та загальна характеристика. Види тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види тлумачення.
- ✓ Способи тлумачення.
- ✓ Функції тлумачення та їх характеристика.
- ✓ Класифікація інтерпретаційно-правових актів.
- ✓ Значення тлумачення в правотворчій та правозастосувальній діяльності.
- ✓ Методологічні способи тлумачення принципу верховенства права.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Поняття і необхідність тлумачення права».
- ◆ «Тлумачення норм права: наукове та практичне значення».
- ◆ «Офіційне і неофіційне тлумачення: загальна характеристика».
- ◆ «Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект».
- ◆ «Акти офіційного тлумачення норм права: загальні положення».
- ◆ «Загальнотеоретичні аспекти тлумачення конституцій та законів органами конституційної юстиції».
- ◆ «Судове тлумачення і принцип верховенства права».
- ◆ «Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України: перспектива конституціоналізації».
- ◆ «Особливості застосування принципів права при подоланні змістовних колізій».
- ◆ «Правові акти Конституційного суду України як джерела сучасного конституційного права України».
- ◆ «Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматики.
- Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України.
- Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя.
- Правозастосувальні акти та акти тлумачення права.
- Класифікація тлумачення норм права.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, спрямована на з'ясування та роз'яснення змісту норми права з метою правильного її застосування і реалізації – це:*

- а) використання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) тлумачення норм права;
- г) застосування норм права;
- д) дотримання норм права.

2. *Співвідношення термінів «тлумачення» та «інтерпретація» полягає у тому, що:*

- а) вони є протилежними;
- б) вони співвідносяться як форма та зміст;
- в) тлумачення є формою інтерпретації;
- г) вони є тотожними;
- д) термін «інтерпретація» є похідним від терміну «тлумачення».

3. *Тлумачення норм права охоплює процеси:*

- а) з'ясування та реалізацію;
- б) реалізацію та роз'яснення;
- в) усвідомлення та роз'яснення;
- г) буквральність та адекватність;
- д) реалізацію та дотримання.

4. *Усвідомлення правових норм – це:*

- а) інтерпретація змісту правової норми для інших осіб;
- б) внутрішній інтелектуальний процес суб'єкта зі встановлення змісту правової норми, що не виходить поза межі його свідомості;
- в) дійсний зміст правової норми, що розуміється у повній відповідності з її текстуальним виразом;

г) роз'яснення змісту норми права на основі встановлення її системних зв'язків;

д) встановлення сутності правової норми.

5. Тлумачення норм права «для себе» – це:

а) тлумачення-роз'яснення;

б) тлумачення-з'ясування;

в) тлумачення-пояснення;

г) офіційне тлумачення;

д) форма інтерпретації.

6. Інтерпретація змісту правової норми для інших осіб, виражене назовні вербально або письмово, доступно для інших осіб – це:

а) усвідомлення;

б) з'ясування;

в) буквально тлумачення;

г) роз'яснення;

д) офіційне тлумачення.

7. Тлумачення норм права «для інших» – це:

а) тлумачення-роз'яснення;

б) тлумачення-з'ясування;

в) тлумачення-пояснення;

г) офіційне тлумачення;

д) неофіційне тлумачення.

8. «Духом» закону є:

а) дійсний зміст норми права;

б) потенційний зміст закону;

в) дотримання вимог моралі;

г) доктринальне значення права;

д) рівень правотворчості.

9. Структурними елементами тлумачення норм права є:

а) суб'єкт, об'єкт, предмет та мета тлумачення;

б) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона тлумачення;

в) суб'єкт, об'єкт та завдання тлумачення;

г) суб'єкт, об'єкт та способи тлумачення;

д) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та способи тлумачення.

10. Тлумачення норм права включає:

- а) об'єктивну та суб'єктивну концепції;
- б) об'єктивну та змістовну концепції;
- в) змістовну та суб'єктивну концепції;
- г) суб'єктивну та системну концепції;
- д) системну та змістовну концепції.

11. Відповідно до суб'єктивного розуміння тлумачення норм права, змістом норм права є воля:

- а) суспільства;
- б) законодавця;
- в) народу;
- г) глави держави;
- д) уряду.

12. Джерела права як структурний елемент тлумачення норм права є:

- а) об'єктом тлумачення;
- б) суб'єктом тлумачення;
- в) суб'єктивною стороною тлумачення;
- г) об'єктивною стороною тлумачення;
- д) наслідки тлумачення.

13. Закони і підзаконні акти, нормативні договори, проекти нормативних актів, правозастосовні акти та інші джерела права – це:

- а) наслідки тлумачення;
- б) суб'єкти тлумачення;
- в) суб'єктивна сторона тлумачення;
- г) предмет тлумачення;
- д) об'єкти тлумачення.

14. Об'єктом тлумачення норми права виступає:

- а) воля, намір, мета;
- б) правосвідомість, правовідносини;
- в) неграмотність, неосвіченість;
- г) правосвідомість та мета;
- д) правова культура та вимоги суспільства.

15. Зміст права, виражений у ньому соціальний компроміс як результат узгодження суспільних, соціально-групових та індивідуальних інтересів (воля народу) – це:

- а) об'єкти тлумачення;
- б) суб'єкти тлумачення;
- в) суб'єктивна сторона тлумачення;

- г) предмет тлумачення;
- д) наслідки тлумачення.

16. Предметом тлумачення норм права є:

- а) норма права;
- б) акт тлумачення норм права;
- в) зміст (смісл) тексту юридичного акта в цілому або його частини (статті, пункту, абзацу);
- г) роз'яснення норм права;
- д) нормативно-правовий акт.

17. З'ясування змісту того, що правотворчий орган сформулював, а не те, що мав на меті відобразити, видаючи правову норму є:

- а) об'єктами тлумачення;
- б) суб'єктами тлумачення;
- в) завданням тлумачення;
- г) наслідками тлумачення;
- д) процесом тлумачення.

18. Функцією тлумачення норм права є:

- а) пізнавальна;
- б) інформаційна;
- в) правоконтролююча;
- г) правозабезпечуюча;
- д) конкретизуюча.

19. Функція тлумачення норм права, що впливає з самого змісту, сутності тлумачення, під час якого суб'єкти пізнають право, зміст правових приписів:

- а) пізнавальна;
- б) інформаційна;
- в) правоконтролююча;
- г) правозабезпечуюча;
- д) конкретизуюча.

20. Громадяни й організації, а також органи держави і посадові особи, які застосовують право, повинні керуватися не тільки юридичними нормами, а й актами їх офіційного тлумачення – це приклад:

- а) пізнавальної функції тлумачення норм права;
- б) регламентуючої функції тлумачення норм права;
- в) правоконтролюючої функції тлумачення норм права;
- г) сигналізаційної функції тлумачення норм права;
- д) конкретизуючої функції тлумачення норм права.

21. Тлумачення нормативних актів дозволяє виявити їх недоліки технічного й юридичного характеру – це:

- а) пізнавальна функція;
- б) регламентуюча функція;
- в) правоконтролююча функція;
- г) сигналізаційна функція;
- д) конкретизуюча функція.

22. Підстави, що викликають необхідність тлумачення:

- а) обов'язкове тлумачення встановлено міжнародними нормами;
- б) невідповідність юридичних норм фактичним умовам життя;
- в) бажання суб'єкта тлумачення;
- г) така вимога санкціонована державою;
- д) пояснюється природою правових норм.

23. Чинник, що впливає на процес тлумачення норм права є:

- а) ухвала суду;
- б) норми-звичаї;
- в) традиції юридичної практики;
- г) судовий прецедент;
- д) спосіб тлумачення.

24. Обставинами, що виключають необхідність тлумачення правових норм є:

- а) вживання термінів, які є більш вузькими чи більш широкими, ніж правове поняття, що вони виражають, або вживання слів-синонімів на позначення одного поняття;
- б) наявність в юридичних текстах спеціальних юридичних термінів та оціночних категорій;
- в) досконалість юридичної техніки, ясна, точна, зрозуміла мова юридичного акту, однозначність, чіткість формулювань;
- г) вживання висловів, які вимагають з'ясування можливих варіантів поведінки, що ними передбачаються;
- д) недосконалість юридичної техніки, відсутність ясної, точної, зрозумілої мови юридичного акту, двозначність, розпливчатість формулювань.

25. Характерна ознака тлумачення норм права:

- а) приймається лише правотворчими або спеціально уповноваженими суб'єктами;
- б) не може діяти разом з тим нормативно-правовим актом, у якому міститься норма права, що тлумачиться;

- в) не залежить від норми права, що тлумачиться;
- г) не має юридичної сили;
- д) має силу громадської думки.

26. До призначень тлумачення норм права належить:

- а) з'ясування змісту правила поведінки, що міститься у нормі права;
- б) аналіз чинного законодавства;
- в) визначення протиріч між правовими нормами і суспільними відносинами;
- г) врегулювання колізій норм права;
- д) вплив на режим законності.

27. У процесі тлумачення нормативно-правових актів встановлюється:

- а) значення нормативних приписів, основна мета, ціль і соціальна напрувленість, місце в системі правового регулювання;
- б) порядок застосування міжнародних актів;
- в) коло суспільних відносин, що підпадають під дію норм права;
- г) історію створення норм права та їх функції для суспільства;
- д) зміна умов, поява нових фактів впливають на застосування норми права.

28. За юридичною силою, або в залежності від суб'єктів, тлумачення може бути:

- а) офіційним (легальним) та неофіційним;
- б) обов'язковим та необов'язковим;
- в) нормативним та казуальним;
- г) законодавчим та добровільним;
- д) філологічним та системним.

29. Тлумачення, яке здійснюється спеціально уповноваженим компетентним в цій галузі органом державної влади – це:

- а) обов'язкове;
- б) офіційне;
- в) нормативне;
- г) законодавче;
- д) неофіційне.

30. Офіційне тлумачення поділяється на такі види:

- а) наукове і професійне;
- б) нормативне і доктринальне;
- в) нормативне і професійне;
- г) доктринальне і компетентне;
- д) нормативне і казуальне.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Офіційне і неофіційне тлумачення. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Тлумачення норм права		Роз'яснення змісту і мети правових норм, яке походить від осіб, що не мають на те офіційних повноважень, а відтак, не володіє юридичнообов'язковою силою.
2.	Нормативне делеговане		Роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульоване у спеціальному акті уповноваженим органом або посадовою особою в межах її компетенції, та має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються.
3.	Повсякденне		Розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, пов'язана зі встановленням точного значення змісту норм права.
4.	Офіційне делеговане		Науково обґрунтоване тлумачення вчених, науково-дослідних закладів у статтях, монографіях, наукових коментаріях, усних або письмових обговореннях проектів нормативних актів; воно не має обов'язкової сили, але суттєво впливає на правотворчу та правозастосовну діяльність.
5.	Нормативне автентичне тлумачення		Здійснюється судовими органами при розгляді конкретних справ і знаходить своє вираження у вироків або рішеннях у цих справах.
6.	Казуальне (індивідуальне) судове тлумачення		Зміст норми тлумачиться компетентним органом, який її не встановлював, але уповноважений законом її тлумачити постійно чи одноразово.
7.	Офіційне (легалізоване) тлумачення		Зміст норми тлумачиться тим органом, що її встановив, тобто автором норми. Суб'єктами такого тлумачення можуть бути всі правотворчі органи.
8.	Професійно правове тлумачення		Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права вужче за її текстуальний вираз, «дух» закону вужчий за його «літери».
9.	Доктринальне тлумачення		Тлумачення юристами-практиками з метою його використання у правозастосовній діяльності (наприклад, тлумачення, здійснюване прокурором і адвокатом у судовому процесі). Воно не є обов'язковим.

10.	Обмежувальне тлумачення		Зміст норми тлумачиться компетентним органом, який її не встановлював, але уповноважений законом її тлумачити постійно чи одноразово.
11.	Компетентно-неправове		Тлумачення норм права будь-якими суб'єктами права на основі життєвого досвіду. Воно виражає правові почуття, емоції, уявлення, що діють у сфері психіки громадян у зв'язку з використанням прав і виконанням обов'язків; відношення до права в цілому і конкретного нормативно-правового акта зокрема.
12.	Неофіційне тлумачення		Тлумачення норм права, яке ґрунтується на знаннях у суміжних галузях науки – біології, економіки, історії, політики та ін., включає спеціальну (неправову) компетенцію суб'єкта тлумачення – біолога, історика, економіста, філософа та ін.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Буквальне (адекватне) тлумачення		Засновані на правозастосовних повноваженнях інтерпретатора, згідно з якими наділяються певною формою; містять правила застосування норм права, сформульовані в результаті узагальнення юридичної практики.
2.	Акти нормативного правозастосовного тлумачення		Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права відповідає буквальному тексту, тобто «літері» закону. «Дух» і «літера» закону збігаються.
3.	Інтерпретаційні акти правозастосовних		Офіційний акт-документ компетентних органів, що містить норми права, забезпечувані державою (конституції, закони, укази президента, постанови та ін.).
4.	Акти автентичного тлумачення		Видаються правотворчим суб'єктом, якому офіційно делеговані повноваження щодо тлумачення норм права, виданих іншими органами.

5.	Нормативно-правовий акт	Видаються правозастосовним суб'єктом (як правило, вищим органом правосуддя) у результаті розгляду конкретної справи, пов'язаної з певним нормативно-правовим спором. Його тлумачення є казуальним, а підсумкове рішення має нормативне значення
6.	Акти делегованого тлумачення	Акт документ, який містить роз'яснення змісту і порядку застосування правової норми, сформульоване уповноваженим органом у межах його компетенції, і має обов'язкову силу для всіх, хто застосує норми, що роз'яснюються.
7.	Акти тлумачення норм права (інтер-претаційно-правові)	Видаються тим же уповноваженим правотворчим суб'єктом, який прийняв даний нормативно-правовий акт («автор» видання і тлумачення норми права той самий).
8.	Буквальне (адекватне) тлумачення	Акт-документ, який містить роз'яснення змісту і порядку застосування правової норми, сформульоване уповноваженим органом у межах його компетенції, і має обов'язкову силу для всіх, хто застосує норми, що роз'яснюються.
9.	Розширювальне тлумачення	Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права вужчий за її текстуальний вираз; «дух» закону вужчий за його «літери».
10.	Обмежувальне тлумачення	Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права ширший за її буквальний текст; «дух» закону ширший за його «літери».

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Тлумачення права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Структура системи тлумачення	1)
		2)
2.	Сфери тлумачення за напрямками правової діяльності	1)
		2)
		3)
3.	Види функцій тлумачення	1)
		2)
4.	Способи тлумачення	1)
		2)

5.	Види тлумачення за суб'єктами і юридичними наслідками	1)
		2)
6.	Види офіційного тлумачення	1)
		2)
		3)
7.	Види неофіційного тлумачення	1)
		2)
		3)
8.	Види тлумачення – з'ясування норм права	1)
		2)
		3)

Надайте визначення таких понять:

тлумачення норм права, об'єкт тлумачення, суб'єкт тлумачення, з'ясування, роз'яснення, тлумачення актів індивідуального правового регулювання, тлумачення актів загального правового регулювання, офіційне тлумачення, нормативне тлумачення, казуальне тлумачення, аутентичне тлумачення, легальне тлумачення, відомче тлумачення, неофіційне тлумачення, доктринальне тлумачення, систематизоване тлумачення, несистематизоване, компетентне тлумачення, буденне тлумачення, тлумачення за обсягом, буквальне тлумачення, розширювальне тлумачення, обмежувальне тлумачення, граматичний спосіб тлумачення, логічний спосіб тлумачення, логічні перетворення, виведення норм із норм, висновки «a fortiori», висновки із понять, висновки за аналогією, висновки від протилежного, способи тлумачення, види тлумачення, системний спосіб тлумачення, історико-політичний спосіб тлумачення, телеологічне тлумачення, спеціально-юридичне тлумачення, герменевтичне тлумачення, пізнавальна функція тлумачення, конкретизуюча функція тлумачення, регламентуюча функція тлумачення, право забезпечувальна функція тлумачення, сигналізаційна функція тлумачення, інтерпретаційно-правові акти.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Стор. 14.

Спеціалізована література:

1. Алексеенко І. Г. Загальнотеоретичні аспекти тлумачення конституцій та законів органами конституційної юстиції. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 11-18.
2. Алтангерел Б. Міжнародно-правова практика тлумачення норм міжнародних договорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 23 с.
3. Артеменко І. А. Ступінь наукової розробленості проблеми щодо визначення поняття та характеристики органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-процесуального права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 221-227.
4. Барабаш Ю. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2010. № 6. С. 45-53.
5. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60-69.
6. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.

7. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 59-71.
8. Ващенко Ю. С. Филологическое толкование норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Тольятти, 2002. 182 с.
9. Власов Ю. Л. Проблемы тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 202 с.
10. Волвенко П. В. Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 226 с.
11. Гиршович М. Г. Толкование международных договоров Апелляционным органом Всемирной торговой организации. *Реформы и право*. 2013. № 1. С. 53-69.
12. Глуханчук О. В. Принципи перегляду судових рішень адміністративних судів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 3-8.
13. Голубева Л. А. Толкование права в законотворческом процессе. *Журнал правовых и экономических исследований*. 2013. № 2. С. 44-47.
14. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність. *Право України*. 2010. № 1. С. 142-147.
15. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 16 с.
16. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 257-264.
17. Грималюк П. Види делегованої правотворчості. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 55-57.
18. Гринюк Р. Методологічні способи тлумачення принципу верховенства права. *Українське право*. 2006. № 1 (19). С. 72-79.
19. Гришина М. Оснований для ограничительного толкования правил нет. *Журнал о выборах*. 2011. № 2. С. 31-35.
20. Грищук О. В., Заболотна Н. Я. Юридична техніка творення та тлумачення нормативно-правових договорів: теоретико-правовий вимір: моногр. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. і права, 2017. 213 с.
21. Дружиніна-Сендецька Т. В. Тлумачення у праві: особливості герменевтичного підходу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
22. Дудаш Т. Вплив праворозуміння органів конституційної юрисдикції на їх правотлумачну діяльність (Німеччина, США, Україна). *Право України*. 2010. № 4. С. 199-205.
23. Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права. *Форум права*. 2012. № 4. С. 395-398.

24. Ілюшина М. Н. Системное толкование и проблемы горизонтальной иерархии норм права. *Современное право*. 2012. № 3. С. 15-20.
25. Іщук С. Завчасне сповіщення при реалізації конституційного права на проведення мирних зібрань. *Право України*. 2016. № 1. С. 136-143.
26. Кадикало О. І. Офіційне тлумачення норм Конституції і законів конституційними судами (на прикладі України та країн СНД): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 197 с.
27. Кампо В., Нікітіна І. Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України: перспектива конституціоналізації. *Право України*. 2012. № 9. С. 310-315.
28. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: моногр. Харків: Право, 2008. 296 с.
29. Капліна О. В. Проблеми єдності термінологічного наукового інструментарію при означенні способів тлумачення норм права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 26-34.
30. Карабань В. Я. Тлумачення актів цивільного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 193 с.
31. Киця О. С. Методологічна основа дослідження юридичної техніки актів судового тлумачення. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 22-29.
32. Киця О. С. Юридико-технічні інструменти побудови актів судового тлумачення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 97-103.
33. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
34. Колісник В. Перманентні проблеми конституційного регулювання державно-владних відносин. *Право України*. 2016. № 6. С. 52-59.
35. Колоколов Я. Н. Аутентическое официальное толкование норм права: теория, практика, техника: дис. ... канд. юрид. наук. Курск, 2011. 277 с.
36. Колоколов Я. Н. Отечественный парламент лишен права на аутентическое толкование своих законов. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2011. № 2. С. 20-24.
37. Коломоєць Т. О., Костенко О. І. Тлумачення актів адміністративного законодавства: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 200 с.
38. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
39. Костенко О. Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя. *Право України*. 2000. № 6. С. 34-36.
40. Костюк О. М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 16 с.
41. Косцова І. П. Системне тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.

42. Котенко М. В. Системний спосіб тлумачення та його використання в судовій практиці України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
43. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону: моногр. Львів: ЛьВДУВС, 2015. 263 с.
44. Кравчук А. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
45. Кретьова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
46. Кривицький Ю. Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 32-36.
47. Кривошеїн П. П. Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання будівництва в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 62-66.
48. Кривошия І. Тлумачення норм права на основі філософських поглядів Іммануїла Канта. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 4-10.
49. Крижановська О. В. Офіційний та неофіційний правопорядок: нормативний та інституційний аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 9-13.
50. Ларина Е. П. О понятии толкования международных договоров в науке международного права. *Закон и право*. 2013. № 12. С. 96-98.
51. Лепіш Н. Я. Структура актів тлумачення норм права. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 307-313.
52. Лепіш Н. Я. Функції актів тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 2. С. 486-493.
53. Лобань Д. Беручись тлумачити законодавство, треба ставитись до цього відповідно. *Вісник прокуратури*. 2003. № 4. С. 121-122.
54. Лютов Н. Л. Толкование международных договоров и международный обычай в международном трудовом праве. *Цивилис*. 2013. № 2. С. 21-30.
55. Малента В. С. Доктринальне тлумачення норм права. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 30-36.
56. Малента В. С. Історичні аспекти становлення тлумачення норм права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Вип. 1. С. 18-21.
57. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 246 с.
58. Малишев Б. В. Телеологічний спосіб тлумачення норм права: загально-теоретичні аспекти. *Адвокат*. 2011. № 10. С. 7-14.
59. Манасян А. А. Особенности толкования законов при осуществлении конституционного правосудия. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 12. С. 104-106.

60. Матвеева Л. Г. Правозастосувальні акти та акти тлумачення права. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 74-76.
61. Мирошников Е. Г. Официальное толкование права и его значение в деятельности органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000. 211 с.
62. Михайлович Д. М. Деякі аспекти проблематики доктринального тлумачення. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 37-39.
63. Михайлович Д. М. Офіційне тлумачення закону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 19 с.
64. Михайлович Д. М. Специфічні риси та функції актів офіційного тлумачення законів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 21. С. 99-104.
65. Мішина Н. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
66. Міщенко М. М. Розуміння та тлумачення в психоаналізі: філософсько-герменевтичний підхід: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків, 2011. 20 с.
67. Молибога М. П. Класифікація тлумачення норм права. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 50. С. 76-83.
68. Молибога М. П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 188 с.
69. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 42-46.
70. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістовних колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-41.
71. Музика-Стефанчук О. А., Мазниця А. А. Сучасні проблеми тлумачення норм фінансового права України: моногр. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2014. 231 с.
72. Мяловицька М. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 127-129.
73. Надежин Г. Н. Доктринальное толкование норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2005. 218 с.
74. Нікітіна І. О. Особливості застосування історичного тлумачення актів законодавства в практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 5. С. 97-103.
75. Оніщенко Н. Формування громадянського суспільства: комунікативно-правовий чинник. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 88-96.

76. Опомяк С. З. Про тенденцію телеологічного (цільового) тлумачення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 100-107.
77. Осипян Б. А. Критерии правомерного толкования, конкретизации и единообразного исполнения юридических законов и положений. *Современное право*. 2013. № 5. С. 150-158.
78. Палешник С. І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
79. Палешник С. Інтерпретаційні акти в судовій практиці. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 261-268.
80. Панчак О. Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 251 с.
81. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
82. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 194 с.
83. Прийма С. В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3 (16). С. 10-16.
84. Прийма С. Ознаки тлумачення норм права. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 239-248.
85. Прийма С. Принцип розумності тлумачення норм права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 34-43.
86. Прийма С. Пропорційність як принцип тлумачення права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 42-48.
87. Рабінович П. Офіційно-нормативне тлумачення законодавства як інструмент адаптації правового регулювання до соціальних змін. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 112-115.
88. Рабінович П., Савчук Н. Офіційне тлумачення законодавства: герменевтичний аспект. *Право України*. 2001. № 11. С. 36-39.
89. Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
90. Садовський М. М. Теоретико-правові засади доктринального тлумачення права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
91. Самсін І. Л. Тлумачення актів законодавства України про оподаткування: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 224 с.
92. Саунін Р. Д. Адміністративні процедури в системі реалізації владної компетенції публічної адміністрації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 182-186.
93. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
94. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 404-410.

95. Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 227 с.
96. Смородинський В. Деякі питання судового тлумачення. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4. С. 17-23.
97. Спасибо-Фатеева І. Доктринальне тлумачення. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 35-38.
98. Стрижак А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави. *Право України*. 2010. № 6. С. 4-11.
99. Тимофеев О. О. Тлумачення податково-правових норм: моногр. Харків: Право, 2013. 214 с.
100. Тузова М. В. Акти вищих судів загальної юрисдикції як засіб подолання прогалин у законодавстві. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 3. С. 23-26.
101. Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2002. 215 с.
102. Хиля М. Дослідження проблеми тлумачення нормативно-правових актів у працях дореволюційних учених. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 277-283.
103. Цуркан М. Щодо критеріїв якості судових рішень в адміністративному процесі. *Право України*. 2016. № 2. С. 50-55.
104. Чистоклетов Л. Стадії процесу юридичного прогнозування. *Право України*. 2016. № 1. С. 130-135.
105. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 228 с.
106. Шаповал В. Конституція України: аж двадцять років або лише двадцять років!? *Право України*. 2016. № 6. С. 9-19.
107. Шепелев А. Н. Толкование и правовая терминология. *Современное право*. 2011. № 9. С. 3-6.
108. Юдін З. М. Тлумачення договору: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 193 с.
109. Яворська В. Г. Поняття змісту актів судового тлумачення, спрямованих на забезпечення єдності у застосуванні судами України кримінального законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 4. С. 281-288.
110. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.

ТЕМА 16. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Реалізація норм права: поняття та ознаки. Форми реалізації норм права.
- ❖ Застосування норм права: поняття, ознаки та види. Підстави, форми і функції застосування норм права.
- ❖ Стадії застосування нормативних приписів. Акти правозастосування: поняття та види.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види актів застосування норм права.
- ✓ Форми безпосередньої реалізації норм права.
- ✓ Ознаки та основні види реалізації норм права.
- ✓ Акти правозастосування: поняття та види.
- ✓ Стадії застосування правових норм.
- ✓ Правотворча і правозастосовна діяльність: їх діалектична єдність.
- ✓ Характеристика та класифікація правозастосовних помилок.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Прогалини у праві та шляхи їх подолання: питання теорії і практики».
- ◆ «Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ».
- ◆ «Колізії в законодавстві та способи їх переборення».
- ◆ «Справедливість як основа правозастосовної діяльності».
- ◆ «Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій».
- ◆ «Правомірна поведінка співробітників міліції як засіб реалізації норм права».
- ◆ «Застосування норм права в субсидіарному порядку: основні вимоги та передумови».
- ◆ «Зміцнення законності у правозастосовному процесі».
- ◆ «Фактори, що впливають на прийняття правозастосувальних рішень».
- ◆ «Акти вищих судів загальної юрисдикції як засіб подолання прогалин у законодавстві».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Правозастосовчі акти прямого народовладдя (теоретичний аспект).
- Правотворча і правозастосовча діяльність: їх діалектична єдність.
- Правозастосувальні акти та акти тлумачення права.

- Права людини в площині правозастосувальної діяльності.
- Поняття, види та способи усунення колізій.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Реалізація норм права – це:

- а) застосування правових норм шляхом активної чи пасивної поведінки суб'єктів, що здійснюється ними за їх власним волевиявленням;
- б) втілення повноважних правових норм у діяльності суб'єктів права через виконання громадських обов'язків;
- в) втілення встановлених правових норм у діяльності суб'єктів права через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- г) індивідуально-конкретний, державно-владний припис, винесений відповідним органом унаслідок вирішення юридичної справи;
- д) встановлення соціальних норм у діяльності суб'єктів права.

2. Ознакою реалізації норм права є:

- а) правомірність дій, тобто відповідність їх нормам права;
- б) соціальна небезпечність дій;
- в) протиправний характер діяльності;
- г) приватний характер дій;
- д) відсутність значимого результату діяльності.

3. Форми реалізації норм права залежно від порядку реалізації класифікують на:

- а) примусові та добровільні;
- б) пасивні та активні;
- в) колективні та індивідуальні;
- г) загальні та казуальні;
- д) постійні та тимчасові.

4. За визначеністю у часі форми реалізації норм класифікують на:

- а) негайні, строкові тривалі, безстрокові тривалі;
- б) загальні, спеціальні, додаткові;
- в) зворотні, незворотні;
- г) загальні, казуальні, специфічні;
- д) короткотривалі та довготривалі.

5. Форма реалізації зобов'язальних правових норм, що полягає в активній поведінці суб'єктів – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;

- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

6. Реалізація права на вищу освіту – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) притримання норм права.

7. Пасивна поведінка суб'єкта, що полягає в утриманні від активних дій, заборонених юридичними нормами – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

8. Подання громадянином обов'язкового податкового звіту – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

9. Найбільшою ланкою в юридичному процесі, спрямованою на індивідуальне регулювання суспільних відносин є:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

10. Правова форма діяльності уповноважених на те органів держави і посадових осіб, яка полягає у реалізації приписів норм права відносно конкретних життєвих випадків – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

11. *Поняття «правозастосування» та «механізм правового регулювання суспільних відносин» співвідносяться таким чином:*

- а) «правозастосування» є обов'язковою стадією «механізму правового регулювання суспільних відносин»;
- б) «правозастосування» виступає факультативною стадією «механізму правового регулювання суспільних відносин»;
- в) правозастосовна діяльність закладає нормативну основу правового регулювання суспільних відносин;
- г) «правозастосування» не входить до «механізму правового регулювання суспільних відносин»;
- д) «правозастосування» збігається зі змістом «механізму правового регулювання».

12. *За змістом застосування норм права – це:*

- а) процес, що має стадійний характер, сутність якого полягає у притягненні до юридичної відповідальності винних суб'єктів;
- б) створення і ухвалення нових правових норм, що відбувається у тих випадках, коли суспільні відносини раніше не регулювалися і виникла необхідність у цьому вперше;
- в) втілення встановлених правових норм у діяльність суб'єктів права через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- г) заповнення повного чи часткового пропуску в чинних нормативних актах необхідних юридичних норм шляхом формулювання норм, яких бракує;
- д) єдиний процес, що складається із відокремлених і взаємопов'язаних дій – стадій, внаслідок яких уповноваженим суб'єктом виноситься рішення по справі.

13. *Застосування норм права є складним єдиним процесом, що складається з:*

- а) принципів, норм та інститутів;
- б) приписів;
- в) функцій, мети і завдань;
- г) стадій;
- д) методів, прийомів і способів.

14. *На думку переважної більшості науковців, процес правозастосування включає в себе:*

- а) дві стадії;
- б) три стадії;
- в) чотири стадії;
- г) п'ять стадій;
- д) шість стадій.

15. Стадія правозастосовного процесу – це:

- а) сукупність дій посадової особи або державного органу, спрямовані на розв'язання певного завдання правозастосування;
- б) діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування юридичних норм;
- в) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, сутність яких полягає у з'ясуванні та роз'ясненні їх суті;
- г) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у їх правовій регламентації;
- д) діяльність щодо впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішньо-узгоджену систему.

16. До основних стадій правозастосовного процесу належать:

- а) встановлення фактичних обставин, юридична кваліфікація, винесення рішення;
- б) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у їх правовій регламентації; визначення суб'єкта, уповноваженого прийняти правове рішення і виду правового акта; прийняття правового акта, його оформлення, підписання, опублікування і набрання ним юридичної сили;
- в) виконання, використання, дотримання та застосування норм права;
- г) порушення норм права, з'ясування обставин, винесення рішення, набрання чинності рішення, виконання рішення;
- д) виникнення спору про право, юридична кваліфікація, встановлення кола винних осіб.

17. Змістом першої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

18. Змістом другої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) юридична кваліфікація;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

19. Змістом третьої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) юридична кваліфікація;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

20. До стадій застосування норм права не належить:

- а) встановлення фактичних обставин справи;
- б) юридична кваліфікація фактичних обставин справи;
- в) прийняття рішення у справі;
- г) офіційне оприлюднення нормативного акту;
- д) документальне оформлення ухваленого рішення по справі.

21. До підстав застосування норм права не належить:

- а) виникнення, зміна суб'єктивних прав та обов'язків, що передбачають державовладну діяльність відповідних органів;
- б) необхідність офіційного визнання певних юридичних фактів, офіційна реєстрація певних дій людей, найбільш важливих з точки зору суспільного інтересу;
- в) виникнення спору між суб'єктами правовідносин, внаслідок чого необхідно захистити порушені права або законні інтереси;
- г) скоєння правопорушення, що передбачає визначення для правопорушника, виду та міри юридичної відповідальності;
- д) самостійне врегулювання спору суб'єктами правовідносин.

22. До підстав застосування норм права належить, крім:

- а) необхідність безпосередньо, без допомоги владних структур реалізувати свої права;
- б) необхідність вирішити спір про право, коли сторони самі не можуть виробити узгоджене рішення про наявність або міру суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;
- в) необхідність вдатися до примусових заходів, визначити міру юридичної відповідальності у разі вчинення правопорушень, невиконання обов'язків;
- г) необхідність офіційно встановити наявність чи відсутність юридичних фактів або конкретних документів;
- д) необхідність здійснити виконавчо-розпорядчу діяльність органів держави і органів місцевого самоврядування – вирішення кадрових питань.

23. До вимог застосування норм права належить принцип:

- а) поміркованості;
- б) обґрунтованості;
- в) універсальності;
- г) строковості;
- д) послідовності.

24. Вибір оптимального шляху здійснення норми в конкретній життєвій ситуації передбачає:

- а) законність як принцип застосування норм права;
- б) справедливість як принцип застосування норм права;
- в) обґрунтованість як принцип застосування норм права;
- г) доцільність як принцип застосування норм права;
- д) гуманізм як принцип застосування норм права.

25. Суб'єктом правозастосування може виступати:

- а) іноземець;
- б) громадянин України;
- в) місцевий районний суд;
- г) біпатрид;
- д) територіальна громада.

26. Владна діяльність державних органів і окремих недержавних інститутів з охорони норм права від будь-яких порушень, прав і свобод людини, законності і правопорядку – це:

- а) оперативно-виконавча форма правозастосовної діяльності;
- б) правозахисна форма правозастосовної діяльності;
- в) правоохоронна форма правозастосовної діяльності;
- г) правозабезпечувальна форма правозастосовної діяльності;
- д) правотворча форма правозастосовної діяльності.

27. Діяльність судових органів щодо здійснення правосуддя належить до:

- а) оперативно-виконавчої форми правозастосовної діяльності;
- б) правозахисної форми правозастосовної діяльності;
- в) правоохоронної форми правозастосовної діяльності;
- г) правозабезпечувальної форми правозастосовної діяльності;
- д) правотворчої форми правозастосовної діяльності.

28. Розпорядча діяльність державних органів з виконання приписів правових норм, зокрема, здійснення адміністративних послуг, з метою позитивного впливу на суспільні відносини – це:

- а) оперативно-виконавча форма правозастосовної діяльності;
- б) правозахисна форма правозастосовної діяльності;

- в) правоохоронна форма правозастосовної діяльності;
- г) правозабезпечувальна форма правозастосовної діяльності;
- д) правотворча форма правозастосовної діяльності.

29. Видача свідоцтва про реєстрацію шлюбу; рішення про будівництво промислового об'єкта; нарахування та виплата пенсії належать до:

- а) оперативно-виконавчої форми правозастосовної діяльності;
- б) правозахисної форми правозастосовної діяльності;
- в) правоохоронної форми правозастосовної діяльності;
- г) право забезпечувальної форми правозастосовної діяльності;
- д) правотворчої форми правозастосовної діяльності.

30. Дії, спрямовані на досягнення правового результату:

- а) юридичний вчинок;
- б) юридична подія;
- в) юридичний акт;
- г) юридична діяльність;
- д) юридична умова.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правореалізація і правозастосування. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правореалізація	Втілення в життя загальних установлень, які містяться в преамбулах законів, статтях, що фіксують загальні завдання і принципи права та правої діяльності.
2.	Правозастосування	Втілення в реальні відносини конкретних норм права.
3.	Реалізація загальних установлень	Здійснювана у процедурно-процесуальному порядку владна-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права.
4.	Додержання	Полягає в обов'язковому вчиненні активних дій, що передбачаються нормами права в інтересах правомочної сторони, у виконанні обов'язків.

5.	Виконання		Полягає у використанні можливостей, наданих правовими нормами, у здійсненні суб'єктивних прав для задоволення власного інтересу.
6.	Використання		Полягає в утриманні від дій, заборонених юридичними нормами, суворому дотриманні встановлених норм.
7.	Реалізація правових норм у конкретних правовідносинах		Втілення в реальні відносини конкретних норм права.
8.	Активна форма реалізації		Припускає реалізацію норм, що містять заборони, через утримання суб'єкта від дій, за які встановлюється юридична відповідальність.
9.	Пасивна форма реалізації		Припускає реалізацію загальних правових норм, якими користуються суб'єкти права щодо всіх інших суб'єктів.
10.	Реалізація конкретних правових норм у конкретних правовідносинах		Втілення розпоряджень правових норм у правомірній поведінці суб'єктів права, в їх практичній діяльності.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Форми і стадії застосування і реалізації права:

1.	За рівнем (глибиною) реалізації розпоряджень, що містяться в нормативно-правових актах	1)
		2)
		3)
2.	Форми реалізації права за складністю і характером дій суб'єкта	1)
		2)
3.	Основні стадії застосування норм права	1)
		2)
		3)
4.	Форми безпосередньої реалізації	

	права	
5.	Ознаки застосування норм права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види актів застосування права:

1.	Серед актів застосування норм права слід розрізняти	1) ... акт, у якому виражене....
		2)... (проміжні, додаткові), що оформляються...
2.	Види актів застосування норм права за формою зовнішнього вираження	1)
		2)
		3)
3.	За суб'єктами прийняття	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
4.	За функціями у правовому регулюванні	1)
		2)
5.	Види актів за юридичною формою	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
6.	Види актів за способом прийняття	1)
		2)
7.	Види актів за юридичними на-	1)
		2)
		3)

	слідками	4)
		5)
8.	За значенням у юридичному процесі	1) 2)
9.	За характером індивідуальних приписів	1) 2) 3)

VII. Словникова робота:

реалізація норм права, реалізація загальних установлень, додержання, виконання, використання, застосування права, форми реалізації норм права, способи реалізації норм права, підстави застосування норм права, форми застосування норм права, функції застосування норм права, стадії застосування норм права, встановлення фактичних обставин справи, встановлення юридичної основи справи, прийняття рішення та його документальне оформлення у правозастосовному акті, виконання ухваленого рішення уповноваженими органами, вимоги до застосування норм права, законність застосування норм права, обґрунтованість застосування норм права, доцільність застосування норм права, справедливість застосування норм права, акт застосування норм права, правозастосовний акт, прогалини у праві, аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування норм права, правозастосовна техніка, юридичні колізії, колізії в законодавстві, темпоральна (часова) колізія, ієрархічна (субординаційна) колізія, змістовна (сутнісна) колізія, усунення прогалин в законодавстві, подолання прогалин в законодавстві, юридична техніка, предмет юридичної техніки, ознаки юридичної техніки, юридичні конструкції, юридична термінологія, прийоми і правила юридичної техніки, правові аксіоми, правові фікції, правові презумпції.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.

- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

Спеціалізована література:

1. Poledník P. Zamyšlení se nad oděvem advokáta v České republice. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 12-13.
2. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 164-171.
3. Алешкова Н. П. Понятие, виды и организация муниципального мониторинга правоприменения. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2013. № 3. С. 126-131.
4. Алфьоров С. М. Правомірна поведінка співробітників міліції як засіб реалізації норм права. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 3. С. 3-5.
5. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
6. Бармина О. Н. Злоупотребление правом как общеправовая категория: теоретико-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 2014. 195 с.
7. Беріша Ф. Взаємозв'язок між суспільством, державою та правом. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 172-184.
8. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
9. Бірюченський О., Панєвін О. Застосування судами України законів, що забезпечують підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист. *Право України*. 1995. № 11. С. 13-16.
10. Бобылёв А. И. Механизм правового воздействия на общественные отношения. *Государство и право*. 1999. № 5. С. 19-22.
11. Болочан І. В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 32 с.
12. Болочан І. В. Теорія реалізації норм адміністративного права: моногр. Запоріжжя: Гельветика, 2017. 559 с.
13. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 214 с.
14. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: моногр. Київ: Леся, 2012. 191 с.
15. Буханевич О. М. Поняття та сутність процедури надання адміністративних послуг. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 1. С. 126-131.

16. Буяков А. Ю. Юридические коллизии и способы их устранения: дис. ... д-ра юрид. наук. Саратов, 1999. 227 с.
17. Василюк С. Правотворча і правозастосовна діяльність: їх діалектична єдність. *Право України*. 1996. № 10. С. 56-60.
18. Винников А. В. Национальные языки, судебный перевод и правоприменение. *Современное право*. 2013. № 7. С. 122-128.
19. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 99-101.
20. Ворошилова Т. В. Принятие решения по делам об административных правонарушениях: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1998. 170 с.
21. Галич Р. В. Реалізація конституційного права працівника на захист: моногр. Дніпропетровськ: Форест, 2015. 176 с.
22. Галянтич М. Колізія нормативних актів: вимушений шлях розвитку права. *Право України*. 1996. № 6. С. 34-36.
23. Ганзенко О. О. Нетипові норми права в механізмі правового регулювання: проблеми теорії і практики застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 1 (2). С. 17-23.
24. Германова О. Г. Авторське право і суміжні права в засобах масової інформації України та Польщі: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2006. 17 с.
25. Горбунова Л. А. Применение норм трудового права: теоретические вопросы: дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 2001. 196 с.
26. Далявська Т. П. Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень. *Гілея*. 2015. Вип. 98. С. 375-377.
27. Денисенко В. В. Коллизии правовых актов и механизм их разрешения: теоретико-правовой аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. 177 с.
28. Евтошук Ю. О. Требования принципа пропорциональности в сфере правоприменения. *Современное право*. 2013. № 2. С. 117-121.
29. Кінаш Б. С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 223 с.
30. Кінаш Б. С. Теоретико-правові основи реалізації конституційно-правових норм: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. юридич. ін-т ЛьвДУВС, 2011. 250 с.
31. Клименко К. Справедливість як основа правозастосовної діяльності. *Право України*. 2007. № 8. С. 30-33.
32. Клім С. І. Аналогія закону у цивільному праві України: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 214 с.
33. Книгін К. Реалізація народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів: окремі питання. *Право України*. 2003. № 8. С. 44-48.

34. Коваль В. М. Проблеми застосування норм матеріального права в господарському судочинстві: моногр. Одеса: Юридична література, 2011. 528 с.
35. Коди́нец А. Способы защиты прав в сфере информационных отношений: отдельные вопросы правоприменения. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 72-76.
36. Колотова О. В. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 231 с.
37. Кондратьев Р. Моральний імператив у правозастосуванні. *Право України*. 2010. № 5. С. 85-89.
38. Копиленко О. Окремі колізії українського законодавства. *Право України*. 2000. № 12. С. 13-16.
39. Коструба А. Аналогія права й аналогія закону як фактична фікція та спосіб «оздоровлення» механізму правоприменення. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 6-9.
40. Кравець М. О. Поняття, сутність та місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 110-115.
41. Кухнюк Д. Осуществление адвокатом представительства в исполнительном процессе Украины. *Legea si Viata*. 2016. № 2, ч. 2. С. 80-83.
42. Лаврусь С. Ю. Реализация принципов права в юридической практике: дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2005. 239 с.
43. Легка О. В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 30-33.
44. Лешкович Т. Індивід як суб'єкт міжнародного публічного права. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 7-14.
45. Лилак Д. Колізія і конкуренція законів. *Право України*. 2001. № 4. С. 18-21.
46. Литвак О. М. Справедливість – сутність і передумова ефективності правозастосувальної діяльності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 14. С. 55-59.
47. Ляшенко Н. Предмет рішень Європейського Суду з прав людини. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 3. vydání. С. 27-32.
48. Малярчук Л. Порівняльний аналіз заяв до Європейського Суду з прав людини та конституційної скарги до конституційного трибуналу Польщі. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 8-15.
49. Мандель Р. До розуміння принципів права. *Sciences of Europe*. 2016. № 4, ч. 2. С. 100-103.
50. Матат Ю. І. Застосування норм права в субсидіарному порядку: основні вимоги та передумови. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 378-384.
51. Матвеева Л. Г. Правозастосувальні акти та акти тлумачення права. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 15-20.

52. Михайленко Е. М., Фефилов Е. А. Правоприменительные коллизии гражданского законодательства, изменившего порядок заявления требований участников строительства к застройщику при его банкротстве. *Правовые вопросы строительства*. 2013. № 1. С. 8-10.
53. Мірошніченко А. Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій. *Право України*. 2008. № 5. С. 24-28.
54. Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 16-23.
55. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістових колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
56. Москалюк О. В. Подолання колізій між нормами права рівної юридичної сили: моногр. Київ: Дакор, 2013. 213 с.
57. Мурашин О. Правозастосовчі акти прямого народовладдя (теоретичний аспект). *Право України*. 1999. № 8. С. 22-25.
58. Мурашин О., Андрійко О. Колізійне право. *Право України*. 2001. № 2. С. 150-154.
59. Невзоров Г. Л. До питання про співвідношення правозастосувальних і виконавчо-розпорядчих актів. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1998. № 4. С. 14-19.
60. Нікольська О. Конкретизація норм Конституції України як необхідна передумова їх застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 29-36.
61. Обидіна І. Як уникнути колізії між нормативними актами. *Право України*. 2000. № 9. С. 107-111.
62. Осауленко О., Пунько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. *Право України*. 2004. № 12. С. 24-29.
63. Осминин Б. И. Разрешение коллизий между внутригосударственным правом и международными договорами. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2013. № 1. С. 114-123.
64. Островська Л. А. Вплив правил про дисциплінарну відповідальність суддів на застосування норм цивільного процесуального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 365-369.
65. Павлишин О. Правозастосування як об'єкт філософсько-правових досліджень. *Право України*. 2004. № 8. С. 21-25.
66. Павлюк А. Правова, реальність як нормативно-ціннісна та/або метанормативна система. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 107-120.
67. Подорожна Т. Динаміка законодавчих дефініцій у процесі правозастосування: теоретичні аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 3-6.
68. Полонский Б. Я. Урок правоприменения. *Законодательство*. 2013. № 6. С. 38-43.

69. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.
70. Пунько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок. *Право України*. 2003. № 8. С. 110-112.
71. Ростовщиков И. В. Правоприменение в процессе реализации прав человека. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2013. № 2. С. 14-21.
72. Рощина І. Принципи та аналогія у кримінальному праві України. *Право України*. 2007. № 8. С. 25-29.
73. Рубля О. Аналогія закону та аналогія права в цивільному процесі України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 392-396.
74. Рябець К. А., Самойлов М. В. Колізія вітчизняного земельного законодавства в аспекті права власності на землю. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 40-46.
75. Сергієнко Н. М. Застосування норм міжнародного права органами конституційної юрисдикції (європейський досвід): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 227 с.
76. Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: моногр. Дніпропетровськ: Грані, 2014. 121 с.
77. Серьогін С. В. Проблемні юридико-філологічні аспекти застосування понять «право» й «закон» в українській правовій доктрині та в контексті принципу верховенства права: моногр. Дніпропетровськ: Грані, 2012. 89 с.
78. Слабоспицкая Н. Н. Реализация норм трудового права: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2013. 251 с.
79. Слинько Д. В. Фактори, що впливають на прийняття правозастосувальних рішень. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 14. С. 85-89.
80. Смирнова В. В. Применение права как форма реализации правоохранительной функции аппарата государственной власти: теоретико-правовой аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2002. 208 с.
81. Соколов В. М. Застосування аналогії права та аналогії закону в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
82. Сомиков К. А. Правовой выбор и реализация права: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2011. 200 с.
83. Спасибо-Фатеева І. Колізія загальних та спеціальних норм (на трьох прикладах судової практики). *Приватне право*. 2013. № 1. С. 166-175.
84. Стародубцева И. А. Влияние коллизий на правовую систему России: конституционно-исторический аспект. *История государства и права*. 2013. № 1. С. 53-56.

85. Стародубцева И. А. Коллизионный мониторинг в механизме выявления юридических коллизий. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2013. № 11. С. 41-45.
86. Стефанов С. Деякі аспекти правового регулювання проекту «Електронний Суд» в ході його реалізації в юридичному процесі України. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 165-171.
87. Тихомиров Ю. А. Коллизионное право и отклонения в правовой сфере. *Право и политика*. 2013. № 3. С. 363-370.
88. Тищук Т. І. Конституційно-правовий аналіз форм реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 132-137.
89. Тищук Т. І. Процедура реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 38-45.
90. Тузова М. В. Акти вищих судів загальної юрисдикції як засіб подолання прогалин у законодавстві. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 3. С. 35-39.
91. Фандалюк О. В. Деякі питання класифікації правозастосувальних актів, які приймаються (здійснюються) співробітниками органів внутрішніх справ. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1997. № 2. С. 9-15.
92. Фандалюк О. В. Правозастосувальні акти-дії в механізмі здійснення функцій органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1999. 218 с.
93. Хряпченко В. Різомна модель системи права як прояв креативності в сучасній юриспруденції. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 3. vydání. С. 61-66.
94. Чаусская О. А. Применение норм гражданского права: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2002. 206 с.
95. Челак О. Еволюція регіональної політики та її інструментів в Європейському Союзі. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 43-47.
96. Чулюкин И. Л. Социальные конфликты и применение права: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2001. 175 с.
97. Шаповал В. Теоретичні проблеми реалізації норм Конституції. *Право України*. 1997. № 6. С. 37-41.
98. Шиндяпина Е. Д. Аналогия права в правоприменении: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 168 с.
99. Шмаленя С. В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2008. 216 с.
100. Щербаков В. В. Реализация норм международного права в деятельности органов предварительного расследования: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 210 с.

ТЕМА 17. ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА. ПРАВОВПОРУШЕННЯ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки та види правової поведінки.
- ❖ Поняття та основні види, мотиви правомірної поведінки.
- ❖ Правопорушення: поняття, ознаки та види. Юридичний склад правопорушення.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки правової поведінки.
- ✓ Види правомірної поведінки.
- ✓ Правопорушення: поняття, ознаки та види.
- ✓ Поняття, види правомірної поведінки.
- ✓ Юридичний склад правопорушення.
- ✓ Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Маргінальна поведінка: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Правопорушення як вид правової поведінки: теорія та законодавча практика».
- ◆ «Міжнародні правопорушення: поняття та різновиди».
- ◆ «Правомірна поведінка – умова стабільного розвитку суспільства».
- ◆ «Маргінальна поведінка як різновид правомірної поведінки особи».
- ◆ «Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії».
- ◆ «Адміністративне покарання як критерій адміністративної відповідальності».
- ◆ «Поняття та зміст інституту дисциплінарної відповідальності».
- ◆ «Поняття та види соціальної відповідальності».
- ◆ «Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності.
- Правомірна поведінка: теоретико-методологічний процес дослідження.
- Правова поведінка як юридична категорія та явище правової дійсності.
- Процесуальні форми застосування запобігання правопорушенням.
- Правосвідомість та її роль у формуванні правової поведінки.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Поведінка у правовій сфері – це:

- а) діяння, що є соціально корисним, відповідає нормам права;
- б) діяння, що є соціально шкідливим, суперечить нормам права;
- в) діяння, що суперечить нормам права, є соціально-шкідливим, але не містить складу правопорушення;
- г) соціально-значуща, усвідомлена поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що передбачена нормами права та тягне за собою юридичні наслідки;
- д) діяння, що формально перебуває в рамках норм права, але за своєю суттю є соціально-шкідливим.

2. До ознак поведінки у правовій сфері належить:

- а) не регулюється юридичними нормами;
- б) відсутнє зовнішнє вираження;
- в) відсутній вольовий характер;
- г) є соціально значущою;
- д) не спричиняє юридичні наслідки.

3. Динамічна ознака правової поведінки полягає в тому, що:

- а) межі поведінки, зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами;
- б) правова поведінка перебуває під контролем свідомості і волі особи;
- в) саме держава виступає гарантом правомірної поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку;
- г) тільки конкретний свідомо-вольовий вчинок (дія або бездіяльність) суб'єкта права у сфері правового регулювання будь-яких відносин може оцінюватися з точки зору права як правомірний чи неправомірний і викликати юридичні наслідки на підставі правових норм;
- д) соціально шкідлива поведінка гальмує розвиток їх позитивного потенціалу, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки (адміністративні проступки, злочини, невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо).

4. З урахуванням соціального змісту та юридичної оцінки вчинку суб'єкта права і незалежно від форми її зовнішнього виразу (дія чи бездіяльність) правова поведінка поділяється на:

- а) правомірну поведінку, правопорушення, зловживання правом, об'єктивно протиправне діяння;
- б) правомірну поведінку, об'єктивно протиправне діяння;
- в) зловживання правом, злочинну поведінку, правопорушення;

- г) легальну, нелегальну поведінку;
- д) соціально корисну, соціально допустиму, суспільно-небезпечну поведінку.

5. Підконтрольність правової поведінки полягає в тому, що:

- а) саме держава виступає гарантом правомірної поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку;
- б) тільки конкретний свідомо вольовий вчинок суб'єкта права у сфері правового регулювання будь-яких відносин може оцінюватися з погляду права як правомірний чи неправомірний і викликати юридичні наслідки на підставі правових норм;
- в) соціально шкідлива поведінка гальмує розвиток їх позитивного потенціалу, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки (адміністративні проступки, злочини, невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо);
- г) правова поведінка перебуває під контролем свідомості і волі особи;
- д) межі поведінки, зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами.

6. Правомірна поведінка – це:

- а) діяння, що суперечить нормам права, є соціально-шкідливим, але не містить складу правопорушення;
- б) необхідна, бажана і допустима з точки зору інтересів громадянського суспільства поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка полягає в дотриманні (виконанні, використанні) норм права, що охороняються і гарантуються державою);
- в) діяння, що є соціально шкідливим та суперечить нормам права;
- г) соціальна і правозначуща свідомо-вольова поведінка особи, що передбачена нормами права і спричиняє або може спричинити можливі юридичні наслідки;
- д) діяння, що формально перебуває в рамках норм права, але за своєю суттю є соціально-шкідливим.

7. Правова поведінка (правомірна чи протиправна) характеризується такими основними рисами та ознаками:

- а) виражається в діях та операціях, опосередкована правом, є соціально перетворюючою діяльністю;
- б) є соціально шкідливою;
- в) забезпечує формальну визначеність змісту нормативних правових актів і нормативних правових договорів;

г) соціальною значущістю, психологічною характеристикою, юридичною визначеністю, здатністю викликати юридичні наслідки;

д) регулює найбільш соціально значущі, типові, сталі суспільні відносини, застосовується при створенні нормативних правових актів.

8. Правомірна поведінка з погляду соціальної значущості передусім характеризується її:

- а) придатністю;
- б) корисністю;
- в) протиправністю;
- г) допустимістю;
- д) стійкістю.

9. Зовнішній прояв правомірної поведінки виступає у вигляді соціально корисного чи необхідного діяння, що відповідає правовим приписам, або бездіяльності особи – це:

- а) принципи правомірної поведінки;
- б) зміст правомірної поведінки;
- в) об'єктивна сторона правомірної поведінки;
- г) сутність правомірної поведінки особи;
- д) суб'єктивна сторона правомірної поведінки.

10. Правомірна поведінка являє собою єдність таких елементів її складу, як:

- а) об'єкт, суб'єкт, юридичний факт;
- б) дія, бездіяльність;
- в) зовнішня та внутрішня сторона вчинку особи;
- г) об'єкт, суб'єкт, предмет;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, предмет.

11. Залежно від ступеня суспільної значущості правомірна поведінка класифікується на:

- а) пристосовницьку, маргінальну, звичайну, соціально активну;
- б) добровільну, вимушену;
- в) необхідну, бажану, соціально-допустиму;
- г) корисну, бажану;
- д) правостановлюючу, правозмінюючу, правоприпиняючу.

12. Залежно від форм реалізації норм права розрізняють такі види правомірної поведінки як:

- а) дотримання, виконання, слідування;
- б) дотримання, виконання, підпорядкування;

- в) дотримання, використання, здійснення;
- г) дотримання, виконання, використання, забезпечення;
- д) дотримання, виконання, використання, застосування.

13. Залежно від суб'єктів правомірну поведінку поділяють на:

- а) індивідуальну, групову;
- б) індивідуальну, групову, загальну;
- в) індивідуальну, колективну;
- г) особисту, колективну;
- д) особисту, загальну.

14. Залежно від психологічного ставлення суб'єкта до своїх вчинків та їх наслідків добровільна правомірна поведінка може бути:

- а) повсякденна, особлива;
- б) активна, пасивна;
- в) бажана, звичайна;
- г) пристосовницька, звичайна;
- д) принципова, звичайна.

15. За ступенем виявлення свідомості і волі правомірну поведінку класифікують на:

- а) активну та пасивну;
- б) добровільну та змушену;
- в) бажану та необхідну;
- г) припустиму та належну;
- д) припустиму та бажану.

16. За особливостями ставлення суб'єкта до своєї поведінки видами правомірної поведінки є:

- а) пристосовницька, маргінальна, звичайна, соціально активна;
- б) добровільна, вимушена;
- в) необхідна, бажана, соціально допустима;
- г) корисна, цивілізована;
- д) правовстановлююча, правозмінююча, правоприпиняюча.

17. Необхідна правомірна поведінка забезпечується відповідними юридичними засобами:

- а) уповноважуваними та зобов'язальними нормами;
- б) рекомендаційними і заохочувальними нормами, які впливають на формування правових мотивів і цілей свідомо вольової поведінки суб'єктів;
- в) рекомендаційними та уповноважуваними правовими нормами, що створюють напрям для допустимої діяльності суб'єкта;

г) імперативними зобов'язальними і заборонними правовими нормами, які вимагають безумовного здійснення таких приписів у формах виконання обов'язків і додержання юридичних заборон ;

д) заборонними правовими нормами, які встановлюють межі здійснення такої поведінки.

18. На відміну від добровільної вимушена правомірна поведінка характеризується як вибір варіанту поведінки, що:

а) відповідає приписам правових норм і збігається з внутрішнім переконанням особи;

б) формально відповідає приписам правових норм, але може розходитися з внутрішнім переконанням, звичками самої особи;

в) орієнтується не стільки на норму права, скільки на поведінку людей, які оточують особу;

г) полягає в низькому ступені соціальної активності особи;

д) виникає в результаті багаторазового повторення дій.

19. Правомірна поведінка включає два аспекти:

а) інформаційний, поведінковий;

б) інформаційний, застосовний;

в) інформаційний, забезпечувальний;

г) теоретичний, практичний;

д) теоретичний, поведінковий.

20. Пасивно-приспосувальною поведінкою особи, яка не відрізняється від поведінки інших, підпорядковується груповим стандартам і вимогам, піддається психологічному тиску і маніпуляціям є:

а) неоконформістська;

б) конформістська;

в) маргінальна;

г) неомаргінальна;

д) інтуїтивна.

21. Різновидом «проміжної» (балансуючої) поведінки між правомірним і протиправним станами особи, що виражається в готовності до протиправних дій у разі послаблення нагляду за її поведінкою, але не стає антисоціальною, не призводить до правопорушення через страх юридичної відповідальності є:

а) неомаргінальна;

б) конформістська;

в) маргінальна;

г) неоконформістська;

д) інтуїтивна.

22. *Різновидом правомірної поведінки, що закріплюється в диспозитивних нормах, як права суб'єкта, реалізується відповідно до його волі і забезпечується державою є:*

- а) соціально-доцільна поведінка;
- б) соціально-неприпустима поведінка;
- в) соціально-бажана поведінка;
- г) соціально-припустима поведінка;
- д) соціально-належна поведінка.

23. *Головна ознака соціально допустимої поведінки полягає в тому, що вона:*

- а) як форма здійснення приватних інтересів не суперечить інтересам інших суб'єктів;
- б) може стимулюватися за допомогою рекомендаційних і заохочувальних норм, які впливають на формування правових мотивів і цілей свідомо вольової поведінки суб'єктів;
- в) передбачає вчинення суб'єктом зовнішньо-правомірних дій, орієнтовані не стільки на норму права, скільки на поведінку людей, які його оточують;
- г) проявляється в суспільно корисній, схвалюваній суспільством і державою діяльності людини в правовій сфері;
- д) є нейтральною поведінкою, яка не заподіює шкоди інтересам суспільства.

24. *Законослухняна поведінка, що виражається в повсякденній службовій, побутовій та іншій діяльності людини, яка відповідає приписам правових норм, не потребує додаткових витрат і зусиль – це:*

- а) соціально доцільна поведінка;
- б) звична поведінка;
- в) бажана поведінка;
- г) принципова поведінка;
- д) активна поведінка.

25. *Вид поведінки, що виявляється в бездіяльності, у навмисному невикористанні суб'єктом приналежних йому прав і обов'язків (наприклад, участь у виборах):*

- а) активна (принципова);
- б) звичайна (звична);
- в) пасивна (конформістська);
- г) маргінальна;
- д) конституційний делікт

26. Зловживання правом – це:

а) дія чи бездіяльність, що суперечить нормам права, є соціально-шкідливою, але не містить складу правопорушення;

б) дія чи бездіяльність, що є соціально шкідливою, суперечить нормам права;

в) соціальна і правозначуща свідомо-вольова поведінка особи, що передбачена нормами права і спричиняє або може спричинити можливі юридичні наслідки;

г) дія чи бездіяльність, що формально перебуває в рамках норм права, але за суттю є соціально-шкідливою;

д) дія чи бездіяльність, що є соціально корисною, відповідає нормам права.

27. Прогалини в законодавстві, неясність правової регламентації є підставою:

а) наявності в особі суб'єктивних прав;

б) правопорушень;

в) правомірної поведінки;

г) зловживання правом;

д) настання юридичних наслідків.

28. Кодекс законів про працю України регулює вид юридичної відповідальності:

а) кримінальна;

б) дисциплінарна;

в) адміністративна;

г) цивільна;

д) матеріальна.

29. Особливий вид юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих вчинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права – це:

а) зловживання правом;

б) проступок;

в) провина;

г) правомірна поведінка;

д) міжнародний злочин.

30. Передумовою виникнення на практиці випадків зловживання правом є:

- а) заподіяння шкоди (збитку) інтересам суспільства чи інтересам іншої особи;
- б) невиразність протиправної поведінки як юридичної ознаки правопорушення;
- в) наявність в особи суб'єктивного права;
- г) незнання закону;
- д) прогалини у законодавстві або недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правова і правомірна поведінка. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова поведінка		Суспільно корисна правова поведінка особи (дія або бездіяльність), яка відповідає розпорядженням юридичних норм і охороняється державою.
2.	Правомірна поведінка		Соціальна поведінка особи (дія або бездіяльність) свідомо вольового характеру, яка є врегульованою нормами права і спричиняє юридичні наслідки.
3.	Належна правомірна поведінка		Закріплюється, як правило, в диспозитивних нормах як права суб'єкта, а не як його обов'язки, реалізується відповідно до його волі (інтересу) і забезпечується державою.
4.	Можлива (соціально допустима) правомірна поведінка		Закріплюється в імперативних нормах як обов'язки та забезпечується, окрім як в інші способи, державним примусом.
5.	Активна правомірна поведінка		Вид правомірної поведінки, який виявляється в бездіяльності, умисному невикористанні суб'єктом належних йому прав і обов'язків: неучасті у виборах тощо.
6.	Звичайна правомірна поведінка		Вид поведінки, який характеризується «проміжним» (прикордонним) між правомірним і протиправним станом особи.
7.	Пасивна правомірна поведінка		Вид правомірної поведінки, який полягає в цілеспрямованій діяльності громадян, посадових осіб, пов'язаних з реалізацією своїх прав, обов'язків, компетенції в межах правових норм і пов'язаних з додатковими витратами часу, енергії, а іноді й матеріальних коштів.

8.	Маргінальна поведінка	Вид законослухняної поведінки, що являє собою повсякденну службову, побутову та іншу діяльність людини, яка відповідає розпорядженням правових норм, стала звичкою і не потребує додаткових витрат і зусиль.
9.	Правопорушення	Особливий вид правової поведінки, який полягає у використанні громадянами своїх прав у недозволені способи, що суперечать призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкода) суспільству, державі, окремій особі.
10.	Зловживання правом	Суспільно небезпечне або шкідливо неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридичну відповідальність.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Склад правопорушення:

1.	Ознаки правопорушення	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Склад правопорушення	1)
		2)
		3)
		4)
3.	Форма вини	1)
		2)
		3)
		4)
4.	Об'єктивна сторона правопорушення	1)
		2)
		3)
5.	Суб'єктивна сторона правопорушення	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Види правопорушень. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правопорушення	Передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), яка полягає в посяганні на суспільний лад держави, її політичну й економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом.
2.	Злочин	Суспільно небезпечне або шкідливо неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридичну відповідальність.
3.	Конституційні проступки	Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у невиконанні робітником, службовцем, військовослужбовцем, студентом виробничих, службових, військових або навчальних обов'язків, порушенні правил внутрішнього трудового розпорядку.
4.	Адміністративні проступки	Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) заподіянні шкоди майну підприємства його працівником.
5.	Матеріальні проступки	Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) посяганні на суспільні відносини, що складаються у сфері державного управління й охороняються законом.
6.	Цивільно-правові проступки	Порушене матеріальне чи нематеріальне благо: власність, життя, здоров'я громадян, суспільний порядок, суспільні відносини, що захищаються нормами права.
7.	Дисциплінарні проступки	Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) заподіянні шкоди порядку організації і діяльності органів влади й управління, конституційним правам і свободам громадян, але не мають ознак складу злочину.

8.	Об'єкт правопорушення	Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у порушенні громадянами й організаціями майнових та особистих немайнових відносин, що складаються між суб'єктами права і становлять для них матеріальну і духовну цінність.
9.	Об'єктивна сторона правопорушення	Сукупність ознак, які характеризують суб'єктивне (психічне) ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння і його негативних наслідків, а саме — вина, мотив, мета правопорушення.
10.	Суб'єкт правопорушення	Сукупність зовнішніх ознак, що характеризують дане правопорушення.
11.	Суб'єктивна сторона	Фізичні і юридичні особи

VII. Словникова робота:

правова поведінка, правомірна поведінка, зловживання правом, об'єктивно протиправна поведінка, неправомірна (протиправна) поведінка, соціально активна поведінка, юридична відповідальність, правоздатність, дієздатність, пасивна поведінка, добровільна поведінка, змушена поведінка, конформістська поведінка, маргінальна поведінка, звичайна поведінка, правопорушення, конституційний делікт, конституційний проступок, казус, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, загальний об'єкт правопорушення, родовий об'єкт правопорушення, безпосередній об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, посадова особа, зміст правопорушення, протиправність дій, провина, об'єктивна сторона злочину, суб'єктивна сторона злочину, умисел, необережність, протиправна самовпевненість, протиправна недбалість, злочинна недбалість, мотив, мета, злочин, класифікація злочинів, проступки, винні діяння, безвинні діяння, об'єктивно протиправне діяння, рецидив, конституційний проступок, конституційно-правова санкція, дисциплінарний проступок, адміністративний проступок, злочинна недбалість, злочинна самовпевненість, принцип законності, принцип верховенства права, принцип недоторканості, принцип верховенства права, цивільні проступки, міжнародний проступок, воєнний злочин, міжнародне правопорушення, міжнародні злочини, недружній акт, причини правопорушень.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

Спеціалізована література:

1. Автаева О. Ю. Гражданские правонарушения: сущность и состав: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2004. 166 с.
2. Автономов А. С. Поощрительные санкции в праве: общетеоретический и отраслевой аспекты: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2016. 399 с.
3. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
4. Андрущенко А. А. Кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері використання та охорони земель: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
5. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: моногр. Одеса: Букаєв, 2014. 415 с.
6. Багіров С. Р. Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 222 с.
7. Баев О. Я. Злоупотребление правом в досудебном производстве по уголовным делам: моногр. Москва: Проспект, 2014. 208 с.
8. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
9. Барабаш О. О. Правомірна поведінка як основна форма вираження правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 12-14.

10. Барабаш О. О. Правомірна поведінка: інтерпретації зарубіжних науковців. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. С. 3-6.
11. Бериславська О. М. Адміністративна відповідальність у сфері інформаційно-правової політики держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 91-96.
12. Белікова О. Адміністративне покарання як критерій адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 122-125.
13. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 43-48.
14. Бобровник С. В. Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження: моногр. Київ: РІ КУП НАНУ, 2004. 20 с.
15. Бобровник С. Структурна характеристика правового конфлікту. *Право України*. 2015. № 1. С. 93-98.
16. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук*. 2016. № 2. С. 59-71.
17. Бочарова Н. Права людини і права інтелектуальної власності: сучасні доктринні підходи. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54
18. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: моногр. Київ: Ін Юре, 2014. 562 с.
19. Ванюкова Е. М. Может ли злоупотребление правом быть основанием для признания сделки недействительной? *Закон*. 2013. № 6. С. 131-139.
20. Вапнярчук Н. М. Деякі питання дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служб. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. 56. С. 267-271.
21. Васьковцов А. О. Місце і роль адміністративного проступку в процесі правозастосування. *Міліція України*. 2012. № 11/12. С. 22-24.
22. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: моногр. Київ: НАВС, 2015. 191 с.
23. Волощук А. М. Діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності: моногр. Одеса: ОДУВС, 2013. 175 с.
24. Воронова І. В. Правопорядок і правомірна поведінка (особливості взаємозв'язку в правовій державі). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1151. С. 30-33.
25. Ганьба О. Б. Правова поведінка суб'єктів охорони державного кордону України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
26. Ганьба О. Зловживання правом: аналіз наукових поглядів та авторське трактування окремих проблем. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 95-99.

27. Горбач М. І. Адміністративні обов'язки публічного суб'єкта права як елемента адміністративно-правового статусу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 265-270.
28. Горкава В. В. Право на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення та гарантії його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 20 с.
29. Грабовий В. В. Юридична відповідальність за правопорушення проти власності в перші роки радянської влади в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 20. С. 17-20.
30. Жаровська І. М. Інститут відповідальності державної влади в умовах розвиненого громадянського суспільства. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 15-18.
31. Живицька Л. І. Нормативне забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення та його вдосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 146-155.
32. Зубко Г. Ю. Маргінальна поведінка як вид правомірної поведінки особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 16 с.
33. Іванюк В. І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
34. Калашник М. В. Юридична відповідальність працівників органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2012. № 1 (43). С. 67-72.
35. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як динамічне правове явище. *Форум права*. 2017. № 3. С. 67-71.
36. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 68-73.
37. Квасневская Н. Реформація судової системи України: очікування і реалії. *Legea si Viata*. 2016. № 2. С. 55-58.
38. Когутич І. І. Теорія і практика використання в розслідуванні злочинів фікцій: моногр. Львів; Тернопіль: Підручники і посібники, 2014. 393 с.
39. Козаченко Ю. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав пацієнта: перспективи вдосконалення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 73-76.
40. Козенко Ю. О. Правова поведінка особи: спроба інтегративного осмислення: моногр. Львів: б. в., 2013. 159 с.
41. Коломоєць Т. О. Експерт у провадженні у справах про адміністративні правопорушення: моногр. Київ: ЗНУ, 2009. 184 с.
42. Комарницька І. І. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 19 с.
43. Комлик В. В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
44. Кравець М. О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 75-78.

45. Кривенко О. Адміністративна та кримінальна відповідальність за військові правопорушення: аналіз законодавчих змін. *Право України*. 2017. № 1. С. 109-115.
46. Крижановська О. В. Офіційний та неофіційний правопорядок: нормативний та інституційний аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 9-13.
47. Кристева Н. Актуальні питання відповідальності в системі місцевих органів представницької влади. *Leges si Viata*. 2016. № 5. С. 55-58.
48. Куракін О. М. Дисциплінарна відповідальність в органах МВС. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 3. С. 13-18.
49. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 19 с.
50. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 262 с.
51. Личенко І. О. Адміністративно-правові засади профілактики правопорушень у сфері власності: моногр. Львів: Нац. ун-т «Львів політехніка», 2017. 187 с.
52. Логвінова М. В. Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків (осіб, які їх замінюють) за правопорушення, вчинені неповнолітніми: моногр. Івано-Франківськ: Прикарп. Нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2009. 206 с.
53. Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.
54. Міловідова С. В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
55. Мусиченко О. Зрозумілість і чіткість закону як складова частина принципу правової визначеності в практиці Європейського суду з прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 149-154.
56. Остапенко Л. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення, вчинені в сфері охорони праці: моногр. Львів: Нац. ун-т «Львів політехніка», 2016. 223 с.
57. Паришкура В. В. Окремі аспекти оптимізації законодавства України в частині притягнення суддів до юридичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 11. С. 225-229.
58. Петришина-Дюг Г. Г. Конституційно-правова відповідальність політичних партій: поняття, сутність та особливості. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 144-150.
59. Писарєв В. Г. Маргінальна поведінка особи: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 200 с.
60. Пінчук П. А. Характеристика окремих заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 249-252.

61. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю: моногр. Одеса: ОДУВС, 2012. 526 с.
62. Полонка І. А. Правомірна поведінка: теоретичний аналіз основних складників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 19-21.
63. Полонка І. А. Роль правомірної поведінки: підвалини теоретико-онтологічного розуміння. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 58-71.
64. Полонка І. Теоретико-оціночні пропозиції щодо класифікації правомірної поведінки (онтологія диференціації). *Право України*. 2016. № 6. С. 99-106.
65. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31-38.
66. Полянський Т. Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 16-22.
67. Полянський Т. Природно-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом: їх зміст та взаємодія. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 14-22.
68. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 221 с.
69. Попова І. Ю. О квалификации злоупотребления процессуальными правами. *Право и политика*. 2012. № 5. С. 902-908.
70. Попович Є Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури України: правові проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 22-26.
71. Правдюк С. М. Інформаційні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 17 с.
72. Радченко П. Конституційно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування. *Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. 2001. № 2. С. 21-25.
73. Резнік С. О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 236 с.
74. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: моногр. Ужгород: Ліра, 2011. 366 с.
75. Романова А. Правомірна поведінка як умова самоствердження людини. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 91-95.
76. Русанова В. Б. Оскарження в суді постанов у справах про адміністративні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
77. Русанова В. Б. Право на оскарження в суді постанови у справі про адміністративне правопорушення (сутність, гарантії та порядок реалізації): моногр. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 145 с.

78. Савенко В. В. Правова поведінка в умовах правової реальності сучасного соціуму. *Митна справа*. 2014. № 5. С. 139-143.
79. Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
80. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка та позитивна юридична відповідальність взаємовплив та взаємообумовленість. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 118-133.
81. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
82. Сердюк І. А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. С. 30-35.
83. Сидоренко А. С. Зловживання правом суб'єктами трудових правовідносин: теоретико-практичне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 197 с.
84. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.
85. Солтан А. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану органами публічної влади. *Legea si Viata*. 2016. № 6. С. 38-47.
86. Стародубцев А. А. Поняття та види юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 276-280.
87. Стрельников А. В. Проблеми визначення складу адміністративного правопорушення у сфері захисту персональних даних. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 151-153.
88. Стрижевська А. А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 201 с.
89. Супрун Г. Б. Суд (суддя) як суб'єкт провадження у справах про адміністративні правопорушення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 225 с.
90. Сушинський О. Інститут відповідальності у здійсненні контрольної влади. *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України*. 2002. № 3. С. 39-48.
91. Сушинський О. Конституційно-правова відповідальність органів адміністрування виборчим процесом. *Право України*. 2013. № 5. С. 191-199.
92. Терєбілов А. В. Забезпечення законності в порядку оскарження рішень в справах про адміністративні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
93. Тернавська В. Політико-правові засади відповідальності уряду в Україні. *Право України*. 2010. № 7. С. 88-93.

94. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
95. Фесенко О. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 100-104.
96. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки: моногр. Харків: У справі, 2017. 223 с.
97. Шакур В. І. Урбанізація і злочинність в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 1996. 351 с.
98. Шарнина Л. А. Злоупотребление конституционными правами и злоупотребление полномочиями: общее и особенное. *Конституционное и муниципальное право*. 2012. № 12. С. 9-15.
99. Швець О. В. Відповідальність як соціальне явище: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 1. С. 84-92.
100. Шевченко А. Є. Відновлювальна функція юридичної відповідальності. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 269-275.
101. Шевченко А. Є. Дрібне хуліганство як вид адміністративного правопорушення (питання теорії та практики): моногр. Київ: Леся, 2012. 171 с.
102. Шерстобоев О. Н. К вопросу о вине юридического лица как конструктивном признаке состава административного правонарушения. *Безопасность бизнеса*. 2012. № 2. С. 17-20.
103. Шестак Л. До питання про ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 32-34.
104. Шоптенко С. С. Інформаційне забезпечення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, що реалізуються правоохоронними органами. *Держава та регіони*. 2017. № 4. С. 48-53.
105. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: моногр. Харків: Майдан, 2013. 408 с.
106. Яковенко А. В. Окремі питання притягнення до адміністративної відповідальності за невиконання судових рішень в Україні. *Держава та регіони*. 2016. № 3. С. 107-112.
107. Якубчик М. М. Комплексное понятие добросовестности: соотношение с доктриной злоупотребления правом. *Журнал российского права*. 2012. № 10. С. 107-115.

ТЕМА 18. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Юридична відповідальність: поняття та ознаки. Принципи юридичної відповідальності. Мета і функції юридичної відповідальності.
- ❖ Види юридичної відповідальності.
- ❖ Підстави притягнення та звільнення від юридичної відповідальності.

II. Скласти схеми:

- ✓ Юридична відповідальність: поняття та ознаки.
- ✓ Класифікація видів юридичної відповідальності.
- ✓ Функції юридичної відповідальності.
- ✓ Принципи юридичної відповідальності.
- ✓ Підстави притягнення і звільнення від юридичної відповідальності.
- ✓ Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні.
- ✓ Визначення підстав юридичної відповідальності.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Примуси надзвичайного та профілактичного характеру».
- ◆ «Позитивна та ретроспективна юридична відповідальність».
- ◆ «Підстави притягнення і звільнення від юридичної відповідальності».
- ◆ «Маргінальна поведінка: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Міжнародні правопорушення: поняття та різновиди».
- ◆ «Юридична відповідальність: сучасні погляди».
- ◆ «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».
- ◆ «Підходи до розуміння відповідальності державних службовців».
- ◆ «Юридична відповідальність працівників органів внутрішніх справ».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність в Україні».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини.
- Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи.
- Юридична відповідальність суддів загальних судів України.
- Політична відповідальність у державному управлінні.
- Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність».

V. Вирішити тестові завдання:

1. Застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми – це:

- а) юридична відповідальність;
- б) кримінальна відповідальність;
- в) парламентська відповідальність;
- г) ретроспективна відповідальність;
- д) позитивна відповідальність.

2. Невідворотність юридичної відповідальності полягає у:

а) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

б) відповідності обраного засобу впливу на правопорушника меті юридичної відповідальності (захистити правопорядок, виховати поважне ставлення до права), що вимагає індивідуалізації державно-примусових заходів залежно від ваги правопорушення і властивостей правопорушника як особи, котра підлягає відповідальності; пом'якшення відповідальності і навіть відмовлення від застосування засобів відповідальності за наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом;

в) неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності застосування засобів відповідальності за вчинені правопорушення; ефективності заходів, застосовуваних до правопорушників;

г) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення;

д) кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при встановленні засобів покарання і стягнення не повинна принижуватися людська гідність; зворотної сили не має закон, що встановлює чи підсилює відповідальність, але не пом'якшує її, лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення.

3. Юридична відповідальність є різновидом:

- а) колективної відповідальності;
- б) соціальної відповідальності;
- в) політичної відповідальності;
- г) етичної відповідальності;
- д) громадянської відповідальності.

4. Різновид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер – це:

- а) кримінальна відповідальність;
- б) адміністративна відповідальність;
- в) цивільно-правова відповідальність;
- г) конституційно-правова відповідальність;
- д) матеріальна відповідальність.

5. До ознак юридичної відповідальності належить положення, окрім:

а) виникає із факту правопорушення як результату недодержання фізичними або юридичними особами встановлених законом заборон, невиконання ними визначених законом зобов'язань, завдання шкоди охоронюваним державою правам, свободам та законним інтересам суб'єктів (учасників) суспільних відносин і має характер охоронно-захисних правовідносин між державою в особі її спеціальних компетентних органів і правопорушником;

б) виражається в обов'язку особи зазнавати конкретних виду і міри позбавлення благ психологічного, організаційного і майнового характеру за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, котрий не існував до правопорушення;

в) настає лише за вчинені правопорушення або такі, що вчиняються, навіть без встановлення складу правопорушення, тобто є результатом винного протисуспільного діяння;

г) здійснюється компетентним органом у суворій відповідності закону, а саме – санкціям норм права, якими встановлюються вид і міра позбавлення благ;

д) реалізується у відповідних процесуальних формах у процесі правозастосовної діяльності з дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм, установлених законом.

6. У юридичній науці виділяють два аспекти юридичної відповідальності:

- а) негативний, правозахисний;
- б) негативний, правоохоронний;
- в) перспективний, ретроспективний;
- г) ретроспективний, негативний;
- д) позитивний, перспективний.

7. Юридична відповідальність у позитивному значенні є:

а) конкретними, індивідуалізованими правовими відносинами, котрі виникають на підставі правопорушення;

б) закономірним наслідком порушення формально визначених юридичних правил чи оснований на них індивідуальних приписів;

в) визначені правом несприятливі наслідки, що настають для конкретної особи у зв'язку з вчиненням нею правопорушення;

г) абсолютним відношенням, яке являє собою добросовісне виконання своїх обов'язків перед громадським суспільством, правовою державою, колективом людей і окремою особою;

д) фактом застосування права уповноваженим суб'єктом мотивованого рішення про притягнення особи до відповідальності.

8. Наявність можливостей безперешкодного здійснення суб'єктивних прав та досягнення правового результату правомірною поведінкою суб'єктів суспільних відносин є:

- а) принципами юридичної відповідальності;
- б) функціями юридичної відповідальності;
- в) метою юридичної відповідальності;
- г) причинами юридичної відповідальності;
- д) напрямками юридичної відповідальності.

9. Конкретна (щодо правопорушника) мета юридичної відповідальності полягає у:

- а) охороні існуючого ладу та суспільного порядку (забезпеченні порушеного публічного інтересу);
- б) державному примушуванні особи поводитись у будь-яких правових ситуаціях відповідно до встановленого законом правового порядку шляхом покарання винного, визначення правових наслідків для нього;
- в) відшкодуванні (компенсація) шкоди, завданої винними діями працівника власнику майна (роботодавцю);
- г) спрямуванні на відновлення незаконно порушених прав;
- д) спрямуванні на сприйняття усіма громадянами цінності права, виховання поважливого ставлення до нього з боку суспільства, зростання правової активності з метою запобігання правопорушенням.

10. До видів мети юридичної відповідальності не слід відносити:

- а) вплив на свідомість правопорушника;
- б) моральну перебудову особи;
- в) загальну превенцію правопорушення;
- г) формування у людини, яка порушила норми права, установки на неправомірну поведінку надалі;
- д) покарання правопорушника.

11. До індивідуальних (для конкретного правопорушника) цілей юридичної відповідальності належать:

- а) захист, гарантування, запобігання;
- б) відновлення, компенсація, покарання, превенція;

- в) запобігання, захист;
- г) гарантування, запобігання;
- д) захист, гарантування.

12. Цілі юридичної відповідальності будь-якого рівня конкретизуються в:

- а) принципах юридичної відповідальності;
- б) функціях юридичної відповідальності;
- в) підставах юридичної відповідальності;
- г) меті юридичної відповідальності;
- д) специфіці юридичної відповідальності.

13. Функцією юридичної відповідальності, що полягає у встановленні певних обмежень щодо прав правопорушника є:

- а) виховна;
- б) репресивна;
- в) компенсаційна;
- г) організаційна;
- д) превентивна.

14. Функцією юридичної відповідальності, що свідчить про негативну оцінку вчинку правопорушника державою та намір держави запобігти вчиненню нових порушень є:

- а) виховна;
- б) правовідновлююча;
- в) штрафна;
- г) організаційна;
- д) репресивна.

15. Функцією юридичної відповідальності, яка спрямована на відновлення незаконно порушених прав є:

- а) виховна;
- б) правовідновлююча;
- в) штрафна;
- г) репресивна;
- д) організаційна.

16. Формування у суб'єктів потреби правомірної поведінки передбачає:

- а) відновлювальна функція юридичної відповідальності;
- б) загальнопревентивна функція юридичної відповідальності;
- в) спеціальнопревентивна функція юридичної відповідальності;
- г) правозахисна функція юридичної відповідальності ;
- д) правовиховна функція юридичної відповідальності.

17. Відновлення незаконно порушених суб'єктивних прав, примусову реалізацію невиконаних обов'язків передбачає:

- а) відновлювальна функція;
- б) загальнопревентивна функція;
- в) правовиховна функція;
- г) правозахисна функція;
- д) правоохоронна функція.

18. Незаперечні вимоги, що пред'являються до діяльності компетентних органів щодо застосування санкцій правових норм до правопорушників з метою забезпечення правопорядку – це:

- а) принципи юридичної відповідальності;
- б) функції юридичної відповідальності;
- в) мета юридичної відповідальності;
- г) причини юридичної відповідальності;
- д) напрями юридичної відповідальності.

19. Форма закріплення принципів юридичної відповідальності може бути:

- а) тільки усною;
- б) прямою і опосередкованою;
- в) законною і незаконною;
- г) тільки конфіденційною;
- д) тільки опосередкованою.

20. Юридична відповідальність настає за суспільно шкідливі, юридично заборонені, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою – це:

- а) принцип своєчасності юридичної відповідальності;
- б) принцип законності юридичної відповідальності;
- в) принцип невідворотності юридичної відповідальності;
- г) принцип справедливості юридичної відповідальності;
- д) принцип обґрунтованості юридичної відповідальності.

21. Пом'якшення відповідальності і відмова від застосування заходів відповідальності при наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом вимагає:

- а) принцип своєчасності;
- б) принцип законності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип справедливості;
- д) принцип обґрунтованості.

22. Встановлення самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини передбачає:

- а) принцип своєчасності;
- б) принцип законності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип справедливості;
- д) принцип обґрунтованості.

23. Правопорушення повинно за будь-яких умов тягти за собою відповідальність правопорушника відповідно до:

- а) принципу невідворотності;
- б) принципу справедливості;
- в) принципу доцільності;
- г) принципу своєчасності;
- д) принципу обґрунтованості.

24. Юридична відповідальність відображає передусім:

- а) принцип верховенства права;
- б) принцип верховенства закону;
- в) принцип справедливості;
- г) принцип конфіденційності;
- д) принцип доцільності.

25. Принцип законності юридичної відповідальності полягає у:

а) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

б) тому, що юридична відповідальність настає: за наявності складу правопорушення; за фізичні діяння – дію чи бездіяльність за суспільно шкідливі і, як правило, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою; за юридично заборонені діяння, тобто за діяння, що суперечать природі права і букві закону; за власні діяння правопорушника; відповідно до процесуальних норм; за рішенням компетентних органів, котрі визначені законом;

в) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення;

г) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння, як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення. Принцип «презумпції невинуватості» потребує, щоб вина особи, котра притягується до відповідальності, була доведена і визначена у правозастосовному акті;

д) кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при встановленні засобів покарання і стягнення не повинна принижуватися людська гідність; зворотної сили не має закон, що встановлює чи підсилює відповідальність, але не пом'якшує її (принцип відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину); лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення (принцип, що став аксіомою).

26. Обґрунтованість як принцип юридичної відповідальності полягає у:

а) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

б) відповідності обраного засобу впливу на правопорушника меті юридичної відповідальності (захистити правопорядок, виховати поважне ставлення до права), що вимагає: індивідуалізації державно-примусових заходів залежно від ваги правопорушення і властивостей правопорушника як особи, котра підлягає відповідальності; пом'якшення відповідальності і навіть відмовлення від застосування засобів відповідальності за наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом;

в) у неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності застосування засобів відповідальності за вчинені правопорушення; ефективності заходів, застосовуваних до правопорушників;

г) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення;

д) виявляється в тому, що кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при встановленні засобів покарання і стягнення не повинна принижуватися людська гідність; зворотної сили не має закон, що встановлює чи підсилює відповідальність, але не пом'якшує її (принцип відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину); лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення (принцип, що став аксіомою).

27. Принцип доцільності юридичної відповідальності полягає у:

а) тому, що юридична відповідальність настає за наявності складу правопорушення; за фізичні діяння – дію чи бездіяльність (а не за думки, світогляд, особистісні властивості); за суспільно шкідливі і, як правило, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою; за юридично заборонені діяння, тобто за діяння, що суперечать природі права і букві закону; за власні діяння правопорушника; відповідно до процесуальних норм; за рішенням компетентних органів, котрі визначені законом;

б) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

в) відповідності обраного засобу впливу на правопорушника меті юридичної відповідальності, що вимагає: індивідуалізації державно-примусових заходів залежно від ваги правопорушення і властивостей правопорушника як особи, котра підлягає відповідальності; пом'якшення відповідальності і навіть відмовлення від застосування засобів відповідальності за наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом;

г) неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності застосування засобів відповідальності за вчинені правопорушення; ефективності заходів, застосовуваних до правопорушників;

д) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення.

28. Недопустимість подвійної відповідальності за одне правопорушення виражається також принципом:

- а) принцип невідворотності й своєчасності відповідальності;
- б) принцип законності;
- в) принцип економії каральних заходів;
- г) принцип індивідуалізації;
- д) принцип регламентованості.

29. Осуд суспільством вчинків особи, що не відповідають загальноприйнятим уявленням про добро і зло передбачає:

- а) моральна відповідальність;
- б) міжнародна відповідальність;
- в) політична відповідальність;
- г) економічна відповідальність;
- д) юридична відповідальність.

30. Наслідком запізнення працівника на роботу є:

- а) цивільна відповідальність;
- б) професійна відповідальність;
- в) адміністративна відповідальність;
- г) дисциплінарна відповідальність;
- д) моральна відповідальність.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Юридична відповідальність. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Зловживання правом		Державно-владний вплив відповідальних державних органів і службових осіб на поведінку людей.
2.	Позитивний (проспективний) аспект юридичної відповідальності		Настає за правопорушення і передбачає покарання.
3.	Негативний (ретроспективний) аспект юридичної відповідальності		Настає за виконання корисних для суспільства та держави варіантів поведінки на рівні, що перевищує загальні вимоги (морально свідоме ставлення до виконання обов'язків). Передбачає заохочення.
4.	Державний примус		Особливий вид правової поведінки, який полягає у використанні громадянами своїх прав у недозволені способи, що суперечать призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (школа) суспільству, державі, окремій особі.
5.	Підстави юридичної відповідальності		Комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства й держави на правових засадах.
6.	Фактична підстава		Наявність норми права, яка забороняє таку поведінку і встановлює відповідні санкції (за її допомогою відбувається визначення складу правопорушення).
7.	Нормативна підстава		Факт здійснення соціально небезпечної поведінки (правопорушення).
8.	Законність		Сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою та примусовою. Відсутність сукупності таких обставин виключає її.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Юридична відповідальність:

1.	Принципи юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
2.	Функції юридичної відповідальності	1)	3)
		2)	4)
3.	Види юридичної відповідальності в залежності від галузевої структури права	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
4.	Види юридичної відповідальності в залежності від її функцій	1)	
		2)	
5.	У чому полягає двох-аспектне розуміння юридичної відповідальності	1)	
		2)	
6.	Ознаки юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
7.	Підстави юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
8.	Стадії юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види юридичної відповідальності. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Конституційно-правова		Настає за порушення лише тієї норми адміністративного права, що охороняється адміністративними санкціями.
2.	Адміністративна відповідальність		Настає за порушення конституційно-правової норми (здійснення конституційного делікту) державними органами і посадовими особами — це насамперед, відповідальність влади як колективного суб'єкта.
3.	Цивільно-правова відповідальність		Настає за вчинене майнове правопорушення, збиток, заподіяний підприємству, установі, організації робітниками та службовцями при виконанні ними своїх трудових обов'язків; передбачає відшкодування прямого дійсного збитку. Упущена вигода не відшкодовується.
4.	Дисциплінарна відповідальність		Настає за здійснення злочинів, вичерпний перелік яких міститься у Кримінальному кодексі, тобто встановлюється лише законом, настає з моменту офіційного обвинувачення, реалізується винятково в судовому порядку.
5.	Матеріальна відповідальність		Накладається адміністрацією підприємств, установ, організацій (особою, яка володіє розпорядчо-дисциплінарною владою над конкретним працівником) за здійснення дисциплінарних проступків: 1) відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку; 2) у порядку підпорядкованості; 3) відповідно до дисциплінарних статутів і положень.
6.	Кримінальна відповідальність		Настає з моменту правопорушення – невиконання договірної зобов'язання майнового характеру у встановлений строк або виконання неналежним чином, за заподіяння позадоговірної шкоди (цивільно-правового проступку) здоров'ю або майну особи.

7.	Правовідновлювальна відповідальність	Спрямована на покарання державою правопорушника та запобігання нових правопорушень. Притаманна насамперед кримінальній та адміністративній відповідальності. Репресивна — особа, що вчинила правопорушення, притягується до покарання або стягнення на підставі рішення, винесеного у встановленому законом порядку (кримінально-правова й адміністративно-правова відповідальність).
8.	Каральна відповідальність	Репараційна — добровільне виконання правопорушником відповідальності перед потерпілим, тобто особа, яка вчинила правопорушення, відшкодовує заподіяний збиток, відновлює порушені права, виконує обов'язки, припиняє протиправні діяння без примусу держави (цивільно-правова і матеріальна відповідальність).

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Види юридичної відповідальності:

	Вид юридичної відповідальності	Суб'єкти притягнення	Заходи відповідальності	Правозастосовний акт
1.	Конституційна	Парламент, Конституційний Суд		
2.	Адміністративна		Попередження, штраф,...	
3.	Цивільно-правова			рішення
4.	Дисциплінарна			
5.	Матеріальна			
6.	Кримінальна			

VII. Словникова робота:

юридична відповідальність, ознаки юридичної відповідальності, мета юридичної відповідальності, цілі юридичної відповідальності, принципи юридичної відповідальності, принцип справедливості, принцип гуманізму, принцип законності, принцип пропорційності, принцип обґрунтованості, принцип доцільності, принцип невідворотності, принцип відповідальності за вину, функції юридичної відповідальності, охоронна функція юридичної відповідальності, захисна функція юридичної відповідальності, каральна функція юридичної відповідальності, виховна функція юридичної відповідальності, види юридичної відповідальності, суб'єкт юридичної відповідальності, засоби юридичної відповідальності, позитивна юридична відповідальність, ретроспективна юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, конституційно-правова відповідальність, процесуальна відповідальність, міжнародно-правова відповідальність, публічно-правова відповідальність, підстави юридичної відповідальності, підстави притягнення до юридичної відповідальності, підстави настання юридичної відповідальності, підстави виключення юридичної відповідальності, підстави звільнення від юридичної відповідальності.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

Спеціалізована література:

1. Абашидзе А. Х. Современное международное право об ответственности юридических лиц за правонарушения. *Современное право*. 2013. № 8. С. 110-115.
2. Агапов А. С. Конституционно-правовая ответственность в федеративных отношениях: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. 160 с.
3. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
4. Александров О. А. Дисциплінарна відповідальність народного депутата України. *Європейські перспективи*. 2012. № 3 (3). С. 81-86.
5. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
6. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
7. Атоян А. Административная ответственность юридических лиц: основания и санкции. *Право и управление. XXI век*. 2013. № 1. С. 111-116.
8. Балан С. В. Співвідношення політичної та конституційно-правової відповідальності у здійсненні державної влади: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2007. 223 с.
9. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
10. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
11. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
12. Батанова Н. М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24-30.
13. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 36-39.
14. Бериславська О. М. Адміністративна відповідальність у сфері інформаційно-правової політики держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 91-96.
15. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.

16. Біла-Тіунова Л. Р., Бондаренко В. Р., Кравець В. Р. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства України: моногр. Одеса: Фенікс, 2011. 214 с.
17. Бойчук А. Понятие и признаки юридической ответственности. *Legea si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 11-16.
18. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28-33.
19. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
20. Борисова Ю. Основания и условия деликтной ответственности как вида гражданско-правовой ответственности. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 7-10.
21. Вапнярчук Н. М. Деякі питання дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 267-271.
22. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 187 с.
23. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: моногр. Москва: Норма, 2009. 431 с.
24. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 99-101.
25. Волинка К. Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні. *Нова політика*. 1998. № 4. С. 14-18.
26. Волощина Л. Професійна відповідальність адвоката. *Legea si Viata*. 2016. № 6, ч. 2. С. 21-24.
27. Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 77-84.
28. Галкін І. Г. Юридична відповідальність за порушення митних правил і контрабанду. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (3). С. 126-130.
29. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.
30. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстава. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 5-13.
31. Гуцу С. Ф. Матеріальна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності в трудовому праві. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 248-251.

32. Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: моногр. Одеса: ОНЮА, 2008. 240 с.
33. Єрмоленко-Князева Л. С. Поняття та зміст інституту дисциплінарної відповідальності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. Вип. 1. С. 181-187.
34. Жулавський С. А. Фінансова відповідальність у системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 146-152.
35. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
36. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 346-356.
37. Зелена І. В. Юридична відповідальність у приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
38. Калашник М. В. Юридична відповідальність працівників органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2012. №1 (43). С. 67-72.
39. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як динамічне правове явище. *Форум права*. 2017. № 3. С. 67-71.
40. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище об'єктивного права. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 31-37.
41. Каленіченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
42. Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158-170.
43. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
44. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
45. Книш В. В. Аналіз позитивного досвіду конституційно-правової відповідальності (на підґрунті конституціоналізму зарубіжних країн). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 146-149.
46. Книш В. Теоретико-правове дослідження функцій конституційно-правової відповідальності. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 69-73.
47. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.

48. Ковальов С. С. Щодо строків та особливостей притягнення до дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 416-423.
49. Козаченко Ю. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав пацієнта: перспективи вдосконалення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 73-76.
50. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
51. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
52. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
53. Кравець М. О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 75-78.
54. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
55. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
56. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави. *Віче*. 2001. № 10. С. 3-18.
57. Кривенко О., Сарнавський О. Адміністративна та кримінальна відповідальність за військові правопорушення: аналіз законодавчих змін. *Право України*. 2017. № 1. С. 109-115.
58. Крисань Т. Розмежування державного (правового) примусу й юридичної гарантії. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 24-27.
59. Кристева Н. Актуальные вопросы ответственности в системе местных органов представительной власти. *Leges si Viata*. 2016. № 5, ч. 1. С. 55-58.
60. Крищенко Л. Інституціоналізація конституційно-правової відповідальності – необхідна складова розширення та оновлення судової системи України. *Право України*. 2003. № 1. С. 20-25.
61. Липинский Д. А., Мусаткина А. А. Юридическая ответственность, санкции и меры защиты: моногр. Москва: РИОР, 2013. 138 с.
62. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
63. Макаренко Л. О. Поняття та види соціальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 12-16.

64. Малько А. В., Маркунин Р.С. Роль юридической ответственности органов представительной власти в правозащитной политике. *Современное право*. 2013. № 8. С. 24-26.
65. Маляренко А. До питання упередженості як підстави дисциплінарної відповідальності суддів. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 414-420.
66. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
67. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
68. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: моногр. Харків: Право, 2010. 232 с.
69. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
70. Мельник С. М. Типологія юридичної відповідальності за адміністративним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: Харків, 2015. 20 с.
71. Мисак О. І. Міжнародно-правова відповідальність – традиційний вид юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 41-43.
72. Мисак О. Міжнародно-правова відповідальність держав: окремі аспекти дослідження теорії і практики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. № 9. С. 41-46.
73. Митягин Ю. В. Конституционно-правовые аспекты ответственности депутата, члена выборного органа местного самоуправления, выборного должностного лица органа местного самоуправления: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2010. 190 с.
74. Муртіщева А. Загальна характеристика конституційних основ відповідальності уряду в країнах – членах ЄС. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 138-147.
75. Муртіщева А. О. Окремі питання персоналізації конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах Європейського Союзу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 216-226.
76. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
77. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. 2002. С. 47-51.
78. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за мірами відповідальності за конституційні правопорушення. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 4. С. 156-159.

79. Наливайко Л. Р. Деякі проблеми конституційної відповідальності в Україні. *Концепція формування законодавства України*. 1999. С. 86-89.
80. Наливайко Л. Р. Історичні аспекти застосування конституційно-правової відповідальності. *Політика і час*. 1999. № 9-10. С. 67-72.
81. Наливайко Л. Р. Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність. *Нова політика*. 1999. № 5. С. 48-52.
82. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види. *Віче*. 1999. № 10. С. 25-32.
83. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 180 с.
84. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 182-186.
85. Наливайко Л. Р. Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 54-58.
86. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Науковий вісник ЗДУ. Серія: Юридичні науки*. 2001. № 1. С. 18-27.
87. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Право України*. 1999. № 10. С. 45-50.
88. Наливайко Л. Р. Теоретичні аспекти конституційного делікту. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. № 13. С. 3-8.
89. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 574 с.
90. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
91. Олькіна О. Функції конституційного інституту дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2 (194). С. 11-14.
92. Оніщенко Н. М. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: моногр. Донецьк: Кальміус, 2013. 423 с.
93. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.
94. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.
95. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 81-84.
96. Паришкара В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

97. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
98. Первомайський О. Цивільно-правова відповідальність держави Україна: конституційні засади. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 62-68.
99. Петришина-Дюг Г. Г. Конституційно-правова відповідальність політичних партій: поняття, сутність та особливості. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 144-150.
100. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
101. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: моногр. Київ: НА СБУ, 2007. 184 с.
102. Попович Є. Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури України: правові проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 22-26.
103. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
104. Слободян Н. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 77-82.
105. Фесенко О. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. №4. С. 100-104
106. Хужин А. М. Проблемы юридической ответственности за невиновное поведение: анализ зарубежного права. *Международное уголовное право и международная юстиция*. 2013. № 2. С. 19-22.
107. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
108. Штурнева М. В. Конституционно-правовая ответственность за подкуп избирателей: моногр. Иркутск: БГУЭП, 2013. 183 с.
109. Юрчак Е. В., Кашина Т.В. Концепция вины в юридической науке, понятие и признаки вины, функции вины, характеристика сущности, содержание, формы и степени вины, особенности вины в сфере публичного и частного права и др.: моногр. Москва: Проспект, 2016. 158 с.
110. Яковенко А. Некоторые вопросы ответственности судей в Украине, в случае если Европейский суд по правам человека указал в их решениях на нарушение прав человека. *Leges si Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 132-134.

ТЕМА 19. ЗАКОННІСТЬ ТА ПРАВОВПОРЯДОК

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Законність: поняття, ознаки та структура. Зміст законності. Принципи та гарантії законності.
- ❖ Поняття, ознаки та функції правопорядку. Принципи та структура правопорядку.
- ❖ Право, законність, правопорядок: питання співвідношення та взаємодії.

II. Скласти схеми:

- ✓ Законність та правопорядок: співвідношення та взаємодія.
- ✓ Принципи та види законності.
- ✓ Функції правопорядку.
- ✓ Принципи та структура правопорядку.
- ✓ Основні ознаки правопорядку.
- ✓ Теоретичні засади співвідношення правопорядку, громадського порядку та громадської безпеки.
- ✓ Колізії між законністю та доцільністю як постійно відтворювана проблема юридичного регулювання.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Правапорядок та громадський порядок».
- ◆ «Способи забезпечення законності».
- ◆ «Правова законність і демократія: їх взаємовплив».
- ◆ «Основні шляхи зміцнення законності та правопорядку в Україні: порівняльно-правовий аналіз з країнами Західної Європи».
- ◆ «Принципи правопорядку та їх співвідношення з іншими принципами, що діють у правовій системі».
- ◆ «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- ◆ «Поняття, ознаки та властивості правопорядку».
- ◆ «Вплив рішень Конституційного Суду України на правовий порядок у державі в аспекті захисту конституційних прав і свобод».
- ◆ «Зміцнення законності у правозастосовному процесі».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Правапорядок і законність як суттєві ознаки правової держави.
- Правапорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку.
- Ознаки сучасного правопорядку в контексті трансформаційних викликів.

- Соціальний і правовий порядок як реалізація ідеї права.
- Загальні тенденції розвитку права, законності та правопорядку.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Суспільно-політичний режим точного і неухильного здійснення законів та інших нормативних актів всіма суб'єктами суспільних відносин як у сфері правотворчості, так і в сфері реалізації правових норм – це:

- а) порядок;
- б) правопорядок;
- в) законність;
- г) формальність;
- д) правозаконність.

2. Законність як ознаку найкращої державної форми визначає:

- а) Платон;
- б) В. Гюго;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) Аристотель;
- д) І. Кант.

3. Законність включає:

- а) зовнішню і внутрішню ознаки;
- б) організаційну і неорганізаційну ознаки;
- в) об'єктивну і суб'єктивну ознаки;
- г) охоронну і організаційну ознаки;
- д) інституціональну і організаційну ознаки.

4. Внутрішня ознака законності характеризується:

а) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями;

б) додержанням законів й створенням справедливості;

в) диспозитивною формою поведінки суб'єктів законності;

г) наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів;

д) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами.

5. Обов'язок виконувати розпорядження законів та підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями – це:

а) внутрішня ознака законності;

б) організаційна ознака законності;

- в) зовнішня ознака законності;
- г) інституціональна ознака законності;
- д) нормативна ознака законності.

6. Структура законності розкривається через:

- а) інституційний та організаційний елементи;
- б) нормативний, організаційний, міжнародний та захисний елементи;
- в) нормативний, інституційний, міжнародний елементи;
- г) нормативний та організаційний елементи;
- д) нормативний, поведінковий, охоронний та захисний елементи.

7. Елементом законності, який полягає у відповідності праву законів та інших підзаконних актів, нормативно-правових договорів та інших джерел права є:

- а) наслідковий елемент;
- б) захисний елемент;
- в) охоронний елемент;
- г) нормативний елемент;
- д) поведінковий елемент.

8. Попередження порушення правових норм, контроль та нагляд за точним й однаковим їх виконанням – це:

- а) нормативний елемент законності;
- б) поведінковий елемент законності;
- в) наслідковий елемент законності;
- г) охоронний елемент законності;
- д) захисний елемент законності.

9. Однакові вимоги до всіх суб'єктів, які перебувають у сфері дії законів – це:

- а) загальність правової законності;
- б) єдність правової законності;
- в) взаємозв'язок правової законності та доцільності;
- г) верховенство закону в системі нормативно-правових актів;
- д) рівність усіх перед законом.

10. Юридичними умовами втілення в життя принципів права, що мають нормативну форму та пов'язані з нормотворчою, правозастосовною та іншими правовими формами діяльності держави, є:

- а) гарантії законності;
- б) принципи законності;

- в) принципи правопорядку;
- г) вимоги законності;
- д) вимоги права.

11. Вимогою правової законності до змісту нормотворчої діяльності є, крім:

- а) відповідність змісту законів та підзаконних актів потребам життя;
- б) відповідність нормотворчої діяльності загальнолюдським цінностям;
- в) додержання внутрішньої єдності і погодженості правових норм;
- г) відсутність забезпечення стабільності правових актів;
- д) додержання ієрархічної субординації нормативних актів.

12. Стан правової організації суспільства, політичного життя, створений суб'єктами права у результаті дотримання Конституції України – це:

- а) верховенство правового закону;
- б) рівність усіх перед законом;
- в) конституційна законність;
- г) забезпечення належної реалізації прав і свобод;
- д) належне та ефективне застосування права.

13. Ефективність законодавства та інших нормативних регуляторів вказують на:

- а) видання актів у передбаченій законом формі;
- б) доступність розумінні законів;
- в) законність як принцип;
- г) додержання процесуальних правил;
- д) зміст законності.

14. Однією із вимог законності у сфері реалізації права є:

- а) наявність спеціальних механізмів, які забезпечують реалізацію права;
- б) якісне застосування права, з урахуванням усіх фактичних та юридичних обставин;
- в) відповідність змісту закону потребам життя; відповідність правотворчої діяльності загальнолюдським правовим принципам;
- г) правильне тлумачення правових норм;
- д) дидактика правових норм.

15. Забезпечення верховенства закону щодо інших правових актів є вимогою законності у:

- а) сфері реалізації права;
- б) сфері правотворчості;
- в) сфері реалізації права і держави;

- г) сфері реалізації суспільних відносин;
- д) сфері, яка стосується всіх видів діяльності будь-яких суб'єктів суспільних відносин.

16. Співвідношення понять «принципи законності» та «вимоги законності» полягає у наступному:

- а) вимоги законності діють у всіх сферах правового життя, а принципи законності пов'язані з окремими видами діяльності певних суб'єктів;
- б) принципи законності діють у всіх сферах правового життя, а вимоги законності пов'язані з окремими видами діяльності певних суб'єктів;
- в) вимоги законності є основними принципами законності;
- г) принципи законності на відміну від вимог законності мають мінливий характер;
- д) ці поняття тотожні.

17. Багатоаспектність законності як соціально-правового явища проявляється у тому, що законність може виступати, як:

- а) режим, метод, предмет;
- б) принцип, метод, режим;
- в) доктрина та режим;
- г) метод, форма, режим;
- д) принцип, гарантія, джерело.

18. Законність є одним із провідних:

- а) форм права;
- б) методів права;
- в) принципів права;
- г) статусів права;
- д) предметів права.

19. Провідним загальноприйнятим правилом імперативного характеру, яке виражається в незаперечних вимогах до державних органів, громадських організацій, посадових осіб, громадян діяти правомірно у сферах нормотворчості, реалізації права, інших правових форм діяльності є:

- а) законність як принцип;
- б) законність як режим;
- в) законність як режим і метод;
- г) законність як режим;
- д) законність як принцип і метод.

20. Законність не може розвиватися та функціонувати без опори на досягнення у духовній сфері, оскільки загальносоціальна та правова культура являє собою морально-етична основа законності – це стверджує принцип законності:

- а) недопустимість протиставлення законності та доцільності;
- б) взаємозв'язок законності та культури;
- в) невідворотність покарання за скоєння правопорушення;
- г) єдність законності;
- д) гарантованість головних прав і свобод людини та громадянина.

21. Стан правової організації суспільно-політичного життя, за якого суспільні відносини, правова поведінка, правова діяльність, інша правова активність людини здійснюються відповідно до законів та інших джерел (форм) права – це:

- а) законність як форма;
- б) законність як норма;
- в) законність як режим;
- г) законність як принцип;
- д) законність як метод.

22. Здійснення державного управління суспільством винятково правовими засобами розглядають законність, як:

- а) метод;
- б) режим;
- в) принцип;
- г) форма;
- д) підстава.

23. Систему правових засобів, якими здійснюється державне управління суспільством, згідно з якими функціонують органи держави та посадові особи розглядають:

- а) законність як режим;
- б) правовий режим як метод;
- в) правовий режим як принцип;
- г) правовий режим як метод та режим;
- д) правопорядок як режим.

24. Принципом законності, який полягає у дотриманні принципу верховенства права при складанні та прийнятті закону або інших нормативних актів, є:

- а) рівність усіх перед законом;
- б) відповідність закону праву;

- в) взаємозв'язок правової законності та доцільності;
- г) верховенство закону в системі нормативно-правових актів;
- д) загальність правової законності.

25. Системою керівних положень та ідей, що визначають природу законності, її місце у суспільстві та у системі інших правових категорій, є:

- а) функції законності;
- б) методи законності;
- в) норми законності;
- г) принципи законності;
- д) система законності.

26. Попередження порушення правових норм розкривається через:

- а) нормативний елемент структури законності;
- б) контроль за законністю;
- в) нормативний аспект законності;
- г) діяльність елемент структури законності;
- д) охоронний елемент структури законності.

27. Системою організаційних та правових засобів, що використовуються державою для забезпечення режиму законності та правового порядку є:

- а) гарантії законності;
- б) принципи законності;
- в) принципи правопорядку;
- г) вимоги законності;
- д) потреби законності.

28. Юридичними й організаційними засобами, які призначені виключно для забезпечення законності, є:

- а) спеціальні засоби забезпечення законності;
- б) загальні засоби забезпечення законності;
- в) правові засоби забезпечення законності;
- г) економічні засоби забезпечення законності;
- д) соціальні засоби забезпечення законності.

29. Серед спеціальних засобів юридичних гарантій можна виокремити:

- а) юридичні й правоохоронні засоби;
- б) приватні й матеріальні засоби;
- в) диспозитивні й імперативні засоби;
- г) юридичні й організаційні засоби;
- д) організаційні й пошукові засоби.

30. Гарантії законності класифікують на:

- а) економічні, юридичні та матеріальні;
- б) економічні, політичні та соціальні;
- в) загальносоціальні та спеціально-соціальні;
- г) спеціально-соціальні та організаційно-соціальні;
- д) ідеологічно-соціальні та юридично-соціальні.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Законність і правопорядок:

1.	Принципи законності	1)
		2)
		3)
2.	Загальносоціальні гарантії законності	4)
		5)
		6)
3.	Спеціально-соціальні гарантії законності	1)
		2)
4.	Юридичні гарантії законності за метою	1)
		2)
		4)
5.	Функції правопорядку	1)
		2)
		3)
6.	Принципи правопорядку	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
7.	Елементи структури правопорядку	1)
		2)
		3)
8.	Функції правопорядку	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Законність і правопорядок. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Законність	Те, чого вимагає законність, відображає її спрямованість, обумовлену змістом норм.
2.	Вимоги законності	Комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства й держави на правових засадах.
3.	Гарантії законності	Стан (режим) правової упорядкованості (врегульованості і погодженості) системи суспільних відносин, що складається в умовах реалізації законності.
4.	Правопорядок	Умови суспільного життя і заходи, що використовуються державою для забезпечення режиму законності і стабільного правопорядку.
5.	Громадський порядок	Система правових і неправових елементів, властивостей, ознак, процесів, що сприяють встановленню і підтримці правомірної поведінки суб'єктів, тобто такої поведінки, яка врегульована нормами права і досягла мети правового регулювання.
6.	Зміст правопорядку	Система реальних (економічних, політичних, морально-духовних, юридичних) упорядкованих відносин у громадянському суспільстві, з правомірною поведінкою їх учасників — фізичних і юридичних осіб, як результат їх об'єктивної потреби.
7.	Матеріальний зміст правопорядку	Система реалізованих прав, обов'язків, відповідальності громадян, тобто результат встановлення законності, впорядкованості та врегульованості правових відносин, правомірної поведінки їх учасників, досягнутий за допомогою правових засобів через виражену в них волю держави.
8.	Юридичний зміст правопорядку	Стан (режим) упорядкованості соціальними нормами (норми права, моралі, корпоративними нормами, нормами-звичаями) системи суспільних відносин і їх додержання.

VII. Словникова робота:

законність, формальна законність, правова законність, правова законність як принцип, ознаки законності, правова законність як метод, правова законність як режим, структура законності, гарантії законності, конституційна законність, принципи правової законності, вимоги правової законності, суб'єкти законності, загальні умови, спеціальні засоби забезпечення законності, гарантії правової законності, економічні гарантії законності, політичні гарантії законності, соціальні гарантії законності, ідеологічні гарантії законності, урядові гарантії законності, парламентські гарантії законності, президентські гарантії законності, юридичні гарантії, загальносоціальні гарантії, спеціально-соціальні гарантії, риси юридичних гарантій, організаційні гарантії, право-порядок, зміст правового порядку, структура правового порядку, функції правового порядку, стабілізаційна функція правового порядку, компромісна функція правового порядку, корекційна функція правового порядку, оцінно-орієнтувальна функція правового порядку, виховна функція правового порядку, комунікативна функція правового порядку, принципи правового порядку, форма правового порядку, громадський порядок, правоохоронна діяльність, дисципліна, державна дисципліна, фінансова дисципліна, трудова дисципліна, військова дисципліна, суспільний порядок.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

- ❖ Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

Спеціалізована література:

1. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. № 3. С. 72-79.
2. Андреєв Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
3. Андреєва О. Б. Форми та методи забезпечення громадського порядку органами внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2012. № 4 (41). С. 104-107.
4. Арабаджи Н. Б. Аксіологія сучасного правового порядку: моногр. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 185 с.
5. Арабаджи Н. Б. Правовий порядок як цінність: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 20 с.
6. Арабаджи Н. Б. Цілісність правового порядку як основа для його цінності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 51-55.
7. Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорізької Січі: історико-теоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 19 с.
8. Баймуратов М. О. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання: моногр. Суми: Університетська книга, 2011. 257 с.
9. Блаживская Н. Содержание принципа законности в соответствии со статьей 1 Первого Протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 7-10.
10. Бойко Д. В. Законность и усмотрение в правоприминительной деятельности: вопросы теории: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2011. 221 с.
11. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: моногр. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 371 с.

12. Бородін Ю. Ю. Поняття, ознаки та властивості правопорядку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 2 (1). С. 211-221.
13. Виссаров А. В. Правопорядок и субъекты его обеспечения: теоретико-правовой аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2003. 176 с.
14. Волинець В. В. Забезпечення верховенства права як умова функціонування сучасної правової держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 28-35.
15. Галинська К. Ю. Адміністративно-правове забезпечення інформаційного правопорядку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 17 с.
16. Гарасимів Т. З., Галайко О. Р. Панування права та верховенство права: деякі аспекти співвідношення понять. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 3. С. 468-478.
17. Головін А. Вплив рішень Конституційного Суду України на правовий порядок у державі в аспекті захисту конституційних прав і свобод. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 3. С. 81-89.
18. Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с.
19. Голуб М. В. Охорона громадського порядку: регіональний аспект проблеми. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 2 (57). С. 108-115.
20. Графський В. Законність і справедливість як стадія ціннісні очікування та орієнтири в історії законодавства і законознавства. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 139-147.
21. Дембіцька С. Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 107-110.
22. Демьянчук Ю. Механизм функционирования режима законности и правопорядка должностных лиц в условиях предотвращения и противодействия коррупции в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 3, ч. 2. С. 54-56.
23. Добкін М. М. Координаційні повноваження місцевих державних адміністрацій щодо забезпечення законності та правопорядку. *Форум права*. 2011. № 3. С. 232-236
24. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 72-75.
25. Жупанова Е. Конституционные гарантии обеспечения прав, свобод и законных интересов личности в уголовном производстве. *Leges si Viata*. 2017. № 12, ч. 2. С. 58-62.
26. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 275-279.

27. Зварич Р. В. Законність у правовому регулюванні суспільних відносин. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 3-12.
28. Іващенко О. Р. Міжнародне право у національному правопорядку європейських держав та застосування міжнародного права національними судами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 21 с.
29. Карманюк О. П. Реалізація юридичних обов'язків та їх вплив на правовий порядок. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 62-65.
30. Кдлян Е. Л. Законность как фактор воздействия на правовое поведение личности: вопросы теории: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 262 с.
31. Кміта О. В. Законність у процесі постанови правової держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2016. 211 с.
32. Коваленко В. Концептуальні засади модернізації правоохоронної діяльності та вдосконалення системи органів охорони правопорядку в Україні. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 356-364.
33. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30-63.
34. Колпаков В. К. Законність та дисципліна в умовах реформування органів внутрішніх справ. *Форум права*. 2006. № 2. С. 80-82.
35. Копейчиков В., Олійник Л., Тихомиров О., Прокопенко Ю. Роль міжнародних стандартів з прав людини у діяльності міліції по забезпеченню законності. *Право України*. 1993. № 7-8. С. 26-28.
36. Корабльова Н. С. Законність і справедливість у державному управлінні: читаючи Платона. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 1. С. 3-14.
37. Костаки Г. Конституционное правосудие – фактор обеспечения законности и повышения правовой культуры общества. *Верховенство Права*. 2017. № 3. (30). С. 51-58.
38. Костицький М. Про античні витоки розуміння права (правності) і закону (законності) та можливість їх урахування в сучасному конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 139-148.
39. Котляревский Г. С. Правопорядок в советском социалистическом обществе: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1966. 241 с.
40. Кривов'яз О. В. Правопорядок: державні та недержавні форми забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
41. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: Витоки, концептуальні засади, інфраструктура: моногр. Одеса: Фенікс, 2009. 504 с.
42. Крижанівський А. Ф. Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2009. 40 с.
43. Крижановська О. В. Інституційні засади правопорядку: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 20 с.

44. Крижановський А. Доктрина правового порядку в Україні: генезис, сучасний стан і перспективи. *Право України*. 2013. № 9. С. 229-242.
45. Крисюк Ю. Соціальний і правовий порядок як реалізація ідеї права. *Право України*. 2004. № 8. С. 13-15.
46. Крусян А. Р. Конституційна законність у системі сучасного конституціоналізму. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 164-167.
47. Кудрявцев В. Н. О правонарушении и законности. *Государство и право*. 1994. № 3. С. 56-58.
48. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 40 с.
49. Куліш А. М. Законність і правопорядок: теоретичний аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 30. С. 171-175.
50. Кунев А. Н. Законность и правовая культура в условиях становления правового государства: теоретико-правовое исследование: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 182 с.
51. Курило С. Л. Теоретичні засади співвідношення правопорядку, громадського порядку та громадської безпеки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 1 (56). С. 107-113.
52. Лемак В. Принцип верховенства права в Україні: основні загрози. *Право України*. 2010. № 3. С. 44-51.
53. Ленівський Р. В. Сутність адміністративно-правових засобів забезпечення законності і правопорядку в Україні та їх систематизація. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 79-82.
54. Луспеник Д. Верховенство права – «новий» старий принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. *Право України*. 2017. № 8. С. 9-20.
55. Макар В. Р. Формування єдиного європейського правопорядку: теоретико-правові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 16 с.
56. Макаренко Л. О. Принцип верховенства права: проблеми розуміння та дії. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 58. С. 9-18.
57. Маленин Н. С. О законности в условиях переходного пери ода. *Теория права: новые идеи*. 1995. Вып. 4. С. 37-42.
58. Малишев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 14-20.
59. Манжула А. Засади кодифікації законодавства України про громадський порядок як складова правопорядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 3. С. 66-69.
60. Мелех Л. В. Законність у правозастосовній діяльності: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 184 с.
61. Мінченко О. В. Особливості сучасної інтерпретації категорії «законність». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 45-49.

62. Муравенко О. Ю. Особливості правової природи принципу законності. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 380-385.
63. Нагорний О. П. Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 22 с.
64. Назаров П. С. Правопорядок в условиях формирования правового государства: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2005. 196 с.
65. Налуцишин В. В. Соціальний контроль у забезпеченні правового порядку: філософсько-правова ідея та її сучасний розвиток: моногр. Хмельницький: [б. в.], 2018. 337 с.
66. Налуцишин В. Онтологические предпосылки социального порядка: философско-правовое измерение. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 1. С. 48-52.
67. Никитченко Н. В. Державний контроль як складова забезпечення господарського правопорядку: проблеми теорії і практики: моногр. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2014. 342 с.
68. Околіта С. В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання: дис. ... канд. наук держ. упр. Київ, 2000. 178 с.
69. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27 С. 48- 54.
70. Ольховський Є. Законність як принцип поведінки. *Віче*. 1996. № 3. С. 36-37.
71. Орозбаева А. Юридические гарантии законности в органах местного самоуправления. *IN SITU*. 2016. № 5. С. 29-31.
72. Осауленко О., Пунько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. *Право України*. 2004. № 12. С. 34-35.
73. Отрош М. І. Місце і роль Католицької церкви у міжнародному правопорядку: моногр. Київ; Одеса: Фенікс, 2017. 594 с.
74. П'ятков П. В. Критерії розмежування компетенції суб'єктів забезпечення законності надання адміністративних послуг у галузі містобудування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 109-113.
75. Павленко С. В. Засоби забезпечення законності та правопорядку в діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2010. 19 с.
76. Папрыгин Е. С. Правопорядок в государствах с различными формами политико-правового режима: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 178 с.
77. Пауль Г. От порядка полицейского к порядку правовому. *Законность*. 1994. № 4. С. 27-31.
78. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 43 с.
79. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 534 с.

80. Полонський Д. М. Вплив порушень законності в діяльності міліції на стан національного правопорядку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 3. С. 175-182.
81. Поляков С. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України: моногр. Харків: Право, 2012. 255 с.
82. Поляков С. Ю. Законність в Збройних Силах України: сутність і форми прояву. *Форум права*. 2012. № 3. С. 563-567.
83. Прокопенко О. Ю. Деліктологічна характеристика та профілактика адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 180 с.
84. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
85. Рабінович П. М. Колізії між законністю та доцільністю як постійно відтворювана проблема юридичного регулювання. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4. С. 27-37.
86. Радави Ж. Імплементация международных стандартов по правам человека в национальный правопорядок Туниса: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 185 с.
87. Ряшко О. В. Законність у контексті профілактики правопорушень в службовій діяльності міліції України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 215 с.
88. Савенко Д. Л. Верховенство права і законність в організації та діяльності прокуратури України: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
89. Савченко И. С. Парламентская дисциплина: закономерности и факторы развития: дис. ... д-ра полит. наук. Москва, 2007. 477 с.
90. Сагун А. В. Поняття забезпечення законності в діяльності адміністративних судів України. *Форум права*. 2016. № 2. С. 180-185.
91. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 203 с.
92. Сидорчук Л. А. Місцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку (національний та міжнародний досвід): моногр. Київ: Вид-во КиМУ, 2009. 220 с.
93. Словська І. Є. Суд присяжних: становлення і функціонування (зарубіжний досвід). *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 1. С. 3-8.
94. Собакарь А. О. Забезпечення законності та дисципліни в службово-бойовій діяльності сил охорони правопорядку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 29-36.

95. Соловійов В. М. Законність як елемент моніторингу ефективності законодавства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 342-349.
96. Солуков А. А. Законность в советский и постсоветский периоды: сравнительное исследование: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2012. 176 с.
97. Стельмащук П. Я. Співвідношення законності і правопорядку у правоохоронній діяльності. *Митна справа*. 2013. № 4 (2.2). С. 324-329.
98. Стороженко С. М. Контрольна діяльність місцевих державних адміністрацій у галузі забезпечення законності та правопорядку. *Право і Безпека*. 2009. № 3. С. 49-53.
99. Теткин Д. В. Законность как реальное выражение права: дис. ... канд. юрид. наук. Тамбов, 2007. 197 с.
100. Тихомиров В. А. Юридическая коллизия, власть и правопорядок. *Государство и право*. 1994. № 1. С. 13-15.
101. Ткаченко Ю. В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 875-883.
102. Троцюк А. Законність і правопорядок як основні ознаки правової держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 4. С. 278-280.
103. Ульянов О. І. Поняття та елементи громадського порядку. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 4. С. 21-24.
104. Фелик В. Правове бачення громадського порядку і громадської безпеки, що обумовлює зміни в системі адміністративних служб органів внутрішніх справ. *Право України*. 2008. № 2. С. 22-25.
105. Чернетченко О. М. Законність як принцип адміністративної діяльності органів доходів і зборів у податковій сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 21 с.
106. Шай Р. Я. Правопорядок і законність як ознаки правової держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 801. С. 115-120.
107. Шонія Л. В. Економічний вимір правового порядку: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 18 с.
108. Шоптенко С. С. Принципи адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 3. С. 205-210.
109. Шпакович О. М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів. Теорія і практика: моногр. Київ: Київський університет, 2011. 415 с.

ТЕМА 20. ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Правосвідомість: поняття, структура та функції. Види правосвідомості.
- ❖ Правова культура: поняття, види, функції та шляхи формування. Співвідношення правової культури з правовим нігілізмом та правовим ідеалізмом.
- ❖ Правове виховання: поняття, мета, завдання, принципи та функції.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура та види правосвідомості.
- ✓ Структура правової культури.
- ✓ Функції правової культури.
- ✓ Форми правового виховання.
- ✓ Механізм реалізації правового виховання.
- ✓ Етика та право: теоретичні аспекти співвідношення.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Правосвідомість: поняття і роль у суспільному житті».
- ◆ «Правова культура особи і шляхи її формування в Україні».
- ◆ «Правова культура: деякі сучасні підходи до її розуміння».
- ◆ «Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві».
- ◆ «Взаємозв'язок правового нігілізму та правового ідеалізму як форм деформації правової свідомості».
- ◆ «Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура».
- ◆ «Правове виховання в сучасній Україні».
- ◆ «Боротьба зі злочинністю як засіб подолання правового нігілізму».
- ◆ «Мас-медіа як інструмент формування суспільної свідомості в умовах становлення державності України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Структура та види правового нігілізму.
- Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна.
- Причини існування та засоби подолання елітарного правового нігілізму в умовах сучасних суспільств перехідного типу.

- Правова культура: теоретичний аналіз та практичний вимір.
- Парадигма української правосвідомості.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень і настанов, які характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням – це:

- а) правосвідомість;
- б) політична свідомість;
- в) функції правосвідомості;
- г) правова психологія;
- д) правова ідеологія.

2. За суб'єктами (носіями) правосвідомості розрізняють такі форми правосвідомості:

- а) групову та суспільну;
- б) індивідуальну, непрофесійну та суспільну;
- в) індивідуальну, групову та суспільну;
- г) буденну, професійну та непрофесійну;
- д) політичну, економічну, правову та ін.

3. За глибиною відображення правової дійсності правосвідомість може бути:

- а) індивідуальна, групова та суспільна;
- б) індивідуальна, непрофесійна та професійна;
- в) масова, групова та суспільна;
- г) непрофесійна, професійна, наукова та практична;
- д) політична, економічна, правова та ін.

4. Сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретної особи – це:

- а) суспільна правосвідомість;
- б) групова правосвідомість;
- в) індивідуальна правосвідомість;
- г) політична правосвідомість;
- д) соціальна правосвідомість.

5. *Форма правосвідомості, яка виражає ставлення до права, правових явищ, їх оцінку з боку соціальних груп, формальних і неформальних колективів, відображає їх загальні інтереси і потреби, їх співвідношення з інтересами всього суспільства:*

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групова форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

6. *Ставлення до права та державно-правових явищ всього суспільства або етносу – це:*

- а) індивідуальна правосвідомість;
- б) групова правосвідомість;
- в) соціальна правосвідомість;
- г) політична правосвідомість;
- д) суспільна правосвідомість.

7. *Життєві, поверхневі судження про право людини, яка стикається з правом у повсякденній трудовій, сімейній, суспільній та інших сферах життя – це:*

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групова форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

8. *Спеціалізовані правові знання, що використовуються в роботі професіоналами-юристами – це:*

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групова форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

9. *Правосвідомість учених, викладачів вищих навчальних закладів визначається як:*

- а) наукова (теоретична) форма правосвідомості;
- б) практична форма правосвідомості;
- в) освітня форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

10. Правосвідомість суддів, юрисконсультів, адвокатів, прокурорів та інших – це:

- а) наукова форма правосвідомості;
- б) практична форма правосвідомості;
- в) освітня форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

11. Сукупність ідей та переконань, що здобувають юристи під час реалізації юридичних норм – це:

- а) професійна доктринальна правова свідомість;
- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

12. Різновид правосвідомості, що формується на основі юридичної науки та визначає її розвиток шляхом розробки різних концепцій, теорій, принципів, ідей, учень – це:

- а) професійна доктринальна правова свідомість;
- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

13. Сукупність життєвих обставин, особистого правового досвіду й отриманої освіти, що характеризує ставлення людини до чинного чи бажаного права і правової системи на побутовому рівні – це:

- а) професійна наукова (доктринальна) правова свідомість;
- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

14. Функції правосвідомості – це:

а) елементи правової системи, що перебувають у глибокій єдності з її іншими елементами: системою права, системою законодавства, юридичною практикою; визначають розвиненість правової культури;

б) основні напрями оволодіння правовими знаннями та їх вплив на правові явища, правову систему в цілому;

в) діяльнісна частина правосвідомості, готовність особи виявити активність у сфері пізнання і реалізації права, або в сфері ігнорування і порушення правових норм;

г) сукупність почуттів і емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правових явищ і спричиняють готовність до певної правової поведінки;

д) система правових принципів, ідей, теорій, концепцій, що відображають теоретичне осмислення правової реальності, усвідомлене проникнення в сутність правових явищ і спричиняють готовність до певної правової поведінки в результаті оцінки правових явищ.

15. До основних функцій правосвідомості належать:

- а) евристична, аксіологічна, охоронна;
- б) емоційна, регулююча, когнітивна;
- в) когнітивна, правоутворююча, настановча;
- г) регулятивна, охоронна, виховна;
- д) аксіологічна, гносеологічна, регулятивна.

16. Емоційна функція правосвідомості у своєму розумінні припускає:

- а) співвідношення поведінки людей з чинною в суспільстві системою правових розпоряджень;
- б) ціннісне ставлення до законодавства, співвіднесення правових норм зі своїми поглядами на правове, обов'язкове, необхідне;
- в) знання права, проінформованість про нормативні акти, зміст юридичних норм;
- г) спеціалізовані знання, що використовуються в роботі юристами;
- д) сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретного індивіда.

17. Регулюючу функцію правосвідомості слід розуміти як:

- а) співвідношення поведінки людей з чинною в суспільстві системою правових розпоряджень;
- б) ціннісне ставлення до законодавства, співвіднесення правових норм зі своїми поглядами на правове, обов'язкове, необхідне;
- в) знання права, поінформованість про нормативні акти, зміст юридичних норм;
- г) спеціалізовані знання, що використовуються в роботі юристами;
- д) сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретного індивіда.

18. Пізнання правової дійсності та формування правових теорій, концепцій, ідей передбачає:

- а) когнітивна функція правосвідомості;
- б) аксіологічна функція правосвідомості;
- в) практична функція правосвідомості;

- г) доктринальна функція правосвідомості;
- д) правотворча функція правосвідомості.

19. За формою відображення правової свідомості виокремлюють:

- а) правові уявлення та правові погляди;
- б) правові установки та правові вказівки;
- в) правові установки та правові дії;
- г) правові явища та правові погляди;
- д) правові уявлення та правові дії.

20. Рівень свідомості і правової активності громадян виражається у:

- а) стані фактичної впорядкованості суспільних відносин, урегульованих за допомогою правових засобів, змістом яких є сукупність правомірних дій суб'єкта права;
- б) досконалості змісту і форми нормативно-правових актів, їх якості, продуманості, узгодженості, культурні юридичних текстів;
- в) роботі правозастосовних, судових, правоохоронних та інших органів, що є показником правореалізуючої культури посадових осіб, їх професійного знання законодавства, чітко налагодженої роботи з розгляду правових питань і доведення їх до повного юридичного вирішення;
- г) ступені засвоєння права громадянами, посадовими особами, спрямованості на додержання заборон, використання прав, виконання обов'язків;
- д) знанні законодавства і можливостей юридичної науки.

21. Головним елементом моделі правосвідомості є:

- а) правова освіченість;
- б) правова вихованість;
- в) правова культура;
- г) правові знання;
- д) правовий інфантилізм.

22. Культура правосвідомості визначається як:

- а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;
- б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- в) високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позиції справедливості, прав людини;
- г) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;
- д) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку.

23. Культура правової поведінки – це:

- а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;
- б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- в) високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позиції справедливості, прав людини;
- г) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;
- д) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку.

24. Функції правової культури – це:

- а) основні напрями осягнення правових цінностей – вітчизняних і світових;
- б) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;
- в) система цінностей створених у ході розвитку суспільства і накопичених людством;
- г) розкриття статичної та динамічної правової культури;
- д) обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, які забезпечують її правомірну діяльність.

25. Пізнавальна функція правової культури визначається як:

- а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;
- б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- в) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення – вітчизняної та іноземної;
- г) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку;
- д) оцінка поведінки особи, рівня розвитку законодавства, стану законності і правопорядку відповідно до норм права держави і міжнародних стандартів.

26. Нормативно-аксеологічна функція правової культури визначається як:

- а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;
- б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- в) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;
- г) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку;
- д) оцінка поведінки особи, рівня розвитку законодавства, стану законності і правопорядку відповідно до норм права держави і міжнародних стандартів.

27. Функція правової культури, що пов'язана з теоретичною й організа-торською діяльністю щодо формування правової держави і громадянського суспільства; створює правові і моральні гарантії таких загальнолюдських цінностей, як чесність і порядність, доброта і милосердя, моральний самоконт-роль і сумлінність, людська гідність і свобода вибору – це:

- а) прогностична функція;
- б) комунікативна функція;
- в) ціннісно-нормативна функція;
- г) праворегулятивна функція;
- д) пізнавально-реформаторська функція.

28. Функція правової культури, що може бути вивчена через призму фор-мування правових якостей особи:

- а) правосоціальна функція;
- б) комунікативна функція;
- в) ціннісно-нормативна функція;
- г) праворегулятивна функція;
- д) пізнавально-реформаторська функція.

29. Функція правової культури, що охоплює правотворчість і реалізацію права, забезпечує правомірну поведінку громадян, їх соціальну активність – це:

- а) прогностична функція;
- б) комунікативна функція;
- в) ціннісно-нормативна функція;
- г) праворегулятивна функція;
- д) пізнавально-реформаторська функція.

30. Функція правової культури, що охоплює правотворчість і реалізацію права, забезпечує правомірну поведінку громадян, їх соціальну активність, мі-стить аналіз тенденцій, що характерні для всієї правової системи – це:

- а) прогностична функція;
- б) пізнавально-реформаторська функція;
- в) комунікативна функція;
- г) праворегулятивна функція;
- д) ціннісно-нормативна функція.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правова свідомість. Правова культура. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова культура	Готовність особи проявити активність у сфері пізнання і реалізації права. Вона становить конкретну програму поведінку в певних умовах, яка формується з усіх належних суб'єктові правових (правомірних і протиправних) знань, оцінок, думок, настроїв, звичок, навичок, сподівань, ставлень до кого-небудь і до чого-небудь, що переходять в інтереси і прагнення.
2.	Групова правосвідомість	Являє собою життєві, часом поверхневі судження про право особи, яка стикається з правом у повсякденній трудовій, сімейній, суспільній та іншій сферах життя. Така правосвідомість складається, насамперед, на основі рівня отриманого юридичного виховання і «замикається» на правовій психології, тобто на почуттєвому його елементі.
3.	Правова поведінка	Загальний спосіб існування людини, її діяльності та об'єктивний результат цієї діяльності.
4.	Повсякденна правосвідомість	Містить у собі структурні елементи, властиві всім громадянам (правову психологію, правову ідеологію, правову поведінку), а так само функціонує в єдності і взаємодії з політичним, естетичним, етичним та іншими видами свідомості суспільства.
5.	Професійна правосвідомість	Обумовлені правовою культурою суспільства, ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, що забезпечують її правомірну діяльність.
6.	Правова настанова	Вольовий бік правосвідомості, який являє собою процес переведення правових норм у реальну правову поведінку. Вона складається із елементів, що визначають її напрям (характер), мотивів правової поведінки, правових настанов.
7.	Правова психологія	Система правових принципів, ідей, теорій, концепцій, що відображають теоретичне (наукове) осмислення правової дійсності, усвідомлене проникнення в сутність правових явищ.

8.	Правова ідеологія	Система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом.
9.	Культура	Сукупність почуттів і емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правових явищ.
10.	Правосвідомість	Виражає ставлення до права, правових явищ, їх оцінку з боку соціальних груп, формальних і неформальних колективів, відображає їх загальні інтереси та потреби, їх співвідношення з інтересами всього суспільств.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правове виховання. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правове виховання	<ul style="list-style-type: none"> - правова освіта (правовий всеобуч); - правова пропаганда; - юридична практика державних органів та інших організацій; - правомірна поведінка громадян, їх особиста участь у здійсненні (реалізації) та охороні правових норм.
2.	Сутність правового виховання	Сукупність основних частин (елементів) правового виховного процесу, яка забезпечує його певний порядок і організацію.
3.	Система правового виховання	Формування правової настанови на поєднання прагнень і сподівань особи з інтересами і сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей і принципів формування правової культури у правосвідомості виховуваних.
4.	Способи правового виховання	Цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури і активної правомірної поведінки.
5.	Засоби правового виховання	Порядок перенесення правових ідей і настанов, що містяться в суспільній правосвідомості, у свідомість виховуваних (особи, громадської групи).

6.	Механізм правового виховання	<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правові акти, акти застосування норм права; - ознайомчі і роз'яснювальні матеріали про правові акти у пресі; - правові радіо- і телевізійні журнали; - юридичні газети, метою яких є поширення правових знань; - організаційно-освітні: прес-конференції, брифінги, зустрічі та ін.
7.	Правовий всеобуч	Правові спонукання до законослухняної поведінки, які створюють умови для задоволення власних інтересів суб'єкта. Правові стримування протиправної поведінки, які створюють умови для задоволення інтересів контрсуб'єкта, охорони і захисту суспільства.
8.	Правові аксіоми	Деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір.
9.	Правовий нігілізм	Єдина загальнодержавна система вивчення законодавства, яка охоплює всі верстви населення, усіх державних службовців.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Правова свідомість і правова культура:

1.	Структура правосвідомості складається з таких елементів	1)
		2)
		3)
2.	Структура правової психології	1)
		2)
		3)
3.	Елементи правової ідеології	1)
		2)
		3)
4.	За суб'єктами (носіями) розрізняють такі форми правосвідомості	1)
		2)
		3)

5.	За глибиною відображення правової дійсності	1)
		2)
6.	Функції правосвідомості	1)
		2)
		3)
7.	Структура правової культури суспільства	1)
		2)
		3)
8.	Функції правової культури	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Правове виховання:

1.	Ознаки правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Функції правового виховання	1)
		2)
3.	Елементи системи правового виховання	1)
		2)
		3)
4.	Способи правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Функціональні елементи механізму правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6.	Функції правового всеобучу	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

VII. Словникова робота:

правосвідомість, когнітивна функція, правостворююча функція, правова психологія, правовий інфантилізм, правовий романтизм, правовий дилетантизм, правова демагогія, правовий нігілізм, правовий стимул, правове обмеження, режим законності і порядку, стан юридичної практики, правова психологія, правова ідеологія, буденна правосвідомість, професійна правосвідомість, наукова правосвідомість, індивідуальна правосвідомість, колективна правосвідомість, групова правосвідомість, суспільна правосвідомість, індивідуальна форма правосвідомості, групова форма правосвідомості, непрофесійна група правосвідомості, суспільна група правосвідомості, правова культура, професійна культура юриста, культура правосвідомості, культура правової поведінки, культура юридичної практики, ціннісно-нормативна функція правової культури, правосоціальна функція правової культури, комунікативна функція правової культури, прогностична функція правової культури, пізнавальна функція правової культури, регулятивна функція правової культури, нормативно-аксеологічна функція правової культури, правова культура суспільства, правова культура особи, правова культура професійної групи, правовий всеобуч, правова агітація, самовиховання, правова поведінка, правова настанова, мотив правової поведінки, зміст правового виховання, система правового виховання, суб'єкт правового виховання, об'єкт правового виховання, механізм правового виховання, деформація правосвідомості.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві і утвердження здорового способу життя: Указ Президента від 15 березня 2002 року. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 555.

Спеціалізована література:

1. Turcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2. ч. 1, С. 13-18.
2. Акутаев Р. М. Правовая культура сквозь призму современной правовой реальности. *Российская юстиция*. 2013. № 2. С. 63-66.
3. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-17.
4. Артеменко И. Участие институтов гражданского общества в формировании и реализации молодежной политики в Украине. *Legea si Viata*. 2016. № 12, ч. 2. С. 3-6.

5. Бабюк А. М. Співвідношення понять «правосвідомість» та «праворозуміння». *Університетські наукові записки*. 2015. № 3. С. 5-12.
6. Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 68-72.
7. Барыкина М. В. Формы воспитания как способы формирования правовой культуры. *Аграрное и земельное право*. 2013. № 1. С. 104-107.
8. Безус Л. П. Розвиток української держави через правосвідомість суспільства. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2014. Вип. 2. С. 9-14.
9. Беляев А. Ю. Тенденция абсентеизма в современном российском обществе. *Власть*. 2013. № 5. С. 43-45.
10. Беріша Ф. Взаємозв'язок між суспільством, державою та правом. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání.. С. 172-184.
11. Беріша Ф. Тлумачення права і соціальна практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 88-101.
12. Битяк Ю. П. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: моногр. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2007. 248 с.
13. Бондаренко О. Захист прав і свобод людини як основний напрям конституційної модернізації в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 89-94.
14. Бортняк А. Ф. Правосвідомість як ідеальна форма прояву правових знаків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 72-79.
15. Бочарова Н. Права человека и права интеллектуальной собственности: современные доктринальные подходы. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54.
16. Братасюк В. Постмодерністський образ людини як засада розвитку її індивідуальної правосуб'єктності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 55-61.
17. Бровко Н. Особенности правосознания сельской интеллигенции: философско-правовой анализ. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 16-19.
18. Бурдоносова М. А. Взаємозв'язок правового нігілізму та правового ідеалізму як форм деформації правової свідомості. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 16-24.
19. Гарасимів Т. Девіантна правосвідомість: синергетичний вимір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 782. С. 71-75.
20. Гладкий С. О. Стан розвитку правосвідомості українського суспільства у дзеркалі наукової думки. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 21-32.

21. Гришук А. Б. Правосвідомість і моральність – соціально-психологічні цінності у діяльності державних службовців України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 4. С. 47-56.
22. Грошевий Ю. М. Професійна правосвідомість судді та правоздатність рішень суду: кримінально-процесуальний аспект. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 248-255.
23. Давидова Т. О. Кодекс етики чиновників: необхідність чи традиція. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 129-134.
24. Деменко О. І. Правосвідомість студентської молоді в Україні: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 206 с.
25. Драган І. В. Правосвідомість як визначальний компонент механізму реалізації кримінальної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 226-237.
26. Єрмоленко Д. О. Правосвідомість молоді: теоретико-правові засади: моногр. Запоріжжя: Клас. приват. ун-т, 2012. 291 с.
27. Жеребко М. А. Правова психологія як структурний елемент правосвідомості. *Юрист України*. 2013. № 3. С. 17-24.
28. Завальна Ж. В. Правосвідомість і створення форм договірному регулювання. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2016. Вип. 21. С. 101-103.
29. Іваній О. М. Правосвідомість у моделюванні професійної поведінки вчителя. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2014. № 50. С. 63-66.
30. Калиновський Ю. Суспільна правосвідомість у державотворчому процесі України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 2. С. 30-40.
31. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість народу та «правосвідомість натовпу»: порівняльна характеристика. *Гуманітарний часопис*. 2006. № 4. С. 79-85.
32. Клименко А. И. Понятие, структура и функциональные характеристики правовой идеологии Европейского союза: теоретико-правовой аспект: моногр. Москва: Граница, 2014. 167 с.
33. Коваленко І. І., Лозова О. С. Правосвідомість як джерело формування правових смислів (феноменологічний аспект). *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2017. № 3. С. 81-97.
34. Коваль І. М. Правосвідомість особи як критерій визначення її правового менталітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 155-161.

35. Ковальчук В. Б. Громадянська правосвідомість як фактор утвердження легітимності державної влади. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2014. № 1. С. 47-53
36. Козаченко В. М. Революційна правосвідомість: темпоральні виміри. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 44-48.
37. Леміщак К. Правосвідомість та ресоціалізація: взаємозв'язок категорій. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1. С. 145-148.
38. Луцький А. І. Вплив правової ідеології на правосвідомість юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2016. № 2. С. 10-16.
39. Луцький А. І. Правова ідеологія як складова державницької ідеології. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 48-52.
40. Лясковець О. В. Модель професійної правової культури правоохоронців щодо забезпечення прав людини у сфері охорони громадського порядку. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 80-86.
41. Мазуренко А. Правотворческая политика и культура законотворчества: вопросы теории. *East European Science Journal*. 2016. № 4, ч. 5. С. 12-14.
42. Макар Л. М. Формування правосвідомості майбутнього вчителя правових дисциплін у педагогічних університетах: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Запоріжжя, 2009. 20 с.
43. Максакова Р. Влада народу як першооснова забезпечення ефективного державного управління. *Право України*. 2015. № 5. С. 90-96.
44. Мальцев Г. В. Культурные традиции права: моногр. Москва: Норма; ИНФРА-М, 2013. 607 с.
45. Мандель Р. До розуміння принципів права. *Sciences of Europe*. 2016. № 4, ч. 2. С. 100-103.
46. Марутян Х. Правова культура та правосвідомість громадян України у сфері забезпечення інтелектуальної безпеки. *Гілея*. 2013. № 75. С. 505-506.
47. Міленін О. Л. Правосвідомість учасників дорожнього руху: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 200 с.
48. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства: моногр. Київ: МАУП, 2012. 399 с.
49. Оніщенко Н. М. Громадське та правове виховання: взаємозв'язок та взаємообумовленість в сучасному суспільстві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 3. С. 34-41.
50. Оніщенко Н. М. Правовий світогляд і політика (сучасна реальність, бачення на перспективу). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 91-97.
51. Оніщенко Н. Правовий світогляд як явище соціальної дійсності. *Право України*. 2014. № 5. С. 15-21.
52. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 194 с.

53. Осипов М. Ю. Понятие и особенности формирования правосознания. *Современное право*. 2013. № 6. С. 7-11.
54. Осипов М. Ю. Роль некоммерческих организаций в формировании правосознания и правовой культуры граждан. *Гражданское общество в России и за рубежом*. 2013. № 1. С. 21-24.
55. Павловська-Кравчук В. Український правовий менталітет: особливості становлення та розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 277-286.
56. Павлюк А. Правова, реальність як нормативно – ціннісна та/або мета-нормативна система. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 107-120.
57. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор забезпечення законності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 39-42.
58. Пащенко О. О. Правосвідомість і соціальна обумовленість кримінально-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34 (3). С. 41-44.
59. Петров А. О содержании понятия правовой культуры. *Sciences of Europe*. 2016. № 7, ч. 2. С. 140-146.
60. Петрончак Ю. О. Правосвідомість як рефлексія соціальних норм поведінки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 199-203.
61. Петручак Л. А. Правовая культура в системе ценностей гражданского общества. *Право и государство: теория и практика*. 2012. № 3. С. 85-90.
62. Підчасов Є. В. Правосвідомість як форма соціалізації особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Психологія*. 2012. Вип. 42. С. 114-126.
63. Полонка І. А. Онтологічно-теоретичні особливості взаємозв'язку категорій «правова поведінка» та «законність». *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 1. С. 41-46.
64. Потапенко Н. А. Вплив національного чинника на правосвідомість особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2013. Вип. 22. С. 164-168.
65. Рабінович П. Значення рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України для удосконалення її законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 16-28.
66. Рабінович П. Потребує праворозуміння: концептуальна характеристика, евристична характеристика. *Право України*. 2014. № 5. С. 31-40.
67. Рибалкін А. О. Правова політика в сфері народовладдя та конституційна правосвідомість: питання взаємозв'язку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 82-87.

68. Росік Т. В. Судова практика конституційного суду України та її роль у правотворчості України. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 3. С. 50-55.
69. Россинский Б. В. Некоторые проблемы совершенствования высшего юридического образования. *Правовая культура*. 2012. № 2. С. 199-206.
70. Савенко В. В. Імплементція закону у правосвідомість громадянина. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 241-246.
71. Салпагаров М. У. Влияние правосознания на преступность. *Законность и правосознание*. 2013. С. 137-141.
72. Семенов В. Е. Проблемы совершенствования воспитания правовой культуры. *Общество и право*. 2012. № 4. С. 49-51.
73. Сербин Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 185 с.
74. Сидоренко С. А. Роль правової освіти у попередженні та профілактиці правопорушень. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України*. 2000. Спеціальний випуск. С. 145-148.
75. Скуратівський А. Ідеї права та правової культури в Українській суспільно-політичній думці: витоки та еволюція. *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України*. 2001. № 2. С. 226-233.
76. Скуріхін С. М. Правосвідомість військовослужбовців Збройних Сил України: поняття та особливості. *Юридична наука*. 2014. № 4. С. 7-14.
77. Словська І. Є. Ціннісні орієнтації та правосвідомість у механізмі злочинної поведінки посадових осіб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 206-209.
78. Стреляева В. В. Правовое воспитание в условиях становления правового государства: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 183 с.
79. Сунцов А. П. Актуальные вопросы совершенствования деятельности избирательных комиссий по повышению правовой культуры избирателей. *Избирательное право*. 2012. № 3. С. 51-56.
80. Тацій В. Концепція юридичної науки і освіти в Україні. *Право України*. 1991. № 1. С. 56-63.
81. Темченко В. Етика та право: теоретичні аспекти співвідношення. *Право України*. 2002. № 9. С. 24-27.
82. Терлецький Д. Конституційна правосвідомість у системі сучасного конституціоналізму. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 27-36.
83. Тимошенко В. Визначальні фактори правової свідомості. *Право України*. 2008. № 6. С. 41-46.
84. Тимошенко В. І. Природна правосвідомість (з історії політичної і правової думки). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 77-84.
85. Тімуш І. Правова реальність і правосвідомість: інтегральне розуміння змісту та взаємозв'язку. *Право України*. 2010. № 7. С. 94-100.

86. Толстенко В. Л. Правова ідеологія і демократизація сучасної України: теоретично-правові аспекти: моногр. Київ: Логос, 2012. 283 с.
87. Толстенко В. Л. Правова ідеологія у розвиткові сучасної української держави і суспільства: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2012. 212 с.
88. Цимбалюк М. Формування правосвідомості громадян у процесі реформування інституту власності. *Право України*. 2003. № 9. С. 57-61.
89. Черкас М. Витоки правового нігілізму та його вплив на цінність права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 73-80.
90. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: моногр. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. 153 с.
91. Чорнобай Е. Правовая традиция как важная предпосылка становления отечественной юридической аргументации. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 127-130.
92. Чупринський Б. О. Формування професійної культури майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 20 с.
93. Чушкина А. А. Зарубежный опыт формирования антикоррупционного правосознания военнослужащих. *Современное право*. 2012. № 1. С. 16-20.
94. Шаравара І. І. Співвідношення правосвідомості, моралі і права в системі соціальних норм. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 3. С. 43-48.
95. Шашин П. А. Правовая культура в правовой системе общества: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2006. 191 с.
96. Шевченко А. Є. Правова (конституційна) ідеологія як важлива складова державно-правового розвитку України (стаття 1). *Трипільська цивілізація*. 2012. № 7. С. 16-21.
97. Шубина О. Б. Правовая культура как элемент культуры общества: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. 167 с.
98. Юрченко-Шеховцова Т. І. Правосвідомість особистості: теоретичний аналіз. *Психологічний часопис*. 2017. № 4. С. 134-144.

ТЕМА 21. ЮРИДИЧНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЮРИДИЧНИЙ ПРОЦЕС

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки, функції та види юридичної практичної діяльності. Структура юридичної практичної діяльності.
- ❖ Юридичний процес: поняття, ознаки та принципи. Співвідношення юридичного процесу з юридичною процедурою.
- ❖ Форма юридичного процесу (процесуальна форма). Види юридичного процесу в Україні. Стадії юридичного процесу.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки та види юридичного процесу.
- ✓ Основні ознаки процесуальної форми.
- ✓ Юридичний процес, його співвідношення з юридичною процедурою.
- ✓ Стадії юридичного процесу.
- ✓ Структура процесуальної форми.
- ✓ Проблеми підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Юридичний процес як форма правової діяльності».
- ◆ «Негативні та позитивні риси юридичного процесу в Україні».
- ◆ «Праворозуміння: співвідношення теорій та юридичної практики».
- ◆ «Поняття, сутність та тенденції розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми від стародавнього Риму до сучасності».
- ◆ «Юридичний процес як комплексна система підтримання режиму законності в правовій державі».
- ◆ «Діалектичний підхід у практиці Європейського суду з прав людини».
- ◆ «Застосування принципів загальнопроцесуальної теорії при формуванні теоретичних засад парламентської процедури».
- ◆ «Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень».
- ◆ «Сутність принципу рівності перед законом і судом в адміністративному процесі».
- ◆ «Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Проблеми підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні
- Культура судового процесу.
- Застосування принципів загальнопроцесуальної теорії при формуванні теоретичних засад парламентської процедури.
- Установчий процес як різновид юридичного процесу.
- Правова процесуальна форма: дискусійні проблеми поняття.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Процесуальна форма являє собою:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

в) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

2. Процесуальним провадженням є:

а) система взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

б) система принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

в) система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру;

д) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення.

3. Юридичний процес являє собою:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

в) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

4. Контрольний процес – це:

а) збірне наукове поняття, що є формою перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві й у міжнародних актах, на реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

б) визначений нормами права порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій по реалізації норм матеріального права, що встановлюють їхню правомочність по формуванню, чи ліквідації перетворенню органів держави, посадових осіб і інших керуючих суб'єктів;

д) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами.

5. Правотлумачний процес являє собою:

а) встановлений правовими нормами порядок діяльності соціальних суб'єктів, спрямований на з'ясування дійсного змісту правових норм та його роз'яснення іншим членам суспільства з метою правильної та однакової реалізації цими членами норм права;

б) судовий розгляд і вирішення спору про право із застосуванням заходів цивільно-правового примусу;

в) судовий розгляд справи про злочин з вирішенням питання про застосування заходів кримінального примусу;

г) визначений законом порядок застосування матеріальних правових норм;

д) встановлений законом порядок провадження у кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та інших справах, що обумовлює поділ галузей права та галузей законодавства на матеріальні та процесуальні.

6. Юридична практика – це:

а) збірне наукове поняття, різновид соціального процесу, що являє собою форму перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві та у міжнародних актах, у реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

б) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

в) форма діяльності, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами(посадовими особами);

г) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) сформована в суспільстві діяльність соціальних суб'єктів, яка забезпечує найбільш ефективне і оптимальне досягнення цими суб'єктами бажаного суспільного чи особистого результату.

7. Функціями юридичної практики є:

- а) напрями її впливу на суспільні відносини, без якого суспільство обійтися не може;
- б) певні напрями впливу юридичної практики на суспільне й особисте життя суб'єктів суспільства, які визначають природу і сутність названої практики, її місце у правовій системі суспільства, соціально-правове призначення та перетворюючий характер;
- в) специфічна діяльність уповноважених органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що складається із системи дій з підготовки, затвердження й офіційного оголошення нормативно-правових актів;
- г) динаміка руху, притаманна будь-якій процесуальній формі, хоча зазначене не виключає присутності в системі даного утворення статичних (процедурних) ознак;
- д) офіційні напрями правотворення, спрямовані на оформлення моделей поведінки, правових статусів індивідуальних і колективних суб'єктів права.

8. Стадіями юридичного процесу є:

- а) діяльність, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами (посадовими особами); конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються у відповідних законах, в яких закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції;
- б) система взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);
- в) система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;
- г) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, які складають певну частину юридичного процесу;
- д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

9. Юридична справа – це:

- а) правова форма діяльності держави і громадянського суспільства із встановлення, зміни і скасування правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права;
- б) сукупність документів, зібраних разом і певним чином оформлених, які стосуються передбаченої нормами права певної життєвої обставини, що прийнята до процесуального провадження для встановлення істини;

в) встановлення нових правових норм, тобто моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства є припустимими (бажаними) чи необхідними (обов'язковими або забороненими);

г) втілення правових норм і принципів у правомірній поведінці суб'єктів права, їх практичній діяльності, її можна розглядати як процес і як кінцевий результат;

д) здійснювана в процесуально-процедурному порядку владно-організуюча діяльність уповноважених публічних органів, організацій і посадових осіб, яка полягає у реалізації ними правових норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків через винесення індивідуально-правових рішень.

10. Спеціально-правові функції юридичної практичної діяльності – це:

а) закріплення існуючих суспільних відносин, їх урегульованість; стимулювання розвитку нових відносин; охоронні – охорона суспільних відносин, правопорядку;

б) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

в) напрями її власне правового впливу на суспільні відносини – регулятивного й охоронного;

г) наділенні одних учасників правовідносин суб'єктивними правами і покладанні на інших юридичних обов'язків;

д) вирішення спору про право, про наявність або міру суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

11. Контрольно-наглядова діяльність – це:

а) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

б) діяльність, яка передбачає заміну законів, які застаріли, не відповідають потребам суспільного розвитку;

в) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

г) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та дотримання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права.

12. Правосуддя – це:

а) правова форма діяльності державних органів і посадових осіб системи судової влади з розгляду і вирішення в судових засіданнях у встановленому законом порядку юридичних справ у формі конституційного, адміністративного, господарського, цивільного та кримінального судочинства;

б) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

в) наука, яка вивчає найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права;

г) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

д) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, яка вивчає найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права.

13. Контрольно-наглядова діяльність – це:

а) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання вимог держави;

б) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та дотримання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

д) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та дотримання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами.

14. Процесуальна форма – це:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

в) система передбачених процесуальним правом юридичних засобів, органічно взаємозалежних, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

г) головний елемент процесуальної форми, що являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій;

д) система передбачених процесуальним правом юридичних засобів, дій та операцій, за допомогою яких урегульовуються всі питання, що виникають в юридичному процесі.

15. Процесуальне провадження – це:

а) головний елемент процесуальної форми, що являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій;

б) певна сукупність процесуальних правовідносин;

в) головний елемент який обумовлює необхідність закріплення, офіційного оформлення одержаних процесуальних результатів у відповідних актах-документах;

г) певна сукупність функцій держави;

д) комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій що виражені в нормативних актах;

16. Процесуальною стадією є:

а) правова форма діяльності держави і громадянського суспільства із встановлення, зміни і скасування правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права;

б) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

в) динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених чинним законодавством способів, прийомів, форм, які виражають неухильне виконання процедурно-процесуальних вимог, що забезпечують послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення кінцевого процесуального результату;

г) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених чинним законодавством способів, прийомів, форм, які виражають неухильне виконання процедурно-процесуальних вимог, що забезпечують послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення правопорядку.

17. Процесуальний режим – це:

а) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

б) збірне наукове поняття, різновид соціального процесу, що являє собою форму перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві та у міжнародних актах, у реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) конструкція, яка складається з принципів, що діють у процесуальній сфері, засобів і способів здійснення ефективного процесу, гарантій забезпечення оптимальних результатів процесу, та відображає якісні характеристики правових форм діяльності. Так, у правотворчій діяльності легко виявити всі основні елементи процесуальної форми з їх специфічними рисами і особливостями;

д) форма діяльності, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами (посадовими особами); конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються у відповідних законах, в яких закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції.

18. Системою процесуальних дій називається:

а) визначений державою порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

б) визначений нормами права порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

в) визначений нормами права порядок діяльності держави;

г) визначений нормами законодавства порядок діяльності держави щодо суспільства;

д) визначений суспільством порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів.

19. Соціальна діяльність – це:

а) передбачення розвитку державно-правових процесів;

б) пізнання нового в державно-правовому житті, відкриття раніше невідомих закономірностей;

в) вплив на розвиток правової культури суспільства і держави;

г) допомога у формуванні державно-правової політики, роз'ясненні політичних рішень;

д) єдність теоретичного і матеріально-практичного процесів, які здійснюються соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та зміни навколишнього середовища в інтересах людей.

20. Системою конкретних дій і операцій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються юристами на професійній основі у межах права і мають юридичні наслідки можуть бути:

а) установчий процес;

б) юридичний процес;

в) юридична практика;

г) юридична справа;

д) юридична практична діяльність.

21. Підведення підсумків юридичних дій та операцій, з'ясування ступеню їх відповідності поставленим цілям – це:

а) функції юридичної практики;

б) зміст юридичної практики;

в) напрям юридичної практики;

г) соціально-правовий досвід;

д) результат юридичної практики.

22. Структура юридичної практичної діяльності являє собою:

а) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

б) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

в) сукупність взаємопов'язаних елементів, необхідних для збереження цілісності юридичної практичної діяльності і виконання її соціального призначення;

г) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

д) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату).

23. Основними напрямками впливу юридичної практики на соціальну реальність, через яку виражається її правове призначення є:

- а) функції юридичної практики;
- б) зміст юридичної практики;
- в) напрямок юридичної практики;
- г) принцип юридичної практики;
- д) результат юридичної практики.

24. Функцією яка виражає здійснення позитивного впливу на створення гарантій для реалізації прав, обов'язків, заборон, установлених правовими нормами є:

- а) правореалізаційна функція юридичної практики;
- б) правоохоронна функція юридичної практики;
- в) реєстраційно-засвідчувальна функція юридичної практики;
- г) правоконкретизуюча функція юридичної практики;
- д) правороз'яснювальна функція юридичної практики.

25. Процесом який виражає спеціальну організаційно-юридичну діяльність уповноважених суб'єктів, з ініціювання, підготовки, розроблення, розгляду та прийняття нормативно-правового акта є:

- а) правотлумачний процес;
- б) юридичний процес;
- в) правореалізаційний процес;
- г) правозастосовний процес;
- д) правотворчий процес.

26. Діяльність щодо з'ясування дійсного змісту правових норм та його роз'яснення іншим членам суспільства з метою правильної та однакової реалізації норм права є:

- а) правозастосовний процес;
- б) правотворчий процес;
- в) правотлумачний процес;
- г) правореалізаційний процес;
- д) нормотворчий процес.

27. Результатом минулої, чинної та прогнозованої юридичної практичної діяльності, осмислений у його єдності та взаємодії є:

- а) функції юридичної практики;
- б) зміст юридичної практики;
- в) напрям юридичної практики;
- г) соціально-правовий досвід;
- д) результат юридичної практики.

28. Урегульований нормами процесуального права та реалізований в системних процесуальних правовідносинах порядок здійснення правосуддя з кримінальних, цивільних, господарських та інших справ з метою захисту порушеного, оспорюваного, невизнаного права або законного інтересу – це:

- а) процесуальний зміст юридичної практики;
- б) процесуальний режим юридичної практики;
- в) процесуальне провадження юридичної практики;
- г) процесуальна стадія юридичної практики;
- д) процесуальна форма юридичної практики.

29. Урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі процесуальних дій по підготовці, прийняттю та документуванню юридичних рішень загального й індивідуального характеру – це:

- а) установчий процес;
- б) юридичний процес;
- в) юридична практика;
- г) юридична справа;
- д) юридична практична діяльність.

30. Системою взаємозалежних частин процесу, що складається з ряду юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи є:

- а) процесуальний зміст юридичної практики;
- б) процесуальний режим юридичної практики;
- в) процесуальне провадження юридичної практики;
- г) процесуальна стадія юридичної практики;
- д) процесуальні стадії юридичної практики.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Функції юридичної практики:

1.	Реєстраційно-засвідчувальна	
2.	Правореалізаційна	
3.	Правоохоронна	
4.	Правозахисна	
5.	Штрафна	
6.	Правоконкретизуюча	
7.	Правороз'яснювальна	
8.	Правопрогностична	

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Склад (структура) процесуальних правовідносин:

1.	Суб'єкти	
2.	Об'єкти	
3.	Зміст	

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види юридичного процесу за основними правовими формами здійснення функцій держави:

1.	Правотворчий процес	урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) по судовому розгляду і вирішенню юридично значимих індивідуальних справ – цивільних, кримінальних, господарських.
2.	Правозастосовний процес	урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з прийняття, зміни, обнародування (доведення до відома виконавців) законів і підзаконних актів уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами.
3.	Судовий процес (як різновид правозастосовного процесу)	урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій), здійснюваних уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами, по формуванню, перетворенню або скасуванню органів держави, їхніх структурних підрозділів, посадових осіб.

4.	Установчий процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з розгляду і вирішення юридично значимих індивідуальних справ уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами.
5.	Контрольно-наглядний процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з перевірки уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами відповідності (невідповідності) контрольованих об'єктів формально-визначеним нормативам (стандартам), що завершується ухваленням рішення про заходи реагування, адекватні отриманим результатам.

VII. Словникова робота:

юридичний процес, форма юридичного процесу (процесуальна форма), процесуальні провадження, процесуальні стадії, процесуальний режим, конституційний процес, цивільний процес, господарський процес, адміністративний процес, кримінальний процес, юридична практика, юридичні операції, правотворчий процес, правозастосовний процес, контрольний процес, процесуальні стадії, процесуальний режим, принципи юридичного процесу, учасники юридичної практики, вимоги до юридичного процесу, результат правотворчого процесу, результат правозастосовного процесу, апеляційне провадження, касаційне провадження, юридична практична діяльність, об'єкт юридичної практичної діяльності, суб'єкт юридичної практичної діяльності, засоби юридичної практичної діяльності, методи юридичної практичної діяльності, процесуальна форма, процесуальні провадження.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. Система основних процедур і стадій конституційного реформаційного процесу. *Leges si Viata*. 2016. № 11. С. 3-6.
2. Айдинян А. В. Фактична помилка у кримінальному праві: основні теоретичні та практичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
3. Антонюк О. І. Співвідношення категорій правовий захист і правова охорони. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ. МВС України*. 2003. № 2. С. 24-35.
4. Афанасьєв В. Проблеми підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні. *Право України*. 1996. № 7. С. 14-17.
5. Бакаянова Н. Теоретичні основи представництва в судах як виду адвокатської діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 30-35.
6. Богачова Л. Л. Оприлюднення нормативно-правового акта як стадія підзаконного нормотворчого процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 18-21.
7. Бойко І. С. Прецедентна практика щодо морських територіальних спорів у рішеннях міжнародного суду ООН. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 72-81.
8. Борсук С. С. Проблемні питання здійснення фіксування адміністративного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 104-108.
9. Борщенко В. В. Групові позови в господарському процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 19 с.
10. Букаев Н. М. К вопросу о процессуальных формах взаимодействия следователя с органами внутренних дел. *Социум и власть*. 2012. № 4. С. 76-78.
11. Варфоломеева Т. В. Организационные, процессуальные и криминалистические проблемы защиты адвокатом прав подозреваемого, обвиняемого, подсудимого: дис. ... д-ра юрид. наук. Киев, 1994. 485 с.
12. Власов Ю. А. Проблеми тлумачення норм права: моногр. Київ: РІ КУП НАНУ, 2001. 342 с.
13. Волошина Л. Професіональна відповідальність адвоката. *Leges si Viata*. 2016. № 6. С. 21-24.
14. Глущенко С. Участь вищих спеціалізованих судів у конституційному судочинстві. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 55-62.
15. Голосніченко Д. Засоби регулювання повноважень у механізмі правового впливу. *Право України*. 2008. № 5. С. 20-23.
16. Гришук О. В. Юридична техніка творення та тлумачення нормативно-правових договорів: теоретико-правовий вимір: моногр. Хмельницький: ХУУіП, 2017. 213 с.

17. Данелія О. С. До питання захисту політичних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 18-26.
18. Деготь Б. Е. Административно-правовые аспекты исполнительного процесса: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 193 с.
19. Дерюшкина Т. А. Процессуальный режим деятельности арбитражного суда кассационной инстанции: дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2003. 206 с.
20. Дутка Г. І. Проблемні аспекти та шляхи вдосконалення вітчизняного законодавчого процесу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 27-30.
21. Єзеров А. А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 227 с.
22. Женетль С. З. Административный процесс и административные процедуры в условиях административной реформы: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2008. 536 с.
23. Журавльов А. В. Суть та значення судових рішень в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 74-79.
24. Ибрагимов К. Х. Некоторые аспекты принципов юридического процесса и права. *Аграрное и земельное право*. 2013. № 1. С. 77-83.
25. Карабут Л. В. Стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії у кримінально-процесуальній діяльності. *Право і суспільство*. 2011. № 2. С. 222-227.
26. Карачун В. Д. Меры обеспечения в административном процессе: юридическая обязанность как юридическая ответственность. *Административное право и процесс*. 2012. № 11. С. 75-77.
27. Карпунцов В. Сущність судово-прокурорського представництва в адміністративних судах в сучасних новелах модернізації процесуального статусу прокурора. *Leges si Viata*. 2017. № 2. С. 46-49.
28. Касьяненко Л. М. Юридичний процес і правова процедура у фінансовому праві. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 54-59.
29. Кеберник А. В. Наукова експертиза в адміністративно-юрисдикційній діяльності: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2014. 19 с.
30. Китаев А. Про культуру судового процесу. *Право України*. 1994. № 5. С. 54-57.
31. Кісліцина І. О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 23 с.
32. Коваль О. А. Принципи процесуального права та їх втілення в законодавчій регламентації діяльності міліції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 198 с.

33. Кокин А. В. Правовой статус представителя в юридическом процессе. *Вопросы экономики и права*. 2012. № 12. С. 51-55.
34. Комиссарова Я. В. Процессуальные и нравственные проблемы производства экспертизы на предварительном следствии: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1996. 212 с.
35. Косинський В. Законодавчий процес та процедура, їх основні стадії. *Право України*. 1999. № 6. С. 78-82.
36. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2006. 401 с.
37. Кухнюк Д. Виконання адвокатом представництва у виконавчому процесі України. *Legea si Viata*. 2016. № 2. С. 80-83.
38. Куц В. М. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів: моногр. Київ: Нац. акад. прокуратури, 2017. 249 с.
39. Кучинська О. П. Особливості процесуального статусу юридичних осіб у кримінальному процесі України: теорія та практика: моногр. Київ: Правова єдність. Алерта, 2017. 167 с.
40. Лебедев Н. Ю. Теоретические основы конфликтов, возникающих в процессе досудебного и судебного производства по уголовному делу, и пути их разрешения: моногр. Новосибирск: НГТУ, 2012. 322 с.
41. Летянчин Л. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблеми теорії та практики Вісник. *Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 67-80.
42. Лихова С. Я. Вплив європейських норм та стандартів на юридичний процес в Україні. *Повітряне і космічне право*. 2011. № 3. С. 104-108.
43. Лукьянова О. А. Правовые позиции прокурора в юридическом процессе. *Вопросы экономики и права*. 2012. № 12. С. 43-46.
44. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 38 с.
45. Максуров А. А. К вопросу о классификации функций медиативной юридической практики. *Современное право*. 2012. № 10. С. 8-12.
46. Максуров А. А. Политическая функция медиативной юридической практики. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2012. № 1. С. 8-9.
47. Малишко М. Конституційний процес. *Час звірити підходи Віче*. 2001. № 2. С. 34-39.
48. Маслій Л. П. Правові основи бюджетного процесу (за законодавством України та країн з розвинутою економікою): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1996. 173 с.
49. Мельник С. М. Процесуальна форма у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 170 с.
50. Метелёв С. Е. Уголовно-процессуальные формы предупреждения судом преступлений. *Закон и право*. 2012. № 10. С. 7-12.

51. Милушев Д. Загальні умови судових дебатів як інститут кримінально-процесуального права. *Leges si Viata*. 2017. № 4. С. 49-52.
52. Нешик Т. С. Вердикт присяжних у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 17 с.
53. Огороднік А. Неухильно додержувати процесуальної форми (роздуми щодо проекту нового КПК). *Право України*. 1996. № 6. С. 88-92.
54. Олейник А. Законотворчий процес, його основні риси і особливості. *Право України*. 1998. № 4. С. 57-59.
55. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутність спрямованості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
56. Оніщенко Н. Юридичний процес як форма правової діяльності. *Право України*. 2002. № 7. С. 7-14.
57. Павликов С. Г. Исполнительная процессуальная форма теоретико-правовые вопросы. *Государство и право*. 2012. № 5. С. 5-11.
58. Палешник С. І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
59. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
60. Перепелюк В. Г. Поняття і принципи адміністративного процесу: питання теорії: дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2000. 205 с.
61. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 205 с.
62. Петришина М. Нормотворчий процес в органах місцевого самоврядування в країнах Прибалтики. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 19-23.
63. Пирожкова Ю. В. Регулятивна функція адміністративного права: генеза та сучасна трансформація в умовах реформаційних правотворчих процесів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 21. С. 41-45.
64. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 214-228.
65. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 109-119.
66. Плевако В. Неправильне застосування норм матеріального права. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6. С. 70-75.
67. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 173 с.
68. Подоляка А. М. Юридичний конфлікт в адміністративному процесі. *Наше право*. 2013. № 11. С. 19-24.

69. Подорожна Т. Методологічні засади конституціоналізації правового порядку: загально- та спеціально-правові проблеми. *Право України*. 2015. № 10. С. 113-121.
70. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31-38.
71. Попов Р. В. Процесуальні способи захисту прав відповідачів в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 17 с.
72. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.
73. Пчелін В. Б. Класифікація суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 178-182.
74. Рабінович П. Діалектичний підхід у практиці Європейського суду з прав людини. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 4-11.
75. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
76. Рибак К. О. Містобудівна діяльність як об'єкт юридичного регулювання: нотатки до наукової дискусії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 7-10.
77. Романюк Я., Бейцун І. Актуальні питання реформування цивільного процесуального законодавства України. *Право України*. 2012. № 8. С. 288-305.
78. Романяк М. М. Сутність адміністративної юрисдикції та процесуальних форм її реалізації: окремі питання визначення. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 84-88.
79. Рязанова Н. А. Правомерность как характеристика деятельности сотрудников органов внутренних дел: моногр. Москва: Эпицентр, 2015. 147 с.
80. Сас С. Застосування принципів загальнопроцесуальної теорії при формуванні теоретичних засад парламентської процедури. *Право України*. 2004. № 7. С. 35-40.
81. Сердюк В. Деякі питання судових юрисдикцій. *Право України*. 2012. № 8. С. 270-278.
82. Сердюк В. Судовий процес як фундамент для реформування судової системи. *Право України*. 2015. № 3. С. 71-77.
83. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
84. Смалюк Р. Прогалини процесуального регулювання підготовчого судового провадження під час розгляду обвинувального акта в спрощеному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. С. 153-157.
85. Совгиря О. Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 279-287.

86. Талыкин Е. А. Процессуальная форма рассмотрения хозяйственных споров: российская и украинская модели. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 7. С. 28-30.
87. Татулич І. Ю. Цивільна процесуальна форма в суді першої інстанції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
88. Теплоук М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію: моногр. Київ: Парламент. вид-во, 2013. 479 с.
89. Тимченко І. Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток. *Право України*. 2010. № 5. С. 12-25.
90. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 71-77.
91. Томенко М. Конституційний процес в Україні: у пошуках політичного і правового компромісу. *Верховенство Права*. 2016. № 1. С. 30-33.
92. Трохлюк О. П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
93. Фандалюк О. В. Установчий процес як різновид юридичного процесу. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 4. С. 16-22.
94. Хорев А. А. Гражданский процесс: задачи, функции, процессуальная форма. *Вестник Московского университета МВД*. 2013. № 3. С. 148-150.
95. Цуркан М. Щодо критеріїв якості судових рішень в адміністративному процесі. *Право України*. 2016. № 2. С. 50-55.
96. Чекалина О. В. Административно-юрисдикционный процесс: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2003. 205 с.
97. Ченкова Н. Сутність принципу рівності перед законом і судом в адміністративному процесі. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 26-30.
98. Черняк Ю. В. Значення і суть попередніх заходів захисту в рамках міжнародного цивільного процесу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 119-126.
99. Чистоклетов Л. Стадії процесу юридичного прогнозування. *Право України*. 2016. № 1. С. 130-135.
100. Шабринова Л. А. Процессуальная форма технологии установления ошибочной правоприменительной деятельности. *Право и государство*. 2012. № 3. С. 24-29.

ТЕМА 22. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, особливості та предмет регулювання суспільних відносин.
- ❖ Способи, методи та типи правового регулювання. Правовий режим.
- ❖ Механізм правового регулювання суспільних відносин: поняття, елементи, стадії. Ефективність правового регулювання.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки та види правового регулювання суспільних відносин.
- ✓ Способи, методи та типи правового регулювання.
- ✓ Правовий режим.
- ✓ Співвідношення правового регулювання і правового впливу.
- ✓ Механізм правового регулювання суспільних відносин: поняття, елементи, стадії.
- ✓ Механізм правового впливу: напрями прояву.
- ✓ Проблеми співвідношення понять «правове регулювання» і «правовий вплив» у сучасній теорії права.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Механізм правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Співвідношення понять «правове регулювання» і «правовий вплив»: питання теорії та практики».
- ◆ «Зміст поняття «механізм правового регулювання»».
- ◆ «Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення».
- ◆ «Механізм правового регулювання як система правових засобів».
- ◆ «Суспільство як об'єкт національної безпеки Української держави».
- ◆ «Правовий режим: методологічні рівні дослідження».
- ◆ «Правовий вплив: природа та функціональне призначення».
- ◆ «Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України».
- ◆ «Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання».

IV. Творче завдання (на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Межі та сфери правового регулювання.
- Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання.

- Сутність поняття правового регулювання в контексті сучасної концепції праворозуміння.
- Правова природа регулювання суспільних відносин.
- Категорія «правовий режим»: підходи до інтерпретації.

V. Вирішити тестові завдання:

1. З латинського «*regulo*» – це:

- а) правило;
- б) упорядкування;
- в) установа;
- г) порядок;
- д) інститут.

2. Правове регулювання – це:

а) сукупність умов і засобів, безпосередньо спрямованих на забезпечення режиму законності і правопорядку;

б) режим правомірної діяльності органів держави, який знаходить свій прояв у прийнятті правових законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також у їх неухильному додержанні;

в) здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування;

г) сукупність первинних засобів правового впливу на поведінку людей, пов'язаних з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків;

д) усі форми та напрями дії права на свідомість та поведінку людей.

3. Визначте, на яке коло суспільних відносин має поширюватися правове регулювання:

а) на всі суспільні відносини;

б) на всі суспільні відносини, крім тих, що регулюються іншими соціальними регуляторами (мораллю, релігією тощо);

в) на всі суспільні відносини, що входять до предмета правового регулювання;

г) на всі суспільні відносини, що входять до предмета правового регулювання, крім тих, щодо регулювання яких наявні прогалини в праві;

д) на суспільні відносини, що визначені законодавством.

4. Предметом правового регулювання є:

а) юридичні наслідки;

б) сторони договору;

в) об'єктивна сторона;

- г) суспільні відносини;
- д) суб'єктивна сторона.

5. Загальність правового регулювання полягає в:

- а) співіснуванні в межах однієї людської спільноти водночас декількох відносно незалежних (а іноді і конкуруючих поміж собою) систем моральних, релігійних, звичаєвих, корпоративних, професійних норм;
- б) урахуванні при реалізації правових норм тільки тих соціальних фактів, що передбачені у праві, і навпаки — в ігноруванні всіх інших не відображених у ньому фактичних обставин;
- в) охопленні ним з більшості питань, що визначаються правом, усіх членів та всієї території відповідного державного утворення;
- г) моністичності, тобто неможливості одночасного функціонування в певному державно організованому суспільстві одразу декількох не узгоджених поміж собою систем правової регуляції;
- д) узгодженості дії та взаємну підтримку залучених до нього правових явищ.

6. Єдність правового регулювання полягає в:

- а) охопленні ним з більшості питань, що визначаються правом, усіх членів та всієї території відповідного державного утворення;
- б) співіснуванні в межах однієї людської спільноти водночас декількох відносно незалежних (а іноді і конкуруючих поміж собою) систем моральних, релігійних, звичаєвих, корпоративних, професійних норм;
- в) урахуванні при реалізації правових норм тільки тих соціальних фактів, що передбачені у праві, і навпаки — в ігноруванні всіх інших не відображених у ньому фактичних обставин;
- г) моністичності, тобто неможливості одночасного функціонування в певному державно організованому суспільстві одразу декількох не узгоджених поміж собою систем правової регуляції;
- д) узгодженості дії та взаємну підтримку залучених до нього правових явищ.

7. Правове регулювання поширюється на:

- а) всі стосунки між людьми;
- б) лише ті суспільні відносини, що утворюють його предмет;
- в) не на всі стосунки між людьми, а тільки на суспільні відносини між ними;
- г) суспільні відносини, що утворюють його структуру;
- д) систему суспільних відносин та право, яке не може справляти свій регулятивний вплив інакше як через людей, безпосередньо діючи на їх свідомість.

8. *Процес впливу права на громадське життя, свідомість і поведінку людей за допомогою як правових, так і неправових засобів – це:*

- а) правове регулювання;
- б) правовий вплив;
- в) межі правового регулювання;
- г) засоби правового регулювання;
- д) режим правового регулювання.

9. *Співвідношення понять «правовий вплив» і «правове регулювання» розглядається таким чином:*

- а) правове регулювання включає в себе й інші способи правового впливу, тому є більш широким поняттям;
- б) правове регулювання є лише однією з форм впливу права на суспільні відносини;
- в) правовий вплив і правове регулювання є самостійними елементами механізму реалізації права;
- г) правовий вплив і правове регулювання є тотожним оскільки використовуються для позначення одного й того явища;
- д) це самостійні поняття, не перебувають у зв'язку між собою.

10. *Правове регулювання, правовий вплив та правове забезпечення співвідносяться таким чином:*

- а) правове регулювання включає правовий вплив і правове забезпечення;
- б) правовий вплив включає правове регулювання і правове забезпечення;
- в) правове регулювання є частиною правового впливу, який виступає частиною правового забезпечення;
- г) правове забезпечення включає правовий вплив, а правове регулювання є відокремленим від них поняттям;
- д) правове регулювання та правовий вплив як синоніми входять до правового забезпечення.

11. *Визначте, що відноситься до ознак правового регулювання:*

- а) може здійснюватися й через окремі юридичні засоби (наприклад, тільки через норми права);
- б) не завжди є обов'язковим та припускає застосування примусових заходів впливу;
- в) поширюється виключно на суб'єктів права, тобто осіб, для яких правові норми встановлюють певні юридичні права і обов'язки;
- г) охоплює як передбачувані, так і не плановані наслідки дії права;
- д) має своїм об'єктом не тільки поведінку людини, а й її свідомість.

12. Метод правового регулювання – це:

- а) сукупність засобів, прийомів, за допомогою яких право впливає на однорідні суспільні відносини;
- б) основні напрями правового впливу на суспільні відносини;
- в) основні вимоги, які пред'являються до учасників суспільних відносин;
- г) основні напрями діяльності держави по виконанню суспільних задач;
- д) однорідні суспільні відносини, що регулюються нормами права.

13. Основний метод правового регулювання суспільних відносин:

- а) заохочувальний;
- б) рекомендаційний;
- в) факультативний;
- г) допоміжний;
- д) диспозитивний.

14. Порядок встановлення прав і обов'язків суб'єктів права; ступінь визначеності наданих прав і «автономності» дій суб'єктів; взаємини суб'єктів правовідносин; наявність чи відсутність конкретного юридичного зв'язку між суб'єктами прав і обов'язків; шляхи і засоби забезпечення встановлених суб'єктивних прав і юридичних обов'язків – це:

- а) складові елементи механізму правового регулювання;
- б) способи правового регулювання;
- в) засоби правового регулювання;
- г) складові елементи суспільних відносин;
- д) складові елементи методу правового регулювання.

15. Особливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин відіграє:

- а) правова культура;
- б) правова свідомість;
- в) правове виховання;
- г) стан законності у суспільстві;
- д) прийняття нормативно-правових актів.

16. Первинними засобами правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків є:

- а) методи правового регулювання;
- б) напрями правового регулювання;
- в) способи правового регулювання;
- г) особливості правового регулювання;
- д) види правового регулювання.

17. Способи правового регулювання поділяються на:

- а) загальні та спеціальні;
- б) основні та допоміжні;
- в) зовнішні та внутрішні;
- г) децентралізовані та недецентралізовані;
- д) імперативні та диспозитивні.

18. До основних способів правового регулювання належать:

- а) дозволи та зобов'язання;
- б) заборони та заохочення;
- в) рекомендації та заборони;
- г) покарання та зобов'язання;
- д) пільги та заохочення.

19. Допоміжними способами правового регулювання є:

- а) заохочення та дозволи;
- б) покарання та зобов'язання;
- в) пільги та заборони;
- г) покарання та пільги;
- д) заборони та заохочення.

20. Способом правового регулювання, що полягає у наданні особі права на власні активні дії чи бездіяльність та наділяє особу суб'єктивними правами є:

- а) пільга;
- б) зобов'язання;
- в) дозвіл;
- г) покарання;
- д) заохочення.

21. Покладення на особу обов'язку певної активної поведінки здійснюється за допомогою:

- а) покарання;
- б) рекомендації;
- в) дозволу;
- г) заборон;
- д) зобов'язання.

22. Заборона як спосіб правового регулювання полягає у:

- а) юридичній пропозиції особі обрати оптимальний варіант поведінки;
- б) юридичному осуді винної, протиправної поведінки, що виражається в негативній оцінці правопорушення й особи, котра його вчинила; є одним із видів обмежень у праві;

в) правомірному полегшенні становища суб'єкта права через і надання будь-яких переваг або часткового звільнення від виконання встановлених загальних правил і обов'язків;

г) покладенні на особу обов'язку певної пасивної поведінки, утримання від вчинення дій деякого роду під загрозою настання відповідальності; результати заборон – юридичні обов'язки пасивного типу;

д) спеціальних правових пільгах, встановлених для конкретних суб'єктів вищого ешелону влади як необхідних для повного і якісного здійснення ними обов'язків.

23. Дозвіл, як один із способів правового регулювання полягає у:

а) наданні особі через визнання за нею відповідного суб'єктивного юридичного права можливості реалізації певного варіанту своєї поведінки;

б) покладенні на учасників регламентованих правом суспільних відносин суб'єктивного юридичного обов'язку активного типу, що спонукає його носіїв до дій, передбачених правовими нормами;

в) встановленні шляхом покладення на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона має утримуватися від певних, визначених правом форм поведінки;

г) наданні учасникам відносин, які впорядковуються правом, вказівок, що не мають обов'язкової сили, стосовно найбільш раціональних, прийнятних для суспільства і цих осіб форм організації їх взаємодії;

д) стимулюванні за допомогою комплексного застосування різних способів правового заохочення такої поведінки суб'єктів права, яка є найбільш бажаною з погляду досягнення цілей правового регулювання.

24. Юридичним схваленням суспільно корисної поведінки особи за допомогою винагороди за активну діяльність є:

а) заохочення;

б) покарання;

в) рекомендація;

г) пільга;

д) дозвіл.

25. Рекомендація як спосіб правового регулювання полягає у:

а) спеціальних правових пільгах, встановлених для конкретних суб'єктів вищого ешелону влади як необхідних для повного і якісного здійснення ними обов'язків

б) юридичній пропозиції особі обрати оптимальний варіант поведінки;

в) юридичному осуді винної, протиправної поведінки, що виражається в негативній оцінці правопорушення й особи, котра його вчинила; є одним із видів обмежень у праві;

г) правомірному полегшенні становища суб'єкта права через і надання будь-яких переваг або часткового звільнення від виконання встановлених загальних правил і обов'язків;

д) покладанні на особу обов'язку певної пасивної поведінки, утримання від вчинення дій деякого роду під загрозою настання відповідальності; результати заборон – юридичні обов'язки пасивного типу.

26. Юридичний осуд винної, протиправної поведінки, що виражається в негативній оцінці правопорушення й особи, котра його вчинила – це:

- а) кара;
- б) покарання;
- в) обмеження;
- г) заборона;
- д) зобов'язання.

27. Правомірним полегшенням становища суб'єкта права через надання будь-яких переваг або часткового звільнення від виконання встановлених загальних правил і обов'язків є:

- а) рекомендація;
- б) дозвіл;
- в) пільга;
- г) покарання;
- д) заохочення.

28. Суб'єктом визначення загальних засад та основних засобів правового регулювання є:

- а) держава;
- б) суспільство;
- в) політичні партії;
- г) громадські організації;
- д) учені-правознавці.

29. Допоміжним способом правового регулювання є :

- а) примус;
- б) дозвіл за договором;
- в) дозвіл;
- г) зобов'язання;
- д) заборона.

30. Особливим порядком правового регулювання, що виражається у певному поєднанні способів і створює стан більшого чи меншого сприяння для задоволення інтересів суб'єкта права є:

- а) тип правового регулювання;
- б) режим правового регулювання;
- в) спосіб правового регулювання;
- г) метод правового регулювання
- д) напрям правового регулювання.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правове регулювання. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правове регулювання	Узятий в єдності та різноманітності процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку людей за допомогою як правових, так і неправових засобів.
2.	Правовий вплив	Здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток.
3.	Дозволи	Покладання на особу обов'язку утримуватись від вчинення дій певного роду (тільки так не роби).
4.	Заборони	Покладання на особу обов'язку активної поведінки (роби тільки так).
5.	Зобов'язання	Надання особі права на власні активні дії (роби, як вважаєш за потрібне).
6.	Механізм правового регулювання	Сукупність суспільних відносин, яку можна й необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів
7.	Сфера правового регулювання	Узята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правове регулювання:

1.	Ознаки правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Відмінності між правовим регулюванням і правовим впливом	за обсягом...
		за змістом...
		за механізмом реалізації права
3.	Основні канали правового впливу	1)
		2)
4.	Види сфер правового регулювання за принципом співвідношення можливого й необхідного	1)
		2)
		3)
5.	Сфери правового регулювання за характером юридичної діяльності	1)
		2)
		3)
6.	Сфери правового регулювання за блоками суспільних відносин	1)
		2)
		3)
		4)
7.	Основні напрями правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Правове регулювання:

1.	Види правового регулювання	1)
		2)
2.	Способи правового регулювання	1)
		2)
		3)
3.	Види норм за характером приписів	1)
		2)
		3)
4.	Форми реалізації права	1)
		2)
		3)
5.	Типи правового регулювання	1)
		2)
6.	Ознаки механізму правового регулювання	є складовою механізму...
		2) поєднує всі...
		3) утворює систему право-
		4) є динамічною частиною...
		5) результатом його діяльності є встановлення...
7.	Елементи механізму правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
8.	Стадії механізму правового регулювання	1)
		2)
		3)
9.	Правові форми діяльності держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Правове регулювання:

1	Предмет правового регулювання	
2	Види правового регулювання за способом поєднання загальних дозволів і заборон	1)
		2)
3	Види правового регулювання за територіальним принципом	1)
		2)
4	Види правового регулювання за суспільними відносинами, на які воно поширюється	1)
		2)
5	Обов'язкові стадії правового регулювання	1)
		2)
		3)
6	Мета правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
7	Фактори, що забезпечують ефективність правового регулювання	1)
		2)
		3)

VII. Словникова робота:

нормативне регулювання, соціальне регулювання, ознаки соціального регулювання, правове регулювання суспільних відносин, ознаки правового регулювання суспільних відносин, мета правового регулювання суспільних відносин, предмет правового регулювання суспільних відносин, правовий вплив, сфера правового регулювання, межі правового регулювання, метод правового регулювання, імперативний метод правового регулювання, диспозитивний метод правового регулювання, допоміжні (субсидіарні) методи правового регулювання, заохочувальний метод правового регулювання, рекомендаційний ме-

тод правового регулювання, способи правового регулювання, тип правового регулювання суспільних відносин, режим правового регулювання суспільних відносин, нормативне правове регулювання, законодавче регулювання, підзаконне регулювання, піднормативне правове регулювання, правозастосовне регулювання, договірне регулювання, нормативне правове регулювання, індивідуальне (ненормативне) правове регулювання, централізоване правове регулювання, децентралізоване правове регулювання, субординаційне правове регулювання, автономне правове регулювання, координаційне правове регулювання, механізм правового регулювання, елементи механізму правового регулювання, стадії механізму правового регулювання, факультативна стадія механізму правового регулювання, ефективність механізму правового регулювання суспільних відносин, дозволи, заборони, зобов'язання, заборони, заохочення, рекомендації, покарання, пільги, правові привілеї.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

Спеціалізована література:

1. Bondarenko V., Yesimov S., Pustova N. Administrative and legal regulation of the transfer of confidential information within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4, ч. 1. С. 18-23.
2. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, ч. 3. С. 55-64.
3. Ryabova M. Legal relationship as a system. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 61-63.
4. Stauss B. and Weinlich B. Process - oriented measurement of service quality by applying the sequential incident technique», paper presented at the Fifth Workshop on Quality Management in Services. *Journal on public relations*. 1995. С. 115-134.
5. Авескулов В. Д. Правове регулювання ненормованого робочого часу. *Форум права*. 2016. № 4. С. 5-10.
6. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
7. Алексеєва О. Є. Новітні засади нормативно-правового регулювання державної служби в Україні. *Форум права*. 2016. № 1. С. 10-15.

8. Андрусенко С. І., Косюк В. П. Адміністративно-правове регулювання публічних закупівель в національній гвардії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 61-63.
9. Андрушакевич Ю. В. Місце і роль конкретизації права у механізмі правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 55. С. 88-94.
10. Антонов В. О. Суспільство як об'єкт національної безпеки Української держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 79-84.
11. Арутюнян Д. А. Адміністративно-правове регулювання державного контролю у сфері охорони й використання лісів в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 139-144.
12. Бакаева О. Ю. Правовой механизм государственного контроля и надзора: особенности отраслевого регулирования: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2013. 252 с.
13. Барабаш А. Г. Правове регулювання лізингових відносин в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2004. 23с.
14. Баштанник А. Теоретико-методологічні засади функціонування механізмів регулювання діяльності органів державної влади. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 64-69.
15. Бедний О. Адміністративно-правове регулювання створення посади та визначення посадових повноважень в органах місцевого самоврядування. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 5. vydání.. С. 57-62.
16. Безпалова О. Відомча адміністративна нормотворчість як елемент механізму реалізації правоохоронної функції держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 36-42.
17. Біленко М. С. Корпоративні права господарюючих суб'єктів як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 92-95.
18. Бірюкова А. М. Нормативне регулювання правового статусу дисциплінарних органів адвокатури у законопроекті «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Адвокат*. 2012. № 1. С. 16-19.
19. Богун В. П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2001. 209 с.
20. Боняк В. О. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «конституційно-правове регулювання». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 19-23.
21. Булах С. М. Принципи і способи правового регулювання переведення та переміщення працівників в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2011. 178 с.

22. Вінник О. Інноваційні відносини: ключові проблеми вдосконалення правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 2. С. 36-41.
23. Віхляєв М. Ю. Державно-правовий регулюючий вплив на діяльність радянських громадських організацій. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 4-16.
24. Георгиевский Ю. Нормативные способы и модели установления компетенции органов государственной власти и органов местного самоуправления. *Leges si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 30-33.
25. Голуб В. О. До питання про адміністративно-правовий вплив. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 2. С. 49-53.
26. Голуб В. О. Співвідношення понять «правовий вплив» та «адміністративно-правовий вплив». *Вісник Одеського Національного університету. Серія: Правознавство*. 2014. Вип. 1. С. 130-136.
27. Гольцова О. Є. Соціальне регулювання та правове регулювання-співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 53-57.
28. Горбатенко В. Право як форма регулювання соціальних відносин. *Право України*. 2014. № 5. С. 22-30.
29. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60-66.
30. Грабова Я. О. Особливості правового регулювання реалізації особою конституційного права на притулок в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 40-43.
31. Губерська Н. Л. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 153-159.
32. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 198-200.
33. Денисова А. Правовий вплив: природа та функціональне призначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 55. С. 3-10.
34. Дергунова О. І. Психологічні аспекти правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 12-14.
35. Долинний А. В. Правові засади забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 195-198.

36. Загорулько Є. О. Сутність, ознаки та правове регулювання заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 204-206.
37. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.
38. Іванщук А. А. Нормативне регулювання діяльності судової гілки влади: адміністративно-правові аспекти. *Форум права*. 2013. № 1. С. 355-358.
39. Ільницький О. В. Проблеми правового регулювання фінансової системи України в умовах дії спеціальних адміністративно-правових режимів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 1. С. 79-85.
40. Клименко Н. Г. Суб'єкти державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. *Sciences of Europe*. 2017. № 22, ч. 2. С. 7-17.
41. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
42. Ковалко Н. М. Фінансово-правове регулювання спеціальних режимів розрахункових відносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 228 с.
43. Комзюк В. Т. Адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: правове регулювання та місце в системі заходів державного примусу. *Форум права*. 2017. № 4. С. 105-110.
44. Коропатнік І. М. Генеза правового регулювання взаємодії воєнної організації та громадянського суспільства. *Форум права*. 2016. № 3. С. 154-158.
45. Кравцова Т. М., Петрова Н. О. Адміністративно-правове регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 227-229.
46. Кривошеїн П. П. Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації, яка здійснює адміністративно-правове регулювання будівництва в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 62-66.
47. Круглова А. Є. Сучасний стан правового регулювання оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань. *Форум права*. 2016. № 1. С. 124-127.
48. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
49. Куракін О. М. Аналіз співвідношення категорії «ефективність правового регулювання» й суміжних понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 7-10.

50. Кучинський Ю. Д. Проблеми адміністративно-правового регулювання режиму військового майна в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 110-114.
51. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 32-34.
52. Левченков О. І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 83-91.
53. Литвин І. І. Напрями вдосконалення правового регулювання адміністративних відносин у сфері надання освітніх послуг. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 43-45.
54. Мацелюха І. Правове регулювання внутрішньо церковних відносин у джерелах римського та візантійського права. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 22-28.
55. Мельничук Н. О. Договірне регулювання трудових відносин в нових економічних умовах: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2012. 339 с.
56. Мех Ю. В. Окремі аспекти співвідношення державного управління та публічної адміністрації в Україні: номінальні дефініції. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2 (2). С. 134-137.
57. Миколенко А. Метод правового регулювання и функции административно-деликтного права. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 129-133.
58. Мілова Т. Конституційні принципи регулювання духовно-етичних та ідеологічних відносин в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С. 72-75.
59. Мірошниченко О. А. Правове регулювання трудових відносин у галузі сільського господарства: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 204 с.
60. Могілевський Л. Роль вищих органів державної влади у сфері видання нормативно-правових актів підзаконного характеру. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 145-151.
61. Мукомела І. Інформаційне суспільство та його ознаки: теоретично-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 130-138.
62. Мухін В. В. Правозастосовний акт як форма індивідуального правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 14-16.
63. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
64. Німко О. Б., Мамчур С. М. Адміністративно-правове регулювання реадмісії в Україні. *Форум права*. 2016. № 4. С. 229-235.

65. Отрадна О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 327 с.
66. Пайда Ю. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання реалізації прав людини та релігійної свободи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 34-39.
67. Перепелиця М. Особливості правового регулювання деяких фінансових повноважень органів місцевого самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 148-159.
68. Погрібний І. М., Матат Ю. І. Місце та роль юридичної техніки в механізмі правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 44. С. 6-12.
69. Предместніков О. Г. Адміністративно-правове регулювання організаційної структури Міністерства юстиції України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 157-167.
70. Пунда О. О. Адміністративно-правове регулювання здійснення громадянами права на безпеку харчових продуктів та предметів побуту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 100-103.
71. Пушкіна О. Особливості конституційно-правового регулювання інституту Президента України. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 20-25.
72. Рабінович П. Герменевтика і правове регулювання. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 27-30.
73. Раданович Н. М. Юридичні дозволи: деякі аспекти загальнотеоретичної характеристики у світлі загальнодозвільного правового регулювання в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 11-14.
74. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 1. С. 98-101.
75. Руденко С. В. Сутність поняття правового регулювання в контексті сучасної концепції праворозуміння. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 1. С. 54-61.
76. Сельченкова С. В. Нормативне регулювання діловодства в органах виконавчої влади. *Архіви України*. 2011. № 6 (276). С. 50-59.
77. Скакун О. Межі державно-правового регулювання економіки: міждисциплінарний підхід. *Право України*. 2014. № 5. С. 62-72.
78. Слубський І. Й. Проблеми правового регулювання проходження служби працівниками органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2012. № 2 (44). С. 37-41.
79. Сорокин В. Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс. *Правоведение*. 2000. № 4.

80. Спаський А. Категорія «правовий режим»: ознаки та поняття. *Право України*. 2008. № 7. С. 13-16.
81. Сташевський О. М., Юлдашев О. О. Нормативне регулювання підготовки та якість проектів регуляторних актів. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 37-45.
82. Титарчук В. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності державних підприємств. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 204-208.
83. Ткач М. Державне регулювання та державне управління: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 110-113.
84. Форостюк О. Д. Правове регулювання державно-церковних відносин у радянській Україні в 1917-1941: дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2001. 199 с.
85. Хаялі Р. Депортація кримських татар та регулювання організації режиму їх спец поселень (1944-1948 рр.). *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 21-26.
86. Хаялі Р. Правове регулювання зняття з обліку спецпереселенців кримських татар (1954-1956 рр.). *Юридична Україна*. 2013. № 4. С. 16-20.
87. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 53-55.
88. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: моногр. Харків: Право, 2014. 153 с.
89. Черкас М. Є. Функції правосвідомості в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 207 с.
90. Чуприна Ю. Ю. Система методів правового регулювання в сучасній Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 23-28.
91. Щирба М. Ю. Міжнародно-правове регулювання принципу конфіденційності у сфері охорони здоров'я. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 15-18.
92. Ющик О. Загальні теоретико-методологічні питання ефективного державного управління. *Право України*. 2015. № 6. С. 17-27.

ТЕМА 23. ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки правової системи (правової сім'ї). Типи (сім'ї) правових систем світу.
- ❖ Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї.
- ❖ Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.

II. Скласти схеми:

- ✓ Функції правової системи.
- ✓ Класифікація правових систем.
- ✓ Змішаний тип правових систем – скандинавська і латиноамериканська групи: поняття та характеристика.
- ✓ Релігійний тип (сім'я) правових систем: поняття та загальна характеристика.
- ✓ Традиційний тип правових систем: поняття та загальна характеристика.
- ✓ Правова доктрина в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей: порівняльний аналіз.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Судовий прецедент у праві Європейського Союзу».
- ◆ «Особливості романо-германської правової сім'ї».
- ◆ «Сім'я релігійного і традиційного права».
- ◆ «Правова система України: історія, стан та перспективи».
- ◆ «Англосаксонська правова сім'я, її особливості».
- ◆ «Ідеологія лібералізму як складова англо-саксонської правової культури».
- ◆ «Правова система Європейського Союзу».
- ◆ «Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності».
- ◆ «Значення та роль найвищого судового органу у правовій системі України».
- ◆ «Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Юридична компаративістика як навчальна дисципліна.
- Судовий прецедент в системі джерел права.
- Правова доктрина в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей: порівняльний аналіз.

- Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – необхідні складові предмета юридичної компаративістики.
- Юридична компаративістика як сучасний етап розвитку порівняльного правознавства.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Комплекс взаємозалежних і погоджених правових засобів, які призначені для регулювання суспільних відносин, а також сукупність юридичних явищ і процесів, що виникають внаслідок такого регулювання – це:

- а) правова система;
- б) правова сім'я;
- в) сім'я загального права;
- г) національна правова система;
- д) система права.

2. Правова система є різновидом:

- а) соціальної системи;
- б) політичної системи;
- в) економічної системи;
- г) державної системи;
- д) соціально-економічної системи.

3. Детермінованість правової системи полягає у тому, що вона:

- а) тісно взаємодіє з економічною, політичною, ідеологічною, моральною та іншими соціальними підсистемами;
- б) має в межах країни цілісність, єдність, суверенність;
- в) зумовлена унікальними історичними і географічними факторами розвитку суспільства;
- г) має власну структурну упорядкованість;
- д) формується і функціонує в територіальних межах держави.

4. Кінцевою метою правової системи є:

- а) побудова демократичної держави;
- б) забезпечення розвитку державно-правових процесів;
- в) досягнення миру та соціального добробуту в суспільстві;
- г) досягнення суб'єктами права приватних і публічних цілей, установлення злагоди і підтримання правового порядку в суспільстві;
- д) створення механізмів реалізації права в державі.

5. *Поняття «система права» та «правова система» співвідносяться таким чином:*

- а) поняття «система права» та «правова система» не перебувають у зв'язку;
- б) поняття «система права» та «правова система» є тотожними;
- в) «система права» є різновидом «правової системи»;
- г) «правова система» є більш широким поняттям, ніж «система права»;
- д) «система права» є більш широким поняттям, ніж «правова система».

6. *Поєднання через правове регулювання найбільш важливих сторін інших соціальних систем (економічної, політичної тощо) з метою досягнення суспільно значущих цілей – це:*

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) статична функція правової системи.

7. *Функція правової системи, що відображається в упорядкуванні найважливіших суспільних відносин:*

- а) інтегральна;
- б) охоронна;
- в) регулятивна;
- г) виховна;
- д) статична.

8. *Встановлення між суб'єктами правової системи постійного обміну правовою інформацією – це:*

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) комунікативна функція правової системи.

9. *Підтримання існуючої соціальної системи і захист її від внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників – це:*

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) статична функція правової системи.

10. Метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення правових норм, інститутів, принципів їх розуміння, легітимного тлумачення тощо та практики їх застосування – це:

- а) конституційне право;
- б) міжнародне право;
- в) порівняльне правознавство;
- г) загальне право;
- д) національна правова система.

11. Наука, що досліджує особливості формування і функціонування правових систем різних держав, виявляє їх спільні та специфічні ознаки – це:

- а) міжнародне право;
- б) державне право;
- в) конституційна право;
- г) порівняльне правознавство;
- д) правова системологія.

12. Метою науки порівняльного правознавства є:

- а) створення найсприятливіших умов для формування влади, що відповідає інтересам громадян, суспільства й держави;
- б) вивчення права інших держав у зв'язку з численними міжнародними зв'язками, юридичними угодами, а також уніфікацією права;
- в) досягнення максимально можливого добробуту суспільства шляхом всебічного розвитку соціально-економічної системи країни та забезпечення соціальної і політичної стабільності;
- г) визначення засобів і умов досягнення розвитку громадянського суспільства у різних державах;
- д) формулювання порівняльно-співставлених висновків.

13. Комплекс конкретно історичних, реально існуючих взаємопов'язаних правових явищ і юридичних засобів певного суспільства – це:

- а) сім'я правових систем;
- б) правова система;
- в) соціальна система;
- г) політична система;
- д) національна правова система.

14. Кожний тип правових систем складається з:

- а) підгалузей;
- б) правових сімей;
- в) підтипів;
- г) галузей;
- д) інститутів.

15. Сукупність національних правових систем, заснована на спільності джерел, структури права та історичного шляху його формування – це:

- а) мусульманська система;
- б) національна правова система;
- в) правова сім'я;
- г) економічна система;
- д) державна система.

16. Термін «правова сім'я» був запропонований у:

- а) 2000 р.;
- б) 1800 р.;
- в) 1945 р.;
- г) 1900 р.;
- д) 1966 р.

17. Правова система складається із таких підсистем:

- а) інституційної, нормативної, ідеологічної та комунікативної;
- б) інституційної, нормативної, ідеологічної та функціональної;
- в) інституційної, ідеологічної, установчої та регулятивної;
- г) інституційної, ідеологічної, результативної, нормативної, інфраструктурної та функціональної;
- д) інституційної, ідеологічної, функціональної та регулятивної.

18. Юридична освіта, юридична наука, юридична професія тощо є елементами:

- а) інституційної підсистема правової системи;
- б) нормативної підсистема правової системи;
- в) інфраструктурної підсистема правової системи;
- г) ідеологічної підсистема правової системи;
- д) функціональної підсистема правової системи.

19. Правові норми і принципи, об'єктивовані в нормативно-правових актах, правових прецедентах, нормативно-правових договорах та правових звичаях – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

20. Сукупність причинно-наслідкових зв'язків між суб'єктами права, що виникають внаслідок їх юридичних вчинків – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

21. Сукупність уявлень про правові норми, принципи, що характеризують ступінь усвідомленості правомірної поведінки – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

22. Сукупність усіх суб'єктів права (індивідуальних та колективних, державних та недержавних) – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

23. Відображає результати дії права, ступінь його соціальної затребуваності та відповідності інтересам соціуму, стан правопорядку в суспільстві – це:

- а) результативна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

24. Стійка єдність компонентів правової системи та сукупність усіх прямих і зворотних постійних зв'язків між ними, що забезпечують їй правову цілісність – це:

- а) структура правової системи;
- б) інститут правової системи;
- в) елемент правової системи;
- г) система правової системи;
- д) зміст правової системи.

25. Структуру правової системи суспільства складають такі елементи:

- а) суб'єкти права, правові норми, правові відносини, правова ідеологія, правова культура, законодавча техніка;
- б) суб'єкти права, правові норми і принципи, правові відносини, правова ідеологія, правова свідомість, правова культура, зв'язки між названими елементами;
- в) елементи системи права та правова культура окремого суспільства;
- г) правові норми і принципи, галузі та інститути права, правові відносини, правова ідеологія, правова культура, процедура тлумачення норм права;
- д) правові норми, інститути права, підгалузі права, галузі права.

26. Правову систему становлять:

- а) права та обов'язки;
- б) спеціальні та загальні правові засоби;
- в) мотиви та діяльність суб'єктів;
- г) ознаки правової системи;
- д) забезпечення однакового режиму реалізації правових норм.

27. Спеціальні правові засоби правової системи діють на:

- а) локальному, регіональному та загальнодержавному рівнях;
- б) локальному та загальнодержавному рівнях;
- в) мікрорівні та макрорівні;
- г) мікрорівні, макрорівні та мезорівні;
- д) макрорівні та мезорівні.

28. До спеціальних правових засобів правової системи належить:

- а) правомірна поведінка;
- б) норми та принципи права;
- в) юридична практика;
- г) правове виховання;
- д) правосвідомість.

29. До спеціальних правових засобів правової системи, які діють на макрорівні належить:

- а) дозволи;
- б) норми та принципи права;
- в) юридична практика;
- г) суб'єктивне право;
- д) акти застосування права.

30. До спеціальних правових засобів правової системи, які діють на мікрорівні належить:

- а) дозволи;
- б) заохочення;
- в) юридична практика;
- г) рекомендації;
- д) акти застосування права.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Структура правової системи(компоненти) До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Інституціональна		закономірності взаємовідносин між взаємодіючими і взаємозумовленими підсистемами, що відсутні у них в ізольованому стані.
2.	Нормативна (регулятивна)		суб'єктний склад: індивідуальні і колективні (суб'єкти права), включаючи державу, соціальні спільності та інші суб'єкти права.
3.	Ідеологічна (доктринальна)		правові норми і принципи, об'єктивовані в нормативно-правових актах, правових прецедентах, нормативно-правових договорах, правових звичаях та ін.
4.	Функціональна (соціологічна)		сукупність уявлень про правові норми і принципи, що характеризують ступінь усвідомленості правомірної поведінки суб'єктів права, вступу їх у правовідносини, юридичну діяльність – право розуміння, правове мислення, правові ідеї, концепції, правосвідомість і правова культура.
5.	Комунікативна (інтегрована)		сукупність причинно-наслідкових зв'язків між суб'єктами права, що виникають внаслідок їх юридичних вчинків: правореалізація, правозастосування, правовідносини, правомірна поведінка, юридична практика – через них відбуваються дія норм права в соціальному середовищі, визначається режим функціонування правової системи як частини соціальної системи.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Характеристика правових систем світу (країни, ознаки):

1.	Романо-германський тип (сім'я) правових систем		
2.	Англо-американський тип (сім'я) правових систем		
3.	Змішаний (конвергентний, або дуалістичний) тип (сім'я) правових систем		
4.	Релігійний тип (сім'я) правових систем		
5.	Традиційний тип (сім'я) правових систем		
6.	Соціалістичний тип (сім'я) правових систем		

VII. Словникова робота:

порівняльне правознавство, система права, система законодавства, принципи права, правова культура, юридичні установи, юридична техніка, юридичні терміни, інтегративна функція правової системи, регулятивна функція правової системи, комунікативна функція правової системи, охоронна функція правової системи, правова сім'я, романо-германська правова сім'я, англосаксонська правова сім'я, судовий прецедент, загальне право, право справедливості, соціалістична правова сім'я, сім'я релігійного і традиційного права, Коран, Суна, Іджма, іудаїзм, буддизм, сім'я цивільного права, правова система, змішані правові системи, європейське право, правовий звичай, правова доктрина, канонічне право, рецепція, формальні джерела права, іудейське право, мусульманське право, статутне право, делеговане законодавство, структура правової системи, інституціональна складова структура правової системи, нормативна складова структура правової системи, ідеологічна складова структура правової системи, функціонально-соціальна складова структура правової системи, комунікативна складова структура правової системи.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

Спеціалізована література:

1. Zvyagina I. The common law system of precedent in England: legal comparative and historical research. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 33-36.
2. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 231 с.
3. Балко О. О. Інститут шлюбу за римським правом та його рецепція у континентальному типі правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
4. Барабаш О. Протестантизм у становленні західної традиції права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 53-61.
5. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
6. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 208 с.
7. Бирюкова А. К вопросу о функциях адвокатуры как института правовой системы Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 3-6.
8. Бицюра Л. В. Гармонізація законодавства у процесі конструювання національної правової системи: загальнотеоретичний вимір. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 3-8.
9. Бичковський Є. Л. Науково-практичний коментар в правовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 20 с.
10. Білорицький Г. О. Імплементация міжнародних стандартів прав людини в правовій системі держави Ізраїль: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
11. Бобровников В. Шариат и адат в российском нормативном пространстве. *Государственная служба*. 2011. № 5. С. 90-94.
12. Бондар Н. А. Вплив римського права на становлення правової системи Польщі: історико-правові аспекти. *Приватне та публічне право*. 2017. № 1. С. 3-8.
13. Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 192 с.

14. Васянович О. А. Правовий звичай у правових системах сучасності: моногр. Київ: КНЕУ, 2014. 183 с.
15. Вовк Д. Вплив християнства на право держав європейської цивілізації: концептуальні засади осмислення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 25-34.
16. Вовк Д. Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 42-52.
17. Вовк Д. Правові системи християнських країн (особливості та проблема неоднорідності). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 249-258.
18. Вовк Т. В. Дія міжнародних договорів у країнах англосаксонської правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
19. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 3-7.
20. Волошин Ю. О., Гоша І. О. Гармонізація правових систем в сучасній доктрині конституційного права в умовах європейської інтеграції: моногр. / за заг. ред. М. О. Баймуратова. Одеса: Фенікс, 2013. 291 с.
21. Гавронська Т. В. Правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
22. Гартман М. Т. Генезис єврейської правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
23. Городній М. М. Загальнотеоретична характеристика процесу акультурації у релігійному типі правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2016. 16 с.
24. Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 223 с.
25. Гураленко Н. А. Судовий прецедент у системі джерел права: філософське та теоретичне осмислення: моногр. Чернівці: Рута, 2012. 256 с.
26. Дамирлі М. А. оглы Сравнительное правоведение: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. Ч. 1: Статус, предмет и система. 2013. 169 с.
27. Дамирлі М. Методологія порівняльного правознавства: основні елементи і проблеми. *Право України*. 2014. № 4. С. 184-196.
28. Дашковська Т. М. Співвідношення правових норм і юридичного процесу у деяких правових системах світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 19 с.
29. Денильханов М-Э. Х. Шариат и светское право в общественном сознании народов Северного Кавказа. Москва: Воробьев А. В., 2011. 168 с.
30. Дуднік Р. М. До проблеми виокремлення системоутворюючих чинників, що впливають на процес формування нових галузей українського права. *Право і суспільство*. 2015. № 4, Ч. 4. С. 8-12.
31. Жебровська К. А. Правові цінності у взаємодії правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.

32. Жовтобрюх М. Ідеологія лібералізму як складова англо-саксонської правової культури. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 7-10.
33. Задорожний Ю. Правова доктрина в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей: порівняльний аналіз. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 17-24.
34. Зайчук О., Оніщенко Н. Правові системи сучасності та тенденції їх розвитку. *Право України*. 2002. № 11. С. 23-27.
35. Зайчук О., Оніщенко Н. Середовище права та формування правових систем сучасності. *Право України*. 2003. № 12. С. 37-40.
36. Кагадій М. Поняття та елементи правової системи. *Право України*. 2004. № 12. С. 32-37.
37. Калинина Е. В. Государственно-правовое учение иудаизма. Ветхозаветная и талмудическая концепция: дис. ... д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2012. 529 с.
38. Кананькіна Е. С. Нормативные документы о реформе образования: романо-германская правовая система. *Право и образование*. 2013. № 2. С. 4-20.
39. Карпічков В. О. Правова реальність: поняття та місце в системі категорій права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
40. Ківалов С. Роль Верховних судів держав – учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних системних недоліків національних правових систем. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 63-72.
41. Колесников П. М. Мусульманское право в правовых системах стран Ближнего Востока: моногр. Москва: РПА Минюста России, 2012 161 с.
42. Кресін О. В. Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 584-587.
43. Кресін О. Становлення та розвиток порівняльно-правових досліджень. *Право України*. 2014. № 5. С. 236-249.
44. Кресін О. Сучасні проблеми порівняльного правознавства (нотатки з круглих столів у листопаді-грудні 2014 р.). *Право України*. 2015. № 4. С. 185-190.
45. Кресін О. Формування теоретико-методологічних засад порівняльного правознавства у працях Пауля Йоганна Анзельма фон Файєрбаха. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 380-394.
46. Кривов'яз О. В. Забезпечення правопорядку в країнах англо-американської та романо-німецької правових сімей. *Митна справа*. 2013. № 4 (2). С. 49-54.
47. Кухнюк Д. В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 228 с.
48. Лисенко О. М. Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 169 с.

49. Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи: виклики сучасності. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 18-27.
50. Лук'янов Д. В. Релігійно-правові системи світу: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 41 с.
51. Лук'янов Д. Релігійні правові системи в сучасному світі: моногр. Харків: Право, 2016. 352 с.
52. Лук'янов Д. Сучасні погляди на проблему класифікації та типології правових систем. *Право України*. 2012. № 9. С. 376-382.
53. Лукьянов Д. Национальная правовая система Украины среди правовых семей современности. *Право Украины*. 2013. № 1. С. 152-165.
54. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 229 с.
55. Малишев Б. В. Цілеспрямованість правової системи: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 33 с.
56. Малишев Б. Склад правової системи з точки зору дуалізму суцього та належного. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 111-114.
57. Маргарян Т. К. Основополагающие вопросы конституционализации местного самоуправления в Республике Армения в условиях актуализации правовой системы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2016. 22 с.
58. Марченко А. А. Судовий прецедент у правовій системі України (1991 - 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
59. Марченко М. Н., Дерябина Е. М. Правовая система Европейского Союза: моногр. Москва: Норма, 2012. 703 с.
60. Мельничук О. С. Міська правова система в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2016. 36 с.
61. Мельничук О. С. Міська правова система: теоретичні та нормативні засади: моногр. Одеса: Фенікс, 2015. 404 с.
62. Мерзлякова А. В. Влияние традиций романо-германской и англосаксонской правовых систем на современное авторское право. *Журнал правовых и экономических исследований*. 2013. № 2. С. 51-54.
63. Михайлова Е. В. Эффективность правовой системы как фактор процесса социально-правовой адаптации: дис. ... канд. социол. наук. Майкоп, 2004. 181 с.
64. Мірошніченко М. Ідентичність – легітимність – правопорядок: до проблеми реформування правової системи України. *Право України*. 2003. № 5. С. 31-36.
65. Міхайліна Т. В. Роль інтегративного потенціалу правосвідомості у реформуванні правової системи: моногр. Вінниця: [б. в.], 2018. 312 с.
66. Мочульська М. Є. Правова доктрина в континентальній правовій системі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 20 с.

67. Мурашин О. Проблема ідентичності національних правових систем в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект. *Вісник національної Академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 44-51.
68. Мурашин О., Мірошниченко М. Правова система України в генезисній структурі правових систем: поняття і основні ознаки. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 6-11.
69. Огаренко Т. О. Соціальний механізм регулювання правової системи українського суспільства: дис. ... д-ра соціол. наук. Запоріжжя, 2012. 419 с.
70. Огаренко Т. Структура та функції правової системи. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 12-16.
71. Оксамитний В. Міждержавні правові системи як реальність сучасного світу. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 286-299.
72. Оксамитний В. Сучасні правові системи у компаративістському вимірі. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 392-407.
73. Онищенко Н., Зайчук О., Журавський В. Правовая система – інтегративная категория правовой науки. *Право України*. 2013. № 1. С. 7-26.
74. Оніщенко Н. Механізм розвитку національних правових систем як сукупність зовнішньоінтеграційних та внутрішньо національних складових. *Право України*. 2009. № 10. С. 83-88.
75. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система: моногр. Харків: Право, 2017. 336 с.
76. Паршин И. С. Правовая регламентация коррупции в законодательстве стран англо-американской правовой семьи. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2012. № 9. С. 40-42.
77. Петров Р. А. Правова природа «Acquis» Європейського Союзу та його транспозиція у правовій системі третіх країн: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 38 с.
78. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. / [за ред., передм. Н. М. Пархоменко]. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
79. Полатайко І. В. Втілення правової ідеології у правових системах сучасності: теоретико-правова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
80. Рабінович П. Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – складові предмета юридичної компаративістики. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 16-24.
81. Саїдов А. Порівняльне правознавство та закономірності розвитку права в умовах глобалізації. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 463-472.
82. Саміло Г. О. Змішані правові системи: проблеми класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 46-49.

83. Сардарян К. Г. Судебний прецедент в правових системах постсоветських держав (проблеми теорії і практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Єреван, 2013. 26 с.
84. Семініхін І. В. Правова доктрина в релігійних правових системах (на прикладі мусульманського права). *Форум права*. 2013. № 3. С. 552-566.
85. Сірий М. Значення та роль найвищого судового органу у правовій системі України. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 52-62.
86. Сліпець В. М. Сутність Європейського права як правової системи. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 2. С. 28-31.
87. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система. *Європейське право*. 2012. № 2-4. С. 215-225.
88. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України: моногр. Київ: Фенікс, 2013. 159 с.
89. Тополь Ю. О. Правові системи сучасності: поняття та проблеми класифікації. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С. 27-34.
90. Удовика Л. Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації: моногр. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2014. 319 с.
91. Удовика Л. Г. Теоретико-правові засади трансформацій правової системи України в умовах глобалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 42 с.
92. Фостер Н. «Змішані правові системи» арабського Близького Сходу. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 283-298.
93. Хаустов М. Правова система серед інших узагальнюючих категорій правової науки. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 48-57.
94. Хаустова М. Г. Ідеологічна складова правової системи в умовах її модернізації. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 58-64.
95. Хаустова М. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 54-64.
96. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 88-91.
97. Швед З. В. Правова система іудаїзму. *Гілея*. 2013. № 72. С. 588-592.
98. Шевчук О. М. До питання про поняття правової системи. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 3. С. 165-171.
99. Шимон І. П. Правова система Румунії: теоретичні та історико-юридичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми дисципліни «Теорія держави і права».

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу;
- складання схем, таблиць з тем курсу «Теорія держави і права»;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів;
- робота в інформаційних мережах;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформативним. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окрему папку.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи є індивідуальна робота студентів.

Індивідуальна робота студентів з дисципліни «Теорія держави і права» може включати:

- написання наукових статей, рефератів та тез наукових доповідей;
- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;
- участь у роботі студентського наукового гуртка;
- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;
- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо;
- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз законодавства України.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється студентом за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму ін-

дивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Принципи і види контролю знань студентів з дисципліни «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань студентів – основа для судження про результати навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого студента, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань студентів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати студентів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання; послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого студента;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань студента повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контроль знань з дисципліни «Теорія держави і права», що викладається на кафедрі загальноправових дисциплін складається з двох блоків планових заходів:

- 1) модульний контроль знань студентів;
- 2) підсумковий контроль знань студентів.

Оцінювання модульного контролю студента

Модульний контроль знань студента є невід'ємною частиною всього навчального процесу й засобом виявлення ступеня засвоєння студентом програмного матеріалу. Модульний контроль роботи студента впродовж семестру має:

- допомагати студентові в організації його роботи;
- привчати студента до систематичного опрацювання матеріалу й підготовки до сприйняття наступних тем із програми дисципліни;
- виявити ступінь відповідальності студента та його ставлення до роботи, причини, що перешкоджають виконувати навчальну програму;
- стимулювати активність та інтерес студента у вивченні дисципліни;
- виявити обсяг, глибину та якість сприйняття студентом матеріалу, який вивчається;
- визначити прогалини в знаннях та способи їх усунення;
- виявити рівень опанування навичками самостійної роботи.

Оцінювання модульного контролю студента в семестрі проводиться за двома основними **напрямами (об'єктами контролю)**:

- 1) систематичність та активність роботи на семінарських заняттях;
- 2) виконання завдань для самостійного опрацювання.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий контроль знань студентів охоплює результати оцінювання модульного контролю та екзамен. **Метою підсумкового контролю** знань є визначення дійсного рівня та змісту знань студентів з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до студентів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

1. Загальні положення

1.1. Положення про рейтингову систему оцінювання успішності навчання (далі – РСО), які встановлюють особливості рейтингу з кредитних модулів, методику його розрахунку та принципи використання, розробляється, обговорюється й ухвалюється до початку семестру, в якому вивчається дисципліна «Теорія держави і права», на початку навчального року доводиться до студентів і протягом навчального року залишаються незмінними.

1.2. В основу РСО покладено поопераційний контроль і накопичення рейтингових балів за різнобічну навчально-пізнавальну діяльність студентів у процесі навчання.

Метою рейтингової системи оцінювання є:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;
- підвищення мотивації студентів до активного, свідомого навчання, систематичної самостійної роботи протягом семестру та відповідальності за результати навчальної діяльності;
- встановлення постійного зворотного зв'язку з кожним студентом та своєчасне коригування його навчальної діяльності;
- забезпечення змагальності та здорової конкуренції в навчанні;
- підвищення об'єктивності оцінювання рівня підготовки студентів;
- зменшення психологічних, емоційних і фізичних перевантажень у період екзаменаційних сесій.

1.3. Положення про РСО є додатком до робочої навчальної програми дисципліни «Теорія держави і права».

1.4. Основою для розробки РСО є розподіл аудиторного часу на певні види навчальних занять, які заплановані в робочих навчальних планах, модульні контролі, індивідуальні завдання тощо.

2. Система оцінювання

2.1. У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з даного модуля: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквиуми, написання тез тощо.

2.2. Оцінка всіх модульних завдань визначається на основі розроблених кафедрою загальноправових дисциплін критеріїв. Складова модульного контролю має бути не більше 40 балів.

2.3. Встановлюються максимальні суми балів за виконання: завдань, виконаних у рамках аудиторних занять, – 30 балів, самостійної роботи, виконання індивідуальних завдань – 30 балів, завдань, винесених на модульний контроль, – 40 балів.

2.4. Студентам, які повністю виконали навчальний план, позитивно атестовані з дисципліни «Теорія держави і права» за результатами модульних контролів (отримали 60 балів і вище) на останньому тижні теоретичного навчання за їх згодою в заліково-екзаменаційній відомості проставляється рейтинговий бал і відповідна оцінка за 4-х бальною шкалою.

2.5. За бажанням студент може скласти підсумковий екзамен з метою підвищення оцінки, отриманої за результатами модульних контролів. Складає екзаменаційного контролю має бути не більше 40 балів.

2.6. Викладач зобов'язаний розробити конкретний перелік робіт, які зобов'язаний виконати студент, та критерії їх оцінки (чіткі критерії оцінювання модулів, самостійної роботи, індивідуального завдання, контрольної роботи тощо) та довести їх до відома студентів на початку вивчення дисципліни «Теорія держави і права».

2.7. Під час контролю систематичності та активності роботи студентів оцінці можуть підлягати: відвідування семінарських і практичних занять, активність та рівень знань при обговоренні питань семінарів, результати виконання лабораторних робіт, проведення розрахунків, завдання для самостійного вивчення, підготовка рефератів та їх презентація, участь у студентських конференціях, гуртках, наукових конкурсах та олімпіадах, інші форми робіт.

2.8. Кафедра загальноправових дисциплін і викладачі можуть встановлювати заохочувальні бали за активну участь в обговоренні навчального матеріалу, творче виконання завдань, за додаткову індивідуальну роботу, яка сприяє поглибленому вивченню курсу «Теорія держави і права» (написання і захист реферату, огляд літератури, участь у науковій роботі, публікації статей, олімпіадах, конференціях, виставках, заявках на винаходи тощо), а також вилучати бали за пропуски занять, несвоєчасне виконання завдань тощо. Слід однак мати на увазі, що під час додаткового нарахування балів їх загальна сума не повинна перевищувати максимально допустиме значення.

3. Переведення значення рейтингових оцінок з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки

3.1. Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	90–100
BC	Добре	75–89
DE	Задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави і права», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Теорія держави і права», оцінити рівень отриманих студентами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо студент глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо студент твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо студент засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильно формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводити власні приклади.

«Незадовільно» – якщо студент не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

1. Поняття і система юридичної науки.
2. Функції юридичної науки, її завдання на сучасному етапі.
3. Предмет загальної теорії держави і права.
4. Методи (методологія) пізнання держави і права.
5. Місце теорії держави і права в системі суспільних та юридичних наук.
6. Влада та соціальні норми в первісному суспільстві.
7. Історичні умови зародження держави і права.
8. Ознаки держави, які відрізняють її від влади первісного суспільства.
9. Ознаки права, які відрізняють його від норм первісного суспільства.
10. Типові та унікальні форми виникнення держави.
11. Різноманітність поглядів на походження держави і права.
12. Поняття та ознаки держави.
13. Наукові погляди щодо сутності держави.
14. Особливості становлення державно-правової організації в Україні.
15. Поняття типу держави, фактори, які його визначають.

16. Поняття та структура форми держави.
17. Форма правління: поняття та різновиди.
18. Форма державного устрою: поняття та різновиди.
19. Політико-правовий режим і його різновиди.
20. Співвідношення типу і форми держави.
21. Поняття, зміст функцій держави, їх класифікація.
22. Правові форми здійснення функцій державою.
23. Роль органів внутрішніх справ у здійсненні функцій держави.
24. Поняття державного апарату та його ознаки.
25. Орган держави: поняття, ознаки, види.
26. Фактори, які впливають на зміну в функціях і апараті держави.
27. Система державних органів згідно з Конституцією України.
28. Громадянське суспільство і держава. Їх взаємодія та співвідношення.
29. Поняття та структура політичної системи.
30. Місце і роль держави в політичній системі суспільства.
31. Державна влада, її суверенні властивості. Правові форми обмеження державної влади.
32. Поняття, сутність і види держав соціально-демократичної орієнтації.
33. Правова держава в історії політико-правової думки.
34. Поняття правової держави і її основні ознаки.
35. Поняття і основні риси правового статусу особи в правовій державі.
36. Основні форми й інститути демократії в Україні.
37. Проблема формування правової держави в Україні.
38. Демократична держава як принцип державного ладу.
39. Правова держава як принцип державного ладу.
40. Наукові концепції праворозуміння.
41. Поняття і ознаки права.
42. Об'єктивне і суб'єктивне в праві.
43. Класифікація функцій права та їх загальна характеристика.
44. Принципи права: поняття та класифікація.
45. Право, економіка, політика. Співвідношення правової, економічної та політичної підсистем суспільства
46. Поняття, система та функції нормативного регулювання суспільних відносин, його види.
47. Поняття і види соціальних норм. Співвідношення правових і технічних норм.
48. Право і мораль. Співвідношення норм права і норм моралі.
49. Право та інші соціальні норми.
50. Правовий вплив та правове регулювання.
51. Поняття механізму правового регулювання, його стадії та елементи.
52. Вимоги до механізму правового регулювання в умовах демократичної правової держави.
53. Поняття та класифікація форм (джерел) права.

54. Поняття та ознаки нормативно-правового акта, його види.
55. Поняття закону, його основні ознаки та види.
56. Конституція України, її основні риси і місце в правовій системі.
57. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття та ознаки.
58. Поняття і загальні ознаки норми права.
59. Нормотворча техніка як різновид юридичної техніки: поняття, елементи, види.
60. Законодавча техніка. Юридична термінологія.
61. Структура норми права: поняття та загальна характеристика.
62. Класифікація норм права. Загальна характеристика їх основних видів.
63. Способи викладу правових норм у нормативно-правових актах.
64. Нетипові нормативно-правові приписи. Співвідношення норми права і припису статті нормативно-правового акта.
65. Система права: поняття, ознаки, основні елементи.
66. Поняття предмету та методу правового регулювання.
67. Система права, система законодавства, система юридичних наук, їх співвідношення.
68. Система законодавства України: поняття, структура.
69. Система права та правові системи.
70. Поняття та ознаки правових відносин.
71. Критерії класифікації та види правових відносин.
72. Склад і зміст правових відносин.
73. Суб'єкти правових відносин, їх властивості.
74. Поняття і види об'єктів правових відносин.
75. Поняття юридичних фактів, їх класифікація.
76. Поняття правотворчості, її функції та принципи.
77. Види правотворчості.
78. Основні стадії правотворчого процесу.
79. Юридична сила нормативно-правових актів.
80. Порядок видання законів в Україні.
81. Межі чинності нормативно-правових актів.
82. Поняття і форми систематизації нормативно-правового матеріалу.
83. Законодавча техніка: поняття та види.
84. Поняття і форми безпосередньої реалізації права.
85. Поняття та основні риси застосування юридичних норм.
86. Основні стадії правозастосувального процесу. Вимоги правильного застосування норм права.
87. Акти застосування правових норм, загальна характеристика та їх види.
88. Особливості правозастосування при прогалинах в праві та колізіях правових норм.
89. Поняття тлумачення норм права, його основні види.
90. Основні способи тлумачення правових норм.
91. Види тлумачення норм права за суб'єктами.

92. Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.
93. Поняття та види інтерпретаційних актів.
94. Юридична природа керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду.
95. Поняття правомірної поведінки та її види.
96. Об'єктивна і суб'єктивна сторони правомірної поведінки.
97. Поняття і основні ознаки правопорушення, його різновиди.
98. Склад правопорушення, характеристика його основних елементів.
99. Поняття, підстави, цілі та види юридичної відповідальності.
100. Підстави звільнення від юридичної відповідальності.
101. Роль органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями.
102. Поняття юридичного процесу, його ознаки та види.
103. Стадії юридичного процесу.
104. Процесуальні документи: загальні положення та їх види.
105. Природа і система процесуального права.
106. Поняття, структура та види правосвідомості.
107. Правова культура: поняття, структура, сфери та форми дії.
108. Правовий нігілізм: витоки, форми прояву, перспективи і шляхи його подолання в Україні.
109. Правове виховання: поняття, структура, види.
110. Значення правової культури в формуванні правової держави та сучасного юриста.
111. Поняття законності як багатоаспектного політико-правового явища.
112. Поняття правопорядку, його співвідношення з суспільним порядком і законністю.
113. Гарантії та методи забезпечення законності та правопорядку. Види юридичних гарантій законності.
114. Поняття та види дисципліни.
115. Система забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ.
116. Правова система суспільства: поняття і структура.
117. Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.
118. Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї.
119. Загальна характеристика правової сім'ї релігійно-моральної орієнтації.
120. Загальна характеристика сім'ї традиційного права.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна

1) в; 2) в; 3) г; 4) в; 5) б; 6) д; 7) в; 8) б; 9) б; 10) б; 11) в; 12) д; 13) в;
14) б; 15) в; 16) а; 17) д; 18) а; 19) б; 20) а; 21) б; 22) д; 23) а; 24) д; 25) а;
26) б; 27) в; 28) а; 29) а; 30) б.

Тема 2. Поняття, походження, сутність та типологія держави

1) г; 2) в; 3) а; 4) в; 5) д; 6) а; 7) г; 8) д; 9) в; 10) д; 11) д; 12) г; 13) в;
14) в; 15) б; 16) в; 17) д; 18) в; 19) а; 20) а; 21) а; 22) в; 23) а; 24) г; 25) г;
26) б; 27) а; 28) б; 29) б; 30) г.

Тема 3. Форма держави

1) б; 2) д; 3) в; 4) а; 5) в; 6) д; 7) б; 8) а; 9) а; 10) а; 11) а; 12) а; 13) а;
14) г; 15) а; 16) в; 17) г; 18) б; 19) б; 20) г; 21) д; 22) а; 23) а; 24) г; 25) г;
26) д; 27) б; 28) б; 29) а; 30) в.

Тема 4. Теорія функцій держави

1) б; 2) в; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) д; 8) а; 9) б; 10) г; 11) д; 12) д; 13) д;
14) г; 15) в; 16) а; 17) в; 18) в; 19) в; 20) б; 21) а; 22) б; 23) а; 24) а; 25) б;
26) а; 27) а; 28) а; 29) б; 30) б.

Тема 5. Механізм держави

1) а; 2) а; 3) в; 4) г; 5) а; 6) в; 7) б; 8) а; 9) б; 10) а; 11) б; 12) а; 13) в;
14) б; 15) д; 16) а; 17) г; 18) в; 19) б; 20) а; 21) а; 22) а; 23) в; 24) а; 25) г;
26) а; 27) в; 28) а; 29) а; 30) б.

Тема 6. Громадянське суспільство, політична система суспільства і держава

1) а; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) г; 7) г; 8) а; 9) г; 10) б; 11) г; 12) а; 13) в;
14) а; 15) б; 16) в; 17) а; 18) в; 19) в; 20) д; 21) а; 22) а; 23) а; 24) г; 25) б;
26) б; 27) в; 28) а; 29) в; 30) д.

Тема 7. Демократична, соціальна і правова держава

1) в; 2) б; 3) в; 4) г; 5) в; 6) д; 7) а; 8) д; 9) б; 10) а; 11) б; 12) в; 13) г;
14) а; 15) а; 16) а; 17) б; 18) в; 19) а; 20) г; 21) а; 22) д; 23) а; 24) а; 25) а;
26) а; 27) в; 28) г; 29) а; 30) в.

Тема 8. Поняття та сутність права

1) в; 2) г; 3) а; 4) а; 5) б; 6) а; 7) г; 8) б; 9) а; 10) д; 11) б; 12) а; 13) б;
14) б; 15) д; 16) в; 17) г; 18) г; 19) б; 20) г; 21) в; 22) г; 23) а; 24) а; 25) д;
26) б; 27) д; 28) б; 29) а; 30) г.

Тема 9. Норма права

1) в; 2) а; 3) в; 4) а; 5) д; 6) г; 7) г; 8) д; 9) б; 10) д; 11) в; 12) в; 13) б; 14) а; 15) а; 16) а; 17) в; 18) а; 19) в; 20) г; 21) а; 22) в; 23) в; 24) г; 25) г; 26) в; 27) в; 28) а; 29) б; 30) а.

Тема 10. Форма права

1) а; 2) б; 3) г; 4) а; 5) г; 6) а; 7) в; 8) а; 9) б; 10) в; 11) в; 12) в; 13) в; 14) а; 15) б; 16) г; 17) г; 18) в; 19) г; 20) б; 21) а; 22) в; 23) а; 24) в; 25) г; 26) в; 27) б; 28) а; 29) в; 30) а.

Тема 11. Правотворчість. Нормотворча техніка. Систематизація Нормативно-правових актів

1) а; 2) в; 3) б; 4) б; 5) а; 6) в; 7) а; 8) г; 9) а; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) д; 16) б; 17) в; 18) в; 19) д; 20) б; 21) б; 22) г; 23) а; 24) а; 25) г; 26) а; 27) д; 28) а; 29) а; 30) в.

Тема 12. Система права і законодавства

1) а; 2) г; 3) г; 4) в; 5) в; 6) а; 7) б; 8) а; 9) г; 10) в; 11) б; 12) в; 13) в; 14) б; 15) д; 16) б; 17) д; 18) б; 19) а; 20) в; 21) в; 22) б; 23) б; 24) в; 25) в; 26) г; 27) в; 28) д; 29) б; 30) в.

Тема 13. Нормативно-правові акти

1) а; 2) б; 3) а; 4) в; 5) г; 6) б; 7) в; 8) а; 9) д; 10) г; 11) б; 12) д; 13) д; 14) а; 15) г; 16) в; 17) г; 18) б; 19) в; 20) г; 21) д; 22) а; 23) в; 24) б; 25) а; 26) б; 27) г; 28) б; 29) а; 30) б.

Тема 14. Правовідносини

1) д; 2) а; 3) б; 4) б; 5) б; 6) а; 7) в; 8) в; 9) г; 10) в; 11) г; 12) г; 13) а; 14) д; 15) б; 16) г; 17) а; 18) в; 19) б; 20) г; 21) г; 22) в; 23) в; 24) а; 25) в; 26) г; 27) б; 28) б; 29) а; 30) д.

Тема 15. Тлумачення норм права

1) в; 2) г; 3) в; 4) б; 5) б; 6) г; 7) а; 8) а; 9) а; 10) а; 11) б; 12) а; 13) д; 14) а; 15) г; 16) в; 17) в; 18) д; 19) а; 20) б; 21) г; 22) б; 23) в; 24) в; 25) а; 26) а; 27) а; 28) а; 29) б; 30) д.

Тема 16. Реалізація норм права

1) в; 2) а; 3) а; 4) а; 5) в; 6) в; 7) а; 8) б; 9) г; 10) г; 11) б; 12) д; 13) г; 14) б; 15) а; 16) а; 17) б; 18) в; 19) д; 20) г; 21) д; 22) а; 23) б; 24) г; 25) в; 26) в; 27) б; 28) а; 29) а; 30) в.

Тема 17. Правомірна поведінка. Правопорушення

1) г; 2) г; 3) г; 4) а; 5) а; 6) б; 7) г; 8) б; 9) в; 10) в; 11) в; 12) д; 13) в;
14) д; 15) б; 16) а; 17) г; 18) в; 19) а; 20) б; 21) в; 22) в; 23) а; 24) б; 25) в;
26) г; 27) г; 28) г; 29) д; 30) д.

Тема 18. Юридична відповідальність

1) а; 2) в; 3) б; 4) г; 5) в; 6) в; 7) г; 8) в; 9) б; 10) г; 11) б; 12) б; 13) б;
14) в; 15) б; 16) д; 17) а; 18) а; 19) б; 20) б; 21) в; 22) д; 23) а; 24) в; 25) б;
26) а; 27) в; 28) в; 29) а; 30) г.

Тема 19. Законність та правопорядок

1) в; 2) г; 3) а; 4) г; 5) в; 6) д; 7) г; 8) г; 9) б; 10) г; 11) г; 12) в; 13) д;
14) г; 15) б; 16) б; 17) б; 18) в; 19) а; 20) б; 21) в; 22) а; 23) б; 24) б; 25) г;
26) б; 27) а; 28) а; 29) г; 30) в.

Тема 20. Правосвідомість та правова культура

1) а; 2) в; 3) г; 4) в; 5) б; 6) д; 7) г; 8) д; 9) а; 10) б; 11) б; 12) а; 13) д;
14) б; 15) б; 16) б; 17) а; 18) а; 19) г; 20) г; 21) в; 22) б; 23) б; 24) а; 25) в;
26) д; 27) д; 28) а; 29) г; 30) а.

Тема 21. Юридична практична діяльність. Юридичний процес

1) в; 2) д; 3) д; 4) в; 5) а; 6) д; 7) б; 8) г; 9) б; 10) в; 11) г; 12) а; 13) б;
14) д; 15) а; 16) в; 17) г; 18) б; 19) д; 20) д; 21) д; 22) в; 23) а; 24) а; 25) б;
26) в; 27) г; 28) д; 29) б; 30) д.

Тема 22. Правове регулювання суспільних відносин

1) б; 2) в; 3) а; 4) г; 5) в; 6) г; 7) б; 8) б; 9) б; 10) в; 11) в; 12) а; 13) д;
14) д; 15) б; 16) в; 17) б; 18) а; 19) г; 20) в; 21) д; 22) г; 23) а; 24) а; 25) б;
26) б; 27) в; 28) б; 29) а; 30) а.

Тема 23. Основні правові системи сучасності

1) а; 2) а; 3) в; 4) г; 5) г; 6) а; 7) в; 8) д; 9) б; 10) в; 11) г; 12) д; 13) д;
14) б; 15) в; 16) в; 17) г; 18) в; 19) б; 20) д; 21) г; 22) а; 23) а; 24) а; 25) б;
26) б; 27) в; 28) б; 29) а; 30) д.

Навчальне видання

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи*

**(для студентів 1 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко*

Редактор, оригінал-макет, дизайн –
А.В. Самотуга

Підп. до друку 21.08.2018. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 27,75. Обл.-вид. арк. 28,00. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018